

YOL MÜLÂHAZALARI

Mr. Fethullah Gülen

6

YOL
MÜLÂHAZALARI

(PRİZMA - 6)

M. Fethullah Gülen

YOL
MÜLÂHAZALARI

(PRİZMA - 6)

M. Fethullah Gülen

Yol Mülâhazaları

(Prizma - 6)

Copyright © Nil Yayınları, 2011

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

ISBN

978-975-315-212-9

Yayın Numarası

249

Çağlayan A. Ş.

TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gazieмир / İZMİR

Tel: (0232) 252 22 85

Ocak 2011

Genel Dağıtım

Gökkuşuğı Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları

Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.nil.com.tr

İçindekiler

Takdim	9
--------------	---

Birinci Bölüm **PERSPEKTİF**

Dünyevîleşme Girdabı	15
Halk İçinde Hak'la Beraber	22
Gece İbadeti ve Tebliğ Münasebeti	26
Evrâd ü Ezkâr Okuma	37
Tahdis-i Nimet ve Bazı Esaslar	41
İrade İnsanı ve Önündeki Engeller	47
1. Rahata Düşkünlük	47
2. Hubb-u Câh	51
3. Şehvânî Arzular	54
4. İzzet ve Gurur	57
5. Korku	60
Kâbe ve Diğer Kudsî Mekânlar	63
Problemlerin Çözümü	69
Kabiliyet ve Zaaflarıyla İnsan	76
Hizmet Yolundaki Handikaplar	83

İkinci Bölüm
DÜŞÜNCE BOYUTU

İlhamın Hakkını Vermek.....	93
İnsanın Kur'ân'la İmtihanı.....	97
Peygamberlerin Mucizeleri.....	101
Felsefe ve Okunacak Kitaplar.....	106
Milletlerin Yıkılış Sebepleri.....	109
Üstad'ın Felsefe Telakkisi.....	114

Üçüncü Bölüm
DİN EKSENİ ETRAFINDA

Efendimiz'in Âlemlere Rahmet Olarak Gönderilmesi.....	121
Benlik Bir Ölçü Birimidir.....	130
Bir Başka Açıdan Edep.....	135
Kulluk Hayatımızda Zâhir-Bâtın Münasebeti.....	142
Kur'ânî Bir Prensip: Selefte Saygı.....	147
Mevlit Okumak ve Okutmak.....	156
Hasetten Kurtulma Yolları.....	161
Fesat Şebekeleri Karşısında Tesbih ü Takdisle Beslenme.....	166
Hidayet, Takva, İffet ve Gıma.....	170
Vahyin Emin Elçisi: Cebrail.....	177
Efendimiz ve Sünnetini Anlamada Müstakim Düşünce.....	183
1. Ulûhiyet Hakkındaki Çarpık Anlayışlar.....	183
2. Peygamberlik Konusundaki Çarpık Anlayışlar.....	184
3. Müslümanların Grek Felsefesiyle Tanışmaları.....	186
4. Mutezile'nin Hadis Hakkında Ortaya Attığı Şüpheler ve Ümmetin Cevabı.....	188
5. Peygamber Postacı Değildir.....	192

6. Efendimiz'e Saygı	194
7. O'nun Temsili Tebliğinin Önündedir.....	195
8. Vahye Mazhar	197
9. Büyüklük Kriterleri Karşısında Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)	199
Netice Olarak.....	200

Dördüncü Bölüm ***BÜYÜTEÇ***

Kusurları Örtten İksir: Vefa.....	205
Ufuk İnsanlar: Peygamberler	212
Aşk-ı Meczâzinin Aşk-ı Hakikîye İnkılabı.....	215
Yedi Kat Sema.....	219

Beşinci Bölüm ***AKTÜEL***

İnsanın İhtiyaçları Karşısında Din Görünümlü Organizasyonlar	223
Bermuda Şeytan Üçgeni.....	228
İnsan ve Sorumlulukları.....	235
Karma İndeks.....	241

Takdim

İnsan ebediyete yürüyen bir yolcu. Bu yolculuğun kısa duraklarından birisidir yalnızca dünyadaki yaşamı. Fakat insan ebediyete ait atıkları burada dokur. Fahr-i Kâinat o enfes ifadeleriyle dünyayı bir tarlaya benzetir. Ebediyetin tarlası... İnsan ötelere ait her şeyini buraya eker, buraya diker. İlk gözyaşlarını buraya akıtır. Alın terini, yaşama cehd ve gayretini, hayalinin ve tasavvurunun bütün uzantılarını buraya döker. Maddî ve mânevî şahsiyetini burada oluşturur. Bir bakıma insan, duygu, düşünce, inanç ve tasavvurlarıyla içinde tıkr tıkr işleyen bir saat gibidir. Her şeyiyle yolcudur âdetâ. Yürüyen bir merdiven gibi, söz ve eylemlerini ektiği tarlası da hareket halindedir. Böylesine hareketli bir düzenek içinde olan insanın en fazla ihtiyaç duyduğu şey de **yol azığı** ve **yol haritası** olsa gerektir.

İslâm irfanında nefis daima bir ata benzetilir. İnsanı ebediyete taşıyacak olan odur çünkü. Pek çok insan nefsinden emin olmak için onu öldüresiye tahrip etmek ve yormak ister. Oysa “*nefsi öldürmek*” tabiri İslâm irfanına yabancı bir şeydir. İslâm’da esas olan onu öldürmek ve tahrip etmek değil, **terbiye ve tezkiye** etmektir. Azgınlık tıpkı serkeş attâ olduğu gibi insan nefsinin temel vasıflarından birisidir. İyi bir

jokey olamazsanız atınızla her zaman başınız belâda demektir. Öyleyse insanın ebediyete yürüyüşünü bir atın ritmik koşusuna benzetebiliriz. Bu uzun maratonun sırrı, nefes düzeni ile ayak hareketi arasındaki ritimde gizlidir. Bu ritmi kaybettiğiniz ya da bozduğunuz an, sizin yolunuz ve maratonunuz da yarım kalmış demektir. İslâm irfanında nefsin aşırı yorulması ve tahrip edilmesi, tıpkı acemi jokeyin atın karın boşluğuna düzensiz ayak vuruşuyla, onun nefes ve koşu ritmini altüst etmesine teşbih edilmiştir. İyi bir at, üzerine binen insanın huyunu daha ilk hareketinden tanıyabilir. İlk hareket atınız ile aranızdaki ilişkinin niteliğini belirler. Bunu iyi bilen usta bir jokey ata biner binmez, gemlere hafif bir dokunuşla ata mesaj gönderir âdeta. Bu hareket aslında bundan sonra birbirinin hukukuna ve yol ilkelerine hassasiyetle riayet edileceğini de ima ve ifade eder. Bu yüzden eskiler “*At sahibine göre kişner.*” demişlerdir. Enfes bir benzetme!.. İnsan huysuz bir atla nasıl bir ömür düzenli yol alabilir ki!

Demek ki yalnızca iyi bir seyis olmak yetmiyor, iyi bir jokey de olmalı insan. Huysuz at, azdırılmış bir nefistir. Pimi çekilmiş bomba gibi bir şey... Patlamış bir yanardağ ya da taşmış bir okyanusa da benzetebiliriz. Nefis okyanusunuz bir kez taşıyorsa, artık tüm hâseleriniz, akıl, kalb, ruh ve vicdan mekanizmalarınız su altındadır demektir. Tarlanız sular altında kaldıysa onda ahirete ait bir şeyler bitiremez ve üretemezsiniz.

Bu yolculuğu daha pek çok şeye benzetebiliriz. Neye teşbih edersek edelim, sonuç değişmeyecektir. Çünkü her yolculuk için gerekli olan şeyler aynıdır: Yol mülâhazaları... İnsan hayatı âdeta mülâhazalar üzerine kuruludur. Onları doğru kurgulamadığı zaman, enerjisini boşa harcamış gibi her seferinde

başa döner. İ mülâhazaları insanın nefsiyle ve Rabbiyle olan ilişkisini de tezahür ettiren temel insanî hâsiyetlerdendir. Bu yüzden insan bazen yalnızca mülâhazalarıyla tartılır Allah'ın indinde. Söz ve eyleminin niteliğini onlar belirler. Bazen ince mülâhazalar nefsin minderleri gibidir ve onun minderinde onunla güreşebilecek pek az pehlivan çıkmıştır. Pek çok insan güreşi bu “mülâhazalar zemininde” kaybeder. Çünkü burası temkin ve teyakkuz zeminidir. İnsan pek çok kez günah işler. Bazen gafletinin, bazen de cehaletinin kurbanı olur. Bütün bu aldanmışlıkların arkasında, temkin ve teyakkuz eksikliği vardır.

Hâsılı insan hangi açıdan bakarsak bakalım, yeryüzündeki var oluş amacına yönelen bir yolcudur. Bu yüzden de daima bir yol ve yön pusulasına ihtiyaç duyar. İnsan hayatı dehşet verici iniş ve yokuşlarla doludur. Ve insan aklen, ruhen ve kalben herhangi bir kırılmaya ve dökülmeye maruz kalmadan bu yokuşları aşmak zorundadır.

İşte “Yol Mülâhazaları” insanın ebedî yolculuğunda bu yolun açmazlarına, kritik yönlerine, güven verici ya da yolculuk emniyetini tehdit eden unsurlarına yönelik enfes tespitleri ve tahlilleri içermektedir. İnsan denen meçhul varlığın ruhî, psikolojik ve iç dokusuna derinlemesine nüfuz eden gözlem, müşahede ve keşifleri içermektedir. Haddizatında her yolculuk, öncesinde az-çok bir keşif gerektirir. İslâm irfan tarihi, insanın derûnuna seyahat yapmış tecrübeli dimağlardan oluşan altın bir silsileye sahiptir. Öyle ki hangisini okursak, insan denen meçhul ve muhteşem varlığın bir yönünü keşfederiz. Bu eşsiz irfanî kavramlar ve şahsiyetler bize, insanın derûnuna ait zengin mânevî ve psikolojik enstrümanlar sunar.

“Yol Mülâhazaları”, M. F. Gülen Hocaefendi’nin o zengin ve derin insan ve nefis tahlillerinden derlenmiş bir demetten ibarettir. Allah’a yürekten inanmış ve İslâm’a gönül vermiş samimî bir davetçi olarak o, ebedî yolculuğa ait his, duyuş ve tefekkür tecrübelerini okurla paylaşmaktadır burada. Okuyucu her bahsi kendi ruh ve vicdan aynasına tutarak, yani bir anlamda kendine yönelik okursa, inşaallah bu zengin irfan tecrübesinden azami derecede istifade edeceğine cân-ı gönülden inanıyoruz. Sanıyoruz ki, inanmış her ebediyet yolcusunun bu fikrî ve mânevî tecrübeye ihtiyacı vardır. Buradaki mülâhazalar eskilerin deyimiyle hem bir “akl-ı meâş” hem de bir “akl-ı meâd” defteridir bir anlamda. Yani okur, insanın dünyasına ait aklânî tavrı ile ahiret ve ebediyetine ait irfanî tavrını birleştiren bir tefekkür zemininde bulacaktır kendisini.

Nil Yayınları

Birinci Bölüm

PERSPETİF

DÜNYEVİLEŞME GİRDABI

Soru: Milletimiz, cahiliye devrinde olduğu gibi canicesine boğuşmalara girmemesine rağmen maddiyat ve refah açısından oldukça çok imkânlarla sahip oldu/oluyor ve olacak. Bu his ile Asr-ı Saadet sonrası hâdiselerin meydana gelmesi söz konusu mudur? İnsanlar elde ettiklerini kaybetmeme uğruna birbirlerine girerler mi?

Evvelâ, bu türlü meseleler hakkında bir şey söylemek, keramet, sezme ve keşfe vâbestedir. Bu hususlar ise, Cenâb-ı Hakk'ın hususî lütuflarına mazhar kimselere mahsustur ve bizim boyumuzu aşan meselelerdendir. Dolayısıyla da o vadide söz söylemeyi hem Hakk'a, hem de size karşı saygısızlık sayarım.

İkinci mesele, dünyada en sevmediğim insanlar; kâhinler, cinden-periden bahsedenler ve “Cinlerim haber verdi...” diyen medyumlardır. Nasıl severim ki onları! İnsanlığın İftihar Tablosu, “İsabetli bile olsa birisi gaybten haber verse –hafizannallah– küfre girer. Bir diğeri de onu tasdik etse o da küfre girer.” buyurmaktadır. Bu sebeple böyle bir meseleye karşı onlara ne alâka duymamız, ne tasdik etmemiz, ne taraftar olmamız, ne de o işin yanında bulunmamız söz konusudur. Biz, Kur'ân'ın ve Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanındayız. Rabbimiz, bir kısım yanlış tavır ve hareketlerimizden ötürü O'nu bize kaybettirmesin.

Bu açıdan söylenecek şeyleri kâhinler gibi söylemem de mümkün değildir. Zira ben, yukarıda da ifade ettiğim gibi kehanetten, cinlerden haber vermekten, medyumluktan fersah fersah uzağım. Her ne kadar onlar, başımı aşan mevzular olsa da ben Hz. Muhammed Mustafa'ya (sallallâhu aleyhi ve

sellem) intisabım itibarıyla onlara asla tenezzül etmem. Farzı-muhal bana ekstradan perde-i gayb açılrsa ve oradan bazı hakikatlere muttali olsam, yine de oradan gelen bilgiler için, Efendimiz'in ortaya koyduğu kriterlere saygımın gereği rahatlıkla "Yerin dibine batsın." diyebilirim.

Bir diğer mesele de, içtimaînin (sosyolojinin) kendisine göre bir kısım prensiplerinin bulunduğu ve tarihî tekerrürler devr-i daimisinin varlığıdır. Siz bugün bazı hâdiselerin çehresine bakarak onların çehresinde gelecek adına da tahminler yürütebilirsiniz. Efendimiz'in bazen tarihî tekerrürler devr-i daimi çizgisinde, bazen de mucizevî olarak verdiği haberler vardır. Şüphesiz ki, O'nun verdiği haberler kehanetten münezzehe ve müberradır. Ama bahsettiğim şu iki şey sadece O'nun için söz konusudur. Aynı zamanda önemli bir sosyolog diyebileceğimiz Hz. Bediüzzaman'ın da, Allah'ın ikramı olarak söylediği bazı hakikatler vardır. Ayrıca bazı içtimaî prensipler tıpkı fiziğin kanunları gibidir; bunlarla da bir kısım sonuçlara gidilebilir. Yani "Şartlar şöyle olursa, şu şartlar içinde, tahminî, istatistikî şöyle netice elde edilebilir." denebilir. Marks'ın mutlak cebrî determinizması çerçevesinde bazı yaklaşımlar doğru kabul edilmese de, o çizgide dar çerçeveli bir kısım neticeler elde etmek mümkündür...

Günümüzdeki genel temayüller de bu istikamettedir. Yani şimdilerde Karl Marks'tan ziyade bir İbn Halduncu tarih felsefesi daha çok hüsnü kabul görmekte ve daha fazla alâka uyarmaktadır. Bu açıdan bu türlü içtimaî prensiplere ve özellikle geçmişte yaşanan hâdiselerin mantığına dayanarak bazı şeyler söylenebilir. Şahsen ben de bu türlü hususlarda fikir beyan ederken, sesim, soluğum pürüzsüz çıkar ve tereddüt etmeden konuşurum. Çünkü Allah Resûlü'nün sözlerine dayanıyorum. O'nun terbiye ettiği cemaat, dünya kendilerine güldüğünde,

makam ve mansıptan ötürü birbirlerine düşmüşlerse; korku onların bir kesiminde tesirini icra etmiş, şöret duygusu, içtihat mülâhazası ve “Ben daha iyi idare ederim.” düşüncesi, onların bazılarının gönlünde yer bulmuşsa –bütün bu saydıklarım eğer birer günahsa, elbette ki bizim günahlarımız gibi değildir– öyle olmayan ve hiçbir zaman öyle olacak insanın bulunmayacağı dönemlerde evleviyetle o türlü hususların yaşanacağına her zaman ihtimal verilebilir.

Allah Resûlü bir hadislerinde, “*Evlerinizin arasına fitnelerin yağdığını görüyorum.*” buyururlar; bence bu, şu demektir: “Şunu katledecek, bunu öldüreceksiniz. Her iki cephenin de davası hak olduğu hâlde birbirinize gireceksiniz. Kan gövdeyi götürecek ve birbirinize düşeceksiniz.” Sosyoloji ilminin kurallarına göre; menfaat, makam-mansıp hissi insanları birbirine düşüren marazlardır. İslâm ümmeti arasında tâbiîn dönemine girilirken işte böyle bir fasıl yaşanmıştır. Hatta sahabenin çile çekmemiş olanları da bu kabîl hâdiselere belli ölçüde katılmışlardır.

Onlar, Allah’ın özel teveccühüne mazhar olduklarından, doğrunun peşindedirler ve içtihatlarına göre davranmışlardır. İctihat hatasında sevap da olduğundan onlar aynı zamanda sevap işlemiş sayılırlar. Bundan dolayı da onlar muahaze edilmemeli; zira hepsi Cennetlidir. Bu itibarla da biz buna ne karışabilir, ne de onları kritiğe tâbi tutabiliriz. Ancak şöyle düşünmek mahzursuz olsa gerek: Onların bu davranışları kendilerine göre ve kendilerince değildi. Çünkü onlar mukarrabîndi. Sahabenin kendine göre hatası vardı, ama bu hatalar bizim sevaplarımız türündendi. Bu iki şeyi birbirine karıştırmamak lâzım ve konuya *حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُفْرَبِينَ* fehvâsınca yaklaşmak gerekir.

Asıl konuya dönelim: O zaman bazı olumsuz şeyler olduysa, bundan sonra da aynı şartlar söz konusu olduğunda –hafızanallah– yine aynı neticeler doğabilir. İşte biz de meseleye bu açıdan bakıyoruz.

Bir başka açıdan, Allah Resûlü'nün sözlerine binaen, bir şey daha eklemek istiyorum: Sahabe, dünya zimamını ele geçirmiş ve bütün dünyaya hükmediyordu. O günün dünyasındaki Bizans ve Sasaniler gibi iki büyük süper gücü dize getirmiş, yeryüzünün üç büyük kıtasında at oynatıyorlardı. O dönemde değişik devletler kurulmaya başlanmış, Afrika fethedilmiş, Anadolu içlerine kadar girilmiş, Amuderya'ya ulaşılmış, Çin Seddi'ne gidilmiş.. hâsılı çok şey elde edilmiş, ancak bunların yanında önemli bir şey de kaybedilmişti; o da vahdet-i ruhiye idi. İşte bunu düşündükçe onlar geçmişi hatırlayıp kendi kendilerine, “Hey gidi günler!” diyorlardı. Ne günlerdi, keşke o günler bir daha olsa!.. Yani Mekke günleri; o günler giyecek elbise, yiyecek bir şey bulamadığımız, çarşıya gerilip aç-susuz bırakıldığımız günlerdi.. o günlerde duygular ne saf, düşünceler ne duru, büyüme, çoğalma ve hep yükselme şeridinde daima Hakk'ın rızasını araştırarak hayrı takip etme mülâhazası ne güzeldi!. Hey gidi günler!..

İşte o günler, onlara göre daha hayırlıydı. Vâkıa, yukarıda da ifade edildiği gibi bir dönemde dünya fethedilmişti, İslâm artık hâkim bir gücü ve devletler muvazenesi adına yerini almıştı ama Allah indinde hora geçen önemli bir husus vardı ki, o hususta belli ölçüde, sahabe-i kirama göre bir kayıp yaşandığı söylenebilirdi. Tekrar ediyorum; çünkü onlar mukarrabîndi.

İşte bu mülâhazadan hareketle günümüze gelerek, burada kıtmirane mülâhazalarımı arz etmek istiyorum: Bir gün

gelecek biz de “Hey gidi günler!” diyeceğiz. Ne günlerdi o dupduru günler!. Herkeste sadece hizmet duygu ve düşüncesi vardı.. kimsede şöhret hissi, makam arzusu yoktu.. korkunun sözü edilmez.. câh sevdası akla gelmez.. menfaat ve çıkar mülâhazası da asla düşünülmezdi.. sadece milleti i'lâ mülâhazası vardı.. hedefte insanımıza insanlık adına âdâb u erkân öğretme düşüncesi vardı...

Evet, biz de bir gün işte bunları düşünerek ellerimizi dizlerimize vuracak, tıpkı Siffin, Cemel, Nehrevan, Kerbela ve daha sonra aynı durumda olan insanlar gibi “Hey gidi günler!” diyeceğiz. Ben şimdilerde bir yandan, “Allah o günleri bana göstermesin.” diyor, diğer yandan da Allah Resûlü gibi tenbihte bulunuyor ve “Aman hazırlıklı olun, dünyaya meyl ü muhabette bulunmayın!” deyip inliyorum.

İki Cihan Güneşi, bir gün Hz. Hasan Efendimiz’i kucağına alarak minbere çıkarıp halka işaret eder ve: “*Benim şu yavrum, efendiler efendisidir. Allah bununla birbirine düşmüş iki İslâm cemaatinin arasını bulacak ve önemli bir sulh gerçekleştirecektir.*” demek suretiyle belli bir dönemde sulhün ne kadar önem arz ettiğini gösterir. Ve o zat –elhak– “Hz. Muaviye ile savaşa gir!” denilince, Müslüman kanı dökülmesin diye hilâfetten feragat edip “Varsın o olsun.” diyerek Müslüman kanının dökülmesine meydan vermez. Evet, günü gelince Hz. Hasan, elinin tersiyle makamı, mansıbı, pâyeyi itmiş ve pek çok mü’min kanının dökülmesine meydan vermemiştir. Allah Resûlü daha o günlerde gelecek bu tehlikeli günler adına, “*Aman birbirinize düşmeyin, birbirinize girmeyin, kılıcınızı kırın, sadece dine sahip çıkın, hakkın yanında olun ve hakkın hatırını âli tutun.*” diyerek hep tahşidat yapmıştır.

Bize düşen şey de, insanları bu istikamette hazırlamaktır. Ben hâlihazırda Türkiye’de ve dünyanın değişik yerlerinde hizmet eden kimselerin en büyük avantajı olarak milletimize olan güveni görüyorum. Asırlar boyu geçmişinde de hep böyle olmuştur ve böyle kalacağını ümit ediyorum. Dünyanın muhtelif yerlerinde makama, mansıba, menfaate bağlı hareketlerin sürdürüldüğü bir dönemde, mü’min kardeşlerine karşı, tâbiyyeti metbûiyyete tercih ederek onlara: “Mademki ehl-i haksınız, varın siz yürüyün!” diyecek ve kat’iyen rekabete, sürtüşmeye girmeyeceklerdir. Bu durum bütün Müslümanlar adına bana çok önemli geliyor ve önemsenmelidir de. Bunlar benim genel mülâhazalarım. Bu mülâhazalar mutlaka korunmalıdır. Bu mülâhazaları değiştirmek bana göre orucu bozmak kadar büyük bir cinayettir. Vefatımız bizim iftar zamanımızdır. İftar zamanımızı idrak edeceğimiz âna kadar Allah, kulluğumuz adına bize bu mülâhazaları bozdurmasın!

Arkadan gelenler va’de vefada o kadar sadık olabilirler mi? Ahd ü peymâna bu denli sadık kalabilirler mi? Onu da bilemeyeceğim. Allah Resûlü bir yerde “Hz. Mesih gibi derim.” dediği gibi ben de öyle diyeyim: “Hep söylemeye çalıştım. Aman dünyaya meyletmeyin.. bu türlü şeylerden dolayı birbirinize düşmeyin.. mü’minlerin aleyhinde olmayın.. onları karalamaya kalkmayın... Ne bileyim Allah’ım! O günleri bize gösterme ve o günlere kadar bizi yaşatma.. ama biz çekip gittikten sonra, çıkarlar, menfaatler Müslümanların safvetini bozacak, makam sevdası, mansıp düşüncesi Kur’ân haddimlerinin duruluğunu, sadeliğini bulandıracak ise, Sen onların da Rabbisin, onlar da Senin kulların. İster affeder, ister sen azap edersin...” Gerçi haddimi aşarak bir mülâhazaya

temasta bulundum ama, her zaman gelecek adına aşamayıp takıldığım oldukça ciddî endişelerim var.

Demokrasi günümüzde gerçek mânâsıyla yumuşak bir hava oluşturacak, tansiyonları aşağıya çekecek bir sistemdir. Keşke iman, İslâm ve Kur'ân düşmanları da ona sadık olsa, onu yaşasalardı. Bence insanlar, demokrasilerden öte demokrat davranarak gelecekte mukadder bir kısım gailerini aşabilirler. Herkesi kabul ederek, her kabiliyet ve istidada saygılı olarak, her hizmeti alkışlayarak, faydalı herkese destek vererek, bu ülke ve bu millet yararına olduktan sonra, herkesle iyi geçinmeye kararlı olarak, herkese sinesini açarak bu işten yararlanabilir ve kavgaya giden yolları kapayıp huzura giden yollar açabilirler. Fakat bunun yolu da yine insan olmaktan, kendini aşmaktan, kâmil insan olmaya kilitlenmekten, dövene elsiz, sövene dilsiz ve küfredenlere bile kırılmadan, gönül koymadan yaşamaktan geçer. Bu bizim genel mülâhazamızdır. Allah inayet edince niye olmasın ki!

“Hak tecellî eyleyince her işi âsân eder.

Halk eder esbabını bir lahzada ihsan eder.”

Bugün bunun emareleri var, Allah'ın inayeti de var, temsil eden bazı insanlar da var, katedilen mesafeler de var; ancak hâlâ yürünecek o kadar çok yol var ki... Bu yollardan herhangi birinin durağı, konağı veya menzilinde dünya kadar şeytanlar, onların insanları idlal etmesi, baştan çıkarması da var. Yiğit olmak gerekiyor ki, bu handikaplar ve terslikler aşılabilirsin. Ben şahsen endişelerimin vârid olmamasını dilerim.

HALK İÇİNDE HAK'LA BERABER

Soru: Müslümanın kendisini toplumdaki tecrit etmesi doğru mudur?

Sosyal bir varlık olan insanın kendini içinde bulunduğu toplumdaki tecrit ederek yaşaması mümkün değildir. Aslında Kur'ân-ı Kerim'e dikkatlice bakıldığında, Cenâb-ı Hak'ın, insanlarla beraber bulunma ve onlarla birlikte yaşamının dini yaşamaya engel olmadığını bildirdiği görülecektir. Dünyalık işlerin insanı dinden uzaklaştırmadığını Allah Teâlâ; *“O yigitler ki ne ticaretleri, ne alım ve satımları, onları Allah'ı zikirten, namazı hakkıyla ifa etmekten, zekâtı vermekten alıkoymaz.”*¹ buyurarak gayet net ve açık olarak ortaya koyar. Bu itibarla toplum içinde yaşamak, kalben Hak ile birlikte olmaya kat'iyen engel değildir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu ifade eden sahih bir hadislerinde, *“Toplumun içinde yaşayan ve insanlardan gördüğü ezalara sabreden mü'min, toplumdaki ayrılarak uzlette yaşayan mü'minden daha hayırlıdır.”* buyurmaktadır.

Başka bir hadislerinde de Allah Resûlü şöyle buyururlar: *“İnsanların en hayırlısı insanlara en çok faydalı olanıdır.”* Şüphesiz insanlara faydalı olmak, ancak onların içinde yaşamakla mümkündür.

Efendimiz'i, her konuda olduğu gibi, insanlarla beraber bulunma mevzuunda da örnek almak bizim için çok önemlidir. Nebiler Serveri, çocukluğundan itibaren hep insanların içinde olmuş ve ahiret yurduna göçeceği âna kadar da hayatını bu ahlâk üzere devam ettirmiştir. O (aleyhi salavâtullah)

¹ Nûr sûresi, 24/37.

amcalarına ok, yay, kılıç gibi silahlar taşıyarak son Ficâr harplerine iştirak etmiş. Yine faziletliilerin anlaşması (yemini) mâ-nâsına gelen “Hilfu’l-Fudûl” toplantılarına, anlaşmalarına bizzat katılmış, hatta “Bugün bir kere daha olsa ben yine aynı vazifeyi seve seve yaparım.” buyurmuştur. Evet, Nebiler Serveri o dönemlerde, henüz yaşları itibarıyla çocukluk ve gençliğini yaşıyor olmasına rağmen bu derece sosyal hayatın içindeydi. İşte bütün bunlar Peygamberimiz’in çocukluğundan beri insanlarla içli dışlı yaşadığının birer göstergesidir.

İnsanlarla birlik olup onlarla beraber yaşama adına verilecek bir diğer örnek ise Hudeybiye sulhüdür. Hudeybiye, öyle bir sulh ve paylaşma örneğidir ki, Allah bu musalaha-yı Kur’ân’da: *إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا* “Sana apaçık bir fetih ihسان ettik.”² diyerek tebcil ve tebşir etmiştir. Sahabe efendilerimiz de, bu sûrede geçen “feth” kelimesinin Mekke fethi değil, Hudeybiye sulhü olduğunu ifade ederler. Çünkü Hudeybiye sulhü ile her kesimden insan, bir araya gelmiş, bir arada bulunmuş; müşrik, Hıristiyan, Yahudi ve münafık iç içe yaşama imkânına kavuşmuşlardır.

Burada istidradî olarak şu hususu anlatmanın da faydalı olacağını düşünüyorum. İnsanlarla beraber ve onlarla içli-dışlı yaşamının, mü’min açısından birtakım olumsuz sonuçlar doğuracağı düşünülebilir. Oysa mü’minin böylesi insanlarla iç içe olma mevzuunda, kendi dinî değerlerinden taviz verme adına bir endişesi olmamalıdır. Çünkü, hiç kimse, Allah ile irtibatı olan insana, olumsuz bir şey bulaştıramaz ve bulaştıramamalıdır da. Bence herkes kendini tam

² Fetih sûresi, 48/1.

bir murâkabe altında bulundurmalı, nefsinden çok korkmalı ve kendi dininin yenilmez, sarsılmaz gücüne de inanmalıdır. Hiçbir mü'minin, İslâm'ın, Efendimiz'in ve Kur'ân'ın yeterliliğinden bir şüphesi yoktur ve olmamalıdır da. "Acaba bize bir şey bulaştırırlar mı?" diye korkanlar, ancak kendi dinamiklerinden şüphesi olanlardır.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, genel ahlâkı ve misyonu icabı, böyle bir endişeden hâlî olarak herkesin içine giriyor, her sokakta dolaşiyor, herkesle beraber oturup kalkıyor ve her fırsatta temsil ettiği güzellikleri sergiliyordu. Zaten Allah Resûlü'nün vazifesi de, ister istemez O'nu başkaları ile münasebete itiyordu. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), tebliğ vazifesi gereği en geniş mânâsıyla cihadı –ki cihad, Allah'la insanlar arasındaki engellerin bertaraf edilerek temiz vicdanların Allah ile buluşturulmasıdır– hayatının gayesi hâline getirmişti. Şayet cihad, o engelleri bertaraf etmese, Allah Resûlü insanlarla Allah arasındaki engelleri kaldırma adına, devamlı insanlarla beraber oluyor ve her fırsatta onlara hak ve hakikati anlatıyordu.

Aslında insanlarla beraber yaşamak aynı zamanda ilâhî ahlâkın da gerektirdiği bir husustur. İnsanlara dinî hakikatleri anlatmak, onlarla iç içe yaşama ve onlara yanaşma ile mümkün olabilecektir. Kudsî bir hadiste, "*Kulum Bana bir adım gelirse Ben de ona yürüyerek gelirim; o yürüyerek gelirse Ben koşarak gelirim...*" buyrulmuştur. Bu hadisten anlaşıldığı üzere, insanların Allah'a karşı küçük bir teveccühü, Allah'ta büyük bir teveccühe vesile olmaktadır ki, Efendimiz de hep bu ahlâkla hareket etmiştir.

Bu meseleye bir de şu hadisin tedaî ettirdiği mânâ ile bakmanın faydalı olacağını düşünüyorum. Efendimiz'e nisbet

edilen, isnadı açısından hayli zayıf bir sözde: *تَحَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ* “Allah ahlâkıyla ahlâklanın.” buyrulmaktadır. Bu söz; “Allah size nasıl davranıyorsa, siz de çevrenize öyle davranın.” demektir. Eğer Allah (celle celâluhu) yarım adım atanlara bir adım yaklaşıyorsa, bir adım atanlara yürüyerek geliyorsa, bize düşen şey de, karşımızdaki insan ile anlaşma adına ilk adımı atmamız olmalıdır. Efendimiz’in hayatında bunun birçok misalini görmek, göstermek mümkündür. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), elden geldiğince etrafındaki insanlarla anlaşmaya çalışır, uzlaşıp-anlaşmayı her zaman etrafındaki insanlara hakikatleri anlatmada önemli bir vesile sayardı.

Evet, Efendiler Efendisi hemen her şeyi, Allah’ı anlatma yolunda bir vesile olarak değerlendiriyordu. Allah Resûlü, maddî olarak zengin değildi. Zaten hayata gözlerini fakir olarak açmıştı. Hatta bazı siyer yazarlarının dediğine göre O’na (sallallâhu aleyhi ve sellem) babasından ve dedesinden kalan bir şey de yoktu. Nitekim O, cömertliği dillere destan olan Abdulmuttalib’in ve geniş bir nüfuza sahip bulunan amcası Ebû Talib’in himayesi altında kaldıktan sonra Hz. Hatice ile evlenmiş ve birden Mekke’nin sayılı servetlilerinden biri oluvermişti. Ama ne gariptir ki, yine kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla, peygamberliğin 5. veya 6. senesinde, Efendimiz’in elinde avucunda hiçbir şey kalmamıştı. Birçok hadiste ifade edildiği gibi O, çoğu zaman aç yatar, aç kalkardı. Elindeki bu serveti ne yaptığı ile alâkalı çok geniş bilgilere sahip değiliz. İhtimal ki insanları çağırarak, onlara yedirip içirdi ve sonra da dinini anlattı. Zaten bir şey vermeden bir şey almak da mümkün değildir. Nitekim “İnsan ihsanın kölesidir.” demişler.

GECE İBADETİ VE TEBLİĞ MÜNASEBETİ

Soru: Müzzemmil sûresinde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanlara Kur'ân mesajını sunarken, önce mutlaka ve mutlaka gece ibadet yapması ve Kur'ân-ı Kerim tilavet etmesi emrediliyor. Buna göre tebliğ ve gece ibadetinin birbiriyle irtibat ve münasebetinin bir tahlilini lütfeder misiniz? Günümüzde tebliği iş edinenlerin bundan alması gereken dersler nelerdir?

İlk nazil olan sûreler arasında yer alan Müzzemmil ve Müdessir sûrelerine, tebliğ ve irşad erlerinin geceleri kalkıp Rab-bileri karşısında kemerbeste-i ubûdiyet içinde olmaları gerektiği gerçeği etrafında örgülenmiş vahiy nakışları da denebilir.

Gece ibadeti bir ölçüde, inziva, halvet, teveccüh ve tebettül mânâlarını da ihtiva eder. Aslında, bu tabirlerin bazıları Kur'ân'a aittir. Nitekim Kur'ân ³وَتَبَّأَلْ إِلَيْهِ تَبَّأَلْ³ yani “Allah'tan başka her şeyle bir mânâda alâkanı keserek kendini tamamen O'na ver! Ve sadece O'nun mârifeti, O'nun muhabbeti, O'nunla alâkalı zevk-i ruhanîler ve O'nun tecellileri ile oturkalk.” tarzındaki bir üslûpla bu önemli hususa işaret etmektedir. Bu ise, ancak, insanın kendini o işe hazırlaması, iradî olarak uykusunu, sıcak döşөгünü terk etmesi ile gerçekleşebilir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), zaten peygamberlik öncesi belli ölçüler içinde inzivada bulunarak, her zaman Rabbisine yakınlaşma yollarını araştırıyor.. iç âlemini, zaten temiz olan duygularını ve sürekli Hakk'a açık gönlünü, tıpkı günebakan çiçekler gibi, mukabele arayışlarına bağlı götürüyor ve rasat ufuklarında gezdiriyordu. Yine o, rüyalarla berzahî derinliklere açılmanın, ledünnî düşüncelerle baş başa kalmanın

³ Müzzemmil sûresi, 73/8.

yanında, ukbâ hayatının kapılarını aralayarak, Rabbisine kurbetini hızlandıracak ve akdes-mukaddes feyizlerin sağanak sağanak üzerine yağmasına vesile olabilecek her şeyi değerlendiriyor ve farklı bir düşünce haritası çiziyordu.

Ayrıca bu sûrede açık iki önemli husus daha var: Birincisi, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, bir sevk-i ilâhî ile inzivaya yönelmesi. İkincisi de, ileride dava-yı nübüvvet adına önemli bir misyonu ifa edebilmesi için böyle bir ruhî ihzâriyede bulunması.

Bunları biraz daha açacak olursak; Allah (celle celâluhu), başta Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere, hemen her büyük insanı, hep sevk-i rabbânîsiyle yönlendirmiştir. Bu durum bütün enbiyâ ve mürselîn için söz konusu olduğu gibi, bütün asfiyâ için de söz konusudur: Meselâ İmam Gazzâlî, belli bir dönemde kendini ulûm-u âliye-i İslâmiyeye vermiş, ömrünü hem tekve hem de medreselerde geçirmiş.. ve derken “İhya” gibi feyyaz bir kaynakla hayatının gayesini noktalamış.. keza İmam Rabbânî, senelerce, Hindistan'ın değişik kesimlerinde gezmiş-dolaşmış, okumuş-düşünmüş riyazet yapmış, ötelere açılmış, Müslümanların itikatlarını sağlam zemine oturtma istikametinde ciddî faaliyetlerde bulunmuş ve yepyeni bir düşünce sistemi kurmuş.. Bediüzzaman, –kendisinin de Lahikalar'da “tahdis-i nimet” nev'inden anlattığı gibi– ömrünün ilk yıllarını tekve ve medreselerde geçirmiş; o üstün dimağ ve zekâsı ile medreselerde okutulan metinler arasında dolaşmış, dinî ilimler ve fennî bilgilerle haşır ü neşr olmuş, tekyenin ruhunu yudumlaya yudumlaya yetişmiş ve bir gün gelmiş kendini, beyan-bürhan-irfan çizgisinde imana hizmet zemininde bulmuş. Yani o, kendi döneminde, birbirinden kopuk gibi gözükken malumatı yoğurarak,

tefekürle besleyerek onu mahz-ı mârifet hâline getirmiş. Bu arada, şartların gereği ülke müdafaasına koşmuş, cepheleerde mücadele etmiş ve aynı anda talebeleriyle ders okumuş, derken hâpishane, mahkeme ve zindanlarda ömür tüketerek hep bir yüksek iradenin sevkine bağlı yaşamıştır.

İşte, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, bu ihzâriye döneminde sürekli, lâhut âleminin dilini öğrenmeye çalışmış, berzah âlemiyle diyaloğa geçmiş, iç murâkabe, iç müşâhede ve bir nevi riyazetle, eşyanın perde arkasına nüfuz edebilme menfezlerini araştırmış ve bu uzun hazırlığın arkasından da peygamberlik vazifesiyle serfiraz kılınmıştır.

Şimdi bu ölçüde ciddî ve fevkalâde önemli bir göreve getirilen birinin bütün gece uyuması, böylesine önemli vazifenin gerektirdiği sorumlulukla uyuşmasa gerek. Öyleyse bu vazife ile muvazzaf olan kimse, geceleri kalkıp Rabbisine ibadet etmeli, hem öyle bir ibadet etmeli ki onun Yaratanı karşısındaki tavırları vazife ve misyonuna muvafık düşsün.

İşte, bütün bunlara işâret sâdedinde Kur'ân diyor ki: “Az bir kısmı hariç, bütün gece kalk, namaz kıl. Gecenin yarısı veya bunu biraz azalt ya da gecenin çoğu olsun.”⁴ Neden? Zira böylesi bir misyon, insanî normları aşan bir fevkalâdelik ister ve böylelerinin hayatları hep fevkalâdelikler içinde cereyan etmelidir.. böyle cereyan etme zorundadır. Oysaki bu konuda, eğer bizim gibi düz insanlara bir şey denecekse şöyle denir: Yatsıyı –vitir namazı dahil– kıldıktan sonra, sabah namazına kalkma niyeti ile yatınız, o zaman uykudaki soluklarınız bile ibadet olur. Peygambere ise, “Gecenin pek azı

⁴ Müzzemmil sûresi, 73/2-4.

müstesna, kalk, Rabbin huzurunda kemerbeste-i ubûdiyet içinde dur.” deniliyor; çünkü yüklendiği misyon O’nun öyle olmasını gerektirmektedir.

Âyet-i kerimedeki نِظْمُهُ, gecenin yarısı demektir. Âyetin devamında ise, bunun biraz azaltılması veya çoğaltılması emri yer alıyor. Gecenin hesaplanması şöyledir: Meselâ Güneş saat 6’da batıyor, sabah da 6’da doğuyorsa, bu, bütün gecenin 12 saat olduğunu gösterir. Öyleyse gecenin yarısı 6 saat demektir. Ondan azı 5, ondan çoğu da en az 7 saat olur. Ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), vahyin ilk tayflarıyla son-suza yöneldiği ilk günden, yaşlandığı dönem, hatta hayat-ı seniyyelerinin sonuna kadar bu ölçüdeki ibadet hayatına devam etmişlerdi. O, geceleri ayaklarının altı şişinceye kadar namaz kılar; şayet herhangi bir mazereti sebebiyle, bu şekildeki gece ibadetini aksatacak olsa, bu defa onu gündüz katlayarak kaza ederdi. Bunu ifade sadedinde Bûsîrî ne güzel söyler: “Ben, geceleri ihyâ eden O peygamberin sünnetine karşı vefasız davrandım; zira o ayakları şişmeden yatmıyordu.”

“Kur’ân’ı tane tane oku!” beyanına gelince; yine Kur’ân’ın tabiriyle “tertil” –ki, Kur’ân harflerinin hakkı verilerek ve kalb, ruh ufku itibarıyla duyularak okunması demektir– Kelâmullah’ın öyle tilavet edilmesine denir. Bediüzzaman Hazretlerinin *Mesnevî*’sinde belirttiği gibi, Kur’ân’ı, Allah’tan dinliyor, Cibril’den işitiyor veya Allah Resûlü’nden ahzediyor gibi okuma ve anlama, Allah Resûlü’nün veya bizlerin kıraat adına memur olduğu üç ayrı buud... Bir başka ifadeyle ter-til; insanın Kur’ân’ı kendi düşünce, tasavvur ve tahayyül mekanizmalarının üstünde, vicdanında duyarak, lâhûfliğin yamaçlarında gezerek ve hissederek okuması demektir. Öyle ki

insan, okuduğu âyetin her kelimesini telaffuz edişinde, susuz bir insanın suyu yudumladığı zaman hissettiği şeyi hissetmeli ve duymalıdır. Ne var ki, bu bir seviye işidir ve herkese de müyesser olmayabilir.

Bugün çoklarının okuduğu şekilde Kur’ân okuma, tertil değildir ve onun insan vicdanında ürpertiler meydana getirmesi mümkün değildir. Böyle bir okuyuşla, Kur’ân âyetlerinin insana yeni yeni şeyler ilham etmesi, duygu ve düşüncede ya da amel ve aksiyonda bizleri yenileştirmesi de mümkün değildir. Öyleyse Kur’ân’ın hakkını vermek için bizler de bir ölçüde; “*Ey örtüsüne bürünen Nebi! Kalk, inzar et.*”⁵ âyetini –peygamberlikten tecrit düşüncesi içinde– kendimize nazil oluyor gibi okumalıyız...

Gecenin ihya edilmesi adına da şunlar söylenebilir:

Gece, melekût âleminin kapılarının aralandığı, semavî birtakım menfezlerin açıldığı ve ötelere müşâhede edildiği bir zaman dilimidir. Bediüzzaman’ın tespitiyle, teheccütle gecenin ihya edilmesi, berzah âlemini aydınlatan bir projektördür. Abdullah İbn Ömer’in rivayet ettiği bir hadis ve bir hâdis bu mevzua ışık tutar. Bu hadiste Abdullah İbn Ömer mealen diyor ki: “Herkes rüya görür ve gelir Allah Resûlü’ne anlatırlardı. Ben de kendi kendime: Keşke berzah âleminin kapıları bana da aralansa, ben de bir kısım şeyler görsem ve gördüğüm şeyleri gelip İnsanlığın İftihar Tablosu’na anlatıversem; O da bunları tabir etse.. derken, bir gün rüyamda gördüm ki, iki zat beni kollarımdan tutup derdest ederek, derin ve alevli bir kuyunun başına getirdiler. O derince kuyunun

⁵ Müddessir sûresi, 74/1-2.

içinden âdeta bir hortum gibi döne döne alevler yükseliyordu. Vakumunu bile yutacak kadar korkunçtu. Anladım ki bu, Cehennem'dir. Beni başına getirdiklerinde, oraya atacaklar diye çok korktum. Allah'a sığınıp, "Yâ Rab!" diye yalvarmaya başladım. Birisi bana dedi ki: "Korkma! Senin için endişe edecek bir şey yok. Sen oraya girmeyeceksin." Sonra uyan-dım ve ablam Hafsa'ya rüyamı anlattım ve bunun tabirini Resûlullah'a sormasını istedim. Ablam sorunca Allah Resûlü buyurdular ki: "*Abdullah İbn Ömer ne güzel bir insandır ama keşke geceleri ihya etse!*"

Burada berzah âleminin dehşetinden kurtulma yolunun gösterildiği açıktır. O da geceleri ihya etmektir.. evet gönüllerin diri ve canlı olması, bir yönüyle gecelerin canlı olmasına bağlıdır.

Bu hakikate hayatında erken uyanmış ve o engin ansiklopedik kültürüyle hemen herkesin dikkatini üzerine çekmiş, pek çok alanda söz sahibi İbrahim Hakkı Hazretleri bu konuda ne hoş şeyler söyler:

*"Ey dîde nedir uyku, gel uyan gecelerde;
Kevkeblerin et seyrini, seyran gecelerde.
Bak hey'et-i âlemde bu hikmetleri seyret;
Bul Sâni'ini ol âna mihman gecelerde.
Çün gündüz olursun nice ağıâr ile gafil,
Ko gafleti dildârdan utan gecelerde.
Az ye, az uyu, hayrete var, fâni ol andan
Bul bekâ ol âna mihman gecelerde."*

Ve sözlerini;

"Ey Hakkı! Nihan aşk oduna yan gecelerde." mısraıyla noktalar.

Görüldüğü gibi eşyanın melekût cihetine vâkıf olma, insanlığın irşadiyla yakından alâkalı. Aslında bu; “*Kulum Bana bir karış yaklaşırsa, Ben ona bir zira’ yaklaşırım, o Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak giderim.*” kudsî hadisi zaviyesinden de değerlendirilebilir.

Evet, insanlığın kurtuluşu mesajıyla gelen Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi iradesiyle –çerçevesi her ne ise– Allah’a yaklaştırmaya azmetmiş, Allah da kendi azamet ve rahmetinin enginliği ölçüsünde O’na yaklaşmıştır. Ama burada dikkat edilecek bir husus var ki, o da, her zaman insanlığın kurtuluşunu arayan Allah Resûlü bunu, ötelere açılmakta ve eşyanın melekût cihetine ittilada aramış; aramış ve onun için de her gece, ayrı bir gece yolculuğuyla hep Allah’a (celle celâluhu) yürümüştür. O, her işinde olduğu gibi, bu konuda da yapması gerekli olanı yapıyordu. Evet madem O’nun yükü herkesten fazlaydı, öyleyse O her gece ayrı bir “isrâ” yaşamalı ve Kur’ân’ı da hem duya duya hem de doya doya okumalıydı...

O’nun yükü çok ağırdı; Zira Kur’ân O’na “*Senin üzerine çok ağır bir söz yükleyeceğiz.*”⁶ diyordu ki, buradaki ağırlıktan maksat, peygamberlik misyonu olduğunda şüphe yoktu. Allah O’na, muhatapları anlasa da anlamasa da, hatta anlamak istemese de, hep anlat diyordu. Böyle bir hizmette müessir olmak da her zaman Rabbiyle irtibatının kavi olmasına bağlıydı.

Kur’ân gece kalkışının hikmeti adına, şu değerlendirme-yi de yapar: “*Şüphesiz gece kıyımı, daha tesirli ve sağlam bir kıraat adına da daha elverişlidir.*”⁷ Evet, geceler o büyü

⁶ Müzzemmil sûresi, 73/5.

⁷ Müzzemmil sûresi, 73/6.

enginlikleriyle, insanın ayağını yere sağlam basması, dediğini duyması, yaşadığını hissetmesi adına önemli bir ortam ve gönüllerin Allah'a (celle celâluhu) açılacağı birer halvet koyu gibidirler.. ve mutlaka değerlendirilmelidirler. Gündüz insan değişik işlerle meşgul olur, zâhirî duygularının dünyasında dolaşır ve onların tesirinde yaşar. Böyle bir şey, İnsanlığın İftihar Tablosu için, hele bizim anladığımız mânâda asla söz konusu olmasa da, bendeleri gibi sıradan insanlar için her zaman bahis mevzuu olabilir. Öyle ise, burada âyeti şöyle yorumlamak yerinde olur zannediyorum: Evet, sanki bu tenbihle Allah, Resûlü'nün şahsında bize: "Siz gündüz şununla bununla meşguliyet içinde gafilane yaşıyor, kendi iç derinliklerinize yönelemiyor ve ötelere irtibat kuramıyorsunuz; kuramazsınız da; zira bu hususta esas olan gecelerdir. Yani hiç kimsenin olmadığı bir zemin ve zamanda, insanın Allah'a yönelerek hicranla yanıp yakılacağı ve seccadesine baş koyup, gözyaşı döküleceği bereketli zaman dilimi gecelerdir. Bir O, bir de siz; içinizi dökerken sadece O bilecek ve siz de O'nun bilip görmesine göre bir tavır alacaksınız.

Ayrıca, soruda "Günümüzde tebliği iş edinenlerin bundan alması gereken dersler nelerdir?" deniliyor. Peygamberlik Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile son bulmuştur. Ama O'nun davası, ilelebet devam edecektir. Kimlerle? Dava-yı nübüvvetin vârisleriyle.. Hz. Sahipkıranların: "Biz onlara zemin hazırlıyoruz." dedikleri ve bizim de işaret ettiğimiz vârislerle. Bunlar atalarınız olabileceği gibi sizler de olabilirsiniz. Eğer bunlar sizler veya muasırlarınız ise, nebilerin eda ettiği misyonu eda edebilmek için, onların geçtiği köprüden geçmek zorundasınız ve zorundayız. Bu aynı zamanda bir vecibe ve bir zarurettir.

Öyleyse geceler ihya edilecek, melekût âleminin kapıları aralanacak ki, o yüce söz ve beyanlar beyanı etrafında dönüp duran bu ağır yük de ifa edilebilsin. Her zaman kayma zemini üzerinde bulunan, beşerî hırslarının, kaprislerinin, nefretlerinin ve kinlerinin tesirinde olan kimseler, bu olumsuz huylardan sıyrılarak değişik sahalardaki imtihanlara karşı mukavemet edebilsin; edebilsin ve kazanma kuşağında kaybedenlerden olmasınlar..!

Evet, Allah öteden beri peygamberlerle temsil edilen bu davayı ve bu kudsîler hizmetini, terütaze ve yeni insanlara temsil ettirmiştir; ölü ya da pörsümüş ruhlara değil. Yani hep işin önünde görüldüğü hâlde bir türlü önde olamayan –olma ile görünme arasında serâ-Süreyyâ ya da yer-gök farkı var– insanlara değil. Keza bazı şeylere karşı tepki gösterse de aksiyon ve hamle insanı olamamış kimselerle de değil; kalb ve ruh kahramanlarıyla temsil ettirmiştir. Aksine bu dava kalbsizlere, ruhsuzlara kalınca, Allah (celle celâluhu) “Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven bir toplumu getirecektir.”⁸ “Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir halk getirir.”⁹ âyetleriyle ifade buyurduğu gibi, onları alır-götürür ve terütaze, gecesini ve gündüzünü ile bu işi, hayatının gayesi yapmış, gözlerini her açıp kapayışında insanlığın irşadını düşünen nesiller getirir. İnşâallah bugün böylelerinin sayısı binlercedir, milyonlardadır...

Öyleyse, dava-yı nübüvvetin vârisleri de gece ibadetlerini, Müktedâ-i Küll, Rehber-i Ekmel Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi yapmalı.. ve herkes kendi vicdanında;

⁸ Mâide sûresi, 5/54.

⁹ Fâtır sûresi, 35/16.

“Çün gündüz olursun nice ağıâr ile gafil,
Ko gafleti dildardan utan gecelerde”

demeli ve şayet geceyi ihmal etmişse, o günü kaybedilmiş bir gün saymalıdır; saymalı ve Hz. Âdem’in, cürüm işlediğini zannettiği andan itibaren yaptığı gibi, hep aşağıya bakmalı.. süt dökmüş kediler gibi iki büklüm olmalı ve “Kalkıp bu geceyi ihya etmedim, öyle ise sırtımda ölü bir gece var.” demeli.. birkaç daha böyle ölü gece olursa, “Galiba ben de ölüp gidecek ve ölümlerden bir ölü de ben olacağım.” düşüncesinde olmalıdır. Bence işin doğrusu da budur; zira sırtında bunca cenazeyi taşıyan birinin iflah olması oldukça zordur. Biraz ürpertici olsa da, benim, Allah’ın (celle celâluhu) en sevgili kuluна söylediği bu sözleri, Kur’ân hadimlerine karşı söylemem fazla görülmemelidir.

Barla’daki o yaşlı kadının sözünü hep hatırlarım: Üstad Hazretlerinin evini ziyaretine gittiğimizde o kadın aynen şöyle demişti: “Ah Hocaefendi, ah Hocaefendi! (Üstad’ı kastediyor) Sabahlara kadar o çınar ağacının başında arı gibi vızıldar dururdu. Biz sabaha kadar onun uyuduğuna şahit olmazdık.”

Eğer sevdiğiniz, saygı duyduğunuz insan bu ise, öyle davranmayanlara sözüm şudur –müsaade eder misiniz:– فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ “Öyleyse nereye gidiyorsunuz?..”

Ve son bir husus: Bin bir tecrübe ile sabittir ki, gecelerini ihya edenler, gündüzleri de küheylanlar gibi koşarlar. Benim şimdiye kadar bu vasıflarıyla hiç çizgi değiştirmeden hayatlarını sürdüren, Ankara’da, İstanbul’da, İzmir’de tanıdığım dünya kadar insan oldu. 24-25 senedir başlarını bu eşikten hiç mi hiç kaldırmadı ve gece hayatlarını hiç mi hiç aksatmadılar; tabîi, millete hizmetten de hiç dûr olmadılar.

Aksine gece hayatında zikzak yapanlar, gündüzleri de hizmet hayatlarında hep zikzak çizdiler. Böyleleri bazen hizmette önde koşar gibi gözükseler de, zorluk ve sıkıntılarla karşılaşınca hemen geri durmuşlardır. Evet, bunlar tazyik, meşakkat ve sıkıntının en küçüğüne bile dayanamamışlardır. Diğerlerine gelince, onlar tanıdığım günden beri, geceleri hep engin bir ruh hâli içinde, ırmaklar gibi çağlamış, gündüzleri de küheylanlar gibi çatlayıncaya kadar koşmuşlardır. Bugün Asya bu papatyalarla baharını yaşıyor. Balkanlar bu kır çiçekleriyle bahar solukluyor. Pasifik ülkeleri, Avrupa ve Amerika.. hâsılı dünyanın dört bir yanı bu kar çiçekleriyle baharı yaşayıp yaz rüyaları görüyor.

Rabbimden dileğim, hepimizi böyle birer kır çiçeği ve kardelen yapsın, yamaçlarımızı, ova ve obalarımızı milletimizin geleceği adına bu ufuk noktayı yakalayanlarla güzelleştirsın, ard arda baharların sökün etmesine bizi ve onları vesile kılsın. Âmin!

EVRÂD Ü EZKÂR OKUMA

Soru: Mü'minin hayatında evrâd ü ezkârın yeri nedir? Evrâd ü ezkâr okumaya kendimizi nasıl alıştırebiliriz?

Evrâd ü ezkârla meşgul olma, insanın günlük yaşantısının ayrılmaz bir parçası olmalıdır. İnsan, kendisini zorlamalı ve gününün iki-üç saatini evrâd ü ezkârla donatmalı ve zenginleştirmelidir. Bunu yaparken de “Allahım! Ben daha fazlasını yapardım ama yaptığım bunca iş arasında daha fazlasını da yapamıyorum. Beni mazur gör...” demelidir. Yani meselâ günde yüz defa **سُبْحَانَ اللَّهِ** وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ, yüz defa **أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ** diyen bir insan şöyle düşünmelidir: “Rabbim! Bunca insanın baktığı bir yerde, bu vapurun içinde küreklerden önemlisini çekmeye bir yönüyle mahkûm bir yönüyle de memur ettiğiniz bir noktada bulunan bir insan için okuduğum bu evrâd çok azdır ama, ben Senin engin inayetine sığınıyor ve **وَمَدَادَ وَرِزْنَةَ نَفْسِكَ وَرِزْنَةَ عَرْشِكَ وَمَدَادَ** **كَلِمَاتِكَ** dualarında ifade edilen “Mahlukatın sayısınca, rıza ufku seviyesinde, Arş'ının ağırlığınca ve kelimâtının mürekkebi kadar...” sonsuzluk ifade eden rakamları zikrederek, o rakamlar sayısınca söylemiş kabul edilmemi bekliyorum. Sen benim bu az amelimi çok kabul eyle.”

Evrâd ü ezkârın dağıtılarak okunması “iştirak-i a'mal-i uhreviye” açısından çok bereketli bir davranış olsa gerek. Bazı yakın arkadaşlarım, okudukları dualardan bana da birer küçük dilim takdir etmişler. Ben de onların duaları arasında benimki de kabul görür mülâhazasıyla, böyle bir virdi aksatmaya çalışıyorum. Esasen bu şekilde verilen bir evrâd ü ezkârı okumak, nezir ölçüsünde bir taahhüt olduğundan dolayı

gereklidir de. Onu terk etmek uygun olmaz. Böyle bir organizme içine dahil olan herkes, bu umum yekûna hissedar olabilmek için iştirak-i a'mal-i uhreviye vadisinde nasiplerini tasta-mam alacaklardır.

Konuyla alâkalı geçende aklıma gelen bir şey oldu. Ben, bunu Cenâb-ı Hakk'ın bir tenbih ve ikazı telakki ettim. Şimdi müsaadenizle onu ifade edeyim: Her bir mü'min, hayat-ı içtimaiyede konumu itibarıyla durumu neye tekabül ediyorsa, temsil seviyesine göre evrâd ü ezkâr okumalıdır. Meselâ hayatın herhangi bir basamağında sorumluluk yüklenen biri temsil ve idare alanının genişliğine göre Rabbine karşı şükür ve zikrîde de daha hassas olmalı, en az beş-on insanın okuyabileceği kadar evrâd ü ezkâr okumalıdır.. evet bazılarımız, kaderin bir cilvesi olarak liyakati olmadığı hâlde böyle bir konuma getirilmiş ise, en az on insan kadar evrâd ü ezkâr okumalıdır.

Ayrıca din ve diyanet öyle hassasiyetle yaşanmalıdır ki, münafıkça düşünen ve fitne ü fesat peşinde olanlar o ortamda yaşayamaz hâle gelmelidir. Hem evrâd okunmalı, hem temkinli namaz kılınmalı, hem de zikr ü fikr edilerek hiçbir boşluğa meydan verilmemelidir. Yani atmosfer sürekli meleklerin Sidretü'l-Müntehâ'ya evrâd ü ezkâr taşıdığı bir yer ve "O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır."¹⁰ hakikatinin helezonuyla semalara taşındığı bir nokta olmalıdır.

Bunun için zaman çok iyi değerlendirilmeli ve günlük evrâd gün içine yayılarak, her fırsatta mutlaka bir şeyler okunmalıdır. Meselâ, günlük işlerinin arasında kafası yorulan bir mü'min,

¹⁰ Fâtır sûresi, 35/10.

fırsat bulduğu zaman odasının içinde dinlenmek için bir fasıl evrâdla meşgul olmalı veya iman ve düşünce ufkunu açacak şeyler okumalıdır. Böyle davranmak mü'min için bir sur, bir sera ve bir koruyucu sütne olarak Allah'a sığınmanın, emniyet içinde olmanın en isabetli ve garantili yollarından biridir.

Hayatı bu şekilde standardize etmek biraz ısrarcı olmaya ve biraz da egzersiz yapmaya bağlıdır. Meselâ *Dua Mecmuası*'ndan okunacak yerler, günde bir kez okunduğu takdirde bir senede ezberlenir, zevk verir ve kitap taşıma külfetinden de kurtulmuş olunur. Zamanla böyle birinin hayatında evrâd ü ezkâr okuma da, tıpkı yeme-içme gibi hayatın vazgeçilmezleri arasına girecektir. Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ın bize bağışlamış olduğu bunca lütufları karşısında Allah Resûlü'nün ifadeleriyle أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا kutbunda, devamlı şükreden bir kul olmak da, kulluk şuuru adına çok önemli bir husustur.

İnsan, tembelliğe karşı devamlı savaş hâlinde ve gerilim içinde olmalı, tembelliğin yol bulup onun ruhunu felç etmesine fırsat vermemeli ve bunun için devamlı arayış içinde olmalıdır. Meselâ ben bir dönemde her gece teheccüde kalkmanın yolunu şöyle buldum ve uyguladım: Yatsı namazından sonra vitri-i vacibi kılmadan yattım. Vitri kılmadığım için gece uyanmak benim için bir mecburiyet hâline geldi. Ben de mecburen gece kalktım ve bu arada teheccüt namazı da kıldım.

Evet, yukarıda da ifade edildiği gibi temrinat yapa yapa diller ve gönüller mutlaka evrâd ü ezkâra, ibadet ü taate alıştırmalıdır. Bununla alâkalı bir misal arz etmek istiyorum: Meselâ askere giden bir insan, rütbece kendinden yüksek olan insanlara "komutanım" diye diye dili ona alıştığı için sivil hayata döndüğünde de uzun süre önüne gelen herkese

“komutanım” der durur. Evet, nasıl ki, insanın dili devamlı söyleye söyleye bazı şeylere alışıyor, öyle de kalbi ve letâifi de alışır ve egzersiz yapa yapa zorluk gibi engebeleri aşarak maksadına ulaşır.

Burada şunu ifade etmekte de fayda var: İstiğfar, sadece tevbe ve istiğfar kalıpları içindeki şekliyle değil, Rabb’e her türlü teveccüh şekliyle de olabilir. İnsan, günlük hayatta bazen bir sürü mâsiyet içinde bocalar durur. Bazen Hak yolunda tam olamayabilir, bazen de niyetinin hâlisliğini her zaman koruyamadığından keyif ve arzularına göre yaşayabilir. Dolayısıyla böyle birinin bu kirli atmosferde duyguları ve havası kirlenebilir. Şimdi bu şekilde kirlenen ve bu kirlerle sarsılan, çizgisini kaybeden bir insanın Cenâb-ı Hakk’a istiğfarla çok teveccüh etmesi lâzımdır ki, böyle bir kirlenme ile meylan-ı şer gelişmesin. Çünkü *Kader Risalesi*’nde bu mesele anlatılırken Hz. Üstad, “Dua ve tevekkül meylan-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi, istiğfar ve tevbe dahi meylan-ı şerri keser, tecavüzatını kırar.” demektedir. İnsanın hem hayra hem de şerre karşı bir yönüyle istidat ve temayülü vardır. İnsan, kalbinin sesini dinleyip hayra teveccüh etmeli ve evrâd ü ezkârla sürekli kalbinin derinliklerine doğru yelken açmalıdır.

TAHDİS-İ NİMET VE BAZI ESASLAR

Soru: Yaptığımız hizmetleri anlatırken bazen ölçüyü kaçırıyoruz. Ne buyurursunuz?

Evvelâ Cenâb-ı Hakk'ın bizlere vermiş olduğu lütufları idrak edip onların şuurunda olmamız ve yer yer onları başkalarına anlatmamız, وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ “Şimdi gel Rabbinin nimetini anlat da anlat!”¹¹ fehvâsınca bir tahdis-i nimet sayılır. Rabbimiz şimdilerde bir kere daha milletimize çok büyük lütuflarda bulundu; yoklukta varlık cilvesi gösterme imkânı verip ona yeniden var olma yolları lütfetti. Her an bunların şükrünü eda etme duygusu içinde yaşamamız ve bu uğurda vilâyetin Şah-ı Geylânîcesine, Muhammed Bahâuddin Nakşibendîcesine, Muhyiddin İbn Arabîcesine, İmam Rabbânîcesine; zühdün Fudayl İbn İyazcasına, İbrahim Ethemcesine; ihlâs-ı kâmilin Bediüzzamancasına ve Mevlâna Halidcesine talip olmamız gerekir. Aksine bizi bunca nimetlerle perverde eden Zât'a karşı nankörlük etmiş oluruz.

Ancak bu nimetleri tahdis-i nimet sadedinde ifade ederken dikkat etmemiz gereken belli ölçülerin olduğu da bir gerçektir. Her şeyden evvel o nimetlerin, bizim acz ve fakrımıza rağmen Cenâb-ı Hak tarafından bizlere lütfedilmiş olduğunun bilinmesi çok önemlidir. O zaman, onları kendi nefsimizden bilerek fahre ve gurura düşmemiz önlenmiş olacaktır. Üstad bir misalle bu meseleyi şöyle izah eder: “Nasıl ki, murassâ ve müzeyyen bir elbise-i fâhireyi biri sana giydirse ve onunla çok güzelleşsen, halk sana dese, ‘Maşâallah, çok güzelsin, çok güzelleştin.’ Eğer sen tevazukârane desen: ‘Hâşâ ben neyim?

¹¹ Duhâ sûresi, 93/11.

Bu nedir? Nerede güzellik?’ O vakit küfran-ı nimet ve hulle-yi sana giydiren mahir sanatkâra karşı hürmetsizlik olur. Eğer müftehirane desen, ‘Evet ben çok güzelim. Benim gibi güzel nerede var? Benim gibi birini gösteriniz.’ O vakit mağrurane bir fahirdir. İşte fahirden, küfrandan kurtulmak için demeli ki: ‘Evet, ben güzelleştim. Fakat güzellik libasıdır ve dolayısıyla libası bana giydirenindir; benim değildir...’ ”

İkinci bir husus ise, anlatılan şeyler, mübalâğaya kaçmadan ve sadece doğru olanın ifade edilmesine münhasır kalmalıdır. Bilindiği gibi mübalâğa zımnî bir yalandır. Meselâ bir yerde yüz talebeye bakmış, onlara burs vermişseniz, “Yüzlerce talebeye burs veriyoruz.” demeniz; yine beş-on insanı master/doktora için Avrupa’ya, Amerika’ya göndermişseniz, “Onlarca talebeyi gönderiyoruz.” demeniz birer zımnî yalan olur ve Allah yalanı sevmez. Bazen bir meseleyi çözelim, bir iki insanın gönlüne girelim diye hep aynı hatayı irtikâp ediyor, meseleleri abartarak anlatıyoruz. Böyle bir üslûbun faydası olmak bir yana dünya kadar zararı oluyor. Mekke’yi fet-hedip Taif’e yönelen Allah Resûlü’nün ordusu için Kur’ân: “O günkü sayıca çokluğunuz sizi böbürlendirmiş ama bu size fayda vermemişti. ve olanca genişliğine rağmen dünya başınıza dar gelmişti. Sonra da bozguna uğrayarak düşmana arka çevirip kaçmaya başlamıştınız.”¹² buyurmaktadır. Demek azıcık kendi işini beğenme, arkasından bozgunu da beraberinde getiriyor. Evet, siz, birtakım sloganlarla bir propaganda yapar, bir şeyler anlatırsınız ama arkadan gelecek daha güçlü bir propaganda onu yıkıp yok edebilir. Ancak hâl ve davranışların hâsil ettiği imajı yıkmaya kimsenin gücü yetmez...

¹² Tevbe sûresi, 9/25.

Evet, içinde bulunduğumuz fikrî bir cereyanı bir cereyan olarak anlatmaktansa o hareketin vefalı bir azası olarak çok iyi bir performans sergileme, iyi bir seviye ortaya koymak suretiyle kaliteli bir temsil çok daha önemlidir. Bence bizi en iyi anlatacak şey de, işte böyle mükemmel bir hâl ve seviyeli bir temsil olmalıdır. Bunun için de öylesine ahlâk, fazilet, hoşgörü ve müsamaha insanları olmalı ve onlara kilitlenmeliyiz ki, elli defa deneyip sondajlasalar dahi aldıkları netice hep aynı olmalıdır. Zannediyorum bugün Müslümanların en çok yanıldıkları hususlardan biri de, işaret edildiği gibi bazı meseleleri propaganda malzemesi yapıp çeşitli sansasyonlara girmeleri oluyor. Bence şunu hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıyız: Doğru insan, doğru hedefe eğri büğrü yollarla ulaşamaz. Davranışlarımız, bizim gölgelerimiz olmalı, biz de düşüncelerimizin asıl temsilcileri.. eğer bunlardan biri eğriyse neticenin düz çıkmayacağı açıktır.

Üçüncü bir husus da, biz sadece ve sadece Allah rızası için milletimize ve ülkemize hizmet etmeyi düşünmeliyiz. Hırsla, ille de şuraya varmamız için bizi tanımaları ve kabul etmeleri gerekir şeklindeki ifadeler çok defa maksadın aksiyile neticelenebilir. Yine bu mânâda başkalarının bizim hakkımızda, şöyle yapıyorlar, böyle düşünüyorlar, demeleri de çok önemli değildir. Eğer onlar, bizi kendi hareket çizgimizde tanıır, anlar ve öyle kanaat getirirlerse ne âlâ; değilse kendimizi anlatmayı, eda etmeye çalıştığımız hizmetimize karşı vefasızlık sayarız. Eskiler, her şeyin bir vakt-i merhunu vardır derlerdi. Vakti gelince, ne isek ve Allah nazarında ne kadar değerimiz varsa o derece biliniriz.. ona da talip değiliz.

Dördüncü husus ise, meşrebi, mezhebi nazara verip anlatma, karşımızdaki insanda bazen antipati uyurabilir. Bizim

gibi düşünmeyen kimseler için “Onun işi bitmiştir, başının çaresine baksın, gayyada kendisine bir yer hazırlasın..” gibi ifadeler, bizim bu hususta hamlığımızın ve sahip olduğumuz değerlerin bizde bir iz bırakmadığının işaretidir. Böyle azap melekleri gibi davranmakla insanları –müspet de olsa– belli bir çizgiye çekmek mümkün değildir. “Falancı, filancı ol kurtul!” deme yerine “Müslüman ol kurtul!”, hatta daha evrensel mânâda “Hakikî insan ol kurtul!” deme çok daha önemlidir. Çünkü o da Müslümanlıktan geçer.

Burada “Bu mızrak çuvala nasıl sığacak?” şeklinde bir soru akla gelebilir. Ama Allah dilerse Bektaşî akidesiyle deveyi küçültmeden, iğnenin deliğini de büyültmeden deveyi o iğnenin deliğinden geçirir. Hizmet vetiresinde böyle bir yol takip edilirse, Kur’ân’da haber verilen Ashab-ı Kef’ın çarşıya gönderdikleri arkadaşlarına, “..nazik davransın ve sizi kimseye sezdirmesin”¹³ dedikleri gibi, sizin mevcudiyetiniz de dahilî ve haricî kimseyi kine, nefrete, kıskançlığa sevk etmez ve kimse sizden rahatsız olmaz.

Buna bir şey daha ilave etmek gerekir: Eskiden mü’minlerden sadece hasımlar rahatsız oluyor ve ehl-i imanla onlar uğraşıyordu. Şimdilerde ise dost dünyanın rahatsızlığı da söz konusu. Onlar sizinle aynı duygu ve düşünceyi paylaşıyor olmalarına rağmen “Bu işleri bizim yapmamız lâzımdı. Biz yapamıyoruz, ne diye bunlar yapıyorlar?” deyip rahatsızlıklarını çeşitli şekillerde izhar ediyorlar. Nitekim bugün dünyanın dört bir yanına ekonomik, kültürel alanda yatırım için giden insanların bazı takıntılarının olması ve belli noktaları

¹³ Kehf sûresi, 18/9.

aşamamaları başka şeyden değil bundan kaynaklanmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, dostlar tahrik edilmiş; onun için belli rahatsızlıklar söz konusu. Eskiden sadece zülf-ü ağyâr vardı şimdi zülf-ü yâr da işin içine girdi. Dolayısıyla çok zülûf hesabı yapmak icap ediyor.

Son bir hususa daha temas etmek istiyorum: Bizler, şahısların gücü ve kuvveti yerine Allah'ın inayetini görmek ve sadece O'na yönelmek konumunda bulunuyoruz. Allah'ın yaptığı şeyleri nefsimize mâl edip biz yapıyoruz mülâhazasına girmek başımızı aşkın işlere sahip çıkmamız mânâsına gelir ki bu bize her zaman kaybettirir. Biz, sebepleri sonuna kadar kullanacak ve o işte yapılması gerekli olan hiçbir şeyden geri durmayacak; ama neticeyi de sadece Allah'tan bileceğiz. Zira güç de kuvvet de O'nun elindedir. O bize iş gördürürse görürüz, imkânları elimizden alırsa o zaman da hiçbir şey yapamaz ve yollarda kalırız. Objektif olmayabilir ama ben “Falan falan şahısla bu iş çok güzel oluyor.” deyip, ilâhî kuvvet ve kudretin yerine birilerini koyduğum her defasında Cenâb-ı Hak onların eliyle beni tokatlamış, başımı döndürmüş ve dünyamı harap etmiştir. Buna yüzlerce misal verebilirim...

Yine bu çerçevede başkalarının takdîr-kâr sözlerini, yerinde Cenâb-ı Hakk'ın bir nimeti, yerinde de bir ibtilâ olarak görmek lâzımdır. Başkaları bizleri farklı görebilir. Ve bunu ifade etmek için nefsimizi okşayıcı sözler söyleyebilir. Ama asıl olan, insanın kendini nasıl görmesi gerekiyorsa öyle görmesidir. Haddimizi bilme mevzuunda Cenâb-ı Hakk'ın yapmış olduğu en önemli ihtarlardan biri, “*İnsan, atılan bir sudan*

yaratıldı.”¹⁴ âyetidir ki, buna göre o, daima kendi yaratılışına bakmalı ve asla fahre ve gurura girmemelidir.

Hâsılı insan, Allah’ın nimetlerini daima yâd etmeli ama bunu yaparken de ne dostu hasede, kıskançlığa sevk etmeli, ne düşmanı tahrik etmeli, ne de Allah’a karşı saygısızlıkta bulunmalıdır. Ye’se ve inkisara düşmeden sürekli hizmette bulunmalı ve başarıları da Allah’tan bilmelidir.

¹⁴ Tânk sûresi, 86/6.

İRÂDE İNSANI VE ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Soru: İrade insanının önündeki engeller nelerdir?

İnsanın, isteme-dileme, arzu ve isteklerini gerçekleştirip ortaya koyma yeteneği veya onun iki şeyden birini tercih etmesi mânâlarına gelen irade, bizim beşerî boşluklarımızı dolduran önemli bir dinamiktir. İrade insanı ise, bu dinamiği en güzel şekilde kullanan, düşünceleri dupduru ve pürüzsüz, yaşatma arzusuyla maddî-mânevî bütün hislerinden vazgeçmeye kararlı, şöhret, makam-mansıp arzusu, ikbal hırsı ve istikbal endişesi gibi insan ruhunu felç eden marazlardan uzak bir yığıttir.

İçtimaî ruhu uyandıran ve kitleleri irşad edip insanlığa yükselten irade insanı hiç sürçmez demek değildir. Zaman zaman en cins atlarda bile görüldüğü gibi onun da tökezlediği olur. Tökezleten sebeplerin başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz: *Rahata düşkünlük, hubb-u câh, şehevânî arzular, izzet ve gurur, korku.*

1. Rahata Düşkünlük

Tökezleme sebeplerinin başında gelir rahata düşkünlük (tenperverlik). Akyolun yolcusu irade insanı, niyetinde sadece Allah rızası olan, rahat ve rehavete karşı kararlı bulunan bir bahtiyardır ve bu tali'lilerin başında da hiç şüphesiz Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelmektedir. Âişe Validemiz'in (radiyallahu anhâ), ifade ettiği şu sözler, kâinat yüzü suyu hürmetine yaratılan O Zât'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaşadığı hayatı aksettirme adına çok önemlidir: "Bazen iki üç gün geçirdi de evimizdeki ocak yanmaz ve su

kaynamazdı. Bir gün kız kardeşimin oğlu, yeğenim Urve İbn Zübeyr, ‘Teyzeciğim! Ne yiyip, ne içiyordunuz?’ dedi. Ben de, ‘İki siyah; bir su, bir de hurma.’ dedim.”

Bir keresinde, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile O’nun en sadık dostu, sema ve zeminin emini Cibril-i Emin’le otururken fem-i muhsinlerinden şu sözler dökülür: “*Üç gündenden beri Muhammed ağzına bir lokma bile koymadı.*” Tam bu esnada gürül gürül bir ses duyulur ve semadan bir melek iner. Cibril-i Emin, inen melek hakkında Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Bu, arz ve sema yaratıldığı günden beri şimdiye kadar ilk defa yeryüzüne inen bir melektir.” der. Melek, Allah Resûlü’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) yönelir ve O’na şöyle seslenir: “Ey Allah’ın Resûlü! Kul peygamber mi, melik peygamber mi olmak istersin?” Cibril (aleyhisselâm), Efendimiz’e “*Rabb’ine karşı mütevazi ol!*” mânâsına işarette bulunur. Bunun üzerine O (sallallâhu aleyhi ve sellem) da, “*Bir gün aç yatıp tazarru eden, diğer gün tok olup şükreden bir kul peygamber olmak isterim...*” cevabını verir.

Evet, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiçbir zaman tene ve tenperverliğe takılıp kalmamış, aklıktan bayılırken, dudakları susuzluktan kavrulurken bile O (sallallâhu aleyhi ve sellem), iradesiyle önüne çıkan bütün sıkıntıları aşmış ve Allah’ın inayet ve keremiyle hedeflediği noktaya ulaşmıştır.

Bu tali’lilerden bir diğeri de kadınlık âleminin sultanı olan Hz. Hatice Validemiz’dir (radiyallâhu anhâ). Aynı zamanda ismiyle müsemma bu yüce kadın, –ki Hatice, erken doğan demektir– Müslümanlar arasında hak ve hakikate en erken uyanan insandır. O, İnsanlığın İftihar Tablosu’nun başında gezen bulutun yağdıracığı evrensel rahmeti peygamberliğinden

evvel sezmiş; sezmiş ve kendi ticaret kervanlarına O'nu rehber ve rehnüma yapmıştır. Hz. Hatice Validemiz'in, Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) evlenmeden önce çok büyük bir serveti vardı ve o Mekke'nin parmakla gösterilen sayılı zenginleri arasındaydı.

İşte böylesi bir zenginliğe sahip olan bu kutlu kadının yanında, bi'set-i seniyyenin sekizinci senesine gelindiğinde, o koca servetten bir avuç bile kalmamıştı. Zira o, hakikate uyandıktan sonra maddî-mânevî bütün varlığıyla hizmet etmiş ve vefatına kadar Efendimiz'in yanından bir lahza olsun ayrılmamıştı. Bu uğurda bütün varlığını harcayan Hz. Hatice Validemiz, rahat, rehavet ve tenperverliği elinin tersiyle iterek ilk safta bulunuyor olmanın gereklerine göre yaşamıştı.

Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkadaşları da hep O'nun yolundan yürümüş, her zaman rahat ve rehavetten uzak durmuş ve davaları uğrunda, sahip oldukları maddî-mânevî bütün varlıklarını feda etmişlerdi.

İşte o sahabilerden birisi de hiç şüphesiz şairin, "Dini omuzları üzerinde kurdu ve yükseltti ha yükseltti; sonra da İslâm Müslümanların yüzüne gülmeden çekip gitti." ifadeleriyle destanlaştırdığı Mus'ab b. Umeyr'dir (radiyallâhu anh).

Mus'ab, Mekke'nin en zengin ailelerinden birinin çocuğuydu. İslâm'ı seçtiğinde on yedi yaşlarındaydı. O, sokaklardan geçerken genç kızlar pencerelere üşüşür ve ona mendil sallarlardı. İşte bu görkemli ve gökçek yüzlü delikanlı, bir gün Habbab b. Eret vesilesiyle Hakikat Güneşi'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) gözlerini açtı ve birdenbire değişiverdi. Bu temiz fitrat, gençlik duygularının en hararetli olduğu bir dönemde,

dünyanın bütün cazibedar güzelliklerini elinin tersiyle itmiş; annesi, dayısı tarafından türlü türlü eza ve cefalara maruz bırakıldığı hâlde, Uhud'da şehit düşeceği âna kadar bir lahza olsun Efendimiz'in yanından ayrılmamıştı.

O, bir dönemde Medine'ye gidip hak ve hakikati anlatacak bir muallime ihtiyaç var, denildiğinde kalkıp oraya gitmiş ve bir sene sonra yetmiş insanla Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına dönmüş ve tasavvurlar üstü başarıyla gönüllere taht kurmuştu. Bir gün o, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), Huzur-u Risaletpenâhîleri'nde ayakta dururken Resûlullah, doğru dürüst giyecek bir şeyi kalmayan bu koca insana hüznün, keder ve tabiî takdir dolu bir nazarla bakmış, sonra da mübarek bakışlarını çevirerek yanında oturanlara şöyle buyurmuştu: “*Şu delikanlıya bakın. Mekke'de iken herkes ona imrenirdi. Şimdi giyecek bir elbisesi bile kalmamış.*” Mekke'de ailesinin güzide bir çocuğu olarak debdebe içinde yaşama imkânına sahip olmasına rağmen, bunların hepsini gözünü kırpmadan terk etmiş ve kendini zahidane bir hayata salmıştı.

İşte bu ruh hâleti içinde yaşayan koca Mus'ab, Uhud gününde Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) önünde savaşırken, bir kolu koparıncı öbür kolunu, o da budanınca âdetâ “Bir bu kaldı.” deyip, kin ve nefretle kalkan kılıçlara tereddüt etmeden boynunu uzatmıştı. Ebediyetlere yürürken de, hayatına denk bir mahvîyet duygusu içinde göçüp gitmişti. Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mus'ab'ının bu hâlini şöyle dile getirirler: “*Mus'ab hayatta olduğu sürece beni koruyacağına ve bana herhangi bir zarar dokundurmayacağına dair söz vermişti. Şimdi elleri ve kolları budandığı için ‘Ya Resûlullah’a bir şey olursa?’ diye hicabından yüzünü kapatmaktadır.*”

Bitmedi; işte bu büyük şehit, gömülmek istendiğinde, bedenini örtecek bir kefen bile bulunamamıştı. Daha sonra üzerine giydiği peştamalı kefen yapılmıştı ki, başı örtüldüğünde ayakları, ayakları örtüldüğünde de başı açık kalıyordu.. ve işte o böyle gömülmüştü.

Evet, Mus'ab, “çetin olma ve aşılamayan tepe” mânâsına gelen ismiyle müsemma bir şahsiyet olarak, önüne çıkan bütün engelleri aşmış ve bu uğurda hiçbir şeye takılmadan hayatını şehadetle noktalamıştı.

2. Hubb-u Câh

Hubb-u câh, makam arzusu ve şöhret düşkünlüğü demektir ve kalbin üzerine zift çekip, ruhu felç eden kötü hastalıklardır. Bediüzzaman Hazretleri, gönlüne böyle bir virüs bulaştırmış tali'sizlere şöyle seslenir: “Şöhret, zehirli bala benzer. Eğer o belâyâ düşersen ‘Biz, Allah’tan geldik ve yine O’na döneceğiz’¹⁵ de ve kurtul.”

Evet, Hz. Ömer’in (radıyallahu anh) ifadesiyle, “Allah, bizi diniyle şerefli kılmıştır.” Bunun dışında başka bir şeref aramak beyhudedir. Zaten irade insanları, Allah’a intisap etmenin dışında herhangi bir şan u şerefe de iltifat etmezler.

Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) yurdunu, yuvasını terk ederek Medine’ye gelmiş, burada şehrin içinde oturabileceği bir arsa bulamamış ve “Sunh” isimli bir kenar mahallede oturmuştur. Dahası o, tam on yıl izzet, gurur, şan ve şeref demeden komşularının koyunlarını sağarak geçimini temin etmiştir. Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra halife olarak

¹⁵ Bakara sûresi, 2/156.

seçilmiş; bugünkü Türkiye'nin dört-beş katı büyüklüğünde bir ülkeyi çok iyi yönetmiş, bunu yaparken de yine Sunh'daki evinde kalmış ve belli bir süre daha komşularının koyunlarını sağmaya devam etmiştir. Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh), Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) halifesiydi ve o, gerçek izzet ü şerefi, geçimini el emeğiyle kazanarak sürdürmekte görüyordu.

Hz. Ömer (radiyallâhu anh) de dünyevî şan u şerefi ayakları altına almış kutlulardan biriydi. O, bir gün mescitte hutbe irad ederken birdenbire kendine, "Haydi be sen de! Dün Mahzumoğulları'nın koyunlarını güdüyordun." demiş ve aşağıya inmiştir. Namazdan sonra Abdurrahman b. Avf, Hz. Ömer'in yanına gelerek hutbe esnasında söylediği sözlerin sebebini sorması üzerine Hz. Ömer (radiyallahu anh) ona şunları söylemişti: Çarşıda dolaşırken "Emirü'l-Mü'minîn geçiyor." dediler ve ben de mü'minlere emir olduğumu hissettim. Bu sebeple hutbede bütün halkın huzurunda mazimi şerh etmek, nefsimin başına bir balyoz indirmek ve şan ve şerefin bu olmadığını, gerçek şan ve şerefin Kur'ân'a iktidada ve Resûlullah'a ittibada olduğunu haykırmak istedim. Zira ben daha dün Mahzumoğulları'nın koyunlarını güden bir çobandım. Bugün Allah (celle celâluhu) beni bu konuma getirdi.

Evet, dünden bugüne, en muhteşem devirleri bayraklaştırarak omuzlarda gezdirip yükselten bütün büyük insanlar hep aynı ruh ve iradenin insanlarıdır.

Yavuz Sultan Selim'i de o kahramanlardan biri olarak kabul edebiliriz.

"Milletimde ihtilaf u tefrika endişesi

Kûşe-i kabrimde hatta bîkarar eyler beni

*İttihad etmekken a'dâya karşı çaremiz
İttihad etmezse millet dağidar eyler beni."*

diyen Koca Hünkâr, milletin derdiyle yanıp tutuşan bir millet insanıdır. O, Osmanlı sülalesi içinde yetişmiş üç beş zirveden biridir. Vâkıa onların hepsine zirve denebilir ama Yavuz, öyle bir Everest tepesidir ki, yeryüzünde o seviyede insan çok azdır. O, sekiz sene gibi kısa bir süre içinde İran'ı avucunun içine almış; Mercidabık ve Ridaniye seferlerinden zaferle dönmüş; bir fitne kaynağı üzerine sefere çıktığı esnada da bir şirpençe ile hayata veda edip yürümüştür Rabbine.

Şu üst üste hamleler kendi rekorlarını kırma niteliğindedir: Mısır'ı fethedip mukaddes emanetlerle dönerken, pâyitaht olan İstanbul'a yaklaştığında, halkın kendisini muhteşem bir törenle karşılayacağını öğrenir. Ordusuyla olduğu yerde konaklar ve İstanbul'a gece olunca girer. Cihan fatihi koca hükümdar, şan ve şerefın burnuna bir kanca takarak onu, ayaklarının ucuna kadar geldiği bir durumda ayaklarının altına alır; zira bu o hünkârdır ki, bir gün yolda giderken, hocasının atının ayağından üzerine bir çamur parçası sıçrar, hocası buna sebep olma endişesiyle farklı mülâhazalar yaşarken, bu kendini aşmış yüce insan, o çamurlu cübbenin, öldüğünde kafenine sarılmasını vasiyet ederek kendi gibi davranır.

Hilafete ait mukaddes emanetleri aldığı, İslâm'ın bayraktarlığını yüklendiği ve bütün emirlerin, karşısında dize geldiği, hutbenin de onun namına okunduğu, zafer sarhoşluğunun yaşanabileceği o sevinç dolu dakikalarda, hatibin, "Emirü'l-Harameyn" şeklindeki hitabına o: "Ben emir olamam. Buranın emiri Hz. Muhammed Mustafa'dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). Ben olsa olsa buranın hizmetkârı olabilirim."

diyerek kendisine “Hâdimü'l-Harameyn” denilmesini istemiştir; istemiştir, çünkü o, hakikî bir büyüktür. Zira büyüklükte büyüklüğün emaresi tevazu ve mahviyettir. İçtimaî hayatta herkesin görmesi ve görünmesi için pencereler vardır. Büyük insan, görünmek için küçülür ve iki büklüm olur. Küçük insan da parmaklarının üzerine dikilir; büyük görünmeye çalışır. Onun için, hemen her zaman büyük görünenler küçüklüklerini, mütevazi görünenler de büyüklüklerini gözler önüne sergiler dururlar. Nitekim Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyururlar: “Allah, tevazu ve mahviyet içinde olanları yükselttikçe yükseltir, kibre girip çalım çakanı da yerin dibine batırır.”

Dilerim, günümüzün Hakk’a adanmış ruhları da, şan u şerefe takılıp kalmadan, konumlarının hakkını verir ve bu defineye hamallık yaparak bu cevher hazinesini ebedlere kadar taşırlar.

3. Şehvânî Arzular

İrade insanının önünü kesen mânialardan biri de hiç şüphesiz yeme-içme ve beden istekleri karşısında dize gelme gibi şehvânî arzu ve isteklerdir. Din davası Hak davasıdır ve hiçbir şeye feda edilmemelidir. Tarih boyunca bu davaya sahip çıkanlar yer yer bazı geçici zevklere takılınsalar da, bütün bütün dökülmemişlerdir. İnşâallah, bugünkü altın nesil de midisinin altında kalıp ezilmeyecek ve cesedine yenik düşerek cismaniyeti karşısında iki büklüm olmayacaktır. Yine bu altın nesil, iradesiyle bakırı altın, toprağı polat hâline getirecek ve en değersiz şeyleri en değerli cevherler gibi değerlendirecektir.

Şimdi müsaadenizle, yeniden böyle bir ufkun zirvede temsil edildiği Saadet Asrına dönelim:

Damad-ı Nebi, Haydar-ı Kerrar Hz. Ali (radiyallâhu anh) halife olduğu dönemde İslâm devleti, şimdiki Türkiye'nin otuz katı büyüklüğündedir. İslâm orduları bir taraftan Mâverâünnehir'e, diğer yandan Çin Seddi'ne ulaşmış; beri taraftan da ta Cebelitarık'a dayanmışlardı. Sınırları böylesine geniş ve âdeta o zamanın süper devleti sayılan bu büyük gücün başında bulunan Hz. Ali (radiyallâhu anh), kış gününde yazlık elbise giyiyor ve bunun sebebi sorulunca da: "Ben, kendi imkânlarımla ancak bu kadarını temin edebiliyorum." cevabını veriyordu.

İşte içtimaî adalet! İşte yüksek insan ruhu! İşte toplumla bütünleşme, herkesi kendine tercih etme veya başkaları için yaşama diyeceğimiz gerçek adalet düşüncesi..!

Evet, böyle bir adalet, ilk defa Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun güzide ashabıyla temsil edilmişti; dilerim ikinci kez de günümüzün altın nesliyle temsil edilir. Yeniden kendine uyanan bu nesil, her ferdiyle şimdiye kadar sergilemiş oldukları cehd ve gayretlere bakacak olursak, böyle bir seviyeyi temsil ettikleri görülecektir.

Ben bu konuda Rabbim'e karşı fevkalâde hüsnüzan içindeyim. Nasıl olmayayım ki! Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: Bir kulu seyyiatı sebebiyle derdest edip Cehennem'e götürürler. Bu kimse, Cehennem'e doğru giderken dönüp arkaya bakar. Cenâb-ı Hak kulunun maksadını bildiği hâlde meleklere, o kulun arkasına bakmasının sebebinin sordurur. Bunun üzerine o zat şöyle der: "Yâ Rabbi! Ben Senin hakkında başka türlü zan beslemiştim; evet ben her şeye rağmen kulu- na 'Cennet'e gir.' diyeceğini sanıyordum. Zira ben Seni hep

böyle tanıdım.” Buna karşılık Cenâb-ı Hak da: “*Kulum Beni nasıl sanıyorsa Ben öyleyim.*” buyurur.

İşte benim zannım da bu merkezdedir. Evet, küheylanlar üzerinde şahlanmış süvariler gibi, kendilerinden beklenen vazifeyi eda etmeye azmetmiş bu neslin, tenperverliğe, şan u şerefe takılıp kalmadıkları misillü şehevânî arzu ve isteklere de takılıp kalmayacakları ümidindeyim.

Hz. Ömer (radiyallâhu anh) devrinde, devamlı mescide gelip giden, ibadet ü taatinde derin mi derin, başını yere koyunca güller açan ve seccadesini gözyaşlarıyla ıslatmadan mescitten ayrılmayan bir genç vardır. Bu gencin, birdenbire mescitten kesildiğini fark eden Fâruk-u Âzam, gencin nerede olduğunu sorunca, onun vefat ettiğini söylerler. Evine gelip giderken bu gence nasılsa kötü duygulu bir kadın musallat olur; ona takılır ve onu ağına çekmek ister. Genç, bu fettana tam takılmak üzere iken, birden diline “*Sineleri her zaman Allah’a karşı saygıyla çarpan müttakiler, şeytandan bir tayf, bir vesvese dokunduğu zaman hemen Allah’ı anarlar ve derken gözleri açılır.*”¹⁶ âyetinin takıldığını ve bu âyeti tekrar ettiğini hisseder.. ve böyle bir ihsasın vermiş olduğu heyecan ve hacalet içinde kalbi durur ve oracığa yıkılır. Hz. Ömer, gencin ölüm sebebini anlayınca hemen gömüldüğü yere gider ve orada ona şu ayetle seslenir: “*Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki Cennet vardır.*”¹⁷ Şimdi sen istediğine girebilirsin.” Hz. Ömer sözlerini bitirdikten sonra herkesin duyacağı şekilde mezardan şöyle bir ses yükselir: “*Yâ Emire’l-Mü’minîn! Allah bana onun iki katını verdi.*”

¹⁶ A’raf sûresi, 7/201.

¹⁷ Rahmân sûresi, 55/46.

Evet, bu ruh hâleti, insanların kalblerine yerleştirilmedikçe sergerdanlık ve anarşinin önünün alınması ve insanların fenalıktan korunması mümkün değildir. Bu mübarek ve mübeccel nesil, –inşâallah– Allah Resûlü’nü ve O’nun güzide ashabını kendisine örnek alarak, günahlara girmeden ve şehevânî arzulara takılıp kalmadan, bu kandan irinden deryaları aşar, iman hakikatinin en zirvesine ulaşarak kendinden beklenenleri arızasız ve kusursuz yerine getirmeye muvaffak olur.

4. İzzet ve Gurur

Diğer bir mânia ise izzet ve gururdur. İnsanlar içine, “örnek bir insan” modeli olarak gönderilen peygamberler ve onların izinden giden irade kahramanları “onurum ve şerefim” dememiş ve hiçbir zaman şahsî izzetlerine, gururlarına takılmamışlardır. Nebiler Serveri’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Sen bizim seyyidimizsin.” diyenlere karşı O, “Hayır. Bizim seyyidimiz Hz. İbrahim’dir.” buyurmuş ve öyle bir pâyeden hep uzak durmuştur. Aslında O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Efendiler Efendisi’dir ve bütün enbiyânın yanında, Hz. İbrahim’in de seyyididir. Zira Hz. İbrahim, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) çekirdeğidir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o çekirdeğin ağacının meyvesidir. Ancak O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. İbrahim’in söz konusu edildiği yerde edep ve terbiyesinin gereği kendisine “seyyid” de-dirtmemiştir.

Hız. İbrahim’in (aleyhisselâm) görmediği hakaret, çekmediği meşakkat, uğramadığı belâ ve musibet kalmamış; ateşler içine atılmış, ne hakaretlere maruz kalmış, zevcesine el uzatılmak istenmiş, ama o büyük nebi, “İzzetime dokundu.” dememiş ve yüce davasını tebliğden bir an olsun geri durmamıştır.

Hız. Musa (aleyhisselâm) çok şereflî ve onurlu olarak yetişmiş ama maruz kaldığı sıkıntılar karşısında “Onurum ve şerefim.” deyip peygamberlik vazifesini terk etmemiş, firavunun karşısına çıkıp onunla hesaplaşmış ve orada da tevhidî ilan etmiştir.

Ya o çilekeş nebi Hız. Mesih (aleyhisselâm), hayatının baharında kavmi tarafından ölümlle tehdit edilmiş; çeşit çeşit hakaretlere maruz kalmış ve hatta aç ve susuz bırakılmış da o, görmüş olduğu bütün bu eziyetlere takılıp kalmamış “Onur ve gururum.” diyerek kendine de takılmamış, çarmıhların gölgesinde bile vazifesine devam etmiştir.

Evet, bütün bunlar kendi dönemlerinin kahramanlarıdır ve hepsi de örnek ölçüsünde insanlardır. Bu vadede zikredilebilecek daha pek çok kahraman vardır ama bunların hepsini burada zikretmek mümkün olmadığından, bizim davamızı temsil etmesi itibarıyla İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatından bir kısım kesitler sunmakla iktifa edeceğiz:

Kâinat yüzü suyu hürmetine yaratılan ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şeref ve onurunu kelimelerle ifade etmek mümkün değildir. Nitekim Bedir günü O'na, bir yanında Cebrail, diğer yanında Mikâil koruma memuru gibi hizmet ediyorlardı. Nizamî'nin ifadesiyle miraçta mübarek ayağını semalara basınca göklerin etekleri mücevherlerle dolmuş ve hilâl, âdetâ atının ayakları altında bir nal hâlini almıştı. Böylesine bir onur ve şeref sahibi Nebiler Serveri'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) başına toz-toprak saçılmış, işkembeler konmuş ve yüzüne en galiz küfürler savrulmuş olmasına rağmen O, bir

kerecik olsun “Onurum ve şerefim.” dememiş, girdiği reh-i sevdada hep koşup durmuş ve gittiği her yere ışık saçıp gönülleri aydınlatmıştı.

Hz. Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ), on-on beş yaşında (Bu Mevlâna Şibli’nin tespiti) Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) saadet hücrelerine girmiş, henüz rüşde ermeden, erkek olarak sadece O’nu tanımış; vahyin sağanak sağanak yağdığı bir hanede büyümüş; vahyin suyu ve havasıyla yoğrulmuş bir iffet âbidesidir ve iffet onun mübarek yanağında bir gül gibidir. Ama gel gör ki, bu pak dâmene çamurlar atılmış.. atılmış ve başta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere, babası Hz. Ebû Bekir, annesi Ümmü Ruman ve bütün ashab ızdırap içinde kalmıştır. Kendi onur ve gururuna çamur atılan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), buna takılıp kalmamış, hep sabırlı ve kararlı davranmıştı. Bu çirkin işi tezgâhlayanların başında, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine’ye gelmeden önce, Medine’ye emir olmayı bekleyen, onun için daha Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelmeden O’na karşı kinle gerilmiş, nefret ve gayzla bilmiş münafıkların lideri meşhur Abdullah İbn Übey b. Selül geliyordu. Hangi mülâhaza ile olursa olsun bu meşhur münafık öldüğünde, kefen olarak sarılmak üzere Efendimiz’in cübbesini ister. Allah Resûlü de onun münafık olduğunu bilerek yıllarca onur ve gururunu rencide eden bu adamın isteğini yerine getirir, hatta onun cenaze namazına iştirak eder. Ancak Allah (celle celâluhu), “*Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlü’nü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.*”¹⁸

¹⁸ Tevbe sûresi, 9/84.

âyetiyle Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu münafığın namazını kılmasına izin vermez. İşte bütün bunlar, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) engin anlayışını, şefkat, müsamaha, tolerans ve kendini aşmışlığını göstermektedir.

Evet, Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanlığı ateşten kurtarmak için gelmiş ve bu en yüce duyguyla kendi ailesine iftira edenlerin cenazelerine dahi iştirak etmiş ve "Allah, 70 defa istiğfar etsem de onu affetmeyeceğini ferman ediyor. Ben 70 defayla onun affedileceğini bilsem, ona 70 defa ve ondan da fazla istiğfar ederdim." demiş, o hoşgörü ve müsamaha ile çarpan engin sinisini herkese açtığını bir defa daha göstermiştir.

5. Korku

İrade insanını tehdit eden hususlardan biri de insandaki korku hissidir. Evet, iradenin zafer duygusunu felç eden bir his varsa o da korkudur. Ehl-i dünya, mü'minlerin bu damarından her zaman istifade etmiştir/etmektedir. Bediüzzaman "İnsanda en mühim ve esaslı bir his, hiss-i havftır. Dessas zalimler, bu korku damarından çok istifade etmektedirler ve onunla korkakları gemlendiriyorlar. Evet, bunlar avamın ve bilhassa ulemânın bu damarından çok istifade ediyorlar, onları korkutuyorlar ve evhamlarını tahrik ediyorlar." diyerek bu hakikate işaret eder. İrade insanı, bu tür bir tehdide takılıp kalmadan, Allah'a teslim ve tevekkül içinde, iradesindeki teslim gücüyle mutlaka onu aşmalıdır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), böyle bir tehdit ve hücumun en şiddetlilerine maruz kalmıştır. Hatta bir gün, O'nu müşriklerin saldırılarından koruyan amcası

Ebû Talib'in ölümünü müteakip perakende hücumların toptan hücum hâline dönmesi üzerine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) inkisar içinde şunları söylemişti: “Bağrını açıp beni koruyordun. Yokluğunu ne kadar da çabuk hissettirdin!” Ancak O (sallallâhu aleyhi ve sellem), o güne kadar olduğu gibi, ondan sonra da hep “Allah, vekil olarak bize yeter.” demiş ve bütün engelleri aşarak yoluna devam etmişti.

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinden bir tablo daha arz ederek mevzuu noktalamak istiyorum:

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir öncesi ashabını, maddî ve mânevî yönden çok iyi motive etmişti. Gözü dönmüş müşrikler, yürüdüğü yolda hep O'nun önünü kesmiş ve kalblere iman taşımasına müsaade etmemişlerdi. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı kendilerinden birkaç kat daha büyük bir orduyla savaşmak mecburiyetinde kalmışlardı. Böyle bir muharebe için muhacirînin gerilimi tam ve yerindeydi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ensarın da bu mevzuda kanaatini öğrenmek için onlara, “Bana bir işaret ve yol gösterin. Ne yapıyorum?” demiş; bunun üzerine ensarın ileri gelenlerinden Sa'd İbn Muaz ileri atılarak şunları söylemişti: “Bana öyle geliyor ki bizi kastettin yâ Resûlallah. Biz, İsrailoğulları'nın peygamberlerine dediği gibi “*Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturuyoruz.*”¹⁹ demeyeceğiz. Biz, sizinle beraber düşmanla yaka paça olup, göğüs göğüse kavga edeceğiz. Ey Allah'ın Resûlü! Sen, Allah'ın dediğine bak ve yolunda yürü, biz sana

¹⁹ Mâide sûresi, 5/24.

tâbiyiz. İsteddiğinle sıla-i rahim yapıp bütünleş. İsteddiğinle istediğin gibi alâkanı kes. İsteddiğinle sulh ol, istediğine karşı düşmanlık ilan et. Malımızdan istediğini al ve istediğin yere infak eyle. Biz hep seninle beraber olacağız.” Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sa’d İbn Muaz’ın bu yürekli tavrı ve bu cesaret dolu sözleri üzerine memnuniyetini izhar sadedinde tebessüm etmişti. Bu tebessüm, aynı zamanda Bedir zaferini muştulayan bir tebessümdü.

Cenâb-ı Hak, sayılan bu mâniyalara takılıp kalmaktan günümüz neslini muhafaza buyursun ve Kur’ân talebelerini bunlara takılıp mahvolmadan muhafaza eylesin.

KÂBE VE DİĞER KUDSÎ MEKÂNLAR

Soru: Mekke-i Mükerrerme, İslâm davasına beşiklik etmesi hesabıyla aradan asırlar geçmesine rağmen hâlâ kalblerin kendisi için attığı bir yerdir. Onun gibi yine diriliş hareketlerinde önemli fonksiyonlar eda etmeye namzet mekânlar için de benzer bir durum söz konusu mudur?

İslâm'a beşiklik etmiş, bir mahal, bir uğrak yeri olmuş ya da olacak şehirlerin, elbette kendilerine göre bir şerefi, bir değeri vardır. Ancak bu değer, hiçbir zaman Mekke'nin kudsiyeti ile mukayese edilemez. Zira Mekke, hususiyle kendi sınırları içindeki Kâbe ile ayrı bir değere ulaşır ki, buna komşuluk (mucaveret) kudsiyeti de denilebilir. Yoksa arzın merkezinden Sidretü'l-Müntehâ'ya uzanan bir amud-i nurânî (nurdan bir sütun) olan Kâbe ve Beytullah'ın değeri, hiçbir kudsiyetle mukayese edilemez.

Yine Mekke, Kâbe ile komşu olması vesilesiyle pek çok peygambere, onların hizmetlerinde beşiklik etmesi yönüyle de ayrı bir değer ifade eder. Tarihin de şehadetiyle, hemen her peygamberin, şöyle ya da böyle Kâbe ile bir çeşit irtibatı olmuştur. Ancak onlar, Kâbe ile olan bu irtibatlarının yanında, ikinci bir mekân daha tutmuş ve sanki Sidretü'l-Müntehâ'dan gelen her şey, bir prizmaya çarpıyor gibi Kâbe'ye çarpıp onunla irtibatlı olan bu gönüllere ışıklar hâlinde yansımıştır, onlar da buldukları yerleri o nurla aydınlatmışlardır.

Meselâ Hz. Âdem (aleyhisselâm), Kâbe'den başka Serendip'le irtibatlıdır, yine Cidde ile irtibatının olduğuna dair rivayetler vardır. Seyyidina Hz. Nuh (aleyhisselâm), tufan esnasında Kâbe'nin etrafında defaatle dönmüş ancak gelip Cudi'de

ârâm eylemiştir. Yine Hz. Süleyman'ın, Hz. Davud'un Kâbe ile irtibatlarının yanında, Filistin civarında, Amelikâlılar'ın hâkim olduğu yerlerde yaşamış, Hindistan, Pakistan, Bangladeş gibi yerlerde irşad vazifesi görmüşlerdir. Ve oğlu ile birlikte onu inşa etmesi yönüyle Kâbe ile irtibatı en fazla olan Hz. İbrahim'in, Kenan illeriyle de alâkası vardır. Yine kendisinden sonra gelen Hz. Yakub ve oğulları, Kâbe ile irtibatlarının yanında Yemen ve Mısır'la da münasebetleri olmuştur. Seyyidina Hz. Mesih, –Kâbe ile irtibatının yanında– Eyle'de yaşamış ve eğer doğru ise Valide-i Mükerrerleriyle birlikte daha sonraları Efes'e gelmiş ve daha başka yerleri de şereflendirmiştir.

Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince; sanki Kâbe, o güne kadar çıkardığı insanların tümünü, esas çıkarması gerekli olanı bu zât için çıkarmış gibidir. Başka bir ifadeyle, şayet Kâbe yerin göbeği ise, esas o göbekte beslenen İnsanlığın İftihar Tablosu olmuştur. Dolayısıyla insanlık çapında böyle bir fıskırmaya beşiklik etmesi ve Efendimiz'i bağrında büyütmüş olması yönüyle de Kâbe ayrı bir değere sahiptir. Ancak Allah (celle celâluhu), O'nu da yerinde bırakmamış, ikinci vatanı olan Medine-i Münevvere'ye hicret ettirmiştir.

Peygamberlerden başka bütün evliyâ ve asfiyânın da Kâbe ile irtibatı vardır. Mürşitlikte en son mertebelerden birinin, Kâbe ile olan muarefe olduğu zikredilir. Bu açıdan feyzini, bereketini oradan almayan hiçbir mürşit yoktur denebilir. Ancak İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî, Şah Veli, Mevlâna Halid, Üstad Bediüzzaman gibi kimi insanlar, daha ziyade kendi misyonları adına onunla irtibat kurmuş; kimileri de kendi ferdiyeti içinde Kâbe'ye yönelmiş, onun kendine mahsus lisanına kulak vermiş, yer yer ağlamalarına şahit olmuş,

zaman zaman sevinç ve sürurunu paylaşmış; meselâ yeryüzünde Kâbe'nin azametine uygun tavafın yapılmadığı, insanların laubali olduğu bir dönemde hakikat-i Kâbe, karşısında temessül edip, "İnsanlar vefasızlaştı, Kâbe'nin kamet-i kıymetine uygun tavaf etmiyorlar artık." dediği anda, onun bütün bütün aramızdan çıkıp gitmemesi için eteklerine tutunup yalvaran zatlardan bile bahsedilir.

Bütün bunlar, eşyanın perde arkasına nigejbân olan insanlar için ilâhî ve hususî iltifatlardır. Kim bilir belki de her tavaf edişte hakikat-i Kâbe ile teşerrüf eden dünya kadar insan vardır ama avamdan insanlar onu göremezler; zira kaba ruhlar, kaba anlayışlar, kaba mantıklar kendi kabalıkları içinde her şeyi maddede görür, maddede ararlar.. her şeyi madde de arayanlar da mânâyı göremezler.

Bazı şehirler için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Meselâ Efendimiz'le birlikte Medine'ye taşınan misyon, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan sonra Hz. Ali (radıyallâhu anhüm) tarafından Kufe'ye taşınmıştır. Daha sonra Şam'a, oradan Bağdat'a, oradan da bir mânâda Mısır'a, Kayrevan'a taşınmış ve bu şehirler o dönemlerde çok önemli birer merkez olmuş; Endülüs'e, Afrika'ya, Anadolu'ya, Mâverâünnehir'e, Amuderya'ya açılan birer rıhtım, birer rampa vazifesi görmüşlerdir. Her ne kadar Bağdat, Abbasiler döneminde güdükleşmeye itilmiş, hakikat-i Ahmediye'nin intişarından çok, kışırda mücadelelerin, münakaşaların yapıldığı, Kur'ân mahluk mudur, değil midir tartışmalarına girildiği bir yer olmuşsa da, önemli bir misyon eda ettiği de muhakkak. İslâm orduları oradan Buhara'ya, Semerkand'a, Taşkent'e, Fergana'ya girmişlerdir. Buralara girildikten sonra belki bu

şehirler hâkimiyet-i İslâmiye adına önemli bir misyon eda etmemiş, ama ilim adına eda ettikleri misyon Şam'inkine, Bağdat'inkine eşdeğer olmuştur. Oralarda gidip çarpan Nur-u Muhammedî, daha sonra Anadolu'ya yansımış ve biz feyzimizi, bereketimizi Mekke'den Medine'ye, oradan Şam'a, Bağdat'a, oralardan Asya steplerine varmış ve oradan dönmüş bize gelmiş olarak buluruz...

Anadolu'ya geçildikten sonra ise, bir dönemde Konya bu önemli merkeziyeti temsil etmiş; etmiş ve pâyitaht olmanın yanında Sadreddin Konevî, Mevlâna, Sultan Veled gibi devâsâ kimseleri bağrında yetiştirmiştir. Onun, artık bende bir şey kalmadı deyip vâridâtını bütünüyle kullanmasından sonra da Allah (celle celâluhu), Söğüt'ün bağrında bir tırtılı kuluçkaya yatırmış ve derken âfâk-ı âlemde, Söğüt'te, Bilecik'te, Bursa'da yetişen kelebekler uçuşmaya başlamıştır. Bir ara Trakya'ya geçilmiş ve yüz yıla yakın Edirne pâyitahtlık yapmış, böylece Allah (celle celâluhu) orayı da teşrif, tekrim ve tebcil etmiştir.

Burada Edirne ile alâkalı Profesör Bâdi Efendi'nin el yazması tarihinde kaydettiği bir hâdiseyi anlatmak istiyorum: Sarı Selim Hazretleri Kıbrıs'ı fethettikten sonra orada bir cami yaptırmayı düşünür. Ancak bir gün rüyasında Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Selim, Edirne'mde cami yap!*" buyurur, O, "*Edirne mi dedi...*" diye tereddüt edince, ertesi gün aynı ihtarla karşılaşır ve asıl caminin orada yapılması gerektiğini anlar. Ben, bunu her duyduğumda hep şöyle düşünmüşümdür: Eğer Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir yere "*Benim*" demişse, orası hep Müslümanların elinde sabit kalmıştır. Nitekim Edirne, bir dönemde Bulgarlar tarafından işgal edilip Selimiye'nin kubbesi bombalarla, toplarla delinip parçalanmışsa da, bu hasret fazla uzun sürmemiş, tekrar geri alınmıştır.

... Ve tarih içinde en büyük misyonu üstlenen İstanbul.. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun fethine, “Kos-tantiniye elbet bir gün fetholunacak...” sözleriyle hususî olarak işaret buyurmuş ve fethi asırlar öncesinden tebrik, teşrif ve tebciil etmiştir. Ancak nasıl ki Kâbe Sidretü’l-Müntehâ’nın bir izdüşümü ve o kıyamete kadar sürecek; gereği gibi tavaf edilmediği zaman hakikat-i Kâbe derlenip toparlanıp göç edecek.. yani yeryüzünün mânâsı kalmayınca, Allah da (celle celâluhu) yeryüzünü harap edip hakikat-i Kâbe’yi nezdine yükseltecek, aynen öyle de, Kâbe’nin de yeryüzündeki izdüşümleri, yani gölgenin gölgeleri olan bu şehirler de farklı yer ve farklı zaman dilimleri içinde ortaya çıktıkları o teşriften, o tekrimden, o tebciilden nasiplerini aldıktan sonra tarih olmuşlardır ve olacaklardır. İşte o şehirler ve işte onların bugünkü hâlleri...

Ne var ki, bundan sonra da başka şehirlerin ondan nasibini almaları her zaman söz konusu olabilir. Bundan sonra da dünyanın ömrü olduğu müddetçe, yeryüzünde Kâbe ile irtibatlı yerler olacak ve o yerlerle birlikte orada yaşayanlar, bizim “zamanın altın dilimi” diyebileceğimiz bir altın dönem yaşayacaklardır. Ancak Asya’nın ikinci dirilişinde hangi yerler bu şerefle şereflenecek, onu kestirmek oldukça zor.

Biz, Cenâb-ı Hakk’ın nereyi tebciil edeceğini bilemeyiz. Bu şeref²⁰ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ²⁰ fehvâsınca gezip dolaşmaktadır. Öteden beri Allah’ın lütufları hep dairevî dönegelmıştır; hatt-ı müstakim şeklinde değil. Rabbim, Anadolu’ya ikinci bir vazife görmeyi nasip eylesin ve biz bu hâli bir rampa telakki ederek dünyanın değişik yerlerine sıçramaya muvaffak olalım.

²⁰ “Biz zafer ve muvaffakiyet günlerini insanlar arasında döndürür dururuz.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/140)

Evet, Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın arızasız soluklanacağı dönemler uzak değildir. Ama asıl önemli olan, bizim va'de vefasızlık etmememizdir. Dünyada en zor şey, insanların çürümekten oldukları gibi kalabilmeleri ve hiçbir beklentiye girmeden tertemiz duygularla Allah'a kulluklarını sonuna kadar götürebilmeleridir. Zaten aksine bir durumda, başımıza devlet kuşu konacakken kalkar gider ve biz de olduğumuz yerde kalakalırız. Çünkü bu iş, Kâbe duruluğunda ve Hz. Muhammed safvetinde temiz insanlar ve sâfi mekânlar ister. Bunu Allah'ın lütfedeceğinden endişe edilmemeli; ancak bunun için gerekli liyakate sahip olup olmadığımız hususunda bir şey söylemek de mümkün değil. Bize düşen, Allah'ın marziyatına kilitlenip onun dışında her mülâhazayı tâli saymak ve gözlerimizi açıp kapayıp her işimizde sadece O'nu düşünmektir.. sürekli yenilenip O'nu düşünmek. Nasıl insanın her an kendini yenilemesi ve her zaman tazeliğini koruması, bayatlamaması önemli bir husustur; öyle de kendini Allah'ı sevip sevdirmeye adanmış kimseler de her şeyin kendi üzerlerinde olduğunu unutmadan hep diri ve makam-mevki arzusu, mal-menal duygusu, evlâd ü ıyâl endişesi, dünya hükümranlığı vb. şeylere kanıp gevşememelidirler; gevşememeli ve bütün bunları, asıl meselelerinin yanında tâlinin tâlisi saymalıdırlar.

Evet, Cenâb-ı Hak önemli bir vazifeyi birinin üzerine bina ederken, ondaki iç mukavemetin bu işe elverişli olup olmadığına bakar. Zayıf ve kaypak karakterler bu çok önemli misyonu taşıyamayacaklarından ²¹ *إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ* âyeti fehvâsınca, ondan alır daha taze ve ruhlarına pas bulaşmamış, içlerine kir girmemiş, çürümeyi hiç tatmamış, hiç sarıntı yaşamamış granit gibi insanların üzerine bina eder.

²¹ Bkz.: İbrahim sûresi, 14/19; Fâtır sûresi, 35/16.

PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Soru: Aynı müessesede çalışan insanlar arasında küçük de olsa bazı problemler çıkabiliyor. Bunun neticesinde ise gevşemeler olabiliyor. Çözüm adına neler buyurursunuz?

İnsanların birbirleriyle imtihan olması gayet tabiidir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de: "...Biz onların bir kısmını diğerleriyle imtihan ettik."²² buyurmaktadır. İlk insan Hz. Âdem (aleyhisselâm), Cennet'te Hz. Havva ile, şeytanla ve kendi mahiyetinde meknî (saklı) bir kısım duygularla imtihan olmuş ve yeryüzüne indikten sonra da bu imtihanlar devam etmişti. Hz. Âdem'in soyundan gelen insanlar da kendilerine rehber olarak gönderilen peygamberlerle imtihan olmuş, ihtilafa düşmüş, bunların bir kısmı da putlara tapmada ısrar edip onların arkasından gitmişti. Bunların örneklerini bugüne kadar insanlık tarihiyle alâkalı yazılmış eserlerde görmek mümkündür.

Demek insanlık için bir yönüyle enbiyâ-i izâm ve Kur'ân da imtihan vesilesi olmakta; hatta bir kısım üdebâ ve füsehâya göre Kur'ân'ın, herkes için imtihan olabilecek yanlarının dışında, hususî mahiyette bazı âyetlerinin de imtihan sebebi olması söz konusudur. Meselâ, kaide ve dil prensiplerine göre Zemahşerî onu bir tarafa çekmiş, Nazzam bir tarafa çekmiş, Câhız bir başka tarafa çekmiş ve "Şöyle midir-böyle midir?" demişlerdir. İşte bu durum, bazılarını sürükleyip dalâlete götürebilmiştir. Ve tabii temkinli ruhlar da her zaman onun nurefşan âyetleri karşısında, "Bunlarda beşer aklının idrak edemediği bir şeyler var, biz de idrak edemiyoruz." demiş ve ona olduğu gibi inanmışlardır.

²² En'âm sûresi, 6/53.

İşte bu imtihanlar silsilesi içinde önemli bir imtihan da, insanların birbiriyle olan imtihanlarıdır. Bu kabîl imtihanlar-
da bazen kaybeder ve olumsuz sonuçlarla karşılaşabiliriz. Bu
kayıplar bazen mizaçlarla, meşreplerle, bazen de Üstad'ın,
“Umur-u hayriyenin çok muzır mânileri olur.” dediği gibi, şey-
tanlardan kaynaklanabilir. Müslümanları, şeytanların musallat
olduğu kişiler olarak tavsif etmekten hicap ederim; ancak ger-
çek olan şu ki, hepimiz insanız ve birer nefis taşımaktayız.

Nitekim, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir ha-
dis-i şeriflerinde: “*Herkesin nefsi vardır. Benim de nefsim
var...*” buyurur. Bundan sonra artık isterse insanlar, bizim nef-
simiz veya mahiyetimizde şeytanın oklarına hedef olabilecek
lümme-i şeytaniye diye bir mekanizma yok desinler!. Bunlar
hiçbir şey ifade etmez. Kaldı ki, hadisin devamında Allah Resû-
lü (sallallâhu aleyhi ve sellem), uzun zaman onunla mücadele
edip onu hizaya getirdiğini ve neticede kendisine teslim oldu-
ğunu bildirir.

Dünyada kim bilir daha nice insanların nefis ve şeytanı ken-
dilerine teslim olmuştur. Ama, şu da bir gerçek ki bu, kat'iyen
bir anda olmamıştır. Tasavvufî bir üslûpla ifade edecek olur-
sak bu, kademe kademe, nefis-i emmareden nefis-i levvame-
ye, ondan nefis-i mülhemeye, nefis-i mutmainneye, nefis-i
râdiyeye (Allah'tan hoşnut olma mertebesi), nefis-i mardiy-
yeye (Allah'ın hoşnutluğuna erme) ulaşmışlar.. ve daha son-
ra da sâfiye, yani enbiyâ-i izâm ve asfiyânın nefislerine yakın
müstesna nefisler mertebesine yükselmişler ve neticede öyle
bir noktaya gelmişler ki, artık ondan öte nefisleri kendilerine
her zaman iyilikle emreder olmuştur...

Buradan hareketle, herkesin daha baştan bir nefse sahip
olduğunu kabullenmesi gerekir. Bu onun ömrünün sonuna

kadar imtihan olacağını kabullenmesi de demektir. Böyle bir kabul bize şunu ifade eder: İnsanların birbirine düşmesi, bir-biriyle uğraşması için bu kadar çok sebep ve faktör olduğuna göre, evvelâ bu işi beşeriyetin icabı olarak kabul etmekte yarar var. Bizler beşeriz; nasıl bizim doğup büyümemiz, büyüüp yaşlanmamız, yaşlanıp çürük bir enkaz gibi çökmemiz; sonra da kendi enkazımız altında kalarak unutulup gitmemiz bizim için fitrî ve tabîî bir yol; öyle de, birbirimizle çekişmeye, hırgür etmeye müsait bir fıtratta yaratılmış olmamız da, bizim tabiat ve fıtratımızın gereğidir.

Ne var ki bizim için her zaman bu tür duyguları hayra çevirmek de mümkündür.. ve bize düşen de işte bunu yapmaktır. Biraz daha açalım; meselâ bir insan, kendi mahiyetine yerleştirilen şehvet hissi sayesinde veli olabilir.. evet o insan eğer üzerindeki şehvânî istek ve arzuları karşısında namus ve iffetini kemal-i hassasiyetle koruyabiliyorsa, aynı durumda olmayan başka birinin bin rekât namazla ulaşamayacağı seviyelere ulaşır. Çünkü bu kimse, o kadar şehvetle donatılmış olmasına rağmen, nefsinı frenleyip onu zapturapt altına alabiliyor. Evet, tehlikenin buudları nispetinde mükâfat söz konusudur. Hatta bazen böyle birinin terakkisi o kadar hızlı, o kadar amudî olur ki, başkaları vilâyet yolunda kat'iyen ona yetişemezler.

Bu hususa bir şey daha ilave etmek istiyorum. Meselâ, bazı insanların hemcinslerine karşı fıtratlarında fazla bir temayül vardır. Eğer o insan bir hayat boyu o temayülünü gemleyip meşru dairede kalabilse o öyle bir yükselir ki, hiçbir kimsenin buna yetişmesi mümkün olamaz. Görüldüğü gibi şehvet başlangıçta öldürücü bir ağı iken irademizin hakkını verme sayesinde insanı yükselten nurdan bir helezon hâline gelebilmektedir.

Gazap duygusu da böyledir. Evet, bu duygu da, denge üzere temsil edilmesi hâlinde insanı yükselten, onu hakikatlerle buluşturan ışıktan bir merdivene dönüşebilir. Böyle bir his, ihkak-ı hak edip hakkı bulma şeklinde ortaya çıktığı takdirde adalet şeklinde tecellî eder. Hz. Ömer (radıyallahu anh), Müslüman olmadan evvel insanlar arasında sert mizaçlı tanındığı için, Hz. Ebû Bekir tarafından devlet başkanlığına tavsiye edildiğinde sahabe, “Allah’ın huzuruna gittiğin zaman sana, bu insanı başımıza getirdiğin sorulursa, ne diyeceksin?” şeklinde itiraz eder; Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh), Ömer’deki o duygunun ihkak-ı hak ve adalet şeklinde tecellî edeceğini bildiği için, emin bir edayla, “Ben, benden sonra insanların en hayırlısını insanların başına getirdiğimi söylerim.” demiştir.

Evet, ilk halife isabet buyurmuşlardı; Hz. Ömer hiç de bazılarının görüp değerlendirdiği gibi değildi; ondaki sertlik, adalet hâline gelmiş ve hilafeti boyunca kılı kırk yararcasına bir istikamet içinde yaşamıştı. Bazen zâhirden mizaç sert görünebilir; ama her zaman onun Ömerî bir hâl alması mümkündür.

O hâlde aynı müessesede çalışan insanlar kendi aralarında “hırgür”e vesile olabilecek bu türlü madenlerle donatılmış bulduklarını düşünerek demeliler ki, bunları mahiyetimize Allah koydu, dolayısıyla onlar yer yer tesirlerini icra edecekler. Ne var ki eğer dişimizi sıkarsak da katlanabilirsek amudî veli olma yolları da açık demektir.

Yine bu gayeye uygun olarak yeme-içme konusunda da dengeli olmalı, duyguların öldürücü ağına düşülmemeli ve dünyevî nimetlerden istifadeyi şükre bağlamalı ve Allah’ın inayetiyle, keremiyle amudî olarak vilâyete ulaşma yolları

araştırılmalıdır. Yani insanlar bunlarla Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine, vilâyete giden bir yol açtığını düşünmeli, konumlarını ona göre değerlendirmeye bakmalıdırlar.

Keza, arkadaşlarından gelecek şeylere karşı da peşinen sabırla mukabele etmeye kararlı olmalı ve “Gelse sizin celâlinizden cefa, yahut cemalinizden vefa, değil mi ki mü'min kardeşlerimizsiniz, her ikisi de cana safe. Sizden gelecek cevir de hoş, cefa da hoş.” demelidirler.

Yapılacak ikinci bir önemli husus da, önde bulunan ve o işte tecrübesi olan insanların, arızaları baştan keşf ve tespit etmeleri, daha sonra da o meselenin üzerine gitmeleridir. Zira aynı müessesede görev yapan insanlar arasında zuhur eden bu türlü problem ve arızalar, vücutta çıkan bir yara gibidir ve ne kadar erken müdahale edilirse, çözüm de o kadar kolay olur. Bu tür arızalara, değil günler, haftalar, aylarla ömür biçmek, “İnsanların en hayırlısı, üzerinde günahın en az ömürlü olanıdır.” fehvâsınca bunlara hiç yaşama hakkı tanınmamalıdır. Ve günah işleyen bir insan, beş dakika sonra başını seccadeye koyup “Ey Hayy u Kayyum, rahmetine sığınıyorum. Göz açıp kapayınca kadar beni nefsimle baş başa bırakma. Bir düştüm, bir kere daha düşürme...” dediği ve günaha hakk-ı hayat tanımadığı gibi, mü'minler olarak aralarında çıkan arıza ve kusurlara da kalıp kronikleşme hakkı verilmemelidir.

Evet, eğer vaktinde üzerine gidilmezse, bu arızalar zamanla büyüyüp gelişir ve öyle bir hâl alır ki, onulmaz bir yara gibi bir daha da tamir ve tedavisi mümkün olmayabilir. Unutmayalım ki bizler, esbap dairesi içinde yaşıyoruz ve bu daire içinde yaşadığımız sürece de maddî-mânevî zuhur eden arızalarda sebeplere riayet etmekle mükellefiz.

Şayet problem onu görüp hissedenlerin üstesinden gele-meyeceği bir boyut kazanmışsa, o işe müdahale edebilecek başka insanlar bulunmalı ve onların müdahaleleri temin edil-melidir ki, onlar hâdiseyi teşrih masasına yatırsın, kessin, biç-sin ve tedavi etsin...

Üçüncü ve önemli bir mesele ise, başta da söylediğimiz gibi bizler beşeriz, dolayısıyla birtakım kusurlarımızın olma-sı gayet normaldir. Öyle ise böyle bir durumda önemli olan, insanların kusurlarından daha çok, iyi yanlarını görüp takdir edebilmektir. Keşke bu tür arızalar olduğu zaman gözsüz, ku-laksız, dilsiz olabilsek de o kusurları görmesek.. ve Allah'ın bizi affettiği, Peygamber'in affa âmâde olduğu ve affedenle-rin affettikleri gibi bizler de herkesi affedebilsek. Ve "O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfke-lerini yutarlar ve insanları affederler.." ²³ sırrıyla serfiraz olabil-sek.! Ne var ki, çoğu zaman bir türlü bunu yapamıyoruz. Ama zannediyorum az kendimizi zorlasak bu tür bir âlicenaplıkta bulunabiliriz...

Son bir husus da, şayet bir problem ortaya çıkmış ve çö-zülememişse, mesele temelli çözümsüzlüğe sürüklenip kang-ren olmadan, hâdiseye sebep olan insanların, surî olarak biri-birlerinden uzak durmaları sağlanmalıdır. İhtimal bu insanlar yeni yerlerinde eski tecrübelerini işletir, eski olaylardan ders alır, dolayısıyla aynı kusurlar tekrar etmez ve gökten inmiş bi-rer insan gibi terütaze görevlerine devam ederler.

Tabîî gönül arzu eder ki, insanlar kendi aralarında imti-han olmasın, imtihan olup da birbirlerini çürütmesin ve en

²³ Âl-i İmrân sûresi, 3/134.

önemli sermayeleri olan itibarlarını yitirmesinler; yani görev yaptığı yerdeki insanların nazarında sukut etmesin.. arkadaşları nazarında değerini düşürmesin.. hep sahip olduğu itibarla kalsın ve onu kullanarak büyük işler başarabilsinler..!

KABİLİYET VE ZAAFLARIYLA İNSAN

Soru: İnsan şerre açık kabiliyetlerini hayra nasıl tebdil edebilir?

İnsanoğlu hayra da açık şerre de açık bir kısım kabiliyetlerle donatılmış bir varlıktır. Ondaki bu kabiliyetler âdeta iç içedir. Cenâb-ı Hak, bütün bu kabiliyetleriyle insanı dengelemiş ve her şey olmaya müstait yaratmıştır. “*Her çocuk, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra çocuğu anne ve babası Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir.*” hadis-i şerifi bu hakikati ifade bakımından fevkalâde mânidardır. Yani her doğan çocuk, fıtrat itibarıyla Müslüman olmaya daha meyyaldir; ama içinde bulunduğu çevrenin onun üzerindeki tesiri bazen birinci derecede belirleyici olabilir.

İnsan fıtratındaki duygu, istidat ve kabiliyetler çeşit çeşittir. Ayrıca, bu istidat ve kabiliyetler, onun fıtratına çok güzel ve ölçülü bir şekilde yerleştirilmiştir. Burada önemli olan, onun terbiyesi ve yetiştirilmesi yolunda bu hissiyatın mükemmel şekilde değerlendirilip potansiyel değerlerinin üstünde bir kıymete ulaştırılmalarıdır. Meselâ, insanın mahiyetine bir “irade kabiliyeti” yerleştirilmiştir ki, eğer insan, bu iradesini iyiye kullanabilirse o, cemadat ve hayvanatı çok geride bırakacağı gibi, bazen meleklerin önüne de geçebilecektir. Yine insanın içine “latife-i rabbâniye” ya da İmam Gazzâlî’nin ifadesiyle “akl-ı meâd” yani ötelere görme akli ve idraki vaz’ edilmiştir. Bununla beraber insana “akl-ı meâş” yani dünyayı idrak ve onu iyi kavrama akli da verilmiştir.

Aynı zamanda insanın mahiyetine şehvet, öfke, hırs, inat ve haset gibi değişik duygular da konulmuştur. Şimdi bu konuda önemli olan, insanın bu istidatları ya bir ölçüde baskı

altına alması veya onları ıslah edip onlardan da istifade etmesidir. Meselâ bir insan, “vicdan”ın erkânı diye mütalâa edeceğimiz irade, his, zihin, latîfe-i rabbâniye gibi duygularını inkişaf ettirdiği takdirde bir hamlede insan-ı kâmil yoluna girer ve sesini ötelere duyurabilir. İşte böyle bir ufka ulaşmış insan artık şehvet, makam, şöret... gibi nefsanî duygular karşısında asla dize gelmez.. nefretlerle büyük günahlara girmez.. hasetlerle amelini yakıp bitirmez.. ve herhangi bir meselede inat göstererek zamanını zayi etmez...

Ve yine böyle bir insan şehvetini tenasül mülâhazasıyla meşru dairede kullanırsa, “*Evleniniz, çoğalınız! Zira ben (kıyamet günü diğer ümmetlere karşı) çokluğunuzla iftihar edeceğim.*” hadisiyle amel etmiş sayılır ve ötede iltifat görür. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu hadisiyle âdeta şunları ifade etmektedir: Ben, meşru dairedeki zevk ve lezzete kanaat eden ümmetimin çoğalmalarıyla iftihar ederim. Zira onlar âdeta benim ümmet fabrikalarım gibidirler ve bu fabrikalarda ehl-i tevhid insan yetişir; ben de onunla iftihar ederim.

İşte, böyle bir yaklaşım sonucu, şehvetin bütün güç ve kuvvetiyle iradeye teslim olduğunu görürüz. Bu mülâhazadan hareketle, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem), “*Herkesin bir şeytanı vardır, benim de vardır, fakat benimki bana teslim olmuştur.*” hadis-i şerifini daha iyi anlamak mümkündür. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözleriyle, “*Yemeye, içmeye ve tenasüle ait şehevî duygular ve diğer hisler bütün derinlikleriyle tamamen benim irademe teslim (veya Müslüman) oldu.*” demek istemektedir. İşte böyle bir şehvetin artık insana verebileceği herhangi bir zarar söz konusu değildir.

İnsandaki kötü duygulardan birisi de “inat”tır. Çok defa kuru bir inat adına insanlar birbirlerine düşmekte, aralarında ciddî kavgalar meydana gelmekte, hatta birbirlerini öldürmektedirler. Ne var ki, inadını iradesinin emrine alan bir insan, ne olursa olsun asla hak ve hakikatten ayrılmaz ve böyle bir kimsenin önünü tama, makam, mevki, şöhret, rahat ve rehavet gibi duygular kat’iyen kesemez ve o kişi, iradesinin hakkını tamı tamına vererek Muhammedî ruhtan hiçbir zaman ayrılmaz. Böylece fena bir huy olan ve tamamen nefis mekanizması içinde yer alan inat duygusu, bu insanda hakta sebat, hakikate teslim olma şeklinde kendisini hissettirecektir.

Evet, artık şeytanî bir mekanizma olan inadın yönü müspete çevrilmiş ve bu sayede inat, insanın melekî yanında yer alarak onun melekiyetine hizmet eder hâle gelmiştir. Şimdi gelin, inadını iradesiyle teslim almış kimselerden biri olan Ukbe b. Nâfi’e (radiyallahu anh) bakalım: O, inadını cihad yolunda kullanmış ve hep cihad yörüngeli bir hayat yaşamıştır. Berberilere karşı büyük mücadeleler vermiş ve Afrika’yı bir baştan bir başa fethetmiş bu büyük insanın en ızdıraplı günleri, Muaviye tarafından eline zincir vurulup cihaddan men edildiği günler olmuştur. Daha sonra Ukbe’nin elindeki bu zincirler kırılmış ve o, bir hain el tarafından şehit edilinceye kadar hep i’lâ-yı kelimetullah yolunda koşmuştur. O, açılmasının bir faslında atını denize sürdüğü zaman şöyle demişti: “Allahım! Şu zulmet denizi karşıma çıkmasaydı, Senin aydınlık kaynağı ismini o karanlık âlemlere de götürme niyetindeydim.” Abdülhak Hamid, “Tarık Piyesi” isimli eserinde Ukbe b. Nâfi’nin bu sözü karşısındaki hayranlığını şu ifadelerle dile getirir: “Bilmiyorum Ukbe b. Nâfi’nin bu sözü mü, yoksa semalarda duyulan ruhanîlerin sesi mi daha yüksekti!”

İşte Ukbe'nin bu tavrı, hakta sebatı ve hak uğrunda ölmeyi, yaratılışının gayesi hâline getirip, böylece nefis mekanizmasına ait mühim bir rüknü, iradenin eline teslim etmesi demektir.

Evet, devamlı ibadet ü taatle meşgul olan bir insanın hisleri zamanla öylesine inkişaf eder ki, böyle biri, başkalarının rüyada gördükleri şeyleri yakazaten müşâhede edebilir. İnsanları irşadın birinci iş hâline geldiği bir dönemde, hakka omuz veren bir cemaatte böyle mazhariyetler sık sık görülebilir. Aslında, hiss-i kable'l-vukuları ve değişik ilâhî ikramları da bu kabîlden saymak mümkündür. Öteden beri İslâmiyet'e hizmet edenlere, Allah'ın ihsanları yağmur gibi yağagelmiştir. Ancak, Cenâb-ı Hakk'ın bu ihsan ve ikramlarından ayrı bir ikramı daha vardır ki, o da, ferdî gurur ve kibirden korumak için, Allah'ın bu ihsanlarını ona hissettirmemesidir. İbadet ü taate ve mücahedeye devam edip de yön değiştirmeyen ve dünden bugüne hep mevziini koruyup ileriye doğru atılmak için başka mevziler kollayanlar, çok büyük ihsan ve ikramlara mazhar olur ve başkalarının görmediği pek çok vâridâtı, vicdanlarında bir esinti ve nur hâlinde müşâhede edebilirler. Ama, bunların mutlaka keşif ve keramet şeklinde zuhur etmesi de şart değildir.

Vicdan mekanizmasına ait hislerini inkişaf ettirmiş birinin nazarında şehvet hislerinin tesiri çok da önemli değildir. Böyle biri, memnu bir manzara karşısında vicdanını dinleyerek, *“Nazar, şeytanın zehirli oklarından bir oktur. Kim onu Benden korktuğundan dolayı terk ederse onu imana çeviririm ve o kimse bunu kalbinde derin bir zevk olarak hisseder.”* kudî hadisini hatırlar ve haram işlemek için gözünü

kapar. Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığına göre Cenâb-ı Hak, gözünü haramdan çeviren bir insanın kalbinde, imana ait öyle bir lezzet vermektedir ki bu lezzet, o insana âdetta her türlü iştihayı unutturmaktadır. O kişinin haram karşısındaki bu tutumu daha sonra Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede gibi mühim bir neticeyi de semere verecektir. Bu müşâhede ötede olabileceği gibi bu dünyada da olabilir. Zira insanın kalb ve vicdanında “kenzen” Allah'ı duyması her zaman mümkündür. İbrahim Hakkı Hazretleri'nin

*“Sığmam dedi Hak arz u semaya,
Kenzen bilindi dil madeninden.”*

sözleri bu hakikat adına söylenmiş önemli sözlerdendir. Dil unvanıyla ifade edilen kalb, esasen esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhaniyenin madenidir. Bu maden, Zât-ı Ulûhiyet'in tezekkür ve tefekkürü için hayret ufku ile aranan bir madendir. Ne var ki Cenâb-ı Hak, tasavvur ve tezekkür edilmez; zira O, her şeyin verâsındadır.. ve kalb bu hususta önemli bir rasat ufkudur. Kalbine yönelen kişi yeni yeni adımlar atar, devamlı ilerleme azmi yaşar ve his dünyasında derinleşebilirse, her zaman bir kısım müşâhadelere mazhar olabilir. Zaten insan, nasıl yaşarsa öyle öleceği ve nasıl ölürse öyle dirileceği mülâhazasına binaen, onun şuuraltı ve vicdanında mayaladığı şeylerin öbür âlemde inkişaf edeceği açıktır; evet, orada mü'minler, keyfiyeti meçhul ve herhangi bir misalle anlatılması mümkün olmayacak şekilde Cemal-i ilâhîyi görmeye muvaffak olacaklardır.

İnsanda vicdanî sistemin gelişmesi, tamamen nefsanî mekanizmanın rağmına bir harekettir. Vicdanî mekanizma geliştiği, nefse ait mekanizma zamanla teslim-i silah etme zoruyla kalır.. ve derken nefis mertebelerini kateden bir insan,

artık fenalıklardan dolayı nefsini kınar hâle gelir ki bu durum, nefs-i emmarenin ordularının mağlup olması, yani karanlığın ışık karşısında bozguna uğraması demektir. Artık böyle bir insan, işlemiş olduğu her günahıtan dolayı kendisini inceden incedeye hesaba çeker.. devamlı vicdan azabı duyar.. ve Everest tepesini sırtında taşıyormuş gibi hep büyük bir yükün altında olduğunu hissetmeye başlar. Bunlar, “nefs-i levvame”ye yani kendi kendini kınamaya dair tavırlardır. İşte vicdan mekanizmasını bu şekilde çalıştıran insan bir gün öyle bir seviyeye gelir ki, artık o her zaman,

“Gelse celâlinden cefa, yahut cemalinden vefa;
İkisi de câna safa, lütfun da hoş kahrın da hoş.”

yamaçlarında pervaz eder ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا “Biz, Rab olarak Allah’tan razıyız.” ifadelerini terennümde bulunur ve sürekli sekîne ve itminan solumuklar. Bu mısralar, aynı zamanda “Allahım! Her tasarrufuna razıyız.” anlamına da gelmektedir. Daha sonra insan zamanla bu makamın üstünde öyle bir ufka ulaşır ki, gayri onun her hâl, hareket ve sözleri çevresindekilere devamlı Allah’ı hatırlatır. Aslında Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) işte bu makamı temsil etmektedir. Nitekim كَلَّمَا سَجَدَ يَتَجَلَّى اللَّهُ فِيهِ “O (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne zaman secde etse O’nda ‘bî kem u keyf’ Allah tecellî ederdi.” sözü bu hakikati ifade etmektedir. Bu hâl, vicdanla sezilebilecek, his dünyasıyla duyulabilecek ve latife-i rabbâniyeyi inkişaf ettirmekle fark edilebilecek bir ufuktur.

Vicdan ve nefis gibi hâsseler, bir yönüyle mücerret mânâlar olduğundan insan bunları ancak seyr-i ruhanîsi ile sezebilir. Bunların inkişaf etmesi de kişinin ameliyle mümkündür.

Onun için bu meselenin gerçek vuzuh ve inkişafını, insanların kendi sa'y ve gayretleri neticesinde, kendilerinde meydana gelecek olan inkişafa bırakmak gerekmektedir.

HİZMET YOLUNDAKİ HANDİKAPLAR

Soru: Bir kısım kimseler, mefkûresi uğrunda çalışıp didindikten sonra başarıya ulaşamadıklarında yulgnlığa düşmekte ve artık hizmet edemedikleri mülâhazasıyla bir kenara çekilmeyi düşünmektedirler. Bu durumda böylelerine ne tavsiye edersiniz?

Hayatın değişik alanlarında Allah rızası için hizmet eden kimseler adına çok önemli olan bu meseleyi birkaç yönden ele alıp açıklayabiliriz:

1. Hizmet kahramanları, sadece hizmet etmekle mükelftirler. Hizmet ettikten sonra başarının tahakkuku onlara değil, Allah'a aittir.

2. Dinine, insanlığa hizmet edenler, hayatın her safhasında olduğu gibi hizmette de imtihanında olduklarını kat'iyen akıllarından çıkarmamalıdırlar.

3. Kulluk vazifesi ile mükellef olanların, gönüllerini neticeye bağlamaları, ihlâsa münafidir. Bu itibarla kendisini hizmet-i imaniye ve Kur'âniyeye adayın bir fert, yapması gerekenleri yapmalı ve netice beklentisi içinde bulunmamalıdır.

Şimdi maddeler hâlinde sıraladığımız bu hususları biraz daha açmaya çalışalım:

1. Cenâb-ı Hak bizi din-i mübin-i İslâm'a hizmet vazifesiyle şereflendirmiştir. Bu, bizim için en büyük bir şeref ve en büyük bir pâyedir. Öyleyse bizim vazifemiz sadece ve sadece bizi bu şerefle şereflendiren Allah'ın yüce adını âfâk-ı âlemde dalgalandırmak ve cihanın dört bir yanında ruh-u revân-ı Muhammedî'nin şehbâl açmasını sağlamak olmalıdır. Bunun ötesindeki her şey –Cennet'e girmek dahil– Cenâb-ı Hakk'a aittir.

2. Biz şu dünya hayatında bir imtihanadayız ve bu imtihanlarla ahireti kazanmaya çalışıyoruz. Allah (celle celâluhu) bizi

hiç yoktan yaratıp varlık derecesine yükselttikten sonra bir de “Gerçekten Biz Âdem evlâtlarını şerefli kıldık...”²⁴ âyet-i kerimesinde ifade edildiği üzere insanlık mertebesine yüceltmekle şereflendirmiştir. Aynı zamanda O (celle celâluhu), insan olarak yaratmakla şereflendirdiği bizlere sıhhat, afiyet, mal, menal ve evlâd u ıyâl de lütfetmiştir. Malik olduğumuz her şey O’nundur ve O bazen bizi sıhhatimizle, bazen malımızla, bazen musibetlerle, bazen de değişik korkularla imtihan etmektedir. “Biz mutlaka sizi biraz korku ile, biraz açlık ile, yahut mala, cana ve ürünlere gelecek noksanlıkla imtihan ederiz. Sen sabredenleri müjdele!”²⁵ âyet-i kerimesi de işte bunu hatırlatır. Ayrıca Cenâb-ı Hak, bizi, zikredilen bütün bu hususlarla imtihan ettiği gibi hakkı neşretme vazifesiyle de vazifelendirip cennetâsâ bir atmosfere ulaşınca kadar sabırla da imtihan etmektedir. Bu itibarla bize düşen vazife, imtihanda olduğumuzun şuuru ile durup dinlenmeden, bıkip usanmadan, maddî-mânevî beklentilere girmeden aşk, şevk ve sabırla bu yolda yürümektir.

Cenâb-ı Hak, sabredip mücadelelerini sonuna kadar götürenlerle yarı yoldan dönenleri ayırt edip yaptıkları amelleri onlara da göstermek için kullarını imtihan etmektedir. Nitekim bir âyet-i kerimede O şöyle buyurmaktadır: “Allah, sizin içinizden cihad edenlerle sabır gösterenleri ayırt edip meydana çıkarmadan, kolayca Cennet’e girivereceğinizi mi zannettiniz?”²⁶ Allah (celle celâluhu) bu imtihanı, kullarının takınacakları tavır öğrenmek için yapmamaktadır. Zira O (celle celâluhu), bu

²⁴ İsrâ sûresi, 17/70.

²⁵ Bakara sûresi, 2/155.

²⁶ Âl-i İmrân sûresi, 3/142.

mevzuda sabredeceklerle etmeyecekleri ilm-i ezeliyle zaten bilmektedir. Ancak, bildiği bir hakikati, ilm-i şuhûdîsi ile kullarına da gösterip bildirmek istemektedir.

Burada istidradî olarak şu noktayı hatırlatmakta da yarar var: Bu türlü ifadelerde hep şu noktayı düşünmek gerekir: Cenâb-ı Hak, ilm-i ezeli ile her şeyi bilir fakat ilm-i şuhûdîsini, şu haricî âlemde, bazı şeyleri iradelerimizle irtibatlandırarak yaratır ve bizi yine kendimizle imtihan eder. Böylece O'nun ilmi, kendine has ilm-i ezeli olmanın yanında bizim de bilebileceğimiz bir ilim hâline gelir. Evet, Allah Teâlâ'nın bizi tâbi tuttuğu imtihanların neticesinde işte bu olmaktadır. Yukarıda zikredilen âyet-i kerimede de bu hakikat ifade edilmekte ve âdeti, "Allah (celle celâluhu), sizin içinizden, mücadele edenleri ve sabredenleri ilm-i şuhûdîsi ile ortaya koymadan Cennet'e gireceğinizi mi zannediyorsunuz." denilmektedir.

Yine mevzu ile alâkalı başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulur: *"(Ey Mü'minler!) Yoksa siz, daha önce geçmiş ümmetlerin başlarına gelen durumlara maruz kalmadan Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlar öyle ezici mihnetlere, öyle zorluklara dâcâr oldu ve öyle şiddetle sarsıldılar ki, Peygamber ile yanındaki mü'minler 'Allah'ın vaad ettiği nusret ne zaman yetişecek?' diyecek duruma geldiler. İyi bilin ki Allah'ın yardımı yakındır."*²⁷

Evet, hizmet-i imaniye ve Kur'âniyede bulunan her fert, bir an bile imtihanda olduğunu hatırlıdan çıkarmamalı ve maruz kaldığı şeylerden dolayı Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluğa münafi ve suiedep olabilecek tavır ve davranışlara girmemelidir.

²⁷ Bakara sûresi, 2/214.

3. Hizmet-i imaniye ve Kur'âniyeye gönül verenler, yapmaları gereken vazifeleri eda etmeli ve Cenâb-ı Hakk'a ait işlere gönül bağlayıp hareketlerini onlara bina etmemelidirler. Onlar cüz'î iradelerini kullanmak suretiyle Cenâb-ı Hakk'a sığınacak ve O'nun sonsuz rahmetinin kapısının tokmağına dokunarak isteklerini O'ndan isteyeceklerdir. Evet, yağmur duasına çıkanlar, Allah'a dua dua yalvarmalıdır; ama gökte bulutları teşekkül ettirmek ve onların artı ve eksi kutupluklarını bir araya getirmek; sonra yağmur yağdırmak, yağın yağmurunu faydalı kılmak, tohumları çürütmeden onlara neşv ü nema imkân ve vasatını hazırlamak, bütünüyle O'na ait işlerdir. İnsanlar bunları yapmaya gönül bağlayıp teşebbüs ettikleri takdirde, kendilerini aşan büyük işlere talip olmuş sayılırlar. Oysaki onlar cüz'î iradelerine terettüp eden işleri yapmalı, ilâhî meşîet ve kudretin yapabileceği işlere gönüllerini bağlamamalı ve hareketlerini onlara bina etmemelidirler.

İnsan, her zaman acz u fakr lisanıyla kanatlanmalı ve isteklerini kudret, irade ve meşîeti sonsuz olan Cenâb-ı Hakk'a iletmelidir. Zira her dilediğini yapma güç ve kudretine sahip olan sadece O'dur (celle celâluhu). İnsan, her dilediğini yapacak güçte değildir; o bir şeyi diler, Allah da isterse onun dilediklerini yapar/yaratır. Aslında, o ilk dileme duygusunu (irade) insana bahşeden de yine O'dur (celle celâluhu). Öyleyse bizim esas vazifemizin irşad ve tebliğ olduğunu, irşad ve tebliğ adına başkalarına duyurduğumuz hakikatleri gönüllere kabul ettirmenin Allah'a ait olduğunu hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıyız. Nitekim Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerimede şöyle buyururlar: *“Semûd halkına gelince Biz onlara da doğru yolu gösterdik; ama onlar körlüğü hidayete tercih*

ettiler...”²⁸ Bu âyet-i kerimedeki hidayetini ilki doğru yolu gösterilmesi, ikincisi ise gönüllerde iman meşalesinin yakılmasıdır ve bu, Allah’a ait bir husustur. İşte bize düşen, bu iki vazifeyi birbirinden tefrik ederek vazifemizi yapıp, şe’n-i ilâhînin gereklerine karışmamaktır.

Burada mevzu ile alâkalı meşhur “*Ahkâmu’s-Sultâniye*” yazarlarından İmam Maverdî’nin, “*Edebü’d-dünya ve’d-din*” risalesinde naklettiği bir hâdiseyi hatırlatmak istiyorum: Hz. İsa (aleyhisselâm) yüksek bir yerde otururken yanına sokulan şeytan ona, “Madem ecel ve her şey kader-i ilâhî iledir; sen kendini şu yüksek yerden aşağıya at, bakalım ölmeyecek misin?” der. Şeytanın bu sözüne Hz. Mesih şu karşılığı verir: *إِنَّ اللَّهَ أَنْ يَحْتَبِرَ عَبْدَهُ وَلَيْسَ لِلْعَبْدِ أَنْ يَحْتَبِرَ رَبَّهُ* Yani imtihan, Allah’ın hakkıdır. Cenâb-ı Hak kulunu imtihan eder ve: “Sen böyle yaparsan ben de böyle yaparım; göreyim seni, yapabilir misin?” diyebilir; ama kulun hakkı olmadığı gibi haddi ve vazifesi de değildir ki, Rabb’ine karşı tecrübevârî bir tavırla: “Ben bu işi yapayım, Sen de şunu yap; yani ben çalışayım Sen de hidayet et. Seninle şöyle bir pazarlık yapalım.” desin.

Evet, Cenâb-ı Hakk’ın rubûbiyetine karşı bu şekilde bir imtihan tarzı, en hafif ifadesiyle suidedtir ve kulluğa münafidir. Öyle ise imana ve Kur’ân’a hizmet eden kimseler kendi vazifelerini yapıp şe’n-i ilâhînin gereklerine karışmamalıdır.

Yine mevzu ile alâkalı kaynaklarımızda şöyle bir hâdiseye daha anlatılmaktadır: Meşhur Moğol hükümdarı Cengiz Han’la defaatle karşılaşan Celâleddin Harzemşah harbe giderken, vüzarâsı ve etbâi ona: “Sen muzaffer olacaksın. Cenâb-ı Hak

²⁸ Fussilet sûresi, 41/17.

seni galip kılacak.” derler. O, böyle düşünenlere şöyle cevap verir: “Benim vazifem, Allah yolunda cihad etmektir. Muzaffer veya mağlup etmek ise Allah’a aittir. Ben Allah’ın işine karışmam.” İşte bu teslimiyetinden dolayı o zat, Cengiz ile savaşlarında çok defa –Allah’ın tevfiki ile– muzaffer olmuştur.

Ayrıca, insan değişik arzu ve isteklerde bulunurken, içinde yaşadığı dönemin şartlarını da göz önünde bulundurmamak mecburiyetindedir. Zira kâinatta her şey esbap üzerine bina edilmiştir. Meselâ insanların, kış mevsiminde toprağa atılan tohumun aynı mevsimde rüşeym hâline gelip başını kardan dışarıya çıkarmasını beklemeleri bir safdillik olsa gerek. Böyle bir istek, o rüşeymin kırağıya vurulup donmasını istemek demektir. Onun rüşeym hâline gelip filizlenmesini görmek için aktif bir sabırla bahar mevsimini beklemek gerekmektedir.

Her şeyin bir mevsimi vardır ve her iş mevsiminde yapılmalıdır. Bana kalırsa, içinde bulunduğumuz şu dönem, herhangi bir beklentiye girmeden cihanın dört bir yanına tam hizmet tohumları saçma mevsimi. Bu hakikati çok iyi anlayan Bediüzzaman, iman ve İslâm tohumlarını saçmış, şahsî ve dünyevî beklentilere girmeden aktif bir sabırla Allah’a yönelmiş ve gelecek nesillere ümit dolu bir sesle şöyle haykarmıştır: “Ey üç yüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş ve sâkitâne Nur’un sözünü dinleyen ve bir nazar-ı hafî-i gaybî ile bizi temâşâ eden Saidler, Hamzalar, Ömerler, Osmanlar, Tahirler, Yusufklar, Ahmedler ve saireler! Sizlere hitap ediyorum. Başlarınızı kaldırınız, “Sadakte” deyiniz. Ve böyle demek sizlere borç olsun. Şu muasırklarım, varsın beni dinlemesinler. Tarih denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgrafla sizinle konuşuyorum.

Ne yapayım, acele ettim, kışta geldim; sizler cennetâsâ bir baharda geleceksiniz. Şimdi ekilen tohumlar, o zaman çiçek açacaktır. Biz, hizmetimizin ücreti olarak sizden şunu bekliyoruz ki: Mazi kıt'asına geçmek için bize geldiğiniz vakit, mezarımıza uğrayınız; o bahar hediyelerinden birkaç tanesini de medresemin mezar taşı denilen ve kemiklerimi misafir eden Horhor toprağının kapıcısı olan kalenin başına takınız. Kapıcıya tenbih edeceğiz; bizi çağırınız. Mezarımızdan هَنِيئًا لَكُمْ “Ne mutlu size!” sadasını işiteceksiniz.”

Hâsılı, asıl mesele iman, Kur'ân ve Cenâb-ı Hakk'ın rızasıdır. Bugün bin bir ızdırıp ve çileyle atılan tohumlar bir gün –inşâallah– neşv ü nema bulacak, yeryüzü bir baştan bir başa çemenzâra dönecek ve her tarafta gönüller Allah'a imanla çarpacak ve bülbüller gibi şakiyacaktır. Onun için bu mevsimin, bir tohum atma mevsimi olduğu asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Herkes bulunduğu yerde gece-gündüz demeden bir küheylan gibi koşuşturmalı, gerektiği yerde bütün varlığı ile dökülüp saçılmalı ve başarısızlıklar karşısında da asla ümitsizliğe kapılmadan kendisine düşen misyonu hakkıyla yerine getirmeye çalışmalıdır.

İkinci Bölüm

DÜŞÜNCE BOYUTU

İLHAMIN HAKKINI VERMEK

Soru: Günümüzde klasik temel kaynaklarımıza yaklaşımlarda ifrat veya tefritlere düşülebiliyor. Yeni düşüncelere de kapıyı kapatmadan geçmiş müktesebattan istifadede orta yolu bulma adına neler tavsiye edersiniz?

Klasik temel kaynaklarımızın mütalâasında, ya onlara “eski” damgasını vurup reddetme veya Kur’ân ve Sünnet makamına çıkarma gibi bir ifrat ve tefrit hâli, bugün İslâmî ilimlerin inkişafının önünde bir engel gibi durmakta. Geçmişin zengin müktesebatı, doğru anlayamama barajına takılmış gibi. Aslında, yapılması gereken şey, kendi dönemlerinin çocukları (ibnü’l-vakt) olan bu insanların anlaşılıp, orijinalliklerinin ve tespitlerinin avlanması, ama o bilgileri sadece fişleyip işleyerek ilhamlarımızın önünün kesilmemesidir.

Meselâ, tefsir okunurken sarîh olarak Kur’ân veya Sünnet’in emri değilse, tefsircinin yorumlarına dikkatli yaklaşılmalıdır. Çünkü her insanın üzerinde, içinde yaşadığı çağın ve o çağın kültürünün mutlaka bir tesiri vardır. Nitekim tefsir sahiplerinin yaşadıkları dönemler nazar-ı itibara alındığında, kendilerine ait yorumlarda çok isabetli görünseler bile kendi çağlarının tesiri altında kaldıkları müşâhede edilecektir. Meselâ evrim teorisinin zirvede olduğu dönemlerde yazılan bazı tefsirlere bakıldığında, Kur’ân’da yaratılış inancı müsellem olduğu hâlde, yine de evrim nazariyesine mümâşâtın yapıldığı görülecektir.

Muasır İslâm düşünürlerinden Allâme Hüseyin Cîsr, kendisine evrim teorisi hakkında soru sorulduğunda, “Bu mesele henüz bir nazariyedir. Pozitif olarak ortaya konduğunda ben

bunu Kur'ân âyetleri ile telif edebilirim.” cevabını vermiştir. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi, insanlar ne kadar devâsâ olurlarsa olsunlar kendilerine ait yorumlarında çağlarının tesirinde kalabilmektedirler. Ancak burada şunu da ifade etmeliyim ki; bizim için birer ayaklı kütüphane hükmünde olan bu tür âlim zatların eserleri mutlaka okunmalı, ama kendi ilhamlarımızın kolu ve kanadı kırılmamalıdır. Çünkü bizim de çağın ilim ve idrak anlayışına göre bazı orijinal yorumlar getirmemiz her zaman mümkündür.. ve bu tür yeni yorumlar ortaya koymak da, nasları sarsma ve onları farklı anlama demek değildir. Elverir ki, bu iş samimî ve ehliyetli insanlar tarafından yapılsın.

Mecelle'nin meşhur kaidesine göre “*Ezmânın tegayyuru ile ahkâmın tegayyuru inkâr olunamaz.*” Zamanla gelen ahkâm, zamanla değişir. Zamanı aşarak, zaman üstü gelmiş ve ebede gitmeye namzet olan şeylere gelince, onlar asla değişmez. Dinde, örf, âdet ve an'aneye bağlı verilmiş hükümler vardır. Bu hususlar hakkında ne Kitap'ta, ne de Sünnet'te delil yoktur. Bunlar zamanın ilcaatıyla ortaya konmuş hükümlerdir ve bir başka zaman da kaldırılabilirler. Bunun gibi şahıslara ait, zamanın, içinde bulunulan devrin gereği ve zorlamalarıyla ortaya konmuş bazı yorumlar vardır ki, bunlar ilme ve fünuna açık yorumlardır ve günümüzde de bu kabîl pozitif neticeler oldukça çoktur. Bu itibarla günümüzün insanı belki bir ölçüde daha şanslı sayılabilir ve vereceği kararlarda daha rahat olabilir. Ancak bu, “Bütün bütün kitaplara sırtını döneceksin, eskiyi atacaksın, yeniyi alacaksın.” düşüncesi demek de değildir.

Burada hemen şunu da ifade etmekte fayda mülâhaza ediyorum: Hayırlı seleflerimizin kaleme aldıkları ve günümüze

kadar gelen, bizim de çokça istifade ettiğimiz eserler, büyük birer emek mahsulüdürler. Şüphesiz ki onlar samimî ve ehliyetli kimselerdi; en azından İslâmî terbiyemiz bizi böyle düşünmeye sevk etmektedir. Nitekim Hz. Musa, peygamber olduğu hâlde Hz. Hızır'dan ders almış ve hatta Hz. Hızır ona muvakkat da olsa rehberlik yapmıştır. Aslında, ilim ve fikir dünyamızın şekillenmesinde, okuduğumuz eserlerin katkılarını görmezlik de nankörlük olur. Hayırlı seleflerimize saygı, Kur'ân ahlâkının bir gereğidir de aynı zamanda.²⁹ Ayrıca ben, kültür mirasımızın tam mânâsıyla tetkik edildiğini ve onların çok iyi anlaşıldığını zannetmiyorum. Özellikle de fıkıh ve fıkıh metodolojisinin her yönüyle orijinal, zenginleşmeye açık ve asırları kucaklayabilecek bir vüs'atte olduğu kanaatindeyim.

Ancak eskiyi anlarken eskice anlamayıp ona yeni buudlar kazandırmak lâzım. Öyle eskiler vardır ki beşerin fikir muhasalasıdır ve bugünkü insanların onu sırtlarına almaları ayıptır. Ancak, bazı eskiler de vardır ki eskimez kaynaklardan geldiği için hep yenidir, âdetâ zamanla yarışır gibidir ve hâlâ terütazedir. Burada yine insanın dimağı, muhakemesi, bilgi ufku ve ilhamlarına çok şey düşmektedir.

Evet, kitapları okuyup didik didik etmek, gereken yerleri fişlemek, daha sonra bunların üzerinde durmak bizim için bir vazifedir. Mutlaka yazılan her şeyin kadri bilinmelidir ve bu aynı zamanda bir kadirşinaslıktır.

Bütün bunların yanında insanın, sadır ve sinesi de, her zaman okunmaya açık tutulması gerekli olan ve bu mevzuda kadirşinas davranılması gerekli olan bir kitaptır. İnsan böyle

²⁹ Bkz.: Haşr sûresi, 59/10.

bütün bütün dimağını, ilhamlarını dışlayıp zekâsının ulaşabileceği derinliklere karşı kapalı kalırsa, kendi his, şuur ve ilhamlarına karşı kadirnâşinaslık yapmış olur. Burada müşahhas bir örnek olması açısından Bediüzzaman'ı zikretmek mümkündür. O, kendinden önceki seleflerinin eserlerini okumuş, onlardan a'zamî derecede istifade etmiş, ancak her meselede onların arkasından gitmemiş ve kendine göre Kur'ân ve Sünnet'e dayalı bir sistem kurmuştur. Bunu eserlerinin tamamında görmek mümkündür. Meselâ *Haşir Risalesi*'nde haşir akidesini, seleflerinden farklı olarak, esmâ-i ilâhiye pencerelelerinden bakarak değerlendirip izah etmiştir. Bu konuda kendisine ilham kaynağı olan Râzî'nin *Tefsir-i kebir* isimli eserinden istifade eden Bediüzzaman, esmâ-i ilâhiye yörüngeli bir haşir akidesini, *Haşir Risalesi* isimli eserinde nakış nakış dokumuştur. O, haşrin her meselesini Allah'ın değişik isimlerine atıflar yaparak izah etme yoluna gitmiş ve bu sayede de tıpkı mütekabil aynalar odasında olduğu gibi ele aldığı meseleler ayrı bir derinlik kazanmıştır. *Haşir Risalesi* çok okunduğunda zannediyorum bu derinlik daha iyi anlaşılacaktır.

Hâsılı insan, fizikten kimyaya, astronomiden astrofiziğe ondan Kitap'a ve Sünnet'e uzanan çizgide daima ilhamlarının gemini gevşek tutmalı ve onları mahmuzlayarak yeni ufuklara koşmalıdır.

İNSANIN KUR'ÂN'LA İMTİHANI

Soru: “Kur’ân-ı Kerim’i kalbleriniz onun üzerinde birleştiği müddetçe okuyun! Onun hakkında ihtilafa düştüğünüzde hemen kalkın.” hadis-i şerifini nasıl anlamalıyız?

Bu hadisi iki şekilde anlamak mümkündür:

Evvelâ insan, Kur’ân okuma ve ibadet ü taatte bulunma gibi en güzel şeylerde bile ara vermeksizin uzun süre üzerinde durduğu takdirde kalbi, ruhu, hissiyatı ve diğer letâifi adına bir doygunluk, daha doğrusu bir kanıksama olabilir. Bu durumda insan, kanıksadığı o şeye devam ettiği takdirde kalb dağınıklığına uğrayabilir. Böyle bir noktaya geldiğinde de, hâlet-i ruhiye itibarıyla üzerinde durduğu şeyi, duyması gerektiği ölçüde duyamayabilir. Asr-ı Saadet’e bakıldığında sahabe-i kiramın güç ve tâkat itibarıyla ibadet ü taatte doygunluğa erişmelerine rağmen daha fazlası için ısrar ettikleri ve bunun için de değişik çarelere başvurdukları görülmektedir. Meselâ sahabe-i kiramdan bazıları –ki bunların içinde Hz. Hafsa Validemiz gibi ezvâc-i tâhirâtın (radiyallâhu anhünnen) analarımız da vardır– sürekli uyanık durmak için mescide ipler gerip onlara tutunarak her dakika ibadet üzere olmayı düşündükleri gibi, az yeme, az içme, az uyuma gayreti içinde olanların sayısı da bir hayli kabarıktı. Ben bunun bir benzerini Kestanepazarı Kur’ân Kursu’nda idarecilik yaptığım dönemde, gece uyumamak için başını üstteki ranzaya iple bağlayan çocuklarda da müşâhede etmiş idim. Bunlar niyetlerinin hulûsu cihetiyle mükâfat alabilirler. Fakat insanın mârifet adına a’zamî istifadesi için de şuurunun açık ve zihninin de yorgun olmaması gerekir.

Esasen insan, mârifet adına ne kadar şey alırsa alsın, onun için o mevzuda doyma söz konusu değildir. Ancak tıpkı insan vücudundaki maddî mekanizmaların (organların) çalıştıkça yorulmaları gibi mânevî mekanizma ve latifeler de zamanla yorulabilirler. Bu sebeple böyle yüce duygularla meşgul olan bir insan, farklı yöntemlerle kendine nefes aldirmazsa, hiç farkında olmadan metafizik gerilimi dağılabilir ve hemen ardından pespâyeye düşünceler ruhunu sarabilir. Vâkıa bu bir füturdur ve bir mânâda ibadetten ellerini gevşetmedir. Öyleyse tam kıvamında olamadığımız zaman dilimlerinde bir işten başka bir işe geçerek kendimize bir teneffüs arası vermeli ve böylelikle zihnimizi rahatlatmalıyız.

Bu konuyu değişik yerlerde detaylı anlatmaya çalışmıştım.³⁰ Ezcümle, insan namazda yorulunca oturup evrâd ü ezkâr okumalı, evrâd ü ezkârda yorulunca ders çalışmalı; böylece değişik işlerle uğraşmak suretiyle hayatı hep ibadet ü taat buudunda yaşmalıdır. Evet, bu tür iş ve meşgalelerin birinden diğerine geçiş insanı dinlendirir. Hatta bazan bedenî yorgunluk zihnî dinlenmeyi sağlar. Konu hekimlerin alanına girdiği için isterseniz bunu onlara bırakalım. Demek ki, bir kısım mekanizma çalışırken diğer bir kısım mekanizma ta'til-i eşgâl etmekte, yani dinlenmeye geçmektedir. Psikolojide de tavr değişikliği çok önemlidir. Nitekim Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), öfkelenme hâli insanı kapladığında o hâlden ayrılmak için abdest almayı tavsiye etmektedir ki, bu da bir tavr değişikliğidir.

İnsan, melek olmadığı için bir işe ne kadar konsantre olsa da, neticede kendisine şöyle-böyle fütur gelebilir. Melekler,

³⁰ Bkz.: Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, 2/397.

sürekli ibadet için yaratıldıklarından hiç aralıksız o işlerini yerine getirebilirler. Ama insan, mahiyetindeki özelliklerinden dolayı meleklığe çıkabileceği gibi hayvanlardan daha aşağı bir seviyeye de düşebilir. Bu tür düşüşlerle o, belli baskılar altına girdiği zaman artık alacağı şeyleri alamaz olur. Bu noktadan sonra yapılacak ibadetler de beyhudedir. Bu da bize insanın kendini sürekli kontrol edip dinlemesinin lüzumunu göstermektedir. Bir insan kendisini bu şekilde bilir ve tanırса kemalâtını da ona göre kontrol altında tutabilir.

İkinci olarak hadisten, “Kur’ân’ı kalblerdeki birlik, beraberlik, irtibat ve itilaf çözümediği sürece okuyun.” şeklinde bir mânâ anlamak da mümkündür. Çok acı bir gerçektir ki, Kur’ân âyetleri Asr-ı Saadet’ten günümüze kadar yer yer fitne ve ihtilafın çıkışında bazı kişiler tarafından referans alınarak maksadının dışında kullanıldığı da olmuştur.

Meselâ, ilk asırlarda, çağın o kadar aydınlığına rağmen onu karanlığa boğan zihniyetlerin boğuşmasına şahit oluruz. O dönemde Mutezile, Cebriye ve bunlar arasında samimî gibi görünseler bile Haricîler, Zâhirî mezhebinin ilk temsilcileri sayılırlar. “Kelimesi kelimesine Kur’ân ne diyorsa doğru odur.” demek suretiyle –söz olarak bu doğruydu– ne Efendimiz’in o mevzudaki yorumu, ne sahabe-i kiramin farklı yaklaşımları, ne de Arap diline hâkim âlimlerin yorumları dikkate alınmamış ve böylece Kur’ân âyetleri kullanılarak kalbler ihtilafa ve ayrılığa itilmişti. Keza, bazı zâhirperestler de çok defa Kur’ân-ı Kerim’i muhaliflerine karşı bir balyoz gibi kullanıyorlardı. Şüphesiz ki, bu durum da “telif-i kulûb”e fevkalâde ihtiyaç olduğu bir dönemde ihtilaf ve iftiraklara sebebiyet veriyordu.

Hâsılı, herkes Kur'ân diyordu ama Kur'ân deyip Kur'ân'laşacağına Kur'ân'ı herkesleştiriyor ve dini içinden çıkılmaz hâle getiriyordu. Tarihte olan o hâdiseler bugün için de aynıyla söz konusudur. Bizler de bazen, fikirlerimizi, Kur'ân'dan kendi idrakimize yansıdığı kadarıyla destekleyebilir ve bu anlayışı kendimize rehber ediniz. Bazen de, hem Kur'ân'ın şeref ve haysiyetini korumak hem de bazı insanların inhirafa, ihtilafa düşmelerine sebebiyet vermemek için bunu yapmayız. Bir yerde hissiyat, düşünceler müdafaa edilirken "Zaten Kur'ân böyle demiyor mu?" denildiği zaman, çocuklarının içinde ona karşı bir burkuntuya sebebiyet verilebilir. Oysaki ehl-i imanın bundan rahatsızlık duyabileceğini de hesaba katarak ihtilafa kapı aralamamak en doğrusudur. Evet, böyle bir okuma, mü'minlerin Kur'ân etrafında kalblerinin telif ve tevhidine değil, ihtilaf ve iftirakına vesiledir.

PEYGAMBERLERİN MUCİZELERİ

Soru: Peygamberlerin mucizeleri ile bu mucizelerin, ilmin varacağı en son noktayı yakalaması arasındaki bağlantıyı nasıl anlamalıyız?

Bediüzzaman Hazretleri, *Sözler* isimli eserinde³¹ bu meseleyi arız-amîk izah eder. Üstad orada, beşerin sanat ve fen ilimlerinde yükselmesinin semeresi olarak uçak, elektrik, tren ve telgraf gibi icatların vücuda geldiğini ve bunların insan hayatında önemli bir yer tuttuğunu ifade eder. Ayrıca o, bütün nev’-i beşere hitap eden Kur’ân-ı Kerim’in bu yeniliklere, bir, peygamberlerin mucizeleri, iki, tarihî hâdiseleri zikretmek suretiyle iki şekilde işaret ettiğini dile getirir. Üstad burada tarihî hâdiselere, tren ve elektrige işaret eden âyetleri örnek vererek bu konularda pek çok kişinin fikir yürütmesi, bunların çok ciddî dikkat ve izaha gerek duyulması ve çok olmaları sebebiyle bu kadarlık bir bilgiyle iktifa ettiğini söyler geçer.

Üstad “işaret” derken de kelimeleri, tabirleri ve lafızları gayet dikkatli bir şekilde seçer ve görüşünü serdederken, “Allah, mübarek kelâmında ‘delâlet bi’l-mutabaka’ ile bunu ifade ediyor.” demez. Esasen Kur’ân’ın işareti öyle engindir ki, bir insan temel itibarıyla dinin ruhuna ve Peygamber’in öğretisine muhalif olmadıktan sonra bu hususta da pek çok şey söyleyebilir.

Mucize, Allah’ın yaratmasıyla peygamberin elinden sâdır olup, peygamberin peygamberlik davasını ispata matuf harikulâde hâl ve keyfiyettir.. ve her peygamberin mucizesi, insanların ilim ve irfan dünyasına yeni ufuklar açan birer

³¹ 20. Söz’ün İkinci Makamı.

işarettir. Peygamberler hem maddî hem de mânevî terakkide insanların rehberleri konumundadırlar ve insanlar onların arkalarından giderek bir yerlere varabileceklerdir. Meselâ bir tasavvuf ehli, “seyr ilallah”, “seyr fillâh”, “seyr maallah” ve “seyr anillâh” deyip bir yolculuğa çıkmakta ve bunu yaparken de kendisine peygamberi rehber edinmektedir. Miraç, harikalar kuşağında, böyle peygamberâne bir seyahatin unvanıdır. Meselâ Seyyid Şerif Cürçânî, Sadettin Teftâzânî, Şîrâzî, İsfârâyînî, İmam Maturîdî ve Ebû'l-Hasen el-Eş'arî gibi kimseler, kelâm yoluyla Cenâb-ı Hak'ın zâtî sıfatları ve esmâ-i kudsiyesi yolunda seyahat yapmışlardır. Yine meşhur İslâm filozoflarından İbn Sina “Allah'tan başka her şey mümkinü'l-vücuddur, Allah ise vacibü'l-vücuddur.” diyerek belli yollarla vacibü'l-vücut gerçeğine ulaşmıştır. Hatta biz, bugün bu ifadeyi o kadar benimsemişizdir ki, “vacibü'l-vücut” ifadesini Cenâb-ı Hak'tan gelmiş bir ad ve unvan gibi kullanırız. Esasen bu tabir, İbn Sina'nın icadıdır.

Tefsir ilmine girerken Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek sözleri, esbab-ı nüzul, hatta belli bir ölçüde O'nun ruhaniyetine sığınma meselesi söz konusu olmadan, âyetlerin enginliklerine inmek mümkün değildir. Evet, her hususta olduğu gibi tefsirde de rehber O'dur. Tefsirde olduğu gibi Sünnet'te ve fıkhıta da rehber O'dur ve her şey gidip O'na dayanmaktadır. Efendimiz ve diğer peygamberler (aleyhi ve aleyhimüссalâtü vesselâm) insanlara mânevî terakkide olduğu gibi maddî terakkide de birer rehber ve mürşittirler. Yalnız, nasıl ki, Efendimiz'in mânevî terakki yolunda ortaya koyduğu donelerin üzerinde durulmaya ve tahlil edilip yorumlanmaya ihtiyaç var, öyle de maddî terakki yolunda da yine O'nun söylediği hususların üzerinde durulmaya ihtiyaç

vardır. Çünkü hadis-i şeriflerde her şey açık ve net olarak söylenmemiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'deki fen ve değişik keşiflere delâlet eden âyetlere bakıldığında da bazı hakikatler açık seçik ortaya çıkmakta ve “Bu âyet-i kerime bu hakikati ifade etmektedir.” diyeceğimiz yerler olduğu gibi, idrak ufkumuzu aşan hususların bulunduğu yerler de vardır.

Burada örnek olarak Hz. Nuh'un gemisini verebiliriz. Âyet-i kerimede Allah, Hz. Nuh'a: *وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا* “Bizim gözetimimiz altında ve vahyimiz doğrultusunda, gemiyi yap.”³² diyerek Hz. Nuh'a gemi yapma hendese ve matematiğini öğretmiştir. Allah'ın Hz. Nuh'a yaptırdığı gemi, bugünün teknolojisinin çok üzerinde, tufanın getirdiği dev dalgalar içinde batmayacak ve ona dayanabilecek kapasitede bir gemidir. –Çok gelişmiş teknoloji ile inşa edilen “Titanic”in daha küçük bir handikap karşısında paramparça olduğu düşünülünce bu çok büyük bir hâdise ve mucize sayılır. – O öyle bir gemidir ki, yeryüzü sularla dolup taşıdığına bile, hacıyatmaz gibi ne yan gelip sarsılmış ne de devrilmiştir. Çünkü bu gemiyi Allah, *وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا* yani “Gemiyi Bizim gözlerimizin önünde yap. Biz sana nezaret edecek, plan-projede seni yalnız bırakmayacağız.” demiştir ki; âyet-i kerimede *أَعْيُنِنَا* kelimesi bu hakikati ifade etmektedir. Evet, Hz. Nuh'un gemisinde belki mübtediyâne fakat müntehiyâne bir teknoloji uygulanmıştır. İşte bu âyet-i kerimede Allah insanlara seviyeli bir ufuk göstermektedir. Yani öyle bir gemi icat edin ki, dünyayı bütünüyle su alsın, bu müthiş tufanda dev dalgalar ve girdaplar birbirini takip etse bu gemi batmamalı ve emniyet içinde yoluna devam etmelidir.

³² Hûd sûresi, 11/37; Mü'minûn sûresi, 23/27.

Hem meselâ, Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması, bugün için amyant maddesi üstü bir şeyle izah edilebilir; ne var ki, işaretlenen nokta bundan çok ötededir; kim bilir belki bir gün gelecek, insanda bir enerji yoğunlaşması olacak ve insanın ruh gücünü maddenin önüne geçirecek ve netice itibarıyla insan amyantla değil, doğrudan doğruya çıplak ayakları ile ateşin içine girip yanmayacaktır. Esasen bu güç, âdiyat çerçevesinde olmasa da potansiyel olarak insanın mahiyetinde mevcuttur.

Bunun gibi “*Onun sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe idi.*”³³ âyet-i kerimesi de, insanın çok süratli ve birkaç saat içinde dünyayı devredecek vasıtalar yapmasına bir teşvik mahiyetindedir. Nitekim Hz. Süleyman, âyetin ifadesiyle sabah bir aylık, akşam da bir aylık mesafeleri katedebiliyordu. İşte Allah bununla bizlere: “Siz de çalışın ve Hz. Süleyman gibi çok uzun mesafeleri çok kısa bir zaman diliminde katedin.” demektedir. Sabah bir aylık, akşam da bir aylık mesafe gitme işini, Hz. Süleyman gibi bir insan yapmıştır. Bu mucize olarak bir sınırdır. Mucize, Allah'ın yaratmasıyla peygamberin elinden sâdır olup peygamberin peygamberlik davasını ispata matuf harikulâde bir hâl ve keyfiyet olduğunu bir kere daha hatırlatalım...

Bu tür ilme ve fenne teşvik edici mucizeler, âdeta birer sınır taşları mesabesinde. Yani Hz. İsa'nın yaptığı gibi bir ölüyü diriltmek, anadan doğma kör birisinin gözlerini açmak kesinlikle mümkün değildir. Ancak bu sınıra kadar insanlar, teknik ve teknoloji sayesinde ulaşabilirler. Meselâ ilerleyen teknoloji sayesinde, doğduğunda gözleri gören ve daha sonra

³³ Sebe sûresi, 34/12.

bir vesileyle kör olan birisi göz damarlarındaki tıkanmalar giderilerek görür hâle getirilebilir veya başka birisinin gören gözü çıkarılıp sonradan kör olan birisinin göz yuvasına takılıp kılcal damarları ve sinirler tam uç uca getirilerek görmesi sağlanabilir. Ancak anadan doğma kör olan ve beyinde görme merkezleri olmayan birisi için herhangi bir şey yapmak mümkün değildir. O, olursa Allah'ın (celle celâluhu) fevkalâde inayetiyle olur.

Evet, yukarıda da ifade edildiği gibi bu tür âyetlerde iki hakikat var; bunlardan biri, peygamberlerin Allah'ın izniyle göstermiş oldukları bu olağanüstü şeyler ki, bunlar birer mucizedirler ve son sınır sayılırlar. İnsanların bu sınıra ulaşmaları mümkün değildir. Diğeri ise, burada insanlar için bir teşvik mevzubahistir. Yani insanlara bir ufuk gösterilerek âdeta “Yolunuz buraya kadar.” denilmektedir. Günümüzde birilerinin yaptığı gibi mucizeleri fizik kanunları ile izaha yeltenmek veya bir kısım materyalistlerin zannettikleri gibi “Bir gün gelecek, ölüme de, yaşlılığa da çare bulunacak, beyinde görme merkezi olmasa bile beyine merkezler yerleştirilerek gören gözler meydana getirilecek.” türünden ifadeler, birer kuru iddiadan ibarettir. Doğrusunu Allah (celle celâluhu) bilir.

FELSEFE VE OKUNACAK KİTAPLAR

Soru: Kendi temel kaynaklarımızı iyi bildikten sonra başka kitapları okumakta bir mahzur görüyor musunuz?

Bir insan, kendi temel kaynaklarını çok iyi bildikten sonra, başka kitapları okumasında bir mahzur olmasa gerek. Başka bir ifadeyle, esas kendine ait terminolojiye, kendi kıstas ve kriterlerine vâkıf olduktan; yani din nedir, iman nedir, Allah'a, peygamberlere, haşr ü neşre ait inancı nasıl olmalı sorularına kâmil bir şekilde cevap bulduktan ve Kur'ân'ı anlamada takip edeceğimiz metot iyi belirlenip tespit edildikten sonra, diğer eserlere geçebilir. İsterseniz bunu biraz daha açabiliriz:

Meselâ, pozitif ilimlerin felsefeden ayrılmadığı dönemde –ki eskiden bu ikisi müşterek mütalâa edilir ve birbirinin müteradifi lafızlarla ele alınırdı– fen, henüz araştırmalar ve pozitivist kriterler açısından günümüzde ulaştığı vuzuha ulaşamamış, ilim namına söylenen şeyler de, büyük ölçüde nazariyeler mecmuası olarak görülüyordu. Bunun karşısında felsefe ise, Necip Fazıl'ın tarifi ile, bir insanın parmak ucu kadar glikoz veya şeker ihtiyacını karşılamak için bir çuval keçiyoynuzunu yemesi gibi bir şeydi.

Evet, işte böyle bir dönemde Şark'ın feylesof olarak isimlendirilebilecek müthiş insanı Hafız'ın, ulûhiyet tanımlamalarına baktığımızda, onda panteizmin etkilerini görürüz ve bu etki onda başka şeylerin çok önündedir. Yine onun düşüncesinde varlık, âdeta vahdet-i vücud telakkisine göre örgülenmiş gibidir. Dolayısıyla eğer siz, meseleyi kendi özünden öğrenip sağlam bir itikada sahip olmadan, Hafız'ın bu düşüncelerine, yine bu dönemde kaleme alınıp klasikler içinde

tercüme edilen Hallac'ın "Tavâsîn"ine, Bedreddin Simavî'nin "Vâridât"ına –ki, o da kaskatı bir monizm mülâhazası içindedir ve ukûl-ü aşereciliğin olumsuz bütün neticelerine kâildir; tabîi bu hâliyle de, Efendimiz'den daha çok Hegel'e yakındır– şerh edilmemiş şekli ile Muhyiddin İbn Arabî'nin *Fusûs*'una ve hat-ta Cîlî'nin *İnsan-ı Kâmil*'ine müracaat ederseniz, Nesimî'nin, "Veli söylediğim hâldir / Bu ne kıldir bu ne kâldir." dediği gibi, her biri birer duyma, birer haz, birer zevk olan bu hâlleri, birer realite olarak alır ve –hafızanallah– sapıtırınız.

Bu açıdan, neyin öncelikli olarak okunması lâzım geldiği hususunda dengeyi çok iyi ayarlamak gerekir. Eğer siz insanlara, "Her şeyi okumayın, kafanızı karıştırmış olursunuz." dersiniz, bu yanlış olur. Çünkü başkaları okuyor ve belki kafaları da karışıyor; hâlbuki bizim insanımız kendi meselelerini onlar karşısında savunamıyor ve bir fikir kısırlığı yaşıyor. Diğer taraftan da herkes önüne gelen her şeyi okusun dediğiniz zaman, fikirler bulanıyor ve bir kısım yanlışlara düşme ihtimali doğuyor.

Öyle ise, bu yanlışlara girmemek için evvelâ bize ait şeylerin dikkatle okunması lâzımdır. Yani önce; tefsirde, hadiste, fıkhıta, kelâmıda kendi usûlümüze göre kendi düşünce dünyamızı örgülememiz ve ona tutunup her türlü derinliğe dala-bileceğimiz müktesebatımız her şeye yetecek kadar zengin ve sağlam olmalıdır ki boğulmayalım. Meselâ sağlam bir akide, sağlam bir Kur'ân telakkisi ve peygamberliğe ait gerçeklerin anlatıldığı Ebû Hanife'nin *Fıkh-ı Ekber*'i, İmam Maturîdî'nin *Tevhid*'i, Eş'arî'nin *Makâlât*'ı, Bediüzzaman'ın *Risaleler*'i gibi temel kaynaklarımızı mutlaka okumalıyız. Ondan sonra istenirse Hallac'ın "Tavâsîn"inin, Sühreverdî'nin "Heyâkilü'n-

Nur”unun, Cîlî'nin “İnsan-ı Kâmil”inin okunmasında zarar olmayabilir; hatta yarar bile melhuzdur.

Evet, her şey okunmalı, ancak her şeyden evvel bizim için her şey sayılan kendi kitaplarımız okunmalıdır. İşte o zaman çizgiyi korur, şirazeden çıkmaz ve Allah'ın izniyle sapıtmayız ve onlar sayesinde Şark'ın da Garb'ın da birikimlerini değerlendirebilecek bir fikrî seviyeye ulaşırız.

Biz, bugün hâlâ bu ölçüde bir fikrî olgunluğa erememiş, yüzüp gezen ve zebil olup giden bir sürü insanla karşılaşırız. Onlar, saplandıkları materyalist felsefe ile sabah bir ceyrana takılıp onun arkasından koşuyorlar; akşam ayrı bir hezeyanın dümen suyuna giriyor ve sürekli mihrap değiştirip duruyorlar. Maalesef bu hâl, bizim neslimizin bir tali'sizliğidir; onlar, Kur'ânî hakikatlere hep ön yargılarla yaklaşmış ve hiçbir zaman da işin hakikatini öğrenme lüzumu duymamışlardır. Sadece bir kısım müsteşriklerin ve onların dümen suyundaki kimselerin, kendilerince bir altından bir üstünden kopararak, püf nokta deyip –ki, hâşâ ne Kur'ân'ın, ne Sünnet'in, ne de onların şerhleri içinde püf nokta yoktur– neşretmek suretiyle zihin bulandırdıkları şeyleri okumuş; okumuş ve onlarla bizim insanımızın karşısına çıkıp demagoji yapmışlardır. Aslında diyalektik türünden bu kabîl şeylerin, şimdiye kadar belki elli defa cevabı verilmiş. Onların bu hâlini Âkif'in şu sözleri ne güzel ifade eder:

*Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermayesi.*

MİLLETLERİN YIKILIŞ SEBEPLERİ

Soru: Bir milletin yıkılışına sebep olan şeyler, dirilişine de sebep olur mu?

Yıkılışa sebep olan şeyler, doğrudan doğruya dirilişe sebep olmaz; dolayısıyla yıkılış kendi sebepleriyle geldiği gibi, diriliş de kendi sebep ve kendi dinamikleriyle gelir. İsterseniz bunu biraz daha açabiliriz.

Yıkılma, bir şeyi ayakta tutan erkânın veya şartlardan bir tanesinin fıkdanı (kaybolması) ile gerçekleşebileceği gibi, bütünü birden yok olması ile de gerçekleşir. Yeniden diriliş gelince durum tamamen farklıdır. Ben, varoluşla yıkılış sebepleri arasındaki irtibatı hep erkân ve şeraitiyle namaza benzetirim; nasıl ki namazın namaz olabilmesi için, onun içindeki ve dışındaki şartların eksiksiz yerine getirilmesi bir esastır. O şart ve rükünlerden bir tanesinin eksik olması hâlinde namaz, namaz olmaktan çıkar; aynen öyle de, varoluş ya da diriliş için bütünü meydana getiren parçaların bulunmasının şart olmasına mukabil, yıkılış ve çözümlüş için o cüz ve parçalardan bir tanesinin bulunmaması yeterlidir. Bunu tamir ve tahrip münasebeti çerçevesinde de ele alabiliriz: Şöyle ki; tamirde bir şeyin vücudu neye mütevakıf ise, onun varlığı söz konusu olduğunda o vücudu meydana getirecek bütün esasat ve şartların bulunması lâzım gelir. Tahripde ise, sadece bir rükünün fıkdanı yeterlidir.

Kur'ân-ı Kerim, devletlerin ve milletlerin yıkılış sebeplerini anlattığı çok yerde bir “mütrefîn” grubundan, yani refah içinde şımarıklaşmış aristokrat bir gruptan bahseder ki, böylelerine göre ukbâ tamamen unutulmuş, hayat zevk ve sefa yörüngeli bir

hâle gelmiş, insanlar beden ve cismaniyetlerine takılmıştır. Artık böyle bir toplum için çöküş kaçınılmaz olmuş demektir. Zira insanlığın yaratılışından gaye bunlar değildir; gaye, iman-ı billah, mârifetullah, muhabbetullah ve zevk-i ruhanîdir. Bunların dışındaki muhabbet-i beden, muhabbet-i dünya gibi şeyler, bu gayeye ters düştükleri sürece, onlara karşı alâka ve muhabbet söz konusu olmamalıdır. Üstad'ın verdiği ölçüler içinde ifade edilecek olursa; onlara alâka, ifade ettikleri mânâdan, yani esmâ ve sıfât-ı ilâhiyenin tecelligâhı, tezahürleri olmasından, yine ahirete bakan bir tarla vazifesi gördüğünden dolayı olması; ama kat'iyen kendilerinden dolayı olmamalıdır.

İşte eğer bir toplumda mütrefîn hayat anlayışıyla bu kriterler altüst olmuşsa, insanlar mânâsız yaşıyor demektir ki, zaten kıyamet de bundan dolayı kopacak ve o günü idrak eden insanlar, bu mânâsızlığın altında kalıp ezileceklerdir. Evet, yeryüzünde Allah diyen insan kalmayınca, küre-i arzın da bir mânâsı kalmamış ve her şey bir hiç etrafında dönüp duruyor demektir. Oysaki Allah, abes hiçbir şey yaratmamış, her işte mutlaka bir hikmet veya pek çok hikmet gözetmiştir.

Bana göre yıkılış sebeplerinden biri de zulümdür. Gerçek mânâdaki bir zulüm, aslında imana da mânîdir. Kur'ân, onu değişik âyetlerde küfrün sebeplerinden biri sayar. Bundan dolayı da diyebiliriz ki eğer yeryüzünde bir millet başkalarına zulmediyorsa, er-geç Allah (celle celâluhu) o milleti mutlaka yıkar ve yıkmıştır. *“Zulm ile âbâd olanın âhiri berbat olur.”* ne hoş sözdür.

Bundan başka, insanlar arasında çalım, caka satma; yani insanları istihkar etme, kendini üstün görme, başkalarına köle muamelesi yapma, hakkı kuvvette görme, sürekli kendi

doğrularını halka dayatma, milletleri yıkan âmillerin başında gelir. Bunun en güzel örneklerini, bu vasıflarından dolayı Allah'ın kendilerini yıkıp yok ettiği firavunlarda ve Roma diktatörlerinde görmek mümkündür.

Bütün bunların dışında ilhat ve inkâr kaynaklı başka sebeplerden de söz edilebilir. Ancak şurası da bir gerçektir ki, sosyologların ifadesine göre, nasıl ki insanların malum, tabii birer ömürleri vardır ve zamanı geldiğinde bir bir buraya geldikleri gibi bir bir gitmeleri de muhakkak ve mukadderdir. Aynen öyle de, milletler için de her zaman bir yıkılış söz konusudur. Onlar da, fertler gibi doğar, büyür ve ölürler. Hiç kimse bu devvâr u gaddarın elinden kurtulamaz. Ünlü sosyolog Ali Şeriatî'den Gibb'e, ondan Hamilton'a kadar hemen herkes bunun değişmez bir hakikat olduğunu ifade ederler. Tabii şartlarına riayet edilerek bazen bu ömür, oksijen çadırında bir insanın ömrünü –Allah'ın izniyle– uzatma gibi uzatılabilir. Bana göre, meselâ Osmanlı devleti ömrü uzatılmışlardandır. Bu da yine esbap açısından o devletin arkasındaki baş döndürücü firaset, kiyaset, fetanet ve zincirleme dehalara bağlanabilir.

Bu yönüyle, ömr-ü tabii dediğimiz şey –ki, bu tabiri Üstad insanlar için de kullanıyor– milletlerin yıkılması için önemli bir faktör sayılabilir. Ben, hem vicahî görüşmelerimde, hem yazılarımda, hem de vaazlarımda –ki ihtilalden evvel Bornova Camiinde son vaazım bunun üzerine idi– bu meseleyi belki en çok işleyenlerden biriyim; evet tıpkı yer fiziğinde olduğu gibi, bazen en yüksek zirveler çukurlaşır deniz olur; bazen de denizlerin dibinden fıkkırarak yeni zirveler ortaya çıkar. Nitekim küre-i arz, –Yunus Emre'nin diliyle ifade edecek olursak– yedi kez dolup boşalmış, belki elli defa şekil değiştirmiş, kabuklar kırılmış ve yeni tekevünler meydana gelmiştir.

İşte yer fiziğinin bu değişmez kanunu ve bu esbab-ı âdiye, insan toplumları için de aynıyla olmasa da misliyle söz konusudur. Yani bir millet bittiği, tükendiği bir yerde, aynı çizgide ya da az farklı bir çerçevede yeni bir başlama olmaktadır. Zira dünyada hâdiseler, hatt-ı müstakim gibi değil, dairevî cereyan etmektedir. Bu ise sonla başın yan yana gelmesi demektir. Başka bir ifadeyle Cenâb-ı Hak, servet-sâmân, mal-menal ve hâkimiyet gibi şeyleri birinden alır, başka birine verir. Dolayısıyla bugün birilerine bayramsa, yarın da başkalarına bayram olacaktır ve bu, Allah'ın değişmez kanunudur.

Bu kanun zaviyesinden bakılınca denebilir ki, her son aynı zamanda bir başlangıç demektir. Ancak böyle bir başlangıcı başlatıp götürecek ve temsil edecek yürekli, kafaları kadar kalbleri de olan, ilimleri kadar Allah'la münasebetleri kavî bulunan, hisleri derin insanlara ihtiyaç vardır. İşte bu mânâda bir yapılanma ve dirilişi, başta peygamberler, daha sonra da mücedditler temsil edegelmişlerdir. Bu yok oluş ve tahripler, onlarda bir ba'sü ba'de'l-mevt düşüncesi, ba'sü ba'de'l-mevt azmi, ba'sü ba'de'l-mevt cehd ve heyecanı meydana getirir ve bu duygularla onlar yeni bir dirilişe koyulurlar. Ve onu –biiznillah– gerçekleştirirler.

Buna bir örnek vermek gerekirse, meselâ bir İngiliz müstemleke nâzırının, elinde Kur'ân, gazetecilere poz verip, “Bu Kur'ân Müslümanların elinde olduğu sürece onları yenmek mümkün değildir. Öyle ise, İslâm dünyasını dize getirmek, çökertmek için Kur'ân'ı onların elinden almak lâzımdır.” demesi ve taraf olduğu milletleri bu yöne yönlendirmesi; onların da, pompaladıkları şeylerle Müslümanları bölüp parçalamaları, birbirleriyle vuruşturmaları hep Kur'ânsızlık dönemlerine

rastlar. Elbette o nâzırın bu sözlerinden ötürü bir hayli gayret-i diniye sahibi insan harekete geçmiştir, ama o süreç de belli ölçüde devam etmiştir. Ben burada o gayret-i diniye kahramanlarından sadece birinin kükreyişini verip konuyu noktalamak istiyorum.

Bu kahraman, ruhunda: “Kur’ân’ın sonsuz ve söndürülmez mânevî bir güneş hükmünde olduğunu, ben dünyaya ispat edeceğim ve göstereceğim.” demiş ve yeni bir diriliş sisteminin temellerini atmıştır. Bu durum, yıkılma döneminde ruhen diri olan bir insanın, yıkılmaya karşı baş kaldırışı ve yeni bir tekevvün arzusuyla ortaya atılışı demektir ki, bizler için henüz şafak horozlarının dahi ötmediği o dönemde, onun yazmış olduğu eserlere bakıldığında, onun hakikaten diri olduğu ve gezdiği her yerde çevresindeki insanlara hayat ve diriliş üflediği görülür.

İşte yıkılma bazen böyle bir duygu da meydana getirebilir insanda. Yoksa yıkılmaya sebep olan şeyler, doğrudan doğruya dirilişin sebebi olmaz.

ÜSTAD'IN FELSEFE TELAKKİSİ

Soru: Üstad'ın felsefeden tevakki ettiği söyleniyor. Doğru mudur?

Üstad hayattayken Türkiye'de, Auguste Comte gibi düşünürlerin bayraktarlığını yaptığı pozitif düşünce çok hâkimdi. Türk aydını daha bir sürü materyalist, natüralist, rasyonalist feylesofların düşüncelerinin tesirinde idi. Dolayısıyla Üstad'ın felsefeye karşı tavrına biraz da bu zaviyeden bakmak lâzım. Çünkü bazı dönemlerde İslâm felsefesi diyebileceğimiz çok mahzurlu olmayan bir kısım düşünce akımları da olmuş, hatta kelâm ilmi bir yönüyle bu akımlardan beslenmiş ve çok defa onlara dayanmıştır. İmam Gazzâlî de felsefeye karşı verdiği mücadeleyi bir yönüyle yine ayrı bir felsefî sistem geliştirerek yapmıştır. Buna isterseniz Bergson'un anlayışıyla, aklın akılla yenilmesi, isterseniz bir silah ile öldürücü başka bir silahı bertaraf etme de diyebilirsiniz.

İşte, bu açıdan bakıldığında, Üstad'ın tevakki ettiği ve zararlı gördüğü felsefenin; materyalizme dayalı, bütün güç ve kuvvetini tamamen pozitivizmden alan mücerret akılcılıktan (rasyonalizm) beslenen bir felsefe olduğu görülür ki, böyle bir felsefî düşünüş Necip Fazıl'ın benzetmesiyle parmak ucu kadar bir şeker parçası elde edebilmek için bir çuval keçiboynuzu yemek gibi bir şeydir.

Bediüzzaman'ın felsefeden tevakki edişinin sebeplerinden biri de, yine kendilerinin ifade ettiği gibi, felsefî ve aklî ilimlerle çok iştigal etmenin kalbin marazını artırması mülâhazasıdır. Üstad en eski eserlerinden olan *Muhakemat*, *Münazarat* ve *Lemeat*'ta bile hep fünun-u medeniyeyi teşvik etmektedir. Böyle bir insanın, fünun-u müsbetenin (pozitif

bilimler) karşısında olması düşünülemez. Onun, karşısında olduğu, din tanımayan felsefe ve mücerret akılcılıktır ki, onlarla iştigal ölçüsünde insanda kalbî ve ruhî maraz baş gösterir. Yoksa akıl, ilmin sebeplerinden birisidir.

İnsanın duyularıyla algıladığı şeylerde, onu pozitif neticeye götürebilecek olan havâss-ı selîme, ilmin sebeplerinden biridir. Fakat ihmal edilen ve unutulmuş nokta, bütün bunlara ruh katıp gerçek derinliğini kazandıracak olan kaynağın haber-i mütevatir olduğudur. Haber-i mütevatir, yalan üzerinde ittifakı mümkün olmayan insanların verdiği haber mânâsına geldiği gibi, Allah'tan gelen haber mânâsına da gelir. Üstad tarafından Risalelerin değişik yerlerinde tahlil edilen Kur'ân-ı Kerim açısından meseleye yaklaşacak olursanız, onun beşer kelâmı olmadığı, binaenaleyh ilmin diğer sebeplerine gerçek bir derinlik kaynağı olduğu apaçık görülecektir.

Oysa felsefe tarihine baktığımızda görmekteyiz ki; rasyonalistler kendilerine göre bir yol tutup gitmişler, natüralistler ayrı bir yol izlemişler, pozitivistlerin tuttıkları yol ise tamamen ayrı olmuş ve bu gruplardan her biri, üzerinde durdukları hususun tek başına ilme sebep olabileceğine inanmışlar. İşte bunları tek başına birer gerçekmiş gibi algılamaktır ki, kalbî ve ruhî marazı artırır. Ve Üstad'ın itirazı işte bu noktadandır. Mücerret akılla iştigal eden insanın aklının ve kalbinin marazının arttığı ölçüde, kendini bu türlü ilimlere salması, kalbî ve ruhî kaymalarla sonuçlanabilir.

Evet, felsefî ve aklî ilimlerle uğraşmak ayrı meseledir, fünün-u medeniyeye uğraşmak ise ayrı bir meseledir. Üstad hazretleri fünün-u medeniyeye teşvik etmiş ve gerçek hakikatin onlarla ulûm-u diniyenin imtizacından doğacağını belirtmiştir.

Ulûm-u diniye vücuttaki kalb gibidir ve insan bütün kuvvetini ondan alır. Fünun-u medeniye ise akıl mesabesinde ve yine o olmadan insan gücünü tam olarak kullanamaz. Gerçi akılda bir kısım yanılgılar da olabilir ama, yanılma bir yönüyle ilimde yeni araştırmaların rehberi olduğundan, doğruyu bulabilmek için yanlıştan başlayıp yürümek bazen izlenmesi icap eden bir yol da olabilir. Müspet ilimlere gelince, kimsenin bunlara diyeceği bir şey yoktur. Zira, netice itibarıyla kâinatı okuma, onu yorumlama ve bu yorumlarla bir yere varma hep ona bağlıdır.

Şimdiye kadar kimse ilmin karşısında duramamıştır. Allah'tan gerçek mânâda haşyet duyanların ancak O'nun âlim olan kullarının olduğu, âyetle ifade edilir.³⁴ Binaenaleyh Üstad'ın ilmin karşısında olduğunu düşünmek çok abestir. Öyleyse Üstad'ın, ilmin değil, Kur'ân referanslı olmayan mücerret aklın dar kalıplarının karşısında olduğunu söylemek daha uygundur.

Burada şu meseleyi de arz etmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Pozitif ilimlerle elde edilen neticeler, her ne kadar bir kesinlik ifade etseler de, mütevatir haber bunlardan farklıdır. Onlara müşâhede demek daha uygundur. Zaten eskiden pozitif ilimlere tecrübî ilimler deniyor ve bu ilimler, yakın tarihe kadar öyle anılıyordu. Tecrübe edilmiş bu ilimlerin bazılarında dünden bugüne hep bir kısım değişiklikler olagelmektedir. Tabii bunların içinde değişmeyen ve neticeleri itibarıyla sübut bulanlar da vardır ki, bunlar artık değişmemektedirler. Bunun aksini iddia etmek de mümkün değildir. Meselâ,

³⁴ Bkz.: Fâtır sûresi, 35/28.

suyun kimyevî yapısı bellidir. Veya havada pozitif ve negatif hâlde olan bulutların rüzgâr veya başka bir saikle çarpışmaya geçip çiy noktasındaki damlaların arzın bağına şefkat gözyaşları gibi takattur etmesi, bilinen bir hâdisedir. Bunların işleyişi değişmez. Sütün nasıl meydana geldiğini biliriz. Bunların cereyanında herhangi bir değişiklik olması düşünülemez. Ancak meseleye yaklaşımın veya ifade tarzının değişebileceğini söylemek mümkündür.

Bu, şöyle de ifade edilebilir: Küllî kanunlara bağlı olan bir kısım cüz'î kaideler vardır. Ve o cüz'î disiplinleri, bağlı olduğu küllî kanunlara irca etmek için daha derli toplu bir şekilde ifade etmek söz konusu olabilir ve işte bu ifadeler değişebilir. Yani tarifler yetersiz kalır da meseleyi tarif etmede bir genişleme olabilir ve daha geniş bir tarif yapma ihtiyacı duyulabilir. Zaten efrâdını câmi ağıyârını mâni olması, tarifin en önemli özelliklerinden biridir.

Üçüncü Bölüm

DİN EKSENİ ETRAFINDA

EFENDİMİZ'İN ÂLEMLERE RAHMET OLARAK GÖNDERİLMESİ

Soru: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ne demektir? Bunu nasıl anlamalıyız?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âlemlere rahmet olduğu, Kur'ân-ı Kerim'in değişik âyetlerinde ifade edilmektedir: Enbiyâ sûresindeki *وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ* “Başka değil, Biz seni bütün âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.”³⁵ âyet-i kerimesi bu hakikati açıkça seslendirir. Bu âyet, ümmet-i Muhammed arasında da Allah Resûlü'ne karşı saygının ifadesi olarak çok yaygınlaşmış ve dualardan evvel okunur olmuştur.

Evet, Efendimiz, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Kur'ân'da ağırlığı ile yerini alan bu husustan önceki iki âyette, salih kulların yeryüzüne vâris oldukları/olacakları anlatılmaktadır.³⁶ Kur'ân'da bu hakikati de ifade eden değişik âyetler vardır. Yeryüzünde söz sahibi olma, durmadan el değiştirecek ve neticede her şey, imanı tam, ameli sağlam salih kullara nasip olacaktır. Kur'ân, tarihî devr-i daimleri anlatırken *وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ* “Biz zafer ve muvaffakiyet günlerini insanlar arasında döndürür dururuz.”³⁷ buyurmaktadır. Bugün bazılarına bayram ve seyran, yarın da başkalarına.. bugün bazıları mamureler içinde mutlu ve müreffeh, yarın da başkaları.. bu, hep böyle değişip durmuştur, değişip duracaktır. Fakat yeryüzünde, hem gökler ötesinin hoşnutluğu içinde hem de ukbâyı

³⁵ Enbiyâ sûresi, 21/107.

³⁶ Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/105-106.

³⁷ Âl-i İmrân sûresi, 3/140.

netice verecek bir temsil er geç salih kulların eliyle gerçekleşecektir. Cennet'e girecek onlar olduğu gibi, yeryüzünde insanlığın mâkus tali'ini değiştirecek de –biiznillah– yine onlar olacaktır. Hususiyle ahir zamanda, Efendimiz'den sonra gelecek olan karakter insanların pişdârı ve rehberi olması itibarıyla hemen bu iki âyetin peşinden *إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ* gelmektedir ki, çok mânidardır. Biz, ilk salih zümrenin Efendimiz devrinde kendilerini ifade ettiklerini görüyoruz ve ümit ediyoruz ki, –inşâallah– son bir kere daha ümmet-i Muhammed yeryüzünde kendini ifade eder ve *إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ* hakikati bütün dünyaca duyulur ve saygıyla karşılanır.

Bu nükteli istidraddan sonra Efendimiz'in, mertebe mertebe, kademe kademe, derece derece âlemlere rahmet oluşuna geçebiliriz: Meselâ, bizler için Allah Resûlü bir rahmettir. Âlemin bir parçası olan bütün insanlık dünyası ve hususiyle de bizim için bir rahmet olması itibarıyla, O'nun sayesinde bütün kara delikler, ak delikler hâline gelmiştir. Bütün karanlıklar aydınlığa inkılâp etmiştir. Dünya bir matemhane-i umumiye iken, O'nun sayesinde bayramlara, şenliklere ve şehrayinlere dönüşmüştür. O'nun sayesinde insanlık sahipsiz ve yetim olmaktan kurtulmuştur.. ve yine O'nun sayesinde ki insanlık, yokluk çukuruna yuvarlanmaktan kurtulmuştur. Ölüm, ahirete ve Cennet saraylarına giden bir koridor hâline gelmiş ve aydınlanmış; bu itibarla imanın kuvveti nispetinde herkes, değil ölümden korkmak ve kabirden geriye durmak, ahireti iştiyakla arzular hâle gelmiştir. Çünkü ahiret O'nun yanında bütün dostların da içtima ettiği bir yerdir. Yine O'nun neşrettiği nur sayesinde ihtiyarlık, başarılı bir hayatın finali hâline gelmiş; hastalıklar, musibetler, insanı mânevî kirlerden arındıran

birer kurnaya dönüşmüş; hiç olmazsa öyle algılanmaya başlamış ve kâinat camidat-ü meyyite olmadan çıkmıştır.. evet o ziya, rahmet ve ümit insanının neşrettiği hakikat ve nur sayesinde dağlar, taşlar âdetâ bize birer enîs (dost) hâline gelmiş ve O'nun mesajının ulaştığı yerlerde küfür ve nifakla kararmış ve zift gibi görünen bütün eşya birdenbire aydınlanıvermiştir. Evet, âdetâ her şeyin mahiyeti değişmiş, başaşağı gidenler, ayaklarının üzerinde yürür hâle gelmiş; dağlar birer canavar görünümünde olmadan çıkmış, Allah'ın musahhar birer mahluku, vahşi hayvanlar ise emrimize âmâde birer mûnis ve muvazzaf memur hâline gelmişlerdir.

Daha önemlisi de bizler O'nun sayesinde küfrün ve dalâletin korkunç girdabından kurtulup imanı elde etmişizdir. Bununla birlikte –Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla– O'nun neşretmiş olduğu nur sayesinde insan-ı kâmil olma yoluna girmişizdir. O'na yönelen ve gereken cehd ü gayreti gösteren herkes, kâmil bir insan olabilir. İşte bu yönüyle Efendimiz, bizim için mahz-ı rahmettir. Aslında Hz. Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm), o ulvî mahiyetiyle âdetâ Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin tecessüm etmiş şeklidir. İstidat ve kabiliyetlerini yerinde kullananlar, kullanıp o pâk mevride uğrayanlar, o sayede hem dünyalarını hem de ukbâlarını mamur etmiş, küfür ve dalâletin verdiği susuzluklarını giderip imansızlığın o korkunç girdabından kurtulabilmişlerdir. Bunların hepsi, Efendimiz'in bizim aramızda rahmet hâlinde temessül etmesi sayesinde olmuştur.

O, aynı zamanda hayvanlar âlemi için de bir rahmettir. –Bağışlayın– inek, öküz, koyun, keçi, deve vs. hayvanlar, Efendimiz'in bir rahmet deryası hâlinde varlık ufkunda tecellîsi ve nuru sayesinde aydınlanmış ve mânâsı anlaşılır hâle

gelmiştir. Yani hayvanlar da o sayede mânâ ve muhtevalarıyla anlaşılır olmuşlardır. Allah (celle celâluhu), O'nun tercümanlığıyla yerde, gökte ne varsa hepsini insanın emrine muhahhar kıldığını bildirmiştir ve O'na her şeyden istifade etme yolunu göstermiştir. Bugün bizzat her fert bundan istifade etmese de, nev'en insanlık kendi istifade ve istihdamına arz edilen bu nimetlerin bütününden bir gün istifade edecektir. Evet, bir gün gidip yıldızlar âlemine ulaşacak ve ondan da istifade etmesini bilecektir. Belki gün gelecek, fezanın çeşitli kesimlerinde kentler kurulacak ve insanlık, arzlı olduğu gibi fezalıda olabilecektir. Zaten şu anda Allah'ın o dünyalardan istifade eden bir hayli mahlukatı var. O varlıkların istifade keyfiyetleri bizim için bilinmese de onların istifadelerine arz edilen kocaman kâinatlardan bir gün gelecek, insanoğlu daha geniş çapta yararlanabilecektir.

Buradan hareketle bizler, Allah Resûlü'nün neşrettiği nur sayesinde, hiçbir canlının abes olmadığını ve Allah'ın abes yaratmadığını anlıyor, Allah'ın bu iç içe meşherleri karşısında iki büklüm oluyor ve "Sen ne büyüsun!" diyoruz; diyor, uzak yakın çevremizde görüp hissettiğimiz her şeye karşı derin bir hayranlık duyuyoruz. O'nun neşrettiği nur sayesinde dir ki, büyük-küçük, canlı-cansız her şeyin çehresindeki hikmetleri müşâhede ediyor ve ³⁸سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ sözleriyle nefesleniyoruz. Ve yine O'nun neşrettiği nur sayesinde dir ki, sağa sola atılmış değersiz emtia gibi olan şeylerin birer antika sanat eseri olduğunu anlıyor ve takdirle alıp yüzümüze gözümüze sürüyoruz. İnsanoğlunun kendisi de öyle kıymetli bir sanat âbidesidir ve ancak O'nun neşrettiği ziya sayesinde hakikî mahiyeti okunup anlaşılabilmiştir.

³⁸ "Akılların sanatına hayran kaldığı Zât'ı takdis ederiz."

Evet, Allah Resûlü, her şey için bir rahmet tecellîsi olmuştur. Bu sırlı nükteden ötürüdür ki, Efendimiz'in, değişik yaratıklarla alâkalı zuhur eden mucizeleri, bir bakıma Allah Resûlü'nün, kendilerine ait mânâyı ifade etmesine karşılık bir teşekkür, bir mukabele ve farklı bir dille O'nun konumunu ifadedir. Meselâ, Allah Resûlü, bütün insanlığa *أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ* "Onlar, bakmazlar mı, deve nasıl yaratıldı?"³⁹ âyetiyle devenin mânâsını anlatmıştır. O develerden bir deve de nev'i adına ona minnet ve saygılarını ifade etme mânâsına gelip O'nun ayaklarına yüzünü sürmüştür. Bu şekilde o hayvan, hâl diliyle orada Efendimiz'in bir mucizesini temsil etmiştir. Sanki deve bu hâliyle şunu anlatmaktadır: "Yâ Muhammed! Senin sayende benim de mânâm anlaşıldı. Seni tahiyeye etmek ve senin karşında iki büklüm olmak bana bir vecibedir."

Âişe Validemiz, evindeki Dâcin denilen bir kuşu anlatırken şöyle demektedir: Efendimiz, evde buldukları zaman kuş sükûnetle durur ve Allah Resûlü'nü dinler gibi bir temkin içinde bulunurdu. O, evden ayrılınca, kuş da debelenir durur ve âdeta huysuzlaşırdı. Yine Allah Resûlü'nün Advâ ismindeki devesi, Efendimiz'in vefatından sonra bir şey yememiş içmemiş ve bir süre sonra da ölmüştür.

Hâsılı, O'nun neşrettiği nur sayesinde, hayvanların da ne ifade ettiği aydınlığa kavuşmuş, âdeta hayvan, hayvan olmaksızın kurtulmuş, ilâhî sanat olma seviyesine yükselerek farklı bir kıymet almıştır.

Taşlar ve ağaçlar gibi camid varlıklar için de Allah Resûlü bir rahmettir. O, eline bir avuç kum alınca onlar, "Minnet Sana, şükran Sana!" mânâsına, O'nun elinde Allah'ı (celle celâluhu)

³⁹ Gâşiye sûresi, 88/17.

tesbih u takdis etmişlerdir. Ağaç, onun mânâ ve muhtevasını aydınlığa kavuşturduğundan ötürü, bir bedevinin imanına vesile olma sadedinde, vadinin öbür tarafından yeri yara yara ve yürür gibi Efendimiz'in davetine icabet edip gelmiş ve lisan-ı hâlîle sanki şunları söylemiştir: "Yâ Resûlallah! Cemadat âlemi içinde anlaşılmaz bir şeydik. Senin neşrettiğin nur sayesinde, alınlarımızda Allah'ın sikkesini taşıyan çok kıymetli varlıklar hâline geldik."

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. İşte Allah Resûlü'nün bir de böyle umum mahlukat adına âlemlere rahmet olma keyfiyeti söz konusudur.

Melekler âlemi için de Efendimiz bir rahmettir. Çünkü melekler de Allah'ın yarattığı âlemlerinden bir âlemdir. Hatta Cebrail (aleyhisselâm) gibi mukarreb bir meleğin de o umumî rahmetten istifade ettiği söylenebilir. Zira Cibril, Efendimiz'e şöyle der: "Ben akıbetimden emin değildim. Kur'ân, Sana nazil oldu. Onu ben getirdim. Tekvir sûresinde, *مُطَاعَ تَمَّ أَمِينٍ* "Göklerde ona itaat edilir, vahiyler ona emanet edilir."⁴⁰ denildi. Yani, Kur'ân'ı öyle bir melek getiriyor ki, o melek güçlü ve kuvvetlidir. O kadar güçlü ve kuvvetlidir ki, hiçbir mevâni ve arıza ona emanet vahyin sıhhatine dokunamaz. Aynı zamanda o, Allah'ın emirlerine itaat ve imtisal içindedir. Sonra da emindir. Akıbetinden endişe edilecek bir hâli yoktur. "İşte yâ Muhammed! Getirdiğin Kur'ân sayesinde, durumum aydınlığa kavuştu. Ben de o rahmetten istifade ettim."

Gerçi, Cebrail, mehâbet-i ilâhiye ve mehâfet-i ilâhiye karşısında yine tir tir titriyor ve inim inim inliyordu ama artık akıbetinden endişe etmiyordu. Bu şekilde değişik bir buudda meleklerle de Allah Resûlü rahmet olmuştu.

⁴⁰ Tekvir sûresi, 81/21.

O, öyle geniş bir rahmettir ki, ahirette de “Rahmeten lil-âlemîn” olduğunun ifadesi, mücrimlere şefaata edecek ve şefaatinin ayrı bir tecellîsi olarak O’nun yolunu takip eden ulemâ ve sulehâ da şefaata edecektir.. ve tabîi, o gün en büyük şefaata en büyükten sâdir olacaktır; O Yüceler Yücesi de şefaata edecek ve milyonlarca kişiyi elim bir azaptan kurtarıp saadete ulaştıracaktır.

Tefsirciler, Allah Resûlü’nün mahşerde herkese rahmet olacağını ifade etmektedirler. Kâfirler, O’nun âlemlere rahmet olması sayesinde mahşerin dehşeti, şiddeti, hiddeti ve öldürücü havasından kurtulacak, hesapları tezden görülecek ve herkes gideceği yere gidecektir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Allah Resûlü, ahirette mü’minlere şefaata edecektir. Bu müjdeyi Allah Resûlü bize, “*Her peygamberin müstecap bir duası vardır. Ben ise –inşâallah– duamı kıyamet gününde ümmeti-me şefaata etmek için saklıyorum.*” ifadeleriyle vermektedir.

Başka bir hadislerinde yine Allah Resûlü, ümmeti içinde büyük günah işleyenlere şefaata edeceğini bildirmektedir. Günah-ı kebaire işlemiş, düşmüş kalkmış, yer yer sürüm sürüm olmuş ve kirlenmiş, fakat ümidini yitirmemiş, ümitle ve zayıf da olsa imanla Huzur-u Risaletpenâhî’ye varabilmiş, Resûl-i Ekrem’in şefaata atmosferi içine girmiş ne kadar mücrim varsa, herkese bir bişarettir bu. Allah (celle celâluhu) O’na, “*Şefaata et, şefaatin kabul görecektir.*” buyurmuşsa, O da bu teveccühü değerlendirecektir.. evet, Cenâb-ı Hak, Habibi başını yere koyup, “*Ümmetim, Ümmetim!*” diye yalvardığında O’nun içine su serpecek ve rahmet esintili şu sözleri söyleyecektir: يَا مُحَمَّدُ! اِزْفَعِ رَأْسَكَ. اِسْفَعِ تَشْفَعِ! “*Yâ Muhammed! Başını kaldır. Şefaata et! Şefaatin makbuldür bugün.*” İşte bu, âlemlere rahmet olarak

gönderilen Allah Resûlü'nün, günah-ı kebair işlemek suretiyle Cennet yolundan aşağıya düşmüşlere yeniden çizgilerini bulma mânâsında bir rahmet zuhuru ve tecellisidir. Cenâb-ı Hak, istifadeye muvaffak kılsın.

Efendimiz, ümmetine Cennet'te ve Cenâb-ı Hakk'ın cemalini müşâhede etmede de rehberlik ve pişdarlık yapacaktır. O, "Mü'minler, Cennet'te cuma günü Cenâb-ı Hakk'ı göreceklerdir." buyurmaktadır. Biz, bu işin âdâb ve erkânını bilemeyiz. Bu mevzuda da yine huzurun âdâb ve erkânını bilen Zât bize yol gösterecektir. Orada Livâü'l-Hamd'in altında, çok hamd eden, Allah'ın nimetlerini ruhunda ve vicdanında duyan ve o nimetler karşısında iki büklüm olan, bir adı da ümmet-i Muhammed ve Hammâdûn olan ümmet-i merhume toplanacaktır. Allah Resûlü, Livâü'l-Hamd'in altında ümmetini arkasına alacak, yer yer Havz-ı Kevser'ine götürecektir, yer yer Cenâb-ı Hakk'ın cemalini –ki, Cennet hayatının binlerce senesi bir saat rü'yet-i cemaline mukabil gelmeyen, anlaşılmaz ve idrak edilmez bir derin zevk ve lezzettirmüşâhede ettirecek.. evet O'nun sayesinde ve O'nun rehberliğinde ümmet-i Muhammed dahi o âb-ı kevseri nûş edecektir. Aynı zamanda mü'minler, onunla ebedî ve daima yenilenen bir güzelliğe, ebedî ve daima yenilenen bir lezzet ve zevk alma istidadına ulaşacaklardır.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Mü'min, وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ derken, Cenâb-ı Hakk'ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği O zâtın kamet-i bâlâsını, yaptığı ve yapacağı bütün bu şeylerle görmeye çalışmalıdır. Hatta bir mü'min sadece kendi şuur ve idrakiyle kendisine gelen şeyleri değil, zerrelere kürelere kadar her şeyin, O'nun neşrettiği nur sayesinde

aydınlığa kavuşmasını ve hâl diliyle O'na minnet ve şükranda bulunmasını, ayrıca onlara müekkel olan meleklerin, varlıklarındaki mânâ ve maksat O'nunla anlaşılan zerrelere, kürelelere, sistemlere ve canlılardaki hücrelere namına, onlara ait hâl diliyle yaptıkları tesbih, takdis ve tahmidî Cenâb-ı Hakk'a takdim ettiklerini şuuren düşünmelidir. Böylece mü'min, Efendimiz'in nasıl büyük bir hamde vesile olduğunu anlamalı ve şöyle demelidir: "Elhak sen Ahmed-i Mahmud-u Muhammed'sin Efendim. Hak'tan bize Sultan-ı müebbedsin. Hammâdûn, senin ümmetin; Livâü'l-Hamd'in ve Kevser'in sahibi de sensin." İşte bir mü'min, namazda her Tahiyyat okuyuşunda ve her "Muhammedün Resûlullah" deyişinde, iliklerine kadar bu mânâyı duymalı ve saygıyla eğilmelidir.

Sakın, Efendimiz'in kamet-i bâlâsına uygun anlatmayı, benim şu bulanık sözlerime münhasır görüp, siz de O'nu bulanık ve karanlık görmeyin! Siz kendi vicdanınızın ve kalbinizin derinliğinde, –o kalb ki kenzen Hak orada bilinir ve o bilinişi de hiçbir idrak ifade edemez– o çok buudlu aynada Allah Resûlü'nün kametini görmeye çalışın ve "Minnet sana, şükran sana ey Allah'ın Resûlü!" deyip biatınızı yenileyin.

BENLİK BİR ÖLÇÜ BİRİMİDİR

Soru: Benlik sırlarını kazanma nasıl olur?

Tasavvuf erbabı arasında benlik sırlarını kavrama veya kazanma mevzuu meşhurdur. İnsanın kendi şahsını ve ego-sunu hissetmesi önemli bir husustur. Önce kendi benliğini duymak sonra bir vâhid-i kıyasî (ölçü birimi) olarak onunla zâtî şe'nleri, sıfât-ı sübhaniyeyi hudutlarıyla duyup hissetmeye çalışmak; belli ölçüde de olsa bu muhatla O muhiti duyduktan sonra onu kıymet-i harbiyesine göre bir yere koyup nâmütenâhîye yönelme, mecazdan hakikate ve Hakikatü'l-Hakâik'e ulaşmada bir yoldur. Bazı hakikat ehli bu yolda yürümüş, bazıları da bunu biraz daha farklı olarak ele almışlardır. Şah-ı Nakşibend Hazretlerinin bu mevzudaki mülâhazaları şu çerçevede bir farklılık arz eder, O:

“Der tarîk-i Nakşibendî lâzım âmed çâr terk:

Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk.”

“Nakşibendî anlayışıyla hakikate ulaşmak için her şeyi terk etmek lâzımdır: Dünyayı, ahireti, kendini ve hatta bütün bu terk ettiği şeyleri dahi terk etmek icap eder.”

İbrahim Ethem Hazretlerinden, bütün ağıyâr mülâhazalarından kalbini arındırmış olmasıyla alâkalı şöyle bir hâdise naklederler: Onun Belh'te hükümdar olduğu söylenir. Hakikat yoluna sülûku sırlı; bir üstada hizmeti de sadıkane ve vefalıdır. Hizmetleri esnasında bir gün üstadı onu imtihan etmek için birisini gönderir. O da gider sakalık yapan İbrahim Ethem'in ayaklarını mahmuz gibi şeylerle hırpalar. Ayaklarından kanlar akarken bize göre tavrı, sözleri kâmilânedir: “Dostum, biz onları çoktan Belh'te bıraktık, beyhude uğraşıyorsun.” der. İmtihani uygulayan zat üstadına gelir ve ne dediğini ifade eder.

Cevabı öğrenen Üstad: “Biz onları çoktan Belh’te bıraktık.” di-yorsa demek hâlâ Belh’i unutmamış, der.

Belki bunu söylemekle Belh’i de bıraktığını ifade ediyor ama bu, henüz terkin terk edilmediğini gösteriyor. Evet, insan bu seviyeye ulaşmak için sağını solunu ve her şeyini unutacak ve sonuçta da “Bu cismim cümle cân oldu.” diyecektir.

Hazreti Nakşibend anlayışındaki terk de işte böyle bir şey. Ancak “Usulüddin” ulemâsının حَقَائِقُ الْأَشْيَاءِ ثَابِتَةٌ “Eşyanın varlığı, hakikatleri sabittir.” düsturları ve günümüzde benliğin çok öne çıkması karşısında:

“Der tarîk-i acz-mendî, lâzım âmed çâr çiz;

*Fakr-ı mutlak, acz-i mutlak, şükr-ü mutlak, şevk-i mutlak,
ey aziz!”*

“Ben bîçarenin yolunda dört şeyi esas tutmak lâzımdır: Mutlak acz ve mutlak fakr içinde bulunma felsefesi, mutlak şükür yani Allah’a her hâlükârda hamd ü senâ ve hiçbir an hizmet adına fütura maruz kalmadan daima şevk içinde bulunma.” diyen zatın yeğlediği yöntem daha umumî ve herkesin uygulayabileceği bir yol gibi görünmektedir.

Sofilerin, evvelâ insana seyr u sülûk veya çilelerle bir benlik kazandırma, sonra da sırasıyla önce şeyhte, sonra Allah Resûlü’nde (sallallâhu aleyhi ve sellem), en sonunda da Allah’ta fâni olma dedikleri fâni olma çizgisini takip etme ki, “fenâ fiş-şeyh”, “fenâ firrasûl”, “fenâ fillâh” ıstılahları buradan gelmektedir. Ayrıca mebdeden müntehâya bu yoldaki yolculuk, “seyr ilallah”, “seyr fillâh”, “seyr minallah” unvanlarıyla yâd edilmektedir ki, bu da, Allah’a doğru gitme, sonra tamamen ma-iyyet ufkunda seyrine devam etme ve sonra da halkın içine dönüp halk içinde Hak’la beraber olma gibi vetire takip eder. Bu makam bazılarına göre, sâfiye makamını temsil edenlerin

makamıdır. Böyle bir insanda oturma, kalkma, düşünme, konuşma... yani onun her şeyi tamamen Allah adına olur.

Günümüzün insanının realite anlayışına daha uygun olan husus, insanın kendini bütün bütün nefy ve inkâr etmeyip, onun yerine şu mülâhazalar içinde olmasıdır: Benim hiçbir servetim yok, fakirin tekiyim, ama büyük işlere muvaffak oluyorum. Bu benden olmadığına göre Rabbimin servetiyledir. Öyle ise ben bu güçle dünyayı peyleyebilirim. Aynı zamanda ben çok âcizim; iktidar dairem elimin ulaştığı yere kadar ya uzanabiliyor ya da uzanamıyor. Bununla beraber yıldızlarla, göklerle uğraşıyorum.. insanlığı içine düştüğü çukurdan çıkarmak istiyorum. Böyle geniş ve çaplı bir gayretim, bir azmim var. Hiç denecek kadar bir kudretle bu işler yapılamaz. Ama ben sonsuz bir kudrete dayanmışım, O öyle sonsuz bir kudret ki, O'na dayanan karınca, firavunun sarayını yerle bir eder; O kudrete dayanan bir sinek Nemrud'u yere seriverir. Nihayet o kudrete dayanarak mikroplar nice cebbarları yerle bir edebilirler...

Binaenaleyh bir insan "O'nun sonsuz kudretine dayandıktan sonra dağları yerinden sökebilirim." dese mübalâğa yapmış olmaz. Bugün, bütün acizyetimize rağmen, Rabbimin bizi muvaffak kıldığı hususlara bakınca, bunu çok daha iyi anlıyoruz; hatta her gün kim bilir kaç hâdise ile O'nu açık ve net görebiliyoruz; evet, Rabbim bizleri güzel işlerde istihdam ediyor, sevk edip yürütüyor ve geçtiğimiz yerlerde bir kısım filizler beliriyor. Şimdi böyle bir noktada, insan yanılıp da, bunlar bizim sa'yimize terettüp etti derse bir mânâda aldandırmış olur. İmanda ileriye gidip hakikî tevhide ulaşanlar ise, bizi buraya getirip burada bir şeyler yaptırın, -eğer ediyorsa- sa'yimize terettüp eden bu semereleri de yaratan Allah'tır, der ve tevhid soluklar.

Biz bu kadar fakirken çok büyük şeylere sahip gibi görünüyoruz.. öyleyse bütün bunlar O'ndandır. Binaenaleyh, her zaman *وَهُوَ الْحَمْدُ لَهُ الْمُلْكُ لَهُ* demeliyiz ki, bu da bir şükür ifadesidir. “Bizi böyle kendi iktidar ve kudretiyle coşturup şaha kaldıran Rabbim, bu kadar nimetleri başımızdan yağdırıp bizi şükürlerle kanatlandırdıktan sonra, niçin şevk ile hizmet etmeyeceğiz ki!” diye heyecana gelip hizmete koşmak lâzımdır. Evet, niçin artık bununla bütün küfür dünyasına meydan okumayalım ki! –Bu meydan okuma kendimiz olma, kendimiz gibi yaşama demektir.– Çünkü biz bu meydan okumayı kendi kuvvetimizle yapmıyoruz. Böyle küfre karşı sapasağlam durma Rabbimiz’in sonsuz gınâsıyladır. Elimizdeki silah ise *لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ*’tir. Kâinattaki bütün tahavvülâtı yapan, enerjiye muhtaç her şeyi var edip hareket ettiren, evirip çeviren Allah’ın sonsuz kudret ve kuvvetidir, diyen biri, “Benim ümitsizliğe düşmeme gerek yok; zira yaptıklarımı kendi iktidarım ile yapmıyorum. O’nun kudretiyle yapıyorum.” diye düşünür. Kendi iktidarıyla yaptıklarını zannedenler, her şeyi kendi güçlerine bağlayanlar, kendilerinden güçlü biri karşısına çıktığında ümitsizliğe düşüp şevkleri sönebilir. Ne var ki, bu yolun âdâb ve erkânını öğrenmişlerin ümitsizliğe düşmesi bahis mevzuu değildir. Buradaki incelik işte budur ve “Acz-i mutlak, fakr-ı mutlak, şükr-ü mutlak, şevk-i mutlak”ı da böyle anlamak icap etmektedir.

Evet, bizim benlik sırlarını kazanma anlayışımız, eskilerin anlayışından farklı olduğu gibi, o benlikten vazgeçmenin sırları da daha farklı bir yolla gerçekleşmektedir. Bunu ifade ederken anlayışımız, “Benim, elimin yettiği kadar bir iktidar dairem var.” şeklindedir. Sonra bunu da nefy ediyoruz. Çünkü

biliyoruz ki, bize o şuuru, o eli veren ve şu anda da elimizi idare eden yine O'dur. Ama oraya gitmeden diyoruz ki, elimizin yettiği daire kadar bir iktidarımız görünüyor. Bu dairenin dışında kalan belli ki Rabbimiz'in kudret ve kuvvetiyle oluyor. Rabbimiz vermese hiçbir iş yapamayacağımız gibi, gönülleri temayül ettirmese temayüllerimizden de söz edilemez. Öyle ise bu mevzuda ben küçük bir şey yapıyor, önemsiz bir teşebbüste bulunuyorum. Sonra Rabbim bütün gönüllerde birer meşale yakıyor, tutuşturuyor, bizi de coşturuyor, diyoruz. Mebdede kendime bir irade sınırı çiziyorum ki, işte bu, benliğimizi kabulün ifadesidir. Fakat ben bütün bunları kudretim ve irademle yapıyorum ve biliyorum ki, ben bütün bunları ancak Rabbimin sonsuz kudret ve kuvvetiyle yapıyorum. Bunun farkındayım ve benliğimi Cenâb-ı Hakk'ın varlığına bir vâhid-i kıyasî (ölçü birimi) olarak görüyorum.

Binaenaleyh, evvelâ kendimize bir daire çiziyoruz ve kendimize ait kabul ettiğimiz şeylerin bile mebde ve menşee olarak O'na bağlı olduğunu görüyoruz. "Bizde bize ait hiçbir şey yoktur; şayet var görünüyorsa bunlar da yine O'nun eliyle bize verilen güzelliklerdir." diyoruz. Bunu biliyoruz ve önce muvakkaten bir "ben"den söz ettikten sonra dönüp onu da hakikî Sahibine iade ediyoruz.

BİR BAŞKA AÇIDAN EDEP

Soru: İslâmiyet'te edebî ehemmiyeti nedir?

Edep, İslâmiyet'te önemli bir esas, tasavvuf mesleğinde de hassasiyetle ele alınan bir husustur. Pratikte, şimdiye kadar onu daha ziyade erbab-ı tasavvuf ele almış ve o sahada ki büyük mürşit, mübelliğ, mürebbi ve muallimler ısrarla üzerinde durmuşlardır. Kur'ân ruhunun özü ve esası, Sünnet-i sahihanın da ısrarla üzerinde durduğu edep sayesinde, yüzlerce, binlerce Şah-ı Geylânî, Şazelî, Şah-ı Nakşibend, İmam Gazzâlî, Ebû Hanife ve İmam Şafî gibi edep âbideleri ve üstadları yetişmiştir. Bu yıldızları çoğaltmak mümkündür. Hele Allah Resûlü'nün terbiye atmosferinde, gökteki yıldızlara denk, yerde de pek çok edep insanı yetişmiştir.

Edebî bizde, sadece farz ve vacibin dışında teferruata ait oturup kalkmada, âdâb-ı muaşeretle, insanlarla muamelelerimizde, çocukların tavır ve davranışlarıyla alâkalı dar alanlı ele alanlar olmuştur. Ama bu, edebî daraltma ve dar bir çerçeve içinde ele alma demektir. Haddizatında edep, Efendimiz'in hayatının gayesi ve bütün hayatıyla bize talim buyurduğu hakikatlerin umumudur. Bir ehl-i tahkikin de dediği gibi: "Edep, Allah Resûlü'nün vaz'ettiği hudutlara riayet etmek demektir."

Evet, edep, din sahibinin, Allah'tan aldığı şeyleri bize tebliğde tespit buyurdıkları hudutlardır. Binaenaleyh, Allah Resûlü'nün hayat-ı seniyyesinde gaye edindiği şeylerin hudut ve sınırlarına riayet etmek bütünüyle bir edeptir. Meselâ, farzlara dikkat etmek, Allah'a karşı edepli ve saygılı olmanın bir ifadesidir. Yine vaciplere titizlikle riayet etmek, Allah'a ve

Resûlullah'a karşı saygının göstergesidir. Efendimiz'in hayat-ı seniyyesiyle bir yol olarak ortaya koyduğu ve "Sünnet" dediği, –Sünnet Arapça'da tutulup gidilen yol anlamına gelmektedir– ve bizim de onu en nurlu bir yol olarak benimsediğimiz o yolun prensip ve âdâbına riayet etmek, edeptir. Bütün bunlara riayet eden edeple serfiraz sayılır. Riayet etmeyen de O'nun nurundan, feyzinden ve bereketinden mahrum kalır; kalır ve karanlıklara sukut eder.

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuşurken, sözünün muhtevasının derin ve coşturucu olması, o coşturucu mânâ ve muhtevaya çok güzel kalıplar bulması, zarfı mazrufa muvafık kullanması, kendisine mahsus ayrı bir beyan edebidir. Arabın en edib ve belîğleri dahi O'nu dinlerken hayranlık duyarlardı. Ebû Süfyan'ın hanımı Hind, Efendimiz'in tebliğ buyurduğu Kur'ân ve O'nun sözlerindeki câzibedarlık ve çarpıcılık karşısında pervaneler gibi herkesin, o Söz Sultanına koşuşunu hayretle seyretmiş ve şöyle demişti: Hiçbir şey bilmeyen ve öğrenmeyen ümmî bir insan, etrafını sözleri ve hareketleriyle büyülüyor ve insanlar, kelebeklerin ateşe koştukları gibi O'na koşuyorlar.

Evet, bunu anlayamıyorlardı. Zira Efendimiz'in mübarek beyanına akseden her şey, feyz-i akdesten gelen esintilerdi. Bu esintiler, O'nun ruhuna çarpıyor ve beyanında nurdan kelimeler hâline geliyordu. Aynı zamanda O'nda çok engin bir muhteva zenginliği de vardı. Bir gün Allah Resûlü, bu muhteva zenginliğini en tatlı, en çarpıcı ve en ölçülü kelimelerle ifade ederken, sözden çok iyi anlayan Hz. Ebû Bekir, hayran hayran Efendimiz'in yüzüne bakmış ve "Seni bu seviyeye terbiyeye kim ulaştırdı? Seni böylesine kim olgunlaştırdı?"

mefhum ve mânâsına gelen مَنْ أَدَّبَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ demişti. Bu soru karşısında Allah Resûlü fahirlenmemiş, konuyu sağa sola çekmemiş, o sadıklardan sadık siddik dostu Hz. Ebû Bekir'e şöyle cevap vermişti: *أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي* "Beni Rabbim edeplendirdi; hem en güzel şekilde edeplendirdi." Efendimiz bu sözleriyle, hem kendisine ait güzelliği inkâr edip nankörlüğe düşmüyor –nankörlük O'ndan serâ-Süreyyâ farkıyla uzaktır– hem de o mazhariyetiyle fahirlenmiyor ve onu Allah'a havale ediyordu. Bu, üzerinde durduğumuz konunun bir yanını teşkil etmektedir.

Diğer yanına gelince; her mü'min, Efendimiz'in edebinden, O'nun talim buyurduğu edep anlayışından, tabir caizse edep felsefesinden istifade etmekle mükelleftir. Burada dikkatlerinizi ayrı bir noktaya istirham edeceğim: O Zât, sadece kulluğu talim etmek için değil, tepeden tırnağa (eskilerin ifadesiyle mine'l-bâb ile'l-mihrâb) bütün bir hayatı talim etmek üzere gelmiştir. İşte Allah Resûlü'nün talim etmiş olduğu bu esasları hayata tatbik etmek de bir mânâda edeptir. Meselâ, Efendimiz'in insanlara Allah'ı anlatmasını göz önünde bulduralım. Bu, çok dakik bir mevzudur ve pek çok düşünür ve filozof, onca kabiliyetlerine rağmen Zât-ı Ulûhiyet, sıfât ve esmâ hakkında tenasübe riayet edememiş, bir yandan O'nun kudretini itiraf etmekle birlikte, diğer yandan da O'na acz isnat edebilmişlerdir. Kadim Yunan ve Roma'dan günümüze kadar pek çok filozof ve düşünürün Zât-ı Ulûhiyet hakkındaki beyanlarına bakıldığında çok ciddî muvazenesizliklere şahit olunmaktadır. Efendimiz'e gelince O, bir dağın zirvesinde Allah'tan ders alan bir ümmîdir; muallimi, Ezel ve Ebed Sultanı Allah olan bir ümmî. Allah Resûlü, O'nun o mübarek

isimlerinden bir tanesini, suyu dudağa götürmek keyfiyetinden alın da, insanın ahsen-i takvîme mazhar olmasına bâdi olan mübarek isim ve sıfatlarına kadar her şeyi anlatmasında ve sonra da, “Seni hakkıyla bilemedik ey her şeyden önce bilinen Zât! Sana hakkıyla kulluk yapamadık ey herkesten kulluğa müstahak olan Zât! Sana hakkıyla şükredemedik ey herkesten daha ziyade şükre layık olan Zât!” derken, esmâsından sıfatlarına, sıfatlarından Zât-ı Ulûhiyetine kadar öyle bir Zât-ı Ulûhiyet telakkisi ortaya koyar ki, bu telkin ve terbiyenin arkasındaki farkın; Cenâb-ı Hak olduğu hemen anlaşılır. Nitekim Allah, O’nu böyle terbiye etmeseydi, O, Zât-ı Ulûhiyet hakkında bir tek kelime bile söyleyemezdi.

Evet, Allah Resûlü, bize sağlam, arızasız ve kusursuz bir Zât-ı Ulûhiyet telakkisi kazandırmıştır. İslâm’da pek çok mezhep ortaya çıkmış ve bu mezheplerin arkasında, ne İbn Sinalar, ne Farabîler, ne İbn Miskeveyhler, ne İbn Rüşdler gibi ilim adamları, düşünürler yetişmiştir ama bu devâsâ insanlardan hiçbiri, hatta onların üstadları böylesine arızasız ve kusursuz bir ulûhiyet telakkisi ortaya koyamamışlardır. Farabî, ayrı bir noktada kayıp gitmiştir ki, onu İmam Gazzâlî gibi bir Hücetü’l-İslâm, en küçük bir mü’min mertebesinde dahi görmez. Çünkü o, Allah ve Resûlü hakkında yanlış telakki ve sapık düşüncelerden kurtulamamıştır. O, *el-Medînetü’l-Fâdila*’sında Allah Resûlü’ne gelen vahyi, hayalinde kurduğu ve sonra âyâna aksettirip âyânda temessül ettirdiği, sonra dinlediği, yani kendi konuştuğu ve kendi dinlediği şeklinde izah etmektedir ki, bir Müslüman olarak bunu kabul etmek mümkün değildir.

Efendimiz’in Zât-ı Ulûhiyet hakkındaki anlayışına, tarz-ı telakkisine gelince o, çok derindir. Zaten O, bize bunu talim

etmek için gelmiştir. İnsan, ışık hızıyla trilyon seneler ötelerdeki mekânları, bir insanın kalbinin atışlarıyla beraber idare eden Allah'ı tasavvur edemez. Cenâb-ı Hak öyle bir Zât'tır ki, Allah Resûlü, O'nun sadece emirlerinin infaz mevki olan Arş hakkında mübarek düşüncelerini beyan ederken, *"Bütün kevn ü mekânlar O'nun Arşına nispeten çöle atılmış bir halka gibi kalır."* der. Bu, ulûhiyet hakikati, keyfiyet ve kemmiyet ötesi bir büyüklük ifade eder demektir. Yani meseleyi, bizim keyfi ve kemmî ölçülerimiz içinde ele almamak gerekir. Çünkü mevzu, kemmiyetsiz ve keyfiyetsiz bir büyüklük ifade etmektedir. Allah budur ve biz O'nu kat'iyen tasavvur edemeyiz.

Allah Resûlü, muamelatta da biricik rehberdir. O bize alışverişi de talim etmiştir. Günümüzün insanını ticarete ve iktisatta kısıvrak sıkıştıran, perişan ve derbeder eden problemlere karşı çıkış yollarını gösteren ve ilk talebelerinin şahsında bütün çağlara bir şeyler söyleyen, dün kadar bugünün de müşkillerini halleden bir Üstad-ı Küll'dür. Bunların yanında ve belki her şeyin önünde Allah'a karşı nasıl kulluk yapılması gerektiğini de yine O talim etmiştir. Esasen bu da bir edeptir. Her mü'min, O'nun talim buyurduğu daire içinde şöyle bir duygu ve düşünce içinde olmalıdır:

Yâ Resûlallah! Ben, ancak senin talim buyurduğun şekilde Allah'a kulluk yapabilirim. Sen tarif etmeseydin, benim ne yapacağım belli değildi. Çünkü senin irşad nurundan istifade edemeyen senden evvel pek çok akıllı kimseler geldi-geçti ama hiçbiri sadre şifa verici bir ulûhiyet ve kulluk anlayışı ortaya koyamadılar. Ne ilim adamları, ne filozoflar, ne saf kalbli büyük hanif Hz. Ömer'in amcası Zeyd gibi kimseler... Zeyd, henüz cahiliyenin hükümferma olduğu bir dönemde

yeğeni Seyyidina Hz. Ömer dahil kendi evlâtlarına ve yakınlarına son sözlerini söylerken şu mânâyâ gelen irşadda bulunuyordu: “Ufukta bir nur görüyorum. Onun zuhurunun çok yakın olduğunu sanıyorum. Bu nur, bütün kâinatı aydınlatacak ve hepiniz bu aydınlığı göreceksiniz.” Daha sonra Zeyd, derin bir inkisar içinde gözlerini sonsuzluğa çevirir ve mealen şöyle der: “Yıldızların seyrinde, zeminin şu tavrında kendisini sezip duyduğum ama adını bilemediğim, her şeyi yarattığına inandığım ama “Sen şusun.” diyemediğim Rabbim! Seni bilseydim ve arzuna muttali olsaydım, Sana o yolda sonuna kadar kullukta bulunacaktım.”

Evet, biz kulluğu da Aleyhissalâtu vesselâm’dan öğrendik. Namazda metafizik gerilime geçmeyi O’nun arkasında bulunmakla elde ettik. Elde edemeyeceği şeyleri ancak dualarıyla elde eden insan, dua sayesinde öylesine gerilir ve öylesine Allah’tan ister ki, her matlub ona musahhar olur. İşte bütün bunları bize öğreten Hz. Muhammed’dir (aleyhissalâtu vesselâm). Bunun gibi Allah Resûlü’nün, yatarken sağ elini başının altına koyup yatmasına kadar hayatın her ünitesiyle alâkalı düsturları bizim için birer örnektir. O, bize bütün bir hayatı soluklamış ve bu soluklar, nefes nefes O’ndan gelip bizim ruhumuzu sarmış ve inananların sinelerinde mâkes bulmuştur. Rabbim, O’nun hayatı ve soluklarıyla canlanma ve dirilmeye bizleri muvaffak kılsın.

İşte bu geniş dairede, Efendimiz’in talim buyurduğu her şey edeptir. Buna riayet etmemek ise Allah’a, Resûlullah’a, sonra da Kur’ân’a karşı saygısızlık demektir. Mü’min, bütün bunlara riayet etmeli ve edep içinde yaşamalıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi günümüzde edep; farzı, vacibi ve

Efendimiz'in umumî talimini bir tarafa bırakarak, daha ziyade küçük şeylerdeki; meselâ, bıyık kesmenin, saçları taramanın, urba giymenin ve yürümenin edebi gibi meselelere münhasır görülmüş ve bir mânâda her şey daraltılarak dinin ruhuna kastedilmiştir.

Son söz olarak, edebin olması gerekli olan tarifini yapıp mevzuu noktalayalım: Edep, O Edep İnsanı'nın temsil buyurduğu ve din-i mübinin emirleriyle temessül edip karşımıza çıkan şeylerin bütünüdür.

KULLUK HAYATIMIZDA ZÂHİR-BÂTIN MÜNASEBETİ

Soru: Cenâb-ı Hakk'ın Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın isimlerinin kulluk hayatımızla münasebetlerini açar mısınız?

Esmâ-i Hüsnâ, Allah'ın güzel isimleri demektir. Kur'ân-ı Kerim'de, “*En güzel isimler Allah'ındır.*”⁴¹ buyrulmaktadır. Her bir ismin ifade ettiği kendine has mânâlar vardır. Cenâb-ı Hakk'ın bu yüce isimlerinden dört tanesi ayrı bir hususiyet arz eder ki, Üstad Hazretleri de değişik risalelerde farklı za-viyelerden o isimlere temas etmektedir. Bunlar هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ beyanıyla ifade edilen Allah'ın dört ismidir. Hatta Bediüzzaman, Mesnevî-i Nuriye'de Arş-ı Rahmân, bu dört ismin halitasından ibarettir, der.

Bu dört isimden Zâhir ve Bâtın bizim inanç ve ibadet dünyamız adına daha fazla önem arz ederler. Biz de burada kısaca bu iki ismin üzerinde duracağız.

الظَّاهِرُ , varlığı mahlukatın varlığından daha açık; her nesne kendini kendi cirmi kadar göstermesine mukabil, varlığın, bütün hususiyetleriyle O'nu ruhlara ve gönüllere duyurup gösterdiği isim demektir. الْبَاطِنُ ise izzet, azamet ve şiddet-i zuhurundan ötürü ihata edilemeyen ve “mâsivâ” gibi O'nun kavranamayışını ifade eden Zâhir'in zıddı demektir. الْبَاطِنُ aynı zamanda bir hadis-i şerifte دُونَ tabiri ile de ifade edildiği üzere “her şeyin ötesinde” mânâsına gelmektedir. Âlimlerden mühim bir kısmı Cenâb-ı Hakk'ın bu ismine “her şeyin ötesinde” mânâsı ile değil de, “görünmeyen ve ulaşılmayan”

⁴¹ A'raf sûresi, 7/180; İsrâ sûresi, 17/110; Tâhâ sûresi, 20/8; Haşır sûresi, 59/24.

mülâhazasıyla yaklaşmışlardır. Fakat ben bu isme “Her şeyin ötesinde, ötelerin de ötesinde...” demenin daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Meseleye bir de tasavvufî açıdan ve değişik vusûl meslekleri, yani Allah’a ulaşma yolları zaviyesinden bakmanın faydalı olacağına inanıyorum. İsm-i Zâhir yoluyla sürdürülen seyr u sülûk olduğu gibi, ism-i Bâtın yoluyla sürdürülen seyr u sülûk de vardır. Gerçi mutlak mânâda zikredildiğinde, ism-i Zâhir yoluyla sürdürülen seyr u sülûk, tam bir seyr u sülûk mânâsına gelmez. Ona, belki tetkik, tefekkür, okuma veya temâşâ demek daha uygun olur. İsm-i Zâhir’le alâkalı bu şeylerin, ister enfüsün bir mânâsında, isterse âfâkın bütün mânâlarında cereyan etmesi arasında fark yoktur.

Şu da unutulmamalıdır ki, bu şeyler genelde Cenâb-ı Hak’ın esmâsının tecellîleri ile alâkalıdır. Bunlar her şeyin dış yüzündeki renkler, güzellikler, armoni, nizam, intizam ve âhenktir. Bu yönüyle bakınca, insan istidlâllerde bulunarak güzelliklerden Güzel’e, nizamdan Nâzım’a, âhenkten âhengi vaz’edene, tenasüpten tenasübü koyana yürür... Fakat bütün bunlar, eğer bir bâtınî beslenmeye açık değilse ve vicdan da o ölçüde işletilmiyorsa, insan sadece kitabın yapraklarıyla meşgul olur ki, bu da insanı ancak kitabın yazılarının gösterdiği bilgi ve nisbî mârifete ulaştırabilir. Bu mârifet ise, bizim anladığımız tasavvufî mânâda ve İslâm’ın ruhî hayatını ihtiva eden ve muhabbeti netice veren mârifet değildir. Muhabbeti netice veren mârifet, Allah’la münasebetten işe başlayarak, bir yönüyle O’nun güzelliğinin, vaz’ettiği nizam ve âhenginin ruhunu ifade eden mârifettir.

Evet, aşağıdan yukarıya giderek, nizamdan Nâzım’a gitme yolu başka, yine temelde Allah’ı kabul ederek o nizamı

Nâzım hesabına değerlendirme ve meselenin üzerine böyle gitme başkadır. İkinci yol, kişinin seyr u sülûk-i ruhanisinde her zaman yolunu aydınlatır ve onu ışığından faydalandırır.

Bu açıdan insan, sadece esbabı değerlendirerek Allah'ı bulacağını zannetmemelidir. Risaleler'de, temelde Allah'a iman ele alınıyor, daha sonra Allah'a götüren deliller sıralanıyor. Eğer delillerden yola çıkılacak olursa, bazen yanlış anlama da söz konusu olabilir. Bu itibarla "Ben aklımla, pozitif neticelerle, vasatı değerlendirerek Allah'ı bulacağım." gibi sözler gerçeği yansıtmaya gerek. Böyle düşünen biri kâinat ve hâdiseler içinde dolaşır durur da bir arpa boyu yol alamaz. Oysa iman, Allah'ın insan içinde yakacağı bir meşaledir. O meşale yanmadığı müddetçe insan her şeye hep "min verâ-i hicab" bakar; sürekli eşya arasında dolaşır ama ikilikten kurtulamaz. Düalizmden kurtulmanın yolu; Allah'ı eşyadan daha ayân görüp, "Hak'tan ayân bir nesne yok / Gözsüzlere pinhân imiş." ufkunda dolaşmaktır.

Allah'ı eşyadan daha ayân görme, baştaki iki gözle olacak gibi değildir. İşin esası, insanın basiret ve vicdanı ile görüp hissetmesidir. Çünkü bu şekilde insan, görme adına kendine tanınan hak dairesinde, kendisine ne kadar müşâhede imkânı bahşedilmişse o çerçeve içinde görür. Oysaki Allah, zamanlara ve mekânlara sığmaz. O ancak kenzen kalbte bilinebilir. Bilme yolunda olanlarca bilinince de öyle bir bilinir ki, o kimse "Vallahi hissediyorum!" diye yemin edebilir ve "Şu gördüğüm eşya ve insanlar yalan olabilirler, fakat ben Seni öyle bir duyuyorum ki, bunda kat'iyen yalan olmaz." diye haykırabilir. İşte bu, vicdanın mârifetidir ve insan bu mertebeyi sadece amel ederek anlayabilir.

Evet, esbap nazara alınmaz ve vicdan mârifeti ile meseleye yaklaşırsa, işte o zaman hem eşya bir kitap gibi çok iyi değerlendirilebilir, hem de Allah'a da şirk koşulmamış olur. Aksi takdirde eşya bir tabu olur ve Allah yolunda seyr u sülûk yapıldığı zannedilebilir, ama hiç de öyle olmayabilir.

Meseleye şöyle de yaklaşılabilir. İsm-i Zâhir, eşyanın dış yüzünün –Allah tarafından– tanzim edilmesine, dengelenmesine, prensiplere bağlanmasına ve bir kısım mükellefiyetlerimizin ilâhî kanunlar şeklinde vaz'edilmesine bakar. Bir insanın namaz kılıp, oruç tutup, hacca gitmesi, ism-i Zâhir itibarıyla yapması mecburi olan şeylerdendir. Çünkü insana Allah yolunda olmayı talim eden Zât, bu türlü zâhirî şeyleri yerine getirmeyi aynı zamanda emretmiştir. Ne var ki, namaz kılmak, oruç tutmak ve Kâbe'yi tavaf etmek, mutlak mânâda insanın kurtulması mânâsına gelmemektedir. Zira bunlar yerine getirilirken, bâtın itibarıyla bazı şeylere takılma ihtimali söz konusudur.

Evet, hakikate ulaşılacağı ana kadar eşya denen tabuya takılıp kalma her zaman mukadderdir. Ancak, ism-i Zâhir'in gereklerini, ister tefekkür cihetiyle, isterse bizim amel ve muamelelerimize esas teşkil etmesi açısından, bütün bütün bırakıp "Sadece Allah'a uyanacağım ve O'nu duyacağım." diye varlığı ve onun ifade ettiğini görmezlikten gelmek de doğru değildir. Zira o zaman da, yine muvazene korunamamış olur. İhtimal böyleleri, bazen monist, bazen de panteist olabilir veya vahdet-i vücuda girebilirler. Bu itibarla da dinin ruhundaki denge korunamamış olur ki, bu da diğeri kadar tehlikelidir. Sırat-ı müstakîm erbabı, bu ikisini de dengeli götürmüşlerdir. Diğer bir tabirle, ikisini birden dengeli götürmeye sırat-ı müstakîm erbabı muvaffak olmuştur.

Netice itibarıyla ne sadece o, ne de beriki; ikisi birden bir vâhidin iki yüzü olarak değerlendirilmelidir ki, doğru olan da budur. Yoksa, ifrata girip hep “Delil, delil!” demek, delillerin delisi olmaktır ki, böyleleri sonuçta bazen asla medlûle ulaşamayabilirler. Bu, namaz, zekât ve hac gibi ibadet ü taatle medlûla ulaşılmaz mânâsına gelmez. Bunları değerlendirmeye almayan insan muvazeneyi yine bozar. “İşlerin en hayırlısı orta olanıdır.” fehvâsınca ifrat ve tefrite girilmeden orta yolu bulmak en doğru olanıdır.

KUR'ÂNÎ BİR PRENSİP: SELEFE SAYGI

Soru: Günümüzde dinî konular ulu orta ve ehil olmayan kişiler tarafından tartışılmakta ve halkın, bin dört yüz küsur yıllık kökleşmiş geleneksel telakkisi ve birikimi sarsılmak istenmektedir. Ne buyurursunuz?

Günümüzde özellikle bazı çevreler, bazı müfrit ve kendini beğenmiş kimselerin tesirinde, selef-i salihîne karşı tahkir ve tezyifte bulunmakta, özellikle de mezhep imamlarına ulu orta saldırmaktadırlar. Zannediyorum bu insanlar, semavî içtihadın üveyikleri olan o zatları yere indirmek suretiyle kendilerine sun'î bir zirve oluşturma gayreti içinde bulunmaktalar. Ben, aşağılık duygusunun hastalık hâline geldiği günümüzde, bu meseleyi selef-i salihîne kadar tamim etmenin marazî bir ruh hâletinden kaynaklandığını düşünüyorum.

Aynı zamanda bu insanlar, dinin herkes tarafından anlaşılabilir bir mesele olduğunu sık sık tekrar ederek herkesin dinî konularda konuşabileceği fikrini yaymaktadırlar. Oysaki araştırma kaynakları belli olduğu hâlde meselâ fizikle alâkalı bir problem olduğunda fizikçiye, kimyayla alâkalı bir problem olduğunda kimyacıya, tıpla alâkalı bir problem olduğunda da tabibe gidilmektedir. Hâlbuki bu insanların okudukları kitaplar pek çoğu itibarıyla Türkçe'dir. Dolayısıyla normal bir insan da o kitapları okuyup bir fizikçi, bir kimyacı veya tabip olabilir. Ancak böyle yapan birisini göstermek mümkün değildir. Nitekim insanlar, konuyla alâkalı meseleleri kitaplardan öğrenebilecekleri hâlde yine de işin erbabına müracaat etmektedirler. Fizik, kimya ve tıp gibi ilim dallarında bu şekilde hareket edildiği hâlde, niçin hem dünya hem de

ahiretimizi alâkadar eden dinimizi öğrenme mevzuunda bir işi basitleştirerek “Bu işi herkes yapabilir.” diyor ve o sahada da erbabının söyleyeceği sözlerin olabileceğini kabul etmiyoruz? Bunu anlamak mümkün değildir.

Sahabe-i kiram efendilerimiz sabah-akşam Allah Resûlü’nden Kur’ân ve hadis dinleyip müzakere etmekteydi. Hâlbuki âyet ve hadisler bizzat onları konu alarak ele alıyor ve onların üzerinde duruyordu. Buna rağmen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Âişe Validemiz gibi önde gelen sahabiler, Efendimiz’e yüzlerce mesele soruyor ve O’nun izahlarını alıyorlardı. Hâlbuki Kur’ân, o dönemde gelişen ve konuşulan dil üzerine, yani Kureyş’in Mudar lehçesine göre nazil olmuştu ve onlar kendi dillerini çok iyi biliyorlardı. Meselâ Hz. Ömer, “Ben istesem devrimin dili ile alâkalı bin beyiti hiç durmadan söyleyebilirim.” demekteydi.

Evet, bu insanlar dil ve edebiyat yönüyle lisana bu kadar vâkıf oldukları hâlde yine de: “Yâ Resûlallah! Acaba bu âyet ne diyor, şu hadis ne demek istiyor?” şeklinde Allah Resûlü’ne sorular sorma lüzumunu duyuyorlardı. Bundan da anlaşılacaktır ki, din o kadar da basit bir mesele değil.. ancak bu yaklaşımdan, “dinin anlaşılmaz” olduğu da zannedilmemelidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, şimdilerde din, herkesin anlayacağı, icabında aleyhinde konuşacağı ve kendine göre hüküm çıkaracağı bir mesele hâline getirilmeye çalışılmaktadır. Nasıl ki, “Her ilim, erbabından sorulur.” deniliyor, öyle de bu işin de erbabı vardır, bu meselede söz de onlara aittir.

Burada ayrı bir hususa daha değinmek istiyorum. Bazı kişiler, bu tür fikirleri ortaya atıp bunların bayraktarlığını yapan bir kısım zâhirîlerle, şarkiyatçıların eserlerini okuyup onları

ön plana çıkarmakta, ancak her ne hâl ise bu düşüncelere mukabil yazılan kitaplara bir türlü bakmamaktadırlar. Hiç olmazsa, Zahid el-Kevserî'nin "*Makâlât*"ına veya Mustafa Sabri Efendi'nin "*Mevkıfu'l-akli ve'l-ilmî ve'l-âlemi min Rabbi'l-âlemin*"ine bakmaları ve daha yeni bir kısım araştırma ve makaleleri de dikkate almaları gerekmez miydi? Oysaki sağlıklı bir neticeye varabilmek için mutlaka karşılıklı tenkitlerin okunması lâzımdır.

Selefi tenkit etmede ileri gidenlerden bir diğeri de Muhammed b. Abdulvahhab'dır ve bu zatın yazdığı kitaplar bugün elimizdedir. O kitaplara bakıldığında, Muhammed b. Abdulvahhab'ın İbn Kesir, İbn Kayyim el-Cevziyye, Şevkânî gibi müelliflerden bol bol ihtisarlar yaptığı, bu ihtisarları kaleme aldığı ve bir kısım hadisleri kendine göre topladığı görülecektir. Aslında bu zat, ilim düşüncesi ve İslâm'ın temel disiplinleri adına söz söyleyecek iktidarda bir insan da değildir. Ne var ki, bu zatın düşüncelerinden beslenen kimseler her ne hikmetse, İslâmî pek çok meseleyi şirk olarak addetmişlerdir. Bilmem ki, mezar ziyaretinden, vefat edenlere Fatiha okumaya, oradan tesbih çekmeye kadar pek çok şeye şirk nazarıyla bakmayı ve herkesi dalâlet içinde mütalâa etmeyi mü'minlere nasıl reva görmekte dirler.

Bunlardan başka, Batı şoku ile şoke olmuş insanlar da inhirafın ayrı bir versiyonunu teşkil etmektedirler. Kimileri kevnî mucizeleri inkâr edecek kadar bu mevzuda ileri gitmiş, kimileri Efendimiz'le alâkalı harikaları sadece Kur'ân'a bağlamış; kimileri Dekart'ın, kimileri Kant'ın, kimileri Bergson'un arkasında yürümüştür. Aslında, onların yazdıkları eserlere bakıldığında bu insanların tesirlerinde kaldıkları açıkça

görülebilecektir. Mustafa Sabri Bey kitabında bunların hepsini tenkit etmiştir. Ben de bu zatlar okunacaksa tenkitleriyle birlikte okunmasının daha faydalı ve ilmî hassasiyete daha uygun olacağını düşünüyorum.

Bu meselenin diğer bir buudu ise, içtihadın ayağa düşmesidir. Dinsizin, imansızın ve inkârcının dini istismar edip kendine göre dini yorumlamaya kalktığı bir dönemde, içtihadın kapısını açıp Kitap ve Sünnet’i cahillerin yanlış yorumlamasına müsaade etmek, kalenin muhasara edildiği bir dönemde –Üstad’ın ifadesiyle– kalenin kapılarını açmak, dolaısıyla kasr-ı İslâm’a ihanet etmek demektir. Birileri, “İçtihat kapısı açık olduğuna göre ben de içtihat yaparım.” derse, diğeri de bundan cesaret alıp “Ben de yapabilirim.” diyebilecektir. Esasen bu anlayış, değişik yönleriyle çok mâlul ve marazî ruhlardan kaynaklanan bir husustur. Meselâ benim, gen mühendisliği ve DNA hakkında bildiklerim ansiklopedik bir bilgiden öteye geçmez. Şimdi kalkıp bu mevzuda içtihatlarda bulunursam, hem o sahaya, hem de o sahanın sahiplelerine karşı ciddî bir saygısızlık yapmış olmaz mıyım?

Bu konuda yapılması gerekli olan, işi uzmanına bırakmaktır. Çünkü bu konuda senelerini verip doktora yapan, akademik seviyede araştırmalarda bulunan insanlar vardır. Şunu kemal-i samimiyetle ifade etmeliyim ki, ben yirmi beş senedir lisansüstü denebilecek bir seviyede arkadaşlarla hadis mütalâa ediyorum. Fakat “Hadisin yirmide birini biliyorum.” diyemem. Zira hadis, bildim demekle bilinmez. Buna rağmen ben, “Hafızamda da yüzlerce hadis var. Bunlardan bir hüküm çıkarayım.” dersem, –hafizanallah– Sünnet’e saygısızlık yapmış olurum. Bu iş bir ihtisas işidir ve ciddî bir usûl bilgisi olmadan nasslardan hüküm çıkarmak mümkün değildir.

Mezhepler, dinî hayatı idare etme, din adına dinî prensipleri söyleme ve âdeti “Arkamdan gelin ve benim arabama binin.” deme konumundadırlar. Bu mevzuda ben şahsen bu işin mütaahhasısı gördüğüm Ebû Hanife’nin arabasına binmeyi, onun dümenine itimat etmeyi kendime tercih ederim ve ettim. Ebû Hanife, İmam Şafîî, İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel gibi devâsâ mezhep imamlarımız kendilerini tamamen bu işe vermiş, özel donanımlı ve dinin ruhuna saygılı insanlardır. Ben ne Kitab’a ne Sünnet’e onlar kadar saygılı olamadım. Her ne kadar Kitab’ı abdestsiz ele almasam, hadisi abdestsiz okumasam, Efendimiz’in nâm-ı celîli anılırken saygı ve terbiyede kusur etmesem de mezhep imamları ölçüsünde saygılı olduğumu söyleyemem. Meselâ, İmam Malik, öyle bir insandır ki, birisi onu şöyle anlatmaktadır: Hadis okuduğu bir anda bir akrep kendisini iki defa soktu ve imamın rengi kaçtı, bembeyaz oldu. Neden sonra yanına sokuldum sordum: “Yâ imam, ne oldu size?” İmam Malik: “Beni bir akrep soktu, ancak Allah Resûl’ün sözlerine saygısızlık olur diye kıpırdamadım.” dedi.

Evet, bunlar bize göre belki aşırı gelebilir ve “Olur mu böyle bir insan?” denebilir. Ancak olmuştur ve bu tarihen de sabittir. Yine İmam Serahsî otuz ciltlik *Mebûsût*’unu, atıldığı bir kuyunun dibinde, kendi orada, talebeleri de kuyunun başına toplandıkları hâlde onlara hafızasından dikte ettirmiştir. Daha sonra bu eser tahkik ettirildiğinde hafızasından yazdırdığı hadislerin, orijinalleriyle aynı olduğu görülmüştür.

Evet, işte bu insanlar kendi zamanlarını aşan insanlardır. Nasıl ki Einstein fizikte çağını aşmış bir insandır, Ebû Hanife, İmam Şafii, İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel de çağını aşmış birer fakih/hukukçudurlar. Buna rağmen bu insanları hafife alma sadedinde “Onlar bir şey demiş, ben de bir şey

diyorum.” şeklinde sözler sarfetme –en hafif tabiriyle– çok büyük bir saygısızlıktır. Ebû Hanife bile bu sözü söylememiştir. Kendisinden önce gelen sahabeyi ve tâbiîni baş üstüne koymuş, tebe-i tâbiîn ise emsali olduğundan onlar hakkında هُمْ رِجَالٌ وَ نَحْنُ رِجَالٌ diyerek, biz de onlar gibi hüküm verebiliriz diyebilmiştir.

Ayrıca, selef-i salihîn dönemine bakıldığında onların hayatlarının her karesinin dinî meselelerle içli dışlı oldukları görülecektir. Gerçekten o dönemde, toplumun hemen her kesiminde tamamen Kur’ân ve Sünnet, değişik müzakere ve müşaverele konu teşkil etmektedir. Nasıl ki günümüzde bir çocuk henüz 5-6 yaşlarındayken film artistlerini, futbolcuları, şarkıcıları ismen çok iyi biliyor ve tanıyor, o günün çocukları da İslâm’a ait değerleri, Kitap ve Sünnet’le alakalı konuları ve sahabileri, diğer âlimleri hiç kimsenin bilemeyeceği şekilde biliyorlardı. Çünkü çevrelerinde devamlı bu türlü şeyler müzakere ediliyor, söz dönüp dolaşıyor hep Allah (celle celâluhu), kâinat ve insana geliyordu. Dolayısıyla bir çocuk 5-6 yaşlarına geldiğinde, şimdilerde normal bir insanın bildiği malumatı çok rahatlıkla öğrenebiliyordu.

İşte Ebû Hanife, İmam Şafiî, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam Malik gibi devâsâ kametler böyle bir ortam ve böyle bir dönemde yetişmişlerdi. Bu insanlar, çok zeki olmakla beraber aynı zamanda akıl almaz bir hafıza gücüne de sahiptiler. Meselâ İmam Şafiî, “Ben hayatımda unuttuğum bir şey olduğunu hiç hatırlamıyorum.” demektedir. Yine bu kutlu imamlar, yüz binlerle ifade edilen hadisi senetleriyle birlikte hafızalarında bulundurabiliyorlardı. Dile kolay. Bunun ne kadar zor bir iş olduğunu azıcık hadis ilmiyle uğraşanlar çok

iyi anlayacaklardır. Ayrıca, yüz milyonların asırlar boyu bu zatlara itimatları ve peşlerinden gitmeleri, din hususundaki yeterliliklerine ve samimiyetlerine en büyük delildir.

Burada istidradî olarak içtihat hususunda mütesahil davrananlara şöyle bir soru sormak istiyorum: “Bu zatlarn, bu istidat, kabiliyet ve teveccühleriyle Allah’ın emirlerini anlama mevzuunda, dinle ve dinin kaynaklarıyla konsantre olmaları neticesinde elde ettikleri hakikatlerin üstünde ne bulmayı umuyoruz?” Bu tür isteklerde bulunan bir kişinin Serahsî’nin *Mebisût*’unu, İbrahim Halebî’nin *Mültekâ*’sını, yine Merğînânî’nin *Hidaye*’sini karış karış taraması gerekir. Buna rağmen kişi, “Ben, bu insanların Kitap, Sünnet ve İcma’dan süze süze, damlata damlata meydana getirdikleri bu deryayı bütünü ile karıştırdım ve aradığım şeyleri göremedim.” diyorsa, bulamadığı bu meseleleri tespit edip ortaya koymalı ve eğer gücü yetiyor, samimî ve bu işe de ehilse, bunların cevaplarını edille-i şer’iye denilen “Kitap, Sünnet ve İcma” içerisinde aramalıdır.

Bu esaslar sahabeden beri birer prensip olarak vaz’ edilmiş ve hüküm istinbatında kullanılmıştır. Yok, daha farklı düşünüyor ve “Ben, Kitab’ın şu meselesini almıyorum, İcmada da şunu kabul etmiyorum.” diyerek bunlara muhalefet etmek istiyorsa, o apaçık bir dalâlettir. İstihsan, istishab, maslahat-ı mürsele, sedd-i zerâi gibi esaslara gelince, bunlar da İslâm âlimlerinin Kur’ân ve Sünnet’ten ilham alarak hüküm istinbatında kullanmış oldukları hukukî disiplinlerdir. Meselâ “Zaruret hâlinde mahzurlu şey mübah olur.” küllî kaidesi, İslâm âlimlerinin Kur’ân ve Sünnet’in ruhuna dayanarak istikra ile ortaya koydukları bir kaidedir. Bu olmasa bile, bazen

bu kabîl küllî kaideleri açıktan açığa Kur'ân ve Sünnet'te bulmak zordur; zordur ama bu yine de Kur'ân'daki bir âyetten istinbat edilmiştir.

Hâsılı, İslâm Hukuk Metodolojisi (Fıkıh Usûlü), İslâm âlimlerinin Kur'ân ve Sünnet'i anlamada geliştirdikleri, dünyada benzeri olmayan ciddî bir ilim dalıdır. Bu metodoloji sayesinde, her asrın Müslümanları Kur'ân ve Sünnet'in kendi zamanlarına bakan yanlarını alabilir ve geliştirebilirler.

Günümüzde Kitap ve Sünnet'te çözümünü bulamadığımız içtihadı ihtiyaç duyulan meselelere gelince, bizim kanaatimiz, sahasının uzmanı şahıslardan bir heyet teşkil edilmesi ve böyle bir içtihadı bu heyetin gerçekleştirmesidir. Böylelikle bir kişinin üstesinden gelemeyeceği bu ağır yük cemaatin omuzlarına yüklenmiş olacaktır ki; onun da her zaman dalâlete düşmeyeceği teminatı söz konusudur.

Hitam-ı misk olsun diye sözlerimizi bir âyet ve bir hadis mealiyle noktalayalım. Bu âyet ve hadis, buraya kadar izah etmeye çalıştığımız selefeye karşı gösterilmesi gerekli olan saygıyı, terbiyeyi, anlayışı ve ruh disiplini çok güzel ifade etmektedir:

Âyet-i kerime: *“Ey Kerim Rabbimiz! Bizi ve bizden önceki mü'min kardeşlerimizi affeyle, içimizde mü'minlere karşı hiçbir kin bırakma. Duamızı kabul buyur yâ Rabbenâ, çünkü Sen Raufsun, Rahimsin: Şefkat ve ihsanın son derece fazladır.”*⁴²

Hadis-i şerif: Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: *“Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): “Ümmetim on beş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük belânın gelmesi vacip olur!”* buyurmuşlardı. Yanındakiler, *“Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar*

⁴² Haşr sûresi, 59/10.

nelerdir?” diye sorduklarında Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz de on beş madde saydı. (Bunlardan on beşinci madde şu idi): “Bu ümmetin sonradan gelen nesilleri, önceden gelip geçenlere (çeşitli ithamlar ve bahanelerle) hakaret ettiği zaman artık kı-zıl rüzgârı, zelzeleyi veya yere batışı (hasf) ve suret değiştirmeyi (mesh) veyahut da gökten taş yağmasını (kazf) bekleyin!”

MEVLİT OKUMAK VE OKUTMAK

Soru: Mevlidin yazılış ve okunuş gayesi nedir? Mevlit okutmak bid'at mıdır? Mevlit veya Kur'ân okuma karşılığında para alınabilir mi?

Bugüne kadar Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) doğumunu ve hayatını konu edinen ve O'nu senâ eden, "Mevlit" adıyla pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler daha sonra, mevlit merasimlerinde, mevlithanlar tarafından okunmaya başlanmıştır. Bunların Türkçe'de en meşhuru Süleyman Çelebi'nin "*Vesiletü'n-necât*" adındaki mevlididir. Bugün ülkemizde yapılan mevlit merasimlerinde sadece bu mevlit okunmaktadır.

Süleyman Çelebi Bursa'nın o saf ve dupduru devrinde tepeden tırnağa coşkun bir aşkla yetişmiş bir insandır. O, bu aşkını hem nazım, hem iç heyecanı, hem de Ehl-i Sünnet'in düsturlarını nazara alarak mevlidiyle halka mâl etmiştir ve bu manzum eser, halk arasındaki deyişler ve duyular gibi halkın malı olmuştur. Mevlithanlar, "Mevlid-i Şerif'in müellifi Süleyman Çelebi'nin ruhuna Fatiha." demeseler, onun yazarının Süleyman Çelebi olduğunu kimse bilemezdi. Mevlit o kadar halka mâl olmuştur ki, akide, aşk, heyecan ve Resûl-i Ekrem'e alâka bakımından o âdeta halkın dinî hissiyatının terennümü gibidir. Süleyman Çelebi'ye isnadı şüpheli olan bazı yerlerini ayıracak olursak Mevlit'te, çok ciddî bir safvetle işlenmiş bir aşk u vuslatın mevcudiyetini görürüz.

Mevlidin, dinin ruhuna uygunluğu bakımından Devr-i Risaletpenâhî'de emsali vardır. Allah hakkında medh u senâ,

Allah'ı takdis, tesbih ve tahmid etmek, her zaman teşvik edilen ve öteden beri memduh sayılan şeylerdendir. Bunun dışında Devr-i Saadet'te Resûl-i Ekrem'i sena etmeye ve Allah'ın (celle celâluhu) O'nun üzerindeki nimetlerini dile getirmeye müsaade edilmişti ve bu yapılıyordu. Meselâ “Bânet Suadu” şairi Huzur-u Risaletpenâhî'de Efendimiz'i peygamberliğiyle senâ ederken, Allah Resûlü onu dinlemiş ve istihsan buyurmuşlardır.

Resûl-i Ekrem, onun okuduğu kasidede وَالْعَفْوَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ifadesini duyduğunda çok mahzuz olmuş, o güne kadar Müslümanlar ve Müslümanlığın karşısında olan bu zatı Allah Resûlü af ve kabul buyurmuş, onun مَقْبُولُ sözüne O da مَقْبُولُ sözleriyle ses katmış ve sırtındaki cübbesini çıkarıp “Bânet Suadu” şairine vermişti. Muhtemelen o cübbedir ki, Hz. Muaviye'ye, ondan da daha başkasına intikal etmiş ve derken Yavuz tarafından getirilip Topkapı Sarayı'na konmuştu.

Evet, o devirde de bunlar ve daha binlercesi okunuyor ve dinleniyordu. İmam Bûsîrî'nin yazdığı elden ele, dilden dile dolaşan Kaside-i Bür'e bunların en meşhurlarındandır. Halk arasında yanlış olarak “Buride” diye bilinen bu kasideye Kaside-i Bürde veya Kaside-i Bür'e de denir. İmam Bûsîrî Kaside-i Bür'esiyle, Efendimiz'i medhetmiş, ümmet-i Muhammed de bunu istihsan ederek o gün bugün terennüm edip durmuştur.

Bu kaside asırlarca okunduğu gibi, asırlarca sonra samimî bir Türk âlim ve âşığı da:

Allah adın zikredelim evvelâ,

Vacip oldur cümle işte her kula...

sözleriyle başlamış, “Merhaba” sıyla O’na hoşâmedi etmiş, Vilâdet hâdisesini seslendirerek

Âmine Hatun Muhammed ânesi

Ol sadeften doğdu ol dürdânesi

demiş, Miraç konusunu işlerken sesiyle sözüyle O’nu zirveleştirmiş ve bu geleneği devam ettirmiştir. Bu yönüyle ben, Mevlid-i Nebevi’yi okumayı istihsan ediyorum, hatta müstehaptır diyorum. Çünkü burada, Allah’ı medh ve senâ, Resûl-i Ekrem’i tebci ve tebrik etme var.

Bu sebeple mevlit okutmaya, okumaya bid’at demek uygun olmaz. Bid’at olarak kabul edilse bile ona bid’at-ı hasene denilmelidir ve onun reddedilmemesi gerekir. Ancak mevlidin içinde reddedilmesi gereken şeyler de yok değildir.

Evvelâ, mevlidin para karşılığında okunması tasvip edilemez. Mevlit okuyana hediye verilmeli, ancak okuyan kişi o hediyeyi kerhen almalıdır. Eğer mevlit, Allah’ı ve Resûlullah’ı senâ ise –ki, öyledir– bu mânâda mevlit okuyan kişinin, “Allah’ı ve Peygamber’i methettim. Bana para verin.” mânâsına o beklentiye girmesi, hemen paraya elini uzatması, Allah’a ve Resûlü’ne karşı yakışıklı düşmemektedir. Mevlit okuyan kişi bunun karşılığını beklemediği hâlde farkında olmadan cebine bir şey konulmuşsa, bence mümkünse bunu yememelidir.

İkinci olarak, mevlit samimî ve içten gelerek okunmalıdır. Meselâ bir kimse, “Her ne zaman Seni anarsam gözyaşlarım ceyhun olur.” veya “Her kaçan Seni ansam kararım kalmaz.” der de öyle olmazsa, yalan söylemiş ve riyakârlık yapmış olur.

Kur'ân-ı Kerim'i para karşılığı okuma meselesine gelince, o, daha fazla hassasiyet isteyen bir husustur. Zira Müslümanın, onu okuması ve mânâsını anlatması, muallimin vazifesi cümlesindedir. Bunu medar-ı maişet yapmak, Kur'ân'ın hikmet-i nüzulüne zıttır. Kelâmullah, insanlar, sırtından para kazansın diye indirilmemiştir. Kur'ân, hayat ona uydurulsun, ona göre tanzim edilsin, insanlar Allah'ın istediği düzen içine girsinler diye inmiştir. Cenâb-ı Hak, nerede, “Biz Kur'ân-ı Kerim'i indirdik.” diye Kur'ân'ı anlatmışsa, hemen arkasından ona uymayı emretmiş, Kur'ân'ın hikmet-i nüzulüne dikkati çekmiştir. Bunların içinde de “Siz Kur'ân-ı Kerim'i okurken karşılığında bir şey alabilirsiniz.” şeklinde bir hüküm yoktur.

Ancak halef fukahâ, “Bir kimse Allah rızası için hatim okursa, o kişiye hediye verin ve onu memnun edin.” demişlerdir. Kur'ân okuyan kişinin vazifesi herhangi bir şey talep etmemek, hatta bunu kalbinden dahi geçirmemektir. Çünkü bu, zaten onun vazifesidir. Dinleyenlerin vazifesine gelince, o kişi Kur'ân okumuş, hem kendisi sevap kazanmış, hem de kendisini dinleyenlere sevap kazandırmıştır. Böyle bir kimse hususiyle de ihtiyacı varsa mümkünse hoşnut edilmelidir. Fakat bunu da mutad hâle getirmemek ve bir esasmış gibi ele almamak gerekir.

Bu, çok su götürür bir hamurdur. Muvazaneyi bulamaz da yanlış bir söz söylersem meslektaşlarımı ve kardeşlerimi kırarım ki, bundan Allah'a sığınırım. Her şeyin terk edildiği bir devirde bir camia, bu işe Allah'ın lütfuyla sahip çıkmış, çok az şeye kanaat etmiş, mescitleri açmış ve namaz kıldırmışlardır. Günahımız ve günahları vardır, Allah affetsin.

Ancak bu iş yerde kalmamış ve onlar bu vazifeyi bugüne kadar götürmüşlerdir. Vâkıa ihlâs, irşad ve tebliğdeki şuur gibi ciddî eksiklikler vardır. Bu zamana kadar bu işi yarım yamalak getirenlere dua edelim. Dileyelim ve dilenelim Cenâb-ı Hak tamını lütfetsin ve bizi tam ihlâsa mazhar eylesin.

HASETTEN KURTULMA YOLLARI

Soru: Haset duygusu nasıl izale edilir? Bu maraza müptela insan nasıl hareket etmelidir?

Haset dediğimiz şey, Türkçesi itibarıyla insandaki kıskançlık hissidir. Bunun en düşük seviyede cereyan eden mahzursuz şekline gıpta, en üst seviyede ve gayri meşru olanına da kıskançlık, çekememezlik deriz. Arapçada her iki mânâ da haset sözüyle anlatılır.

Allah Resûlü bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur: “Yalnız iki kişiye haset edilir. Biri, Allah’ın, mal verip hak yolunda harcamaya muvaffak kıldığı kişi; diğeri de, Allah’ın, kendisine ilim verip de onunla amel eden ve bunları başkasına öğreten (yani ilmini infak eden) kimsedir.” Burada Efendimiz, hasedi, gıpta mânâsına kullanmıştır. Gıpta mânâsına gelen bir diğer kelime de “tenâfûs” sözcüğüdür ki, ⁴³ فَلْيَتَأَفَسِ الْمُتَأَفِسُونَ âyeti hayırda yarışmaya teşvik anlamıyla bunu ifade eder. Yani insan, ilim sahibi birisinin ilmini neşrettiğini gördüğünde “Keşke ben de böyle olsaydım ve neşr-i hak yapsaydım!” duygu ve düşünceyle o kişiye gıpta ile bakabilir. Veya bir kimsenin olabildiğine serveti vardır, bu kişiye Allah, hem servet, hem de serveti değerlendirme, yani cömertlik vermiştir. O da malını tebzire girmeden hak yolunda saçar savurur, îsâr yapar ve sehavette bulunur. Bunu gören birisi: “Keşke benim de servetim olsaydı da böyle sarf ediverseydim.” duygu ve düşüncesiyle o kişi hakkında gıpta edebilir. Asr-ı Saadet’te, ensar-ı kiram ve muhacirîn-i izâm fukarâsı (radıyallâhu anhüm), “Yâ Resûlallah! Zengin kardeşlerimiz, bizimle beraber namaz kılıyor ve oruç

⁴³ Mutaffifin sûresi, 83/26.

tutuyorlar. Ayrıca servet sahibi olduklarından infak da edebiliyorlar. Bizim ise infak edecek bir şeyimiz yok.” derler. Allah Resûlü de onlara namaz tesbihatını tavsiye eder.

Evet, hasedin gıpta şeklinde olanı mahzursuzdur. Fakat bunun sınırı ayarlanamadığı takdirde bazen mahzurlu olan kıskançlık derecesine girebilir. Meselâ bir kimse, beğendiği, takdir ettiği ve gıptayla baktığı bir ehl-i ilim hakkında, daha sonraları, “Niye onda ilim var da bende yok!” duygu ve düşüncesi içinde olursa sınırı aşmış olur. İşte arada böyle ince bir fark vardır. Bundan tevakki etmek, dikkatle basmak ve o noktada batmaktan korkmak lâzımdır. İnsan, “Gıpta sınırındayım.” derken, farkına varmadan haset sınırına girmiş olabilir. O bakımdan mü'min kardeşlerinin gıpta damarını tahrik etmemek de, gıpta edilecek hâlde bulunan kimselere düşen bir vazifedir.

Allah'ın sevmediği ve büyük günahlardan sayılan hasede gelince, bunun, insanın hem şahsî ve dünyevî, hem de uhrevî hayatı adına büyük zararları vardır. Zayıf bir hadis-i şerifte, “*Haset, tıpkı ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi ameli ve hasenatı yer bitirir.*” buyrulmaktadır. İnsan, amel yapar yapar da –Allah muhafaza buyursun!– döner haset ederse, her şeyi birden gider. Böyle açıktan açığa hasedin dışında, başkalarını kıskanma hâlet-i ruhiyesi içinde bulunan birinin de, bazen ibadet ü taatin feyzini, bereketini, yümnünü ve hayrını görmemesi söz konusudur. Meselâ böyle bir kimse, birinin namazını kıskanıyorsa, mütemadiyen huzur ve huşu içinde namaz kılan o insanı gördükçe veya tahayyül ettikçe, namazından zevk alamadığı gibi kalben de asla terakki edemez ve Hakk'a yaklaşamaz. Bu yönüyle de o, mânevî huzurunu yer bitirir. Öte yandan da Cenâb-ı Hakk'ın bir

insana takdir ettiği şeyi, kaderi tenkit mânâsında istemediğinden dolayı, kadere karşı gelir ve Allah'a karşı da suidepte bulunmuş olur. Mevlâ, kimine cemel, kimine mal, kimine mansıp, kimine de câh vermiştir. O kimse, Mevlâ'nın onun hakkında kader programıyla takdir ettiği şeye razı olmadığından ötürü, doğrudan doğruya attığı tenkit taşları, kaderedir ve böylece o, –hâşâ– Allah'ın icraatını tenkit etmiş sayılır; evet, o, bu şekilde haset etmesiyle kendisi için öyle felaketli bir yola girmiştir ki, en acınacak birinin durumuna düştüğü hâlde kimse tarafından acınmaz da.

Şimdi de meselenin dünyaya ait yönüne bakalım. Haset eden insan, mahsuddan (haset edilen kişi) evvel kendi kendini yer bitirir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın onun hakkındaki nimet ve takdirlerini gördükçe müteessir olur. Hasta olur, yıpranır. Kalbi zaafa uğrar, bedeninde ciddî bir zaaf hissetmeye başlar. Çünkü bu durum, onun uykularını kaçırır. Meselâ siyasî cep-hede birisinin adım adım muvaffakiyete gitmesi, şayet haset ediyorsa ötekini öyle kıskandırır ki, o kimse artık muvazene-li hareket etme imkânını da kaybeder ve dengesiz bir şekilde sağa sola saldırır durur. Aynı durum ilimde de söz konusudur; birisi, ilim sahasında ileriye gitmiş, diğeri gidememiş ve kıskançlığa düşmüşse bütün bütün muhakeme kabiliyetleri alt üst olur. O, artık ne düşünebilir, ne anlayabilir, ne de terkip yapabilir. Bu durum servet hususunda da aynıyla söz konusudur. Birilerinin yığın yığın mal kazanması, diğerrinin o ölçüde bir şey elde edememesi onu öyle kıskandırır ki, “Ne yapayım, ne edeyim de bu adam böyle kazanmasın.” diye düşünür. Bu kimse zamanla kendini yer bitirir, hatta muvazenesi bozulur da artık ticaret de yapamaz.

Hasetten kurtulma yollarına gelince;

1. Hasetten kurtulmak çok kolay değildir. Çünkü o ahlâk-ı seyyienin insan tabiatında en köklü olanıdır. Eğer insan, hasedin bu kabîl maddî-mânevî zararlarını düşünebilirse ihtimal ondan kurtulabilir.

2. Kişi, Cenâb-ı Hakk'ın herhangi bir insana verdiği nimetlerin encamını düşünmelidir. Bir kimsenin zâil ve fâni şeylere karşı bâkileştirebileceği nimetleri o yolda heder, ifna ve itlâf etmesi kâr-ı akıl değildir. Meselâ birinin nimetler içinde yüzdüğünü gören kimse, haset etme yerine şöyle demelidir: “Cenâb-ı Hakk'ın bana verdiği şeyler de bir nimettir. Ben başkasının nimetlerini kıskanma ile uğraşırken bana verilen bu nimetleri bâkileştirmesem, işte o zaman kaybetmiş olurum.”

3. Bir insanda gördüğümüz nimetin elde edilme yollarına bakılmalıdır. Zira her şeyin kendine göre bir elde edilme yolu vardır. Bu itibarla, servet sahibi birini gördüğümüzde, o serveti elde etmenin yoluyla onu kazanmaya bakmalıyız. İlim, makam, mansıp gibi şeylerde de aynı şeyi düşünebiliriz. Evet, zannediyorum, “Her şeye yoluyla varılır.” prensibiyle, yoluyla o noktaya varmak ve o durumu ihraz etmek mülâhazası kısmen haset rahatsızlığını izale eder.

4. Şu fâni dünyada fâni şeylere bel bağlayıp gönül vermek, onların bizde olmasını temenni edip başkalarınınkinin de zevalini düşünmek, mü'mine asla yakışmaz. Kişi, Cenâb-ı Hakk'ın bâki nimetlerine hasr-ı nazar ederek bunların zevali ve bâki nimetlerin de bekâsı muvazenesiyle hasedine konu teşkil eden şeyi değerlendirebilir.

5. Ayrıca haset eden, hiç olmazsa bu hissini izhar etmeye bakmalı ve bu mevzuda kendini zorlamalıdır. Evet kişi, hasedi izhar etmek suretiyle kendini hasede alıştırmamalıdır. Bu noktada kendisini tedip etmeli, elini, ağzını, gözünü, dilini ve kulağını kontrol altında tutmalıdır.

6. Kişi, başkalarının mazhar olduğu nimetleri araştırıp karıştırmamalı ve derinliğine vâkîf olmayı düşünmemelidir. Madem kendisinde böyle bir hastalık var, bunun tedavi ve çaresi, mümkün olduğu kadar onların mazhar oldukları nimetleri görmemektir. Aksi takdirde kendisini kıskandıracak şeyler karşısına çıkarsa rahatsız olur. Nitekim bir âyet-i kerimede, “Sizi rahatsız edebilecek hoşnut olmayacağınız neticeler karşınıza çıkmaması için çok soruşturup durmayın.”⁴⁴ buyrulmaktadır. Vâkıa bu âyet bu vesileyle değil, Efendimiz’e çok soru sorulmasını men sadedinde nazil olmuştur. Ancak âyet, işârî mânâsıyla bu meseleye de bakmaktadır.

Hasedin izalesi mevzuunda belki galîle-i sadrı izale edilecek bir şey söyleyemedim. Ancak bir konferans mevzuu olabilecek çapta geniş bir konuyu kısaca arz etmeye çalıştım.⁴⁵

⁴⁴ Mâide sûresi, 5/101.

⁴⁵ Ayrıca bakınız.Gülen, M. Fethullah, Sükûtun Çılgınlıkları, s.121; İkinci Yağmurları, s. 325.

FESAT ŞEBEKELERİ KARŞISINDA TESBİH Ü TAKDİSLE BESLENME

Soru: Allah Resûlü bir hadis-i Şeriflerinde deccallerin geldiği dönemde büyük kılıklarin olacağını ve inananların bu kılık dönemlerinde tesbih u takdislerle besleneceklerini haber veriyor. Bu hadisi nasıl anlamalıyız?

Fesat Őebekelerinin başında bütün bir dünyayı hercümereç eden Deccal gelir. Deccal; yalancı –hatta mübalâğalı bir isim olması hasebiyle– kendi yalanına kendisi de inacak derecede profesyonel bir yalancı demektir. Peygamberlerin davasını ifsat etmeye çalışan herkese bu isim verilmiştir. Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce bir hayli Deccal ortaya çıktığı gibi bir o kadar da O’ndan sonra zuhur etmiştir. Hatta O’nun hayat-ı seniyyelerinde, yani ışık ve nur döneminde bile Müseylimetü’l-Kezzab gibi, Secah gibi ve bir aralık irtidat eden Tüleyha –ona da denecekse– gibi Deccaller zuhur etmiştir.

Deccalleri tavsif mevzuunda Efendimiz’den Őerefsüdur olan hadis-i Őerifler her dönemin Deccalini ayrı tarif ettiği için, genelde resimler farklı farklıdır. Meselâ, zalim bir kavmin deccaliyetini anlatırken, “Gözleri çukurca, elmacık kemikleri çıkık, yüzleri ablak ve kalkan yapısında, ayaklarında çarık var.” demek suretiyle onların simaları çizgi çizgi anlatılır ve en karakteristik yanları üzerinde durulur. Yine Efendimiz’in değişik zaman dilimlerinde Müslümanların içinde zuhur edecek ve İslâm’ı tahrif hesabına nifak düşüncesini temsil eden dünya kadar insan tarifi vardır ki, siz onların Marks, Lenin, Troçki gibi profesyonel yalancılar olduğunu hemen anlayabilir ve “Tam onları anlatıyor.” dersiniz.

Bu dönemlere has olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların getirmiş olduğu sistemlerin âdeti Ye'cüc-Me'cüc gibi Müslümanları muhasara altına alacağını, ciddî kıtlıkların yaşanacağını, semadan bir damla yağmur düşmeyeceğini, zeminin bir rüşeym bile bitirmeyeceğini ve insanların sefalet içinde kalıp açlıktan öleceklerini haber verir. Nitekim bu sözler karşısında âdeti şoke olan sahabe efendilerimiz endişe içinde “Öyleyse ne yiyecekler ey Allah’ın Resûlü?” derler. Efendimiz de: “Onlar, tesbih u takdisle beslenecekler.” buyurur.

Öncelikle Efendimiz’in bu cevabı bazılarınca yadırganabilir, bizce değil. Bilindiği gibi, Efendimiz, savm-ı visale devam ettiğinde sahabe-i kiram da aynı şeyi yapmak isteyince, buyurmuşlardı ki: “Siz yapmayın, ben sizin bilmeyeceğiniz bir şekilde yediriliyor ve içiriliyorum.” Dolayısıyla İnsanlığın İftihar Tablosu’nda mucize şeklinde zuhur eden “O, beni yediren, içirendir, hastalandığım zaman bana şifa verendir.”⁴⁶ gerçeği; mü’minlerde de bir ikram-ı ilâhî olarak ya da daha enfes mânâsıyla keramet şeklinde tecellî edebilir. Hassaten küfrün ezici ve kâhîr bir güçle Müslümanların üzerine geldiği bir dönemde, her şeye rağmen Müslümanlıktan vazgeçmeyen insanların *سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ* demeleri, bir yandan kâfirlerin şerrinden sıyanetlerine vesile olurken diğer yandan da ruhanîleşmeleri ölçüsünde onları maddî gıdadan müstağni kılacaktır. Çünkü bu kelime-i mübarekeden daha câmî celâli cemal yanında, cemali de celâl yanında ifade eden bir tesbih yoktur.

⁴⁶ Şuarâ sûresi, 26/79, 80.

Bugün dahi insanların bazen kırk gün bir şey yemeden durdukları, bilinen hâdiselerdendir; bir insan eğer kırk gün bir şey yemeden durabiliyor ve vücudun yaşamı için gerekli olan kaloriye ihtiyaç hissetmiyorsa, bu, insanlar, yerinde çok az bir şeyle de geçinebilirler demektir. Nitekim Hz. Bediüzzaman, bir lokma ekmekle altı ay idare ettiğini ifade ediyor. Buna göre onların rızkı *سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ* tesbihidir denebilir.

Bu tesbih u takdisle alâkalı yine Üstad Hazretleri şöyle der: “Burada bir *سُبْحَانَ اللَّهِ* dersin, orada bir meyve-i Cennet yersin.” İhtimal Allah (celle celâluhu) bazılarının meyvelerini burada da ihsan ediyor. Buna misal teşkil edecek bir hususu burada anlatmakta yarar mülâhaza ediyorum:

Henüz 12-13 yaşlarında iken, Abdülhamid’e yaverlik etmiş Medet Efendi diye bilinen bir şahısla beraber aynı binada kaldım. İttihatçılar 31 Mart hâdisesinde Abdülhamid’i tahttan indirince onu da deli diye tımarhaneye atmışlar. Tuhaf hâlleri vardı.. Alvar İmamı onun hakkında, “Bu, ermiş, fakat farkında değil.” derdi. İşte onunla kaldığımız dönemlerde her gün bana pardösüsünün cebinden portakal çıkarır verirdi. Çocukluk bu ya.. bu cep bu kadar portakal alır mı dedim ve bir gün elimi o cebe soktum; bir de ne göreyim, cebin dibi delik..!

Hâsılı; Üstad gibi, o insanlar da, kendilerini evrâd ü ezkâra verir, dolayısıyla tesbih, takdis, tahmid onların hayatlarında önemli bir yer işgal eder ve çok az bir şeyle kifâf-ı nefis edebilirler. Böylece tıpkı eskinin tekye ve zaviyelerinde kendilerini ibadet ü taate vermiş çile çeken insanlar gibi onlar için de esbap bilküllüye sukut edebilir ve bizim için günde üç defa sofraların inip kalkmasına mukabil onlar sadece bellerini

doğrultabilecek kadar yer, açlıklarını giderir, ötesini de gereksiz sayarlar. Dolayısıyla az yer, az içer, az uyur.. hayrete varır ve O'nda fâni olabilirler. Yoksa bütün bütün cismaniyetleri üzerlerindeyken “Hiçbir şey yemezler.” demek doğru değildir.

HİDAYET, TAKVA, İFFET VE GINA

Soru: Allah Resûlü'nün sabah-akşam tekrar ettikleri duaları arasında geçen اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ الْهُدٰى وَالتَّقٰى وَالعَمَافَ وَالعِنٰى duasının mânâsını ve şerhini lütfeder misiniz?

Fem-i Güher-i Nebevî'den çok defa sâdır olan bu ve bunun gibi pek çok dua, kendisi için makamlar üstü makamlara ulaşma mevzuunda bir vesile, bizim için de bir irşad ve tenvir-dir. Allah Resûlü'nün bu duasının mânâsı şöyledir: “Allahım, Senden hidayet, takva, iffet ve insanlara muhtaç olmayacak kadar zenginlik istiyorum.” Şimdi de bu kısa mealden sonra Efendimiz'in sabah-akşam Allah'tan (celle celâluhu) istediği bu dört önemli hususu kısaca izah etmeye çalışalım:

Hüdâ, doğruyu, dinin tarif ettiği istikamet yolunu, Allah'a açık olmayı temsil etme gibi mânâlara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'deki, “*Elif lâm mîm. İşte Kitap! Onda şüphe yoktur. O, müttakiler için bir hidayettir.*”⁴⁷ âyet-i kerimesindeki “hüden” kelimesi de bu mânâyâ gelmektedir. Ayrıca bu âyette “hüdâ” ile “takva” kelimeleri arasında da ciddî bir irtibat olduğu görülmektedir. Nitekim âyet-i kerimede, Kur'ân'ın kendisinde herhangi bir şüphenin bulunmadığı ve bu durumu da ancak müttakilerin sezebileceği vurgulanmaktadır. Bu açıdan da ikinci kelimeyle birinci kelime arasında bir irtibat vardır. Fatıha sûresinde geçen اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ “*Bizi doğru yola hidayet eyle.*”⁴⁸ âyetiyle de işte bu hidayet istenilmektedir. Doğruyu bulmaya müsait olarak yaratılan insan, doğruyu bulma yollarına intisap edecek ve neticede de hep

⁴⁷ Bakara sûresi, 2/2.

⁴⁸ Fâtıha sûresi, 1/6.

doğruluğun yamaçlarında dolaşacaktır. Daha sonra gelen âyetlerle de, “mağdûbîn ve dâllîn” kelimeleriyle, hidayete erdikten sonra “gazaba uğrayanların” ve “sapkınlar”ın gittiği yoldan kaçınılması vurgulanmaktadır.

Değişik bir zaviyeden, Allah Resûlü'nün sabah-akşam ve ya sık sık yaptığı bu duasında “hüdâ”yı istemesini şöyle değerlendirmek de mümkündür: Efendimiz'in “hüdâ”dan kastı *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* hakikatidir. Nitekim O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde *جَدُّوْا إِيمَانَكُمْ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* “İmanınızı sık sık ‘Lâ ilâhe illallah’la yenileyin.” buyurmaktadır. İnsan için zaman, mekân ve onun atomları her an değiştiğinden o da maddesi itibarıyla her gün âdeta farklı bir şahıs olmaktadır; olmaktadır ve her gün, ihya edilmemiş bir zamana, ölü bir mekâna girmekte ve henüz tenevvür etmemiş ölü bir kısım zerrelere onun vücuduna girmektedir. Öyleyse insan, her an *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* demek suretiyle “Allahım, Senden hidayet talep ediyor ve şahsî dünyamı aydınlatmanı istiyorum.” duygu ve düşüncesi ile imanda yenilenmeye talip olmalıdır.

Ayrıca “hüdâ” kelimesi, Allah Resûlü'nün bütün hayatı boyunca ortaya koymuş olduğu örnek hayatını ve Sünnetini yaşamayı da ifade etmektedir. Nasıl ki Efendimiz'e bakıldığında Allah hatırlanıyor, mü'mine bakıldığında da Efendimiz hatırlanmalıdır. Mü'min, ahlâk ve terbiye bakımından Muhammedî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ruhla bezenmeli, O'nun hâl ve tavırları mü'minin bütün hayatına yansımaları ve mü'min ahlâken ve terbiye cihetiyle o ruhla yaşamayı kendisine ideal bir yaşam tarzı olarak seçmelidir.

Bu mevzua müşahhas bir misal olması açısından sahabe-i kiramdan İbn Mesud'u örnek vermek mümkündür. İbn Mesud,

konuşması, mimikleri, oturması ve kalkması ile Allah Resûlü'ne en çok benzeyen sahabilerden biridir. Burada istidradî olarak şunu arz etmekte de yarar var: Bazı kaynaklarda İbn Mesud'un davranışları itibarıyla "tamamen Efendimiz'e benzediğine" dair rivayetler vardır. Bu rivayetlerde İbn Mesud'u Efendimiz'e benzetenlerin, onu "tanıdıkları sahabe arasında" benzettikleri anlaşılıyor. İhtimal bu söz, uzun süre Kufe'de bulunan İbn Mesud'u görmüş Kufeliler tarafından söylenmiş olmalıdır. Meselâ Kufeliler, Hz. Ömer'i veya Hz. Ebû Bekir'i hiç görmemişlerdi; görselerdi ihtimal fikirlerini değiştirecek ve başka benzerlerden de bahsedeceklerdi. Zira, çoğunluğu itibarıyla bütün ashabı, hem de her hâl ve davranışlarıyla O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) hatırlatıyorlardı.

Kufe'de İslâmî duygu ve düşüncenin sistematik olarak yapılanması ve şekillenmesinde İbn Mesud Hazretleri'nin rolü çok büyük olmuştur. Bu itibarla da Kufe'de hemen herkes onu tanıma fırsatı bulmuştu. Öte yandan ta gençlik ve çocukluk yıllarında İslâm'la müşerref olan İbn Mesud, Efendimiz ve O'nun hane-i saadetlerine o kadar yakın olmuştu ki, bazıları onun Ehl-i Beyt'ten olduğu zannına bile kapılırdı. Evet, gerçekten de İbn Mesud, ilk Müslümanlardan olması ve erken yaşlardan beri hep Allah Resûlü'nün yanında bulunması itibarıyla Efendimiz'in tavırları onun tabiatı hâline gelmişti; ama kendilerine bakıldığında, ibadet ve tavırlarında Efendimiz'in görüldüğü daha pek çok sahabe ve tâbiînin varlığı da bir gerçektir.

Yine aradan asırlar geçtikten sonra gelen İmam Rabbânî ve Bediüzzaman gibi devâsâ kametlerin namaza durduklarında, Allah Resûlü için anlatılan "sanki içinde tencere kaynıyor gibi" kıvrım kıvrım olmaları, çevrelerini unutmaları, huşu

içinde inlemeleri; Kur'ân okurken her kelimeyi ağızlarında duyup-tadıp; evirip-çevirip mânâ hüzmeleriyle bütün tadını alma gayreti içinde tekrar etmeleri ve bu hâlet-i ruhiye içinde secde ve rükûlarını yapmaları neticesinde Muhammedî ruh ve mânâyı yakalayıp sergilemeleri, onların her zamanki hâlleri olmuştur. Evet, ibadet hayatı açısından da Efendimiz'e benzeme ve O'nu temsil etme ayrıca önem arz etmektedir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir taraftan bu duasıyla değişik ufuklarda tayaran ederken, diğer taraftan âdetâ “Sizin de kanatlanmanız için bu çok önemli bir esastır.. buna sahip çıkın..” diyerek mü'minleri hidayet mevzuunda irşatta bulunmaktadır. Mü'min her an Allah'tan hidayet isteme konumundadır; ancak o hidayetin kapısı, sırlı takva anahtarıyla açılmadığı takdirde, içine girilmesi gerekli olan yere girilmemiş olacaktır. Onun için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “hüdâ”nın arkasından hemen “takva”nın da istenmesini salıqlamaktadır.

Takva, farzları yapmak, haramları ve kebaire (büyük günahları) terk etmektir. Bunları yapan bir mü'min, takva dairesine girmiş sayılır. Gerçi, farzları yapıp, haram ve kebairenden kaçınmak ile girilen yer, takvanın sofasıdır. Daha sonra şüpheli şeylerden uzak durup haramların semtine sokulmamakla biraz daha ilerlenmiş olur ve takva kapısından içeriye adım atılmış sayılır. Ardından bir kısım mübahları, “şüphelidir” mülâhazasıyla terk etmek suretiyle de asıl takvaya ulaşılmış olunur.

Bir mü'minin, hidayetten ve hidayet rehberi sayılan Kur'ân'dan tam istifadesi de işte bu ölçüde bir takvaya vâbestedir. Hidayet ile takva âdetâ ikiz kardeş gibidir. Nitekim yukarıda izah edildiği gibi Kur'ân'ı anlama, duyma, onun ulviyet ve

azametine ulaşabilme takvaya bağlıdır ve takvanın derecesine göre de istifade nispeti artmaktadır.. evet takvada derinleşen mü'minin, Kur'ân'ı anlayışı, sezişi ve duyuşu da derinleşir.

Duada üçüncü istek olarak "iffet" zikredilmektedir. İffet, şehvânî yanları itibarıyla insanın elini, ayağını, dilini, dudaklarını, gözünü, kulağını günahlardan koruyarak onun haramlara girmemesi demektir. İnsan, büyük günahları genellikle ağız ve apış arası ile işlediği için Allah Resûlü bir hadislerinde, "İki çene arası ile apış arası mevzuunda günaha girmeyeceğinizde dair bana söz verin, ben de Cennet'e gireceğinize dair size söz vereyim." buyurarak ağız ile apış arasını aynı hat üzerinde bir araya getirmektedir ki, bu, iffetin sadece bir yanındır.

Bir diğer yanıyla ise o, temelluk ve dilencilik yapmamak, başkalarına yüzüsu dökmemek demektir. Duada sayılan diğer kelimelerle birlikte ele alındığında, iffetin mânâsını böyle anlamak daha uygun olacaktır zannediyorum. "Bu yardımlar, kendilerini Allah yoluna vakfeden yoksullar içindir. Bunlar yeryüzünde dolaşma imkânı bulamazlar. Halktan istemekten geri durmaları sebebiyle, onların gerçek hâllerini bilmeyenler, onları zengin sanırlar. Ey Resûlüm, sen onları simalarından tanırsın. Onlar yüzüzlük ederek halktan bir şey istemezler. Hem hayır adına her ne vererseniz mutlaka Allah onu bilir."⁴⁹ âyet-i kerimesi de işte bu mânâdaki iffeti anlatmaktadır.

Âyette bahsedilen hayatı yaşayanlardan birisi olan iffet âbidesi Ebû Hüreyre (radiyallâhu anh) o dönemdeki durumunu şöyle nakleder: "İnsanlardan bir şey istemeye çok utanırdım. Çok defa açlıktan bayılırdım da beni saralı zannederlerdi;

⁴⁹ Bakara sûresi, 2/273.

çocuklar gelir benimle eğlenirdi.” Bu hâlden ötürü Ebû Hüreyre’nin dilencilik yaptığını hatta temellukte bulunduğunu düşünenler bile olmuştur. O, insanlardan bir şey istemeye utandığından *أَسْتَفْرَأُ* şeklinde bir ifade kullanıyordu. Esasen bu cümle, “Ben sizden Kur’ân talep ediyorum.. bana Kur’ân okuyun.” mânâsına anlaşılabilceği gibi “Bana yemek verin.” anlamına da gelmekteydi. Tabîî, hâlden anlamayanlar, tıpkı ölen adama Kur’ân okunduğu gibi oturup onun başında Kur’ân okuyorlardı.

Hakîm b. Hizam da sahabe-i kiramın ileri gelenlerindedir. Bu sahabi de Ebû Hüreyre gibi kimseden bir şey istemeyi ahlâk hâline getirmişti. Efendimiz, Hakîm b. Hizam’la insanlardan bir şey istememe konusunda söz almıştı. O da ömrünün sonuna kadar bu sözünde durmuştu. Öyle ki, kırbacı yere düşürdüğünde onu bile kimseden istememek için devesinden inip alır, yine devesine binerdi. Daha sonraları ise Hakîm b. Hizam’a sadaka ve teberru adına hiçbir şey kabul ettirilememişti.

Ashap içinde isteyen insan sayısı çok azdı. Bu insanlar çok ciddî sıkıntılara da maruz kalmalarına rağmen kimseden bir şey istememiş ve hep afif yaşamışlardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ömrü boyunca afif yaşamış; hurma elyafından yapılmış hasır üzerinde yatmıştı ki, bu hasır mübarek vücudunda derin izler bırakırdı. Bazı günler evinde hiç ocak yanmaz, O aç sabahlar, aç akşamlardı. Fakat bütün bu sıkıntılara rağmen gerek Efendimiz, gerekse sahabe-i kiram “Susuzum, bittim, bu insanlarda vefa yok, bize bakmıyorlar, biz hayatlarımızı bunların saadetlerine, mutluluğuna, hidayetine vakfetmişiz, bu ne büyük bir vefasızlık...” şeklinde, yarım

kelimeyle dahi olsun bir sitemde bulunmamışlardı; evet onlar işte bu ölçüde afif idiler.

Duada iffetin hemen arkasından gelen “gınâ” kelimesi de iffeti takviye eder mahiyettedir. “Gınâ” kelimesi “başkalarına el açtırmayacak kadar bir imkâna malik olma” ve bir de “gönül zenginliği”ne sahip bulunma mânâlarına gelir.

Her ne kadar iffet güzel bir şey olsa da herkes buna dayanabilecek seviyede olmayabilir. O yüzden bir insan, başkalarına muhtaç olmayacak şekilde Allah’tan zenginlik de isteyebilir/istemelidir. Öte yandan “gönül zenginliği” mânâsına da gelen gınâ, çok ulvî bir pâyedir. Bu pâyeye ermiş birisi, ne kazandığı şeyden memnun olur, ne kaybettiği şeyden mahzun. Dünyayı kesben değil kalben terk eden böylesi insanlar, Hz. Eyüp misali *“الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعْطَانِي ثُمَّ أَدَّهَبَ عَنِّي”* *“Hamdolsun o Allah’a ki, önce verdi sonra da aldı.”* duygu ve düşüncesinde hareket ederek her dem şükürle oturur kalkarlar.

Evet, her mü’min, *“Allahım, Senden hidayet, takva, iffet ve insanlara muhtaç olmayacak kadar zenginlik istiyorum.”* duasını dilinden düşürmemeli ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ortaya koymuş olduğu örnek hayatı yaşama mevzuunda a’zamî cehd ve gayret göstermelidir.

VAHYİN EMİN ELÇİSİ: CEBRAİL

Soru: Peygamberlere vahyi tebliğ eden Hz. Cebrail'in, Kur'an-ı Kerim'de başka sıfatlarla değil de özellikle "emin" sıfatıyla vasfedilmesinin önemi ve hikmetleri nelerdir?

Her şeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki, enbiyâ-i izâma vahiy getiren melek, sadece Cebrail (aleyhisselâm) değildir. Hz. Cebrail'le beraber Hz. Mikâil'in, Hz. İsrafil'in ve hatta hiç bilinmedik bir meleğin de peygamberlere vahiy getirmesi söz konusudur. Ancak vahiy, genelde Cibril'le tanınmakta ve "Cibril" denildiğinde de "vahyin emini bir melek" akla gelmektedir. Evet, Hz. Cebrail vahiyle böylesine bütünlüşmüş büyük bir melektir.

Cebrail'in bir diğer misyonu, enbiyâ-i izâmı korumaktır. Nitekim Cebrail (aleyhisselâm), Mikâil (aleyhisselâm) ile birlikte Bedir'de Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmana karşı korumuşlardır.

Hz. Cebrail'in bir diğer misyonu ise Bedir'de **أَفْدَمَ حَيْرُومَ** diyerek atını sağa-sola koşuşturarak düşmanları kırbaçlamak suretiyle yaptığı gibi, bir taraftan düşmanların moralini bozmak, diğer taraftan da inanan insanların kuvve-i mâneviyelerini takviye edip onları şahlandırmaktır.

Bunlar gibi Cebrail'in daha değişik misyonları vardır, ama bu misyonları arasında en önemlisi, onun "vahiy meleği" olması ve vahiy getirmesidir. Kur'an-ı Kerim'de bu mübarek melekten bahsedilirken, onun Allah'ın her emrine karşı iki büklüm, inkıyat içinde bulunduğu ve makam itibarıyla da

“emin” olduğu bildirilmektedir⁵⁰ ki bu, Hz. Cibril’in önemli bir vasfıdır. Cibril-i Emin, gelecekte tamamen emanetle irtibatlı önemli bir vazifeyi yükleneceğinden, yüklendiği bu vazifeyi tam ve bihakkın temsil edeceğinden dolayı bu önemli vasıf bizzat Cenâb-ı Hak tarafından ona âdetâ bir ilk lütuf ve bir avans olarak bahşedilmiştir.

Enbiyâ-i izâm gibi bir elçi olması itibarıyla Cibril-i Emin’in de emin olmasının yanında daha başka sıfatları da vardır. Ama ihtimal ki bu sıfatlar, onun bir melek tabiatı taşıması ve zaten başka türlü olamayacağından dolayı ayrıca zikredilmemiştir. Meselâ enbiyâ-i izâmın “iffet” sıfatı vardır; ancak melekler zaten şehvânî duygu taşımadıkları için harama karşı kapalı sayılırlar; bu açıdan iffet, tabiî olarak Hz. Cibril’in önemli bir yanı ve derinliği olmasına rağmen o, iffetle nazara verilmez. Aynı zamanda melekler, yalan söylemeyen varlıklardır. Daha doğrusu Hakk’ın mükerrerrem ibadıdır. Evet, onlar, Allah’ın emirlerine kilitlenmiş olduklarından tabiatları itibarıyla yalana kapalıdırlar. Öyle ise sıdk (doğruluk), onların tabiatı demektir. Doğruluk, haddizatında emniyetin bir yanı olduğundan dolayı bu husus emanet içinde mütalâa edilebilir.

Enbiyâ-i izâm, insanları tiksindirip kaçırarak yara, bere, hastalık vb. gibi kusurlardan muallâ, müberra ve mukaddestirler. Cibril de bir melek olduğu için tabiatı daima güzelliklere açıktır ve kendisi için kusur sayılabilecek her türlü durumdan muallâ, müberra ve mukaddestir.

Cibril’in tabiatı tek buudlu değildir. İbn Arabî Hazretleri, Cenâb-ı Hakk’ın bir kısım isimleri okunduğunda cinlerin hâlden

⁵⁰ Bkz.: Tekvir sûresi, 81/21.

hâle geçip değişik şekil aldıklarını söylemiştir. İhtimal cinler gibi melekler de Allah'ın isimlerinden bazılarını okuduklarında o isimlere göre değişik şekillerde temessül edebilmektedirler. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin kendisine nasıl geldiğini soran Hâris b. Hişam'a vermiş olduğu şu cevap da bu hakikati ifade etmektedir: “(Vahiy) bazen çingirak sesi gibi gelir ki, bana en ağır geleni de budur. Benden o hâl zail olur olmaz (meleğin) bana söylediğini iyice bellemiş olurum. Bazen melek bana bir insan olarak temessül eder. Benimle konuşur. Ben de onun söylediğini tastamam bellemiş olurum...” Nüzul şekilleri farklı farklı olan bu vahyin bir kısmını değişik şekillerde tecellî ederek Cibril-i Emin tebliğ etmiştir. Öyle ise Cibril değişik şekillere girebilme ve her an değişebilme kabiliyetine sahip bir varlıktır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu asıl keyfiyetiyle sadece iki defa görmüştür ki, bunlardan ilki Mekke'nin doğusunda Ciyad denilen yerde, ikincisi ise miraçta Sidretü'l-Müntehâ'da vuku bulmuştur.

Melekler, sınırsız denebilecek kadar buudları olan engin varlıklardır. Onların sahip oldukları bu buudlar genelde “kanat” olarak da ifade edilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de melekler *أُولِي أجنحة* ifadesiyle tavsif edilerek onların “kanat sahibi” varlıklar oldukları bildirilmiştir.⁵¹ Evet, meleklerin kendilerine has derinlikleri vardır. Onlar bu derinlikleri ile değişik temessül keyfiyetlerini haizdirler ve bu hususiyetleri ile onlar bir anda hem Efendimiz'in huzurunda vazife icrasıyla meşgul, hem Allah'ın azameti karşısında mehâbet ve mehâfetle iki büklüm, hem de bir başka yerde bir mazlum, mağdur ve mahkûma imdat etmekte ve bir başka yerde de başka birinin kuvve-i mâneviyesini yükseltmektedirler.

⁵¹ Bkz.: Fâtır sûresi, 35/1.

Melekler, nuranî varlıklar oldukları için temessülleri de nuranîdir ve pek çok aynada bütün hususiyetleri ile birden tecellî edebilirler. Nitekim Üstad Bediüzzaman, “Nuranî bir şey hadsiz ayineler vasıtasıyla hadsiz yerlerde bizzat bulunabilir ve temessül edebilir.” sözüyle bu hakikate işaret etmektedir. İşte böylesine engin temessül kabiliyeti olan bir meleğin herhangi bir kusurla vasıflandırılması elbette mümkün değildir. Dolayısıyla bu yönüyle ayıp ve kusurlardan müberra olma da meleğin tabiatıdır, denebilir.

Tekrar emniyet mevzuuna dönecek olursak; Cibril, melek olduğu için zaten emindir ve o, Cenâb-ı Hak vahyi kime götürmesini emretmişse ona götürmüştür. Burada, bir taraftan Yahudilerden, diğer taraftan da Rafizîlerden bir kısım insanların Cibril hakkındaki yanlış tarz-ı telakkilerine karşı cevap vardır. Zira Cenâb-ı Hak, ona vahyi, ne Yahudilerden herhangi birisine ne de Hz. Ali’ye (radıyallâhu anh) değil, İnsanlığın İftihar Tablosu’na götürmesini emretmiştir ve Cibril (aleyhisselâm) da O’na (sallallâhu aleyhi ve sellem) götürmüştür.

Belâgatta, sözü söyleyen kimsenin, cümlenin içinde yer alan hükmü kendisinin de bildiğini muhataba bildirmesine “Lâzım-ı faide-i haber” denir. Yani o haberde mutlaka gözetilen bir fayda ve maslahat vardır. Dolayısıyla âyet-i kerimde Cibril’in emin olmasının vurgulanması, Cibril’in emin olması mevzuunda şüphe ve tereddüt olduğundan dolayı değildir. Zira Cibril’in emin olduğu zaten malumdur. Kur’ân-ı Kerim bu ifadeyle Yahudiler ve daha sonra zuhur edecek Rafizîler gibi bir kısım kimselerin onunla alâkalı münasebet-siz iddialarını önlemek için Cibril’in emniyetini nazara vere-rek muhtemel inhirafları önlemek istemiştir.

Bütün resûller emindir, çünkü emanet, her peygamberin sıfatıdır. Cebrail (aleyhisselâm) da Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyi getirme makamında anıldığından, o makamda önemli olan emniyet sıfatıyla yâd edilmiştir.

Mevzuu bir misalle tavzih edecek olursak; meselâ hırsızlık ve yolsuzluk yapması söz konusu bile edilemeyecek bir insanın hırsızlık ve yolsuzluğa müsait olmayan, fakat açık saçık kadınların bulunduğu bir çarşı ve pazarda dolaştığını düşünelim. Bu insanın "nezahetini" ifade için "Bu adam hırsızlık ve yolsuzluk yapan bir insan değildir." yerine "Bu kişi çok iffetlidir." denilir. Çünkü o zemin, hırsızlık ve yolsuzluğun yapılmasına müsait değildir. Oralarda dolaşan bu insan, göz, düşünce veya hayal zinası yapabilir ve hatta fiilen o işin içine yuvarlanabilir. Genel atmosfer, hırsızlık ve yolsuzluğa müsait olmadığından o kişinin, bu yönüyle alâkalı herhangi bir şey değil de, onun "afif" olduğu söylenir. Bu insan, sadece iffeti nazara verilip iffeti adına müdafaa edildiği zaman bu, onun diğer güzel vasıflara sahip olmadığı mânâsına gelmez. Zira o kişinin konumu ve üzerinde durulması gereken husus itibarıyla orada onun iffetli olduğuna dikkat çekilmesi gerekmektedir.

İşte Cibril de söz konusu âyet-i kerimede peygamberlere mesaj getirmesi ve onlara elçilik yapması konumu ile ele alınmaktadır. Öyle ise orada önemli olan mesele, Cibril'in peygamberlere getireceği mesaj mevzuundaki emniyetidir. O, Cenâb-ı Hak'tan aldığı mesajları "emin" olarak getirmiştir ve onun emanete hıyanette bulunması da söz konusu değildir.

İşte böylesine değişik mülâhazalarla hem şahsının emin olması hem de şahsı hakkında "Emin değildir." vehmini izale etmesi, ayrıca Yahudi ve Rafizilerin yanlış mülâhazaları gibi

değişik düşüncelere karşı, vahyi getirmede emniyet yanının hususiyet arz etmesinden dolayı Cibril Kur'ân-ı Kerim'de daha ziyade o yanıyla ele alınmış ve onun emin oluşuna dikkat çekilmiştir. (Allahu a'lem)

EFENDİMİZ VE SÜNNETİNİ ANLAMADA MÜSTAKİM DÜŞÜNCE

Soru: Son yıllarda bazı kişiler, “Peygamberlerin vazifesi tebliğden ibarettir, yani onlar Allah ile kul arasında, –hâşâ– bir nevi postacıdan başka bir şey değildir.” gibi sözler sarfederek, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Sünnet etrafında şüpheli tohumları saçıyorlar. Bu konudaki müstakim düşünce nedir?

Her şeyden önce şunu ifade edeyim ki, bu mevzu, böyle dar bir sohbetin kalıpları içinde ilmî olarak izah edilebilecek bir mevzu değildir. Bir sempozyum veya geniş bir konferans konusu olabilecek bu ölçüde önemli bir mevzu hakkında ben şimdilik sadece, bazı ana başlıklara işaret etmekle yetineceğim:

1. Ulûhiyet Hakkındaki Çarpık Anlayışlar

Öteden beri en sapık, en çarpığından orta ölçekte eğri-büğrü olanına, ondan da doğruya en yakın bulunanına kadar, değişik düşünceler ortaya atılmış ve bu düşüncelerin sahipleri, ortamın el verdiği ölçüde düşüncelerini allayıp-pullayıp neşretmişlerdir. Hatta, Allah (celle celâluhu) hakkında bile dünya kadar uygunsuz düşünce ileriye sürülmüş ve ulûhiyet hakikati eğri-büğrü çerçeveler içinde mütalâa edilerek sürekli zihinler bulandırılmak istenmiştir.

O kadar ki bu felsefî düşünceler, asılları itibarıyla vahye dayalı kitapların içine bile girebilmiştir. Meselâ, Ahd-i Atik’de Allah (celle celâluhu), bir insan suretinde Hz. İbrahim’le konuşur, yerinde onunla cedelleşir; Hz. İshak’la bir dağda, insan gibi görüşür, “Ben, İshak’ın, yani İsrailin Rabbiyim.” der. Yine Allah, Hz. Yakup’la güreş tutar ve bu güreşte Yakup –hâşâ– Allah’ı yener.

Yine aynı kaynaktan: “Sizin ilâhınız Yahova Rab çok hırslıdır, çok kaprislidir...” –hâşâ ve kellâ– ifadesi çok tekerrür eder. Aslında bu tür duyguların, beşerî olduğu açıktır. Bunlar bizde olabilir, Allah (celle celâluhu) ise, Kendisini bazı şeylere zorlayabilecek bu türlü zaafardan münezze ve müberradır.

O’na kimse cebr ile bir iş işletemez asla

Ne kim Kendi murad ede, vücuda ol gelir billah.

(İbrahim Hakkı)

“O, dilediğini işler.” Yani Allah, hiçbir şeyi yapmaya mecbur değildir. Beşerî zaafar ve bir kısım beşerî boşluklar diyebileceğimiz hususlar O’na isnat edilemez. Gel gör ki insanoğlu, bazen masum bazen de kasten, ama kendi düşüncesinde Zât-ı Ulûhiyeti bile “Arş-ı A’zamından indirerek”, kendi seviyesinde mütalâa etmiştir.

2. Peygamberlik Konusundaki Çarpık Anlayışlar

Aynı çarpık anlayış ve yorumlar, peygamberler hakkında da yapılagelmiştir. Peygamberler; sıdk, ismet, emanet, tebliğ, fetanet ve bedenî arızalardan korunmuş olma gibi aslî sıfatlarla muttasıf buldukları hâlde, onları, doğruluklarında sarsık, emanet mevzuunda hain, tebliğ mevzuunda muvazaacı, ismet mevzuunda gayr-i masum gösteren dünya kadar çarpık anlayışın serdedildiğini görmekte ve ürpermekteyiz.

Bu tür çarpık anlayışlar zaviyesinden baktığımızda, aynı kaynağa göre Davud, asker arkadaşı Uriya’nın karısını çıplak hâlde görür ve –hâşâ!– dayanamayıp onunla zina eder. Daha sonra Uriya’dan kurtulmak için onu savaşın ön saflarına sürerek ölümüne sebep olur, sonra da karısıyla evlenir. Ve yine aynı anlayıştır ki, Hz. Davud’a (aleyhisselâm) içki içirir,

Süleyman'ı (aleyhisselâm) bir sihirbaz gibi düşünür ve öyle takdim eder. Bu tür iddia ve anlayışlar, peygamberlik hakikatiyle telif edilmeleri bir yana, sıradan insanların bile işlemeyeceği türden öyle günahlardır ki, bu korkunç isnatlar karşısında insan ürpermeden edemez.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde de bazı kimseler, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun o pâkize zevcelerine iftirada bulunabilmiştir. Gözünü açtığında karşısında erkek olarak Allah Resûlü'nü bulan Hz. Âişe –ki iffetsizlik onun yanında Lut gölü kadar çukur kalır ve büyüklüğü başımızın üzerinde âdetâ gök kubbe gibi yükselir– işte bu muallâ annemiz için –hâşâ– ... demişlerdir. Bu da, söz konusu çarpık düşüncelerin ne kadar dengesiz ve ölçsüz olduğunu gözler önüne sermesi bakımından fevkalâde mânidardır. Maalesef bazı sapık mezhepler bunu, Hz. Ali karşısında Hz. Âişe'yi tenkis ve güya Hz. Ali'yi haklı çıkarma adına, tamamen mezhep kinine bağlı bir mülâhaza ile kitaplarına sokmuş ve dinî bir öğreti gibi sonraki nesillere talim etmişlerdir; etmiş ve böyle yapmakla, İslâm'a, Peygamberlik hakikatine ve Allah Resûlü'ne verdikleri zararı düşünememiş ve hainlik yapmışlardır.

Aynı zümre, bazı kimselerin Hz. Mesih, bazılarının da Hz. Üzeyir hakkında, –hâşâ– “Allah'ın oğlu” demeleri gibi Hz. Ali'ye de, –hâşâ ve kellâ– “Allah girdi (hulûl etti).” demiştir. Zaten daha önceki bazı dinî yorumlarda, biraz da enigmaya dönüştürülerek anlatılmak istenen, işte bu kapalı hulûl ve ittihad telakkisidir ki, din adına girmedik mâbet bırakmamıştır. Bazıları, konuyu şöyle-böyle eğip-bükse de, işin üzerinde ciddî durulduğunda görülen odur ki, Allah –hâşâ– pasif bir ilâhtır; insanları affedemeyecek, onlarla münasebeti olamayacak

ölçüde pasif. O, ancak bir şahsa hulûl ve biriyle ittihad ettikten sonra aktif hâle gelebilir. Ve işte bu şekilde felsefî pasif ilâh anlayışı aktif bir hâl alır; sonunda da bir insan bedenine giren veya bir insan şeklinde tezahür eden bu ilâh, kendisini feda etmek suretiyle insanların günahlarını temizlemiş olur. Evet, nihayet karşımıza, ne riyazî (matematikî) olarak kavrayabileceğimiz, ne de ulûhiyet hakikatiyle telif edebileceğimiz böyle bir inanç, bir doktrin çıkarır.

İşte bu türden çarpık anlayış ve düşüncelerin geçmişine ve menşelerine bir göz atıverince, bugün Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Sünneti hakkında söylenen uygunsuz sözlerin, öyle yeni ve bugüne ait olmadığı anlaşılacaktır. Öteden beri çarpık düşünce sahipleri, büyük insanları tam kavrayamadıklarından ve onları kendi çerçevelerinde ihata edemediklerinden, bazen herhangi bir insanı, bazen de böyle büyük kimseleri kendi seviye veya seviyesizliklerine çekmek istemişlerdir. Onlarda da, tıpkı kendilerindeki gibi kaprisler, şehvetler, kinler, nefretler bulunduğunu; keza onların da yer yer va'de vefadan (verdikleri sözden) döndüklerini, ihanet ettiklerini/edebileceklerini, ismetlerini koruyamadıklarını, tebliğde muvazaaya girdiklerini iddia edegelmişlerdir.

3. Müslümanların Grek Felsefesiyle Tanışmaları

Efendimiz hakkındaki bu türden çarpık düşünceler, Müslümanların Neoplotanist düşünce ve Grek felsefesiyle tanıştıkları andan itibaren ortaya çıkar ve büyük ölçüde, Abbasilerden Me'mun zamanında kitaplarla İslâm'ın ilim ve kültür hayatı içine girer. Kur'ân'ın mahluk olup-olmaması konusu da bu düşünceyle gelip İslâm ilâhiyatının içine giren meselelerdendir.

Selef-i salihîn döneminde, Kur'ân mahluk mu değil mi gibi mülâhazalar asla söz konusu değildi. Onlar, Kur'ân'a: "Allah onu bize nasıl gönderdi ve Peygamber Efendimiz nasıl talim buyurduysa" öylece inanır; onu, iniş keyfiyeti, o andaki veya hâlihazırdaki durumunun, Allah'ın Kelâm sıfatıyla münasebeti ve "kelâm-ı nefsî mi, kelâm-ı lafzî mi" gibi konuların hiç münakaşasını yapmadan, "Kelâmullah" deyip kabul ederlerdi. Ne zaman ki birileri çıkıp, bu münakaşayı ortaya attı; işte o zaman, İmam Ebû Mansur el-Matürîdî, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî gibi muhakkik zatlar, ihtimal temel prensipleri Hasan Basrî Hazretleri, Sevrî ve Ebû Hanife'nin düşüncelerinden alarak, Kur'ân'ın, kelâm-ı nefsî olması itibarıyla Kelâm sıfatının bir yönünü teşkil ettiğini ve bu zaviyeden ona "mahluk" denemeyeceğini; ancak mahlukata taalluku itibarıyla yazılmış hâline "mahluk" denebileceğini söyleyip, meseleyi kapamak istediler.

Kur'ân'a ait bu gerçeği koruma uğrunda pek çok insan, işkenceye uğradı. Bunlar arasında, büyük hadisçi, "Müsned" gibi dev bir eserin müellifi ve mezhep sahibi Ahmed b. Hanbel de vardı.. ve işte bu zatlar, hayatlarının büyük bölümünü böyle bir meseleden dolayı hep hapishanelerde geçirdiler.

Bu konuda, itizâlî düşünceye meyilli Abbasi idaresinin işkencesine maruz kalan âlimlerden biri de İbn Maîn'di. O, değişik bir mülâhaza ile "Kur'ân mahluktur." dedi ve bu mihnetten sıyrıldı. Ahmed b. Hanbel, bunu duyunca üzüldü ve İbn Maîn'in kendisine yazık ettiğini, çünkü, böyle davranmakla önemli bir fitne kapısını araladığını, bu yanlıştın bir imamın referansıya kendine mevzi bulup yayılabileceği endişesiyle sarsıldı. Ona göre, bu uğurda gerekirse can da verilebilirdi ve verilmeliydi...

O dönemde bu türden çarpık anlayışlar, daha çok, felsefeyle uğraşan Mutezile taraftarlarınca İslâm dünyasına sokuldu. Hatta Fars Şiîliğinin usûl-ü hamse'si (beş esas) de, aynı şekilde yine Mutezile'ye dayanır. Evet, usûl-ü hamse ve Kadı Abdülcebbar'ın metin ve şerhine bakıldığında üzülerək hep aynı şeyleri görürüz. Bu tür kitapların gerçek yazarlarının kim olduğu çok da önemli değildir; önemli olan bunların hepsinin kaynağının felsefe ve din şeklindeki bir kısım düşünce sistemlerinin olduğudur. *Minhacü's-Sünne*'de İbn Teymiye'nin ifade ettiği gibi, İslâmiyet'teki bu çarpık düşüncelerin arkasında Grek felsefesi ve muharref dinler vardır.

4. Mutezile'nin Hadis Hakkında

Ortaya Attığı Şüpheler ve Ümmetin Cevabı

Peki, Mutezile ne yaptı? Mutezile, öncelikle, hadis hakkında şüpheler ortaya attı. Bu açıdan diyebiliriz ki, günümüzde hadisi reddedip: "Hadisler, ancak Hicrî üçüncü asırda toplanıp, yazıya geçirildi; dolayısıyla, her şey aslıyla muhafaza edilemedi." diyenler, çok orijinal bir fikir ortaya atmış olmuyorlar. Belki onlar bu düşünceleriyle sadece Neo-Mutezile unvanını hak ediyorlar.

Aslında Mutezile bu tür fikirleriyle ortada iken ve tesiri en geniş bir dönemi yaşarken, hadisler, devâsâ imamlar tarafından, hem de tarihte eşi-emsali görülmedik derecede muhtemem ve itiraza mahal olmayan en ilmî usûllerle tespit ediliyor ve kitaplara geçiriliyordu. Hatta çok daha erken bir dönemde Ömer b. Abdülaziz'in emriyle, resmî olarak İbn Şihab ez-Zührî hadisi tespitle vazifelendiriliyor ve resmî tedvin dönemi ni başlatıyordu. Ayrıca, Abdullah İbn Ömer'in mevlâsı, İmam

Malik'in hocası, Leys İbn Sa'd'ın da şeyhi olan Nâfi ve bizzat Leys İbn Sa'd da hadisleri tespit ediyorlardı. Bunlardan daha önce, Ebû Hüreyre'nin talebesi Vehb İbn Münebbih de hadisleri toplayanlardandı. Muhammed Hamidullah Hoca, bu zatın, bilhassa Ebû Hüreyre'ye dayanarak tespit ve neşrettiği hadisleri yayınlamış ve onların mukayeseli bir kritiğini yapmıştı.

Mustafa el-A'zamî de, yaptığı araştırmalarla, çok erken bir devirde bizzat sahabe ve tâbiîn tarafından hadislerin yazıldığını tespit etmiştir. O kadar ki, bu zatın tespitlerine göre, daha Hicrî birinci asırda talebelerine hadis dikte eden sahabi sayısı elliyi buluyordu.

Hadisler, İslâmî iffet ve ismeti dorukta temsil eden devâsâ kametler tarafından yazılmış, tespit edilmiş ve çok emin kannelarla Buhârîler, Müslimler... gibi bu alanın dâhi imamlarına intikal etmiş ve bu üstün fitratlar bir kere daha hadisleri, metin ve senet kritiğine tâbi tutarak ayıklanması gerekenleri ayıklamış ve teksif-i himmet edilmesi gerekli olan "sahih"ler üzerinde himmetlerini yoğunlaştırmışlardır.

Meselâ İmam Buhârî, elinin ulaştığı bütün sahihleri toplamaya çalışmış, bu sahihlerden meydana getirdiği eserine "el-Câmiu's-Sahih" ismini vermiştir. Bilahare gelen bu sahanın üstadları, Buhârî'nin sahih hadislerle ilgili şartlarını taşımakla beraber, bu büyük imamın kendi zamanında ulaşma imkânı bulamadığı sahih hadisleri ihtiva eden istidraker yazmışlardır. Bunların başında, Şafiî mezhebine bağlı, allâme ve mütebahhir Dârekutnî gelir ki, bu sahada yazdığı *Sünen*'i meşhurdur. Aynı sahada bir diğer meşhur eser de, Hâkim en-Neysâbûrî'nin *Müstedrek*'idir.

Hulâsa, diyebiliriz ki, hadisler, ta Devr-i Risaletpenâhî'den itibaren tespit ediliyordu. Daha sonra resmî tedvine izin verildi; hatta teşvik edildi ve derken pek çok istidat o alana yönlendi. Vâkıa, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir zaman bazılarına, “*Benden Kur’ân’dan başka bir şey yazmayın.*” demişti ama bu, belli bir dönem için söz konusuydu. Nitekim Buhârî’nin *Kitabü’l-İlm* bölümündeki bir hadiste, Allah Resûlü, Veda Hutbesi’nin kendisi için yazılmasını isteyen Ebû Şah karşısında ashabına: “*Ebû Şah için yazın!*” buyurarak bir döneme son veriyordu. Ayrıca, Allah Resûlü’nün, Abdullah İbn Amr İbn Âs’a bir münasebetle, “*Yaz, bu ağızdan doğrudan başkası çıkmaz.*” buyurduğunu, Buhârî, Müslim ve Ebû Davud kaydediyorlar. Ehlinin bildiği ve bizim de bir nebze “*Sonsuz Nur*” isimli kitabımızın son kısmında arz etmeye çalıştığımız üzere, sahabe (Allah hepsinden razı olsun), Allah Resûlü’nün hadislerine, dinî bir gayretle sahip çıkmış ve dolaşısıyla da daha önceki ümmetlerin başına gelen nebevî mirasın korunamaması felâketi, bu ümmetin başına gelmemiştir.

Ayrıca, Sünnet hakkında gerek müsteşriklerin, gerekse içimizde bazılarının ortaya attıkları şüphelere karşılık cevap mahiyetinde bugüne kadar bir hayli kitap yazılmıştır. Sünnet’e karşı, istişrak (oryantalizm) kaynaklı bu hareketler ilk defa sistemli şekilde Mısır’da ortaya çıktığından, oranın ulemâsından gereken cevabı almıştır. Bu konuda ilk yazılan eserlerden biri Merhum Mustafa Sıbâî’nin, “*es-Sünnetü ve mekânetühâ fi’t-teşrîi’l-İslâmî*” isimli eseridir. Ardından “*Hucciyetü’s-sünne*”, “*es-Sünne kable’t-tedvin*” vb. kitaplar birbirini takip etmiş, hatta sadece Ebû Hüreyre’nin çok rivayet ediyor diye tenkit edilmesine karşılık, “*Râviyetü’l-İslâm Ebû Hüreyre*” adıyla

hususî kitaplar yazılmıştır. Ne var ki, hadise ve Sünnet'e yapılan itirazlar, ilk günden beri hadis tarihi açısından defalarca cevaplandırılmış olmasına rağmen, orijinal bir şey gibi bu bayat bilgiler tekrar tekrar ortaya atılmış ve zihinler bulandırılmak istenmiştir. Günümüzde Batılı kaynaklarda gördükleri itirazları yeni zanneden bazı müstağripler, bu eski şeyleri yeni bir şey keşfetmiş gibi kitaplara dökmüş ve sâfi zihinleri yeniden bir kere daha ifsat etmişlerdir. Hâlbuki bu itirazların bir kısmı, daha İbn Kuteybe döneminde cevaplandırılmış, kalanları da, ortaya çıktıkları dönemde hemen reddedilmiş, ciddi bir mantığa dayanmayan vâhî iddialardır.

Daha ilk dönemde, hadislerin sahihi, zayıfı, tenakuzların telifi, mevzû rivayetlerin ayıklanması gibi bütün ihtilaflı meseleler hakkında ciltlerle kitaplar yazılarak, hadis konusundaki bütün problemler halledilmişti. Meselâ, büyük âlim İmam Tahâvî, "*Müşkilü'l-âsâr*" ve "*Şerhu maâni'l-âsâr*" isimli eserlerini bu konuya tahsis etmiştir. Okumak için bir hayli zaman ayırmamız gerekecek kadar hacimli olan bu eserler, hadis meselesiyle alâkalı yazılmış kitaplardan sadece iki tanesidir. Tahâvî gibi dev imamların, hadis etrafında yazdıklarını okumaya bile ömürler yetmez...

Yahya b. Saidü'l-Kattan gibi, Buhârî gibi nice hadis dâhileri, Allah Resûlü'nün mesaj ve hidayetiyle alâkalı insanlığa sunduğu hadisleri bir iki tekrar ettiklerinde dudaklarını birbirine dokundurur ve "Vallahi, bunun içinde ilâhîlikten başka bir şey yok." derlerdi. Bu dev insanlar bir yana, daha sonrakiler bile, hadis diye rivayet edilen, fakat hadis olmayan böyle bir sözle karşılaşınca, "Bu, Peygamber sözüne pek benzemiyor." demiş ve farklı yöntemlerle bu dediklerini ispatlayabilmişlerdir.

Allah Resûlü'nün sözleri bellidir ve bunlar, hadis uzmanları tarafından, Kur'ân'dan sonra belli bir yere oturtulmuş; hem öyle bir yere oturtulmuştur ki, onun üzerinde beyan, olsa olsa ancak Kur'ân olur. Kur'ân'ın sinelerdeki yeri mahfuz, edipler, belâgatçiler, kendilerine onun altında bir yer peyleyebilmek için yarışıp durmuşlardır.

Umum bu mülâhazaları birden nazara alınca, ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Hadisle alâkalı bu iddia sahipleri, ezbere konuşmaktadır. Hemen hiçbiri ilgili temel kaynakları tanımamaktadır. Ve bu eserlerde hangi kriterlerin kullanıldığını, hadislerin ne türlü imbiklerden geçirilerek bir araya getirilip insanlığın istifadesine sunulduğunu, ister metin, ister senet açısından her şeyin nasıl inceden ince bir teste tâbi tutulduğunu kat'iyen bilmemektedir.

5. Peygamber Postacı Değildir

Şimdi, günümüzdeki bir kısım müddeilerin, bütün bu çalışmalarını, bu kıymet affetmeleri ve bu gayretleri görmezlikten gelerek, İnsanlığın İftihar Tablosu'yla alâkalı –hâşâ– “Peygamber postacıydı.” mülâhazalarındaki saygısızlığı insaf dünyasının insafına havale ediyorum. Zira Allah bile peygamberine postacı dememiş, “resûl” demiştir. Allah, Kur'ân'ında O'nu anlatırken “*Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, رَسُولُهُ Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur.*”⁵² şeklinde tazimkâr bir üslûp kullanır. Evet, Allah, elçisini Kendisine izafe etmiş ve O'nu hidayet ve hak dinle teyit buyurarak göndermiştir. Hiç kimsenin mazhar olmadığı bir vazife ile serfiraz kılınma ve onu hiç kimseye nasip olmayacak bir seviyede

⁵² Fetih sûresi, 48/28.

temsil etme O Kâmil Ruh'la gerçekleştirilmiştir ve O, çağın seviyesiz ulaklarına rağmen postacı değildir...

Her "hidayet" in içine mutlaka bir şeyler girmiş olabilir.. her elçilik vazifesine belli ölçüde de olsa –peygamberlik mânâsını değil, mesaj sunan insanları kastediyorum– mutlaka bir şeyler bulaşmış olabilir.. her mesaj içinde, şöyle-böyle o mesajı sunan elçinin aldığı kültürün tesiri bulunabilir. Peygamber mesajlarına gelince, onlar ötelerin saf, duru sesi-soluğudur ve biraz da ümmiyet unvanıyla, nebinin yabancı bilgilere kapalı olması sayesinde ruhuna üflenen mesajları kendine has dalga boyuyla bize intikal ettirir.. evet, vahyin içi işte bu kadar durudur. Zira, peygamberin dimağında vahyi bulandıracak hiçbir tortu yoktur. Bu da, peygamberdeki özelliği göstermektedir.

Peygamber, öyle muhteşem, öyle saf bir dimağa sahiptir ki, biz o dimağa, o akla fetanet-i uzmâ diyoruz ve fetanet-i uzmâ oluşunu, akli akılla aşmışlık şeklinde yorumluyor ve onu bütün diğer büyüklüklerinin önünde görüyoruz. Büyük bir erkân-ı harp, iyi bir idareci, mükemmel bir aile reisi, insanlığı insanlığa yükselten eşsiz bir talim ve terbiyeci oluşunu da, yine O'nun böyle bir fetanet sahibi oluşuna bağlıyoruz. Aslında bu sahalardan her biri, o sahada başarılı bir insanın dâhi olması için yetip artacak hususlardır.

Ne var ki biz, peygambere, bütün bu hususiyetlerine rağmen "dâhi" demiyor, "peygamber akli" olarak da isimlendirebileceğimiz bir mefhumu, dünya kadar meselenin ortasında, Allah vergisi, saf, dupduru, vahiy veya ilhamı, onların herhangi bir yanını kırmadan, bükmeden, olduğu gibi aksettiren "fetanet-i uzmâ" sahibi diyoruz.. evet, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi

ve sellem), her şeyi dupduru aksettiren bir insandır. Onun için, ne sunduğu risalete, ne de getirdiği hidayete, gönderenin mu-radına muhalif hiçbir şey karışmamıştır. Konuyla alâkalı, yukarıda mealini arz ettiğimiz âyetin devamında Allah Teâlâ, şöyle buyurur: “Şahit olarak Allah yeter.”⁵³

6. Efendimiz’e Saygı

Allah Teâlâ’nın bile O’nun risaletini, o risaleti yüklenen şahsını tazimle anıp, ismini peygamberlikle beraber, ilâhî mesajla gelmiş büyüklerden bir büyük olarak zikrettiği bir insanı, sıradan bir insandan bahseder gibi “Muhammed.. Mustafa” diye anlatan biri, dünyada seçilse seçilse, terbiyesizler kralı seçilir...

Bize terbiyeli olmak düşer. Ben, O’na, “Yâ Resûlallah” demeyi bile yeterli bulmuyorum. Zira bu hitap O’na, Allah’ın hitabıdır. O’nu anlayan İmam Rabbânî gibi zatlar, her defasında değişik bir tazim tabiriyle O’nu belli bir saygı ile anar ve O’nun hakkında herkesi saygılı olmaya çağırırlar. İşte cevahir kadrini bilen bir cevherfürûşun O’nunla alâkalı bazı ifadeleri: “*Hak şöyle dedi; Hakikat ise diyor ki; Hatem-i Divan-ı Nübüvvet Olan O Zât; O Şeref-i Nev’-i İnsan ve Ferid-i Kevn ü Zaman şöyle buyuruyorlar*”...

Evet, cevahir kadrini cevherfürûşân olan bilir. Sarraf, altını eline aldığı zaman hemen onun kaç ayar olduğunu anlar. Aynen onun gibi, Allah Resûlü’nü anlamak için de, O’nu, Hz. Ebû Bekir’den başlayıp, Bediüzzaman’a kadar uzanan altın veya zebrecet bir silsile içinde yer almış büyüklerden

⁵³ Fetih sûresi, 48/28.

sormak icap eder. İhtimal onlar, size O büyük Zât”ı, مَا عَرَفْنَاكَ¹, حَقَّ مَعْرِفَتِكَ “Seni hakkıyla bilemedik.” sözüyle anlatacak ve bu konudaki acizyetlerini ortaya koyacaklardır.

7. O’nun Temsili Tebliğinin Önündedir

Evet, O (sallallâhu aleyhi ve sellem), sadece mesaj getirip sunan bir insan değildir. Haktan mesaj alıp sunma, O’nun tebliğ yanıdır. Tebliğ yanından başka O’nun bir de temsil yanı vardır ki, O bu yanı itibarıyla, söylediği ve insanlara “Yapın!” dediği hakikatleri herkesten fazla yerine getirmiş, yaşamış bir insan olarak, tebliğ insanı olmanın birkaç adım daha önünde bulunur. Allah (celle celâluhu), eğer O’ndan daha muktedir, O’nun yaptığını yapmaya daha lâyıık, O’ndan daha mükemmel bir fıtratta ve bu yüksek fıtratın vazifesini icra ederken sergilediği performanstan daha öte bir performans gösterecek bir başkası olsaydı, O’nun yerine onu seçer ve onu vazifelendirirdi...

Bûsîrî, O’nun kadr ü kıymetini şu beyitlerle ne hoş dile getirir:

فَإِنَّهُ شَمْسٌ فَضْلٌ هُمْ كَوَاكِبُهَا
يُظْهِرْنَ أَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِي الظُّلْمِ⁵⁴

Yani O öyle bir fazilet güneşidir ki, O’nun diğer peygamberlere karşı üstünlüğü, güneşin, onun etrafında dönen peyklerle karşı üstünlüğü gibidir. Peykler, yıldızlar, güneşin olmadığı yerde kendilerini gösterirler. Güneş açığa çıkınca da, hepsi karanlığın bağına gömülür ve saklanırlar.

⁵⁴ “İnsanlığın İftihar Tablosu, bir fazilet güneşi, onlar da yıldızlar gibidirler ki, insanlara ışıklarını ancak her yanın karanlığına gömüldüğü durumlarda izhar ederler.”

O, sultan-ı enbiyâdır, yani enbiyânın bile sultanıdır. Hatta –tenkidi yapılabilir– Necip Fazıl’ın ifadesiyle O, peygamberlerin bile peygamberidir. Geçenlerde “mahbûbiyet” mevzuunu arz ederken, “Hz. İbrahim (aleyhisselâm), dış bir çember; Hz. Musa (aleyhisselâm), o çemberin içidir.” demiştim; fakat o çembere taç olan, ayın etrafındaki hâleyi meydana getiren gerçek ışık kaynağı gibi, o ışığı temel kaynağından alıp aksettiren Kamer-i Münîr Hz. Muhammed Mustafa’dır (sallallâhu aleyhi ve sellem).

O, yapacağı vazifede, vazifelerin en büyüğü ve en kudsîsine en liyakatli bir insan olması itibarıyla peygamberlik ışığını almıştır. Daha sonra öyle bir peygamberlik sergilemiştir ki –buna temsil diyoruz– bu kulluğu O’nu ⁵⁵ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ sırıyla serfiraz kılmıştır. Tefsircilerin bu makamı ifade ederken çok farklı isimler kullanmalarına karşılık, Üstad’ın, hiçbir tefsirde görmediğim güzel bir yaklaşımı vardır. O, bu makamı, “*imkân-vücub arası bir nokta*” tabiriyle ifade eder.

İmam Bûsînî, buna farklı bir işarette bulunur: مُحَمَّدٌ بَشَرٌ وَلَيْسَ كَالْبَشَرِ “O (sallallâhu aleyhi ve sellem), beşer olmasına bir beşerdir ama her beşer gibi bir beşer değil.” der. Evet O da, tıpkı bizim gibi, bir anadan bir babadan doğmuştur ama, insanî değerlerle O’nun gerçek değerini bulmaya çalışırsanız, O’nun insanüstü olduğunu görürsünüz. Hz. Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem), bize ve bütün insanlığa şeref olsun diye insanın bittiği aynı ağacın bir dalı, daha doğrusu, bu dalın başında o ağacın en muhteşem meyvesi olarak bitip, önümüze rehber, muallim olmanın dışında bizim

⁵⁵ Necm sûresi, 53/9.

beşeriyetimizle başka bir münasebeti yoktur. O, cismaniyeti aşmış arzlı bir semavîdir.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdeta Nesimî'nin ifade ettiği gibi,

*Mekânım lâ mekân oldu, bu cismim cümle cân oldu,
Nazar-ı Hak ayân oldu, özüm mest-i likâ gördüm.*

makamının bütün vâridâtını paylaşırken, Üstad'ın, “*imkân-üvucub arası*” dediği o noktada –Kadı İyaz'ın *Şifa-i Şerif*inde naklettiğine göre– ayaklarının boşlukta olduğunu hisseder. Ve orada tazarru ile, “*Allahım, ayağımı nereye koyayım?*” der. “*Sağ ayağını sol ayağının üstüne.*” buyrulur. Demek ki, Allah'ın (celle celâluhu) hususî inayet ve teveccühü ile o noktada, taşıyan da O'dur, taşınan da.

8. Vahye Mazhar

Bir de O Zât'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiyle serfiraz kılınışı vardır ki, biz böyle bir mazhariyetin keyfiyetini idraktan âciz bulunuyoruz. Evet, eğer vahiy herkese müyesser olsaydı, dizini Allah Resûlü'nün dizine verip O'nunla aynı atmosferi paylaşan yanındaki kimseler de alırlardı. Oysaki O (sallallâhu aleyhi ve sellem) alıyor, öbürü kaldığı yerde kalıyordu. Yanındakiler sadece O'nun dikte ettiği şeyleri alıp yazabiliyorlardı. Demek ki O, herkesten farklıydı.

O zât, en sıkıştığı bir dönemde, yani kendisini himaye eden amcası ve çok sevdiği zevcesi Hz. Hatice Validemiz'i kaybettiği, çok hüznü olduğu bir dönemde, hem bedeni hem de ruhuyla Cenâb-ı Hakk'ın miracına mazhar oluyor ve hiç kimseye lütfedilmeyen bir ilki gerçekleştiriyordu. Bazı hadis kitaplarında anlatılan şekliyle, O'nun vücudundan cismaniyete ait

bir parça kesilip atılıyor ve mahiyeti, semaları bedeniyle beraber tayeran etmeye müsait hâle getiriliyordu.

Bu hususlar, öyle “postacı” tabiriyle geçiştiriliverecek şeyler değildir. Vahyi alma bir sırra bağlıdır. Bu öyle bir sırdır ki, o seviyeyi ihraz etmeyince ona ulaşmak mümkün değildir.

Miraç, başlangıcı itibarıyla, Allah Resûlü’nün kulluğuna terettüp eden ilâhî bir ikramdır.. ve o, Allah’ın varlığına delâlet eden harikulâde bir hâl olarak da, Efendimiz’in bir kerametidir. Aynı zamanda miraç, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yapmakla mükellef olduğumuz bir kısım sorumluluklarla geriye döndüğünden dolayı da, sonucu itibarıyla bir mucizedir.

Demek ki Allah Resûlü, öyle bir hususiyetle serfiraz kılınıyor ki, hiç kimseye müyesser olmayan bir ikrama, hem de bedeniyle, cismaniyetiyle mazhar kılınıyor; ve bu mucize, başka değil O’nun kulluğuna bir armağan olarak veriliyor.. O, öyle bir kulluk ortaya koyuyor ki, kulluk adına kendisine aralanan kapıdan içeriye girerken, âdeta o kapının sövelerini zorlayarak içeriye giriyor ve kendisinden bekleneni aşmak suretiyle kendi rekorunu kırıyor.

O, öyle derin bir kulluk sergiliyor ki, dahası olmaz. O, ayakları şişinceye kadar ibadet etmesi karşısında, “Allah, senin, geçmiş ve gelecek günahlarını yarlıgamadı mı?” diyen Âişe Validemiz’e karşı, “Ben, beni böyle yapan Rabbime çok kulluk yapan, çok şükreden bir kul olmayayım mı?” şeklinde cevap veriyor ve kendine yakışan bir tavır sergiliyordu. Bûsîrî, bu önemli makamı ifade ederken diyor ki:

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ أَحْبَبَا الظَّلَامَ إِلَيَّ

أَنْ اشْتَكَيْتُ قَدَمَاهُ الضَّرَّ مِنْ وَرَمٍ

“Ben, ayakları şişinceye kadar geceleri ibadetle ihya eden O Zât’ın sünnetine, onu terk etmek suretiyle zulmettim.”

“De ki (ey Habibim); eğer Allah’ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin.”⁵⁶ âyetinde “Allah’a uyun!” denmiyor. Çünkü Allah’a uymada bir hususiyet vardır. Allah’a uyma bazen bir kısım itlaklarla ifade edilir ki, onun takyidi Allah Resûlü vasıtasıyla yapılmıştır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kur’ân-ı Kerim’in, yerinde mükemmel bir müfessiri ve yerinde de mükemmel bir yorumcusudur. Nasıl olmasın ki, Allah (celle celâluhu), O’na Kur’ân’ı vahyederken, âyetlerin yorumunu da beraber duyuruyordu. Sahabe, bazı âyetlerin neye delâlet ettiğini tam olarak anlayamadığından O’na soruyordu. O da, sorulan âyetleri onlara açıklıyordu ki, Kur’ân-ı Kerim’in üçte ikisi, belki az buçuk akli eren insanın okuduğunda hemen anlayabileceği gibidir, ama üçte biri, mutlaka Allah Resûlü’nün açıklamasını gerektirmiş, O da bunları açıklamıştır. Eğer böyle fâik, en üst seviyede bir anlatma olmasaydı, bizler bir hayli yanlış anlama ve anlatmalar karşısında ihtimal hep şaşkınlık yaşayacaktık...

9. Büyüklük Kriterleri Karşısında

Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)

Büyüklük adına kim hangi kriteri kullanırsa kullansın, büyük olarak karşımıza daima Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkar. Karlayl (Carlyle), “Kahramanlar” kitabını yazdı ve bu kitabında O’nu, Kahramanlar Kahramanı yaptı. Bir başkası “Abkariyyat” (Dâhiler)’i yazdı, bu defa O’nun Dâhiler Dâhisi olduğunu haykırdı. Peygambere, dâhi, kahraman denir mi?

⁵⁶ Âl-i İmrân sûresi, 3/31.

Biz, peygambere ne dâhi, ne de kahraman deriz. Peygambere, hususî bazı meselelerin kahramanı denebilse de o, hiçbir kahraman, hiçbir dâhi ile kıyaslanamayacak, tartıya girmeyecek ölçüde beşerî normların üstünde, nev-i şahsına mahsus üstünlüğü olan biridir; o peygamberdir, resûldür.

Evet, bu konuda, başkalarının yaptığı, kullandıkları ölçüler bizi çok ilzam etmese de, büyüklük adına kim hangi kriteri kullanırsa kullansın, karşımıza daima büyük olarak Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkacaktır. Hâl böyle iken, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında uygun-suz, yakışksız lâf edenlere: -âyetten iktibasla- فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ “*Hak, gerçek bu iken, siz bu hâlinizle nereye gidiyorsunuz?*”⁵⁷ demek gerekmez mi? Evet, gelin, aklımızı başımıza alıp saygımızı, edebimizi koruyalım.

Netice Olarak

Peygamberimiz ve peygamberlik mesleği hakkında sarfedilen yakışksız sözlerin hepsi, daha önce de arz ettiğim gibi, cevabını almış hezeyanlardandır. Esasen, bu kabîl sözlerle halkın zihninde şüpheler îrâs edenleri muhatap da almadan, değişik bir platformda, konunun uzmanlarını bir araya getirerek Sünnet, Sünnet’in teşrîdeki yeri ve tespiti -bizzat Efendimiz zamanındaki muhafazasıyla, Ömer b. Abdülaziz döneminde yapılan resmî tedvini- çok iyi anlatılmak suretiyle, bu mevzuda idlâl edilmek istenen avam halkın mâil-i inhidam olan (yıkılmaya yüz tutmuş) düşüncelerine destek verilmeli; sarsıntıya, şüpheyeye, kuşkuya düşen insanların sarsıntı, şüphe ve kuşkuları giderilmeye çalışılmalıdır. Kanaat-i

⁵⁷ Tekvir sûresi, 81/26.

âcizane, böyle bir teşebbüste de, Bediüzzaman'ın üslûp ve metodu takip edilmelidir. Onun eserlerinde ele aldığı hususların her biri, ehl-i dalâlet, ehl-i küfür, ehl-i şirk tarafından değişik zamanlarda İslâm'a itiraz mülâhazasıyla ortaya atılmış düşüncelerdir. Bediüzzaman, bu şahısların hiçbirini muhatap almadan, sadece şüpheleri giderici esaslar, düsturlar vaz'eder. Hatta bazılarının şüphe diye ortaya attıkları meselelerden o, çok önemli hakikatler de ortaya çıkarır.

Bu zaviyeden, sahanın uzmanlarının farklı bir platformda bu meseleyi ciddî bir üslûpla anlatmaları, artık bir sorumluluk, bir vazife ve bir mükellefiyet hâline gelmiş bulunmaktadır. Yalnız bu mesele değil, İslâm ile ilgili olarak son zamanlarda tartışılan daha başka pek çok mevzu var ki, bu konuların hemen hepsinde doğrular anlatılarak yığınlar aydınlatılmalı ve zihinler karışıklıktan kurtarılmalıdır.

Dördüncü Bölüm

BÜYÜTEÇ

KUSURLARI ÖRTEN İKSİR: VEFA

Soru: Fasıldan Fasıla’da “Vefa öyle bir şeydir ki bin kusur bile olsa örter.”⁵⁸ buyuruyorsunuz. Bu sözü izah eder misiniz?

Her şeyden evvel bu ifade, mücerret vefa ile alâkalı söylenmiş bir söz. İkinci olarak, vefanın da sadakat ve emniyet gibi kendine göre belli kriterleri vardır ve onlarla vefa vefa olur. Eğer vefa, Allah’a verilen söze bağlı kalma; insanlara verilen ahde riayet etme; dostluğun hakkını verme; Hak’tan halka kadar iyilik gördüğü herkese samimiyet ve sadakat içinde bulunma ise, –ki öyledir– insan, Allah ve Resûlullah’a müteveccih, rıza mülâhazasına kilitli, iman ve Kur’ân’a hizmet aşkıyla başı sürekli Hak kapısının eşliğinde olmalı; her nefes alışverişinde: “Henüz derinleşemedim.. gönlümce olmadım.. hâlâ sofada dolaşıyorum ve salona giremedim.. harem dairesi ise bana fersah fersah uzak...” demeli ve konunun hakkını verememiş olma hissiyle inlemelidir.

Evet, Hak’la halvet çok önemlidir. Halvet-i sahîha bir vuslat ve bir şeb-i arûstur. İşte böyle bir duyguyla meşbû bulunma Cenâb-ı Hakk’a karşı bir vefa ifadesidir; sadece O’nu duyma, O’nu bilme, O’nun tecellileri ile mest u mahmur yaşama ve başka şeyleri duymama veya O’ndan ötürü görme vefası... Sa’di; “Ağyâra gözünü kapamadıktan sonra O’na mahrem olamazsın.” der ki, ne kadar yerindedir. Gerçek vefalı olma ancak, harem odasına girme, O’ndan “bî hurûf u lafz u savt” ses alma, O’nu dinleme, âlemin duyamayacağı hususî bir buudda O’nunla konuşma ve bunu devam ettirme, devam ettirme yollarını araştırmayla mümkün olur.

⁵⁸ Bkz.: Fasıldan Fasıla-1, s. 325.

Gerçek vefa, sarîh ve zımnî olarak Allah'a karşı verilen sözle-re sadık kalmaktır. Meselâ, "Ben, Allah'ın kuluyum, O da benim Mâbud'um.. Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetiyim.. İslâm'ın müntesibiyim..." gibi ifadeler söz verme demektir.

İşte bütün bunlarda en derine ulaşma; yani, yukarıda da ifade edildiği gibi harem odasındaki şekli yakalama tam vefadır. Bu ölçüdeki vefanın tarifine girecek şekilde vefalı ola-bilen bir insandan da yer yer kusurlar sâdır olabilir. Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "*Âdem hata etti, evlât-ları da hata etti.*"; "*Âdemoğullarının bütünü hatakârdır. Hata edenlerin en hayırlısı ise tevbe edenlerdir.*" şeklindeki beyan-larıyla bu tür vefazedelere çare ve reçete sunar. Evet, yanıl-mak ve hata etmek insanın tabiatında vardır. Bu açıdan bir insan, çok vefalı olmakla beraber yine de hata edebilir. An-cak, o insan eğer vefalı ise, bin kusuru da olsa, kusurlarına bakılmaz ve ettiklerine göz yumulur.

Değişik münasebetlerle misal olarak arz ettiğim, bir saha-bi ile alâkalı hususî bir durumu müsaadenizle hatırlatmak isti-yorum. Hem Bedir, hem de Uhud'a iştirak etmiş olan –ismini tasrih etmeyeceğim– bu sahabi, nebiz içmeyi bir türlü bırak-maz. Bu sebeple de, pek çok defa tecziye ve tedip edilir ve bir defasında –ihtimal– Halid b. Velid onun hakkında oldukça ağır konuşur. Bunu duyan Allah Resûlü'nün (aleyhi ekme-lüt-tehâyâ) canı sıkılır ve şöyle buyururlar: "*Ona öyle konuşma; zira o, Allah'ı ve Resûlullah'ı çok sever.*"

Bu hâdiseden şu hakikatleri çıkarmak mümkündür:

1. İnsan, Allah (celle celâluhu) ve Resûlü'nü sevdiği hâlde zaman zaman hatalara girebilir.

2. O zatın nebiz tiryakiliği vardır; bu sebeple de, yer yer düşüp kalkmaktadır. İhtimal, ileride Allah lütfedecek, o da o işten kurtulacak ve bir daha da nefesine uymayacaktır. Burada esas vurgulanmak istenen ve Efendimiz'in (sallallahü aleyhi ve sellem) üzerinde durduğu hususa gelince; o, bu sahabinin Allah'ı ve Resûlullah'ı sevmesi ve onlara karşı ciddî bir vefa hissi içinde bulunmasıdır. İntisabın hayatî önem ifade ettiği bir dönemde o zat, Allah'a teslim olmuş, teslimiyetini devam ettirmiş ve Allah Resûlü de onun bütün kusurlarına göz yummuştur; hepsi o kadar.

Objektif olmayan, konuyla alâkalı benim de bazı müşâhedelerim olmuştur: İyi tanıyıp bildiğim, çok erken hak ve hakikate gözlerini açmış bir şahıs vardı. Bu zat, yürekleri hoplatacak hakikatlere şahit olmuş ve bu hakikatleri temsil etme ve düşünce aksiyonunun içinde, hatta önünde bulunmuş; lâakal öyle bilinmişti. Ne var ki, ben bir türlü onu, gönlüme göre koyduğum yerde bulamıyordum. Bazen beklenen ölçüde uyanık olmayabiliyor, çok defa yaya kalıyor ve hatta bazen gaflet diyebileceğim durumlara bile düşebiliyordu. Bazen aklımdan, "Onun ve benim gibi dikkatsizlerin Odetta gibi taş kesilmeleri gerekmez mi?" diye geçtiği de olurdu. Levsiyâtın her çeşidine açık böyleleri hep gayriciddî davrandıkları, çarşıda-pazarda günaha açık durdukları, dahası onun ızdırabını ruhlarında duymadıkları hâlde, nasıl oluyor da bu işin önünde görünebiliyor ve tokat yemiyorlardı?! Tokat yemeliydiler gibi geliyordu bana. Zira herkes idrak ve irfan seviyesine göre tokatlanır. Mukarrabîn, aklımdan geçen şeyden dolayı tokat yer; eğer aklımdan, birinin kusuruyla alâkalı bir şey geçse hemen ayağına bir iğne batar. Öyle ise bu insan, ön saflarda koştuğu hâlde nasıl oluyordu da tokat yemiyordu?

Bu soru belki elli defa zihnime takılmıştır. Neden sonra aklıma geldi ki: Bu insanı tanıdığım günden beri o, onca kusur ve gafletinin yanında Allah'a karşı öyle vefalıydı ki, bütün zorluklara rağmen hiçbir zaman boyunduruğu yere bırakmıyor ve bir kuvvet-i zahr gibi her zaman Hakk'a sahip çıkıyordu. Demek ki, Allah, elli bin kusuru dahi olsa kulunun vefasından dolayı ⁵⁹ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ âyetinin ifadeleriyle o kulunu terk etmiyor ve onu yalnız bırakmıyordu. Zira Allah (celle celâluhu), vefalılarının en vefalısıydı. Evet, Hak kapısındaki vefa, koruyucu bir sütne ve kalkandır; işte bu hakikat, o şahıs hakkında da tecellî etmişti. Esasen bu değerlendirme objektif görünmeyebilir ve benim şahsî değerlendirmem de sayılabilir; ama öyle olmuştu.

Vefa, bir mü'min vasfıdır. Bir hadis-i şerifte münafıkların özellikleri zikredilirken onların üç vasfından bahsedilir: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُتْمِنَ خَانَ “Konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiği zaman sözünü tutmaz. Emanete hıyanet eder.” Hadis-i şerifteki وَإِذَا وَعَدَ وَفَىٰ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ nin karşılığı “Söz verdiği zaman yerine getirir.” ifadesidir. Yani, hulfu'l-vaad bir münafık sıfatı olduğu gibi, va'dinde vefa da kâmil mü'min sıfatıdır. Vefa kelimesi aynı zamanda “sıdk”ı ve kendisine bir şey emanet edildiği zaman emanete riayeti de tazammun eder. Bu itibarla o, hadis-i şerifte zikredilen üç hususun hemen hepsinde Allah ve Resûlü'nün bizden beklediği çok önemli durumu ihtiva eden şümüllü bir kelimedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in pek çok yerinde mü'minlerin Allah'a verdikleri söz, ⁶⁰ يُوْفُونَ veya ism-i fâil sıgasıyla وَالْمُؤْمِنُونَ بَعْدَهُمْ إِذَا عَاهَدُوا “Allah'a ahde ettikleri zaman

⁵⁹ Duhâ sûresi, 93/3.

⁶⁰ Ra'd sûresi, 13/20; İnsan sûresi, 76/7.

süreklili verdikleri sözü yerine getirme gayreti içindedirler.”⁶¹ şeklinde zikredilmektedir.

Va'de vefanın, –yukarıda da bahsedildiği gibi– Hak kapısının düğmesine henüz dokunanın yönelik vefası.. koridora adımını atan birinin vefası.. salona “Buyur!” edilmeye karşı, adım atmakla cevap verenin daha engin vefası.. salona girdikten sonra “Acaba hareme nasıl kabul ediliz?” şeklindeki düşünenin vefası.. ve hareme girdikten sonra da oradan atılmama heyecanını yaşama vefası.. gibi kendine göre dereceleri vardır. Üstad buna benzer bir derecelendirmeyi إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ifadesine bağlı olarak serdeder. Ona göre إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ de, “Bizi sırat-ı müstakîme, yani şer’-i şerifin yol olarak tayin buyurduğu şehrâha hidayet eyle.”; “Hidayet ettikten sonra o yolda bizi sabitkadem eyle ki, o yol bizim Hakk’a ulaşmamız için bir yol olsun.” gibi mânâlar ve daha sonrasına ait mertebeler vardır. Evet, herkes kendi seviyesine göre vefasının mükâfatını mutlaka görecektir. وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفٍ وَعَهْدِكُمْ “Siz Bana karşı va'de vefaya dair verdiğiniz sözü yerine getirin ki, Ben de va'dimi yerine getireyim.”⁶² âyet-i kerimesi bu hakikati hatırlatır.

Esasen çok derinlemesine sezip sistemleştiremediğim bir hakikat yer yer vicdanıma aksediyor; ama tam evirip çevirip ifade edemiyorum. Şöyle diyebilirim: Vefa öyle yüce bir vasıftır ki; kul, bir hamlede onunla Hakk’a muhatap olma seviyesine yükselir; yükselir de böyle birinin Cenâb-ı Hakk’a karşı olumlu bir tavır ne teveccühlere vesile olur ve ona: “Sizin şartınız, Benim şartım...” “Siz bir lâzımı ortaya koyun, Ben

⁶¹ Bakara sûresi, 2/177.

⁶² Bakara sûresi, 2/40.

de koyayım...” denir. Allah (celle celâluhu) ile kul arasında mukaveleye benzeyen böyle bir teveccühte Cenâb-ı Hak, kuluyla âdetâ mükâleme ve muamelede bulunuyor gibi onu teşrîfen ve tekrîmen terakki ettirerek çok yüksek bir pâyeye ulaştırmaktadır. Tabir caizse burada, ilâhî teveccühle kulun yönelişinin buluşması söz konusudur. Zira Allah, bunu وَأَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ tabiriyle ifade etmektedir.

Söz buraya gelmişken vefayla alâkalı bir şey daha arz etmek istiyorum: Vefa, dosta ait bir sıfattır. Dost, dostunu asla terk etmez. Dostluğun devamı da ancak vefaya bağlıdır. Vefasızlıktan müşteki bir şair şöyle der:

“Dost bî-vefa, felek bî-rahm, devran bî-sükûn,
Dert çok, derman yok, düşman kavî, tali’ zebûn.”

Şimdilerde ben bunu değiştirdim ve şöyle söylüyorum:

“Dert çok, derman daha çok; düşman şimdi zebûn, tali’
daha kavî...”

Mehmet Âkif de başka olumsuzluklarla beraber vefasızlıktan şöyle dert yazar:

“Vefa yok, ahde hürmet hiç... Emanet lafz-ı bî-medlul;
Yalan râyiç, hıyanet mültezem her yerde, hak meçhûl!

.....

Beyinler ürperir, yâ Rab! Ne korkunç inkılâb olmuş:
Ne din kalmış, ne iman, din harâb iman serâb olmuş.”

M. Âkif ilk mısradâ önemine binaen vefayı zikretmektedir. Şairlerin eserlerinde bazen vefayla beraber sıdkın da ifade edildiği görülür. Zira sıdk, vefanın bir buududur. Sadık, vefalı olur. Zaten vefalı olmayan da sadık ve dost olamaz.

Aslında, insanın göstermiş olduğu vefa, dönüp dolaşıp yine kendisine gelir. Meselâ, her ezandan sonra mü'minler, ... هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ... رَبِّ اَللّٰهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ... diye başlayan ezan duasını okurlar. Bu dua, “Allahım! Efendimiz’in derecesini insanın ulaşabileceği noktaların en zirvesine ulaştır. Öyle ki, alttan bakanlar takdirle başları dönsün. Yandan bakanlar oranın makam-ı hamd olduğunu görsün. Kendisi onun Livâû’l-Hamd olduğunun şuurunda olsun. Ve oraya koşanlar da ‘El-hamdülillah’ deyip kurtulsunlar.” demektir. Bu şekilde, her ezandan sonra bu duayı yapan ve her fırsatta salât u selâm getiren bir mü’mine –inşâallah– Allah Resûlü de ötede gereken vefayı gösterecektir.

Sözlerimi şu duayla noktalamak istiyorum: Yâ Rabbi! Pek çok günah işledim. Nihayet tasmalı boynumla Sana geldim. Eğer, elde olarak veya olmayarak yer yer günah işlemek bir düşmek ve çamura batmaksa, hâlimi öyle arz etme ve şefaât dileğimi hâlîmle ortaya koyma yolunu seçtim. Vefalı olamsam da, vefana güvendim. Sıdk u emanet bilmesem de, rahmetinin enginliğine yürekten iman ettim. Sermayesiz bir müflisim.. 63 جِئْتُ بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفٍ لِّي يَا وَفِيّ deyip vefana sığındım. Sen Yusuf değil, hem onun hem de hepimizin Rabbisin; Yusuf, hâllerini arz edip eşiğine baş koyanları boş çevirmemişti...

63 “Değersiz bir sermaye ile geldim. Ey vefa sahibi Rabbim, vefana sığındım, bana vefanla muamele etmeni bekliyorum!”

UFUK İNSANLAR: PEYGAMBERLER

Soru: “Peygamberler, insanlık için birer sınır çizgisi mesabesindedirler. İnsanlığı oraya yükseltmek mümkündür.” buyuruyorsunuz. Bu sözün açılımını yapar mısınız?

Peygamberler, Allah’ın seçtiği ve özel donanımlı mükemmel insanlardır. Maddî-mânevî en güzel sıfatlarla donanmış bu insanlar, aynı zamanda herkesin kendisine örnek ve model kabul edeceği câmiyete de sahiptirler. İnsanlar, Allah’ın kendilerinden beklediği ve yakalamalarını istediği noktada örnek olarak peygamberleri görürler.. onlar, komutanlıkları, babalıkları, devlet başkanlıkları, hâkimlikleri ve mucizeleriyle, hâsılı hayatın her sahasında insanlar için birer sınır çizgisi mesabesindedirler.

Şimdi bu mülâhazalara bağlılık içinde şunu ifade edebiliriz: Peygamber dimağı, fiziği aşkınlık içinde aynı zamanda metafiziğe de açıktır. Çünkü biz hâlâ vahiy telakkisini, onun melekle görüşme meselesini çözebilmiş değiliz. Onun hayattaki bütün başarılarına fetanet-i uzmâ diyoruz. Fetanet-i uzmâ, muhteşem ve insan üstü akıl demektir. Allah’ın kudsî elçileri, bir kısım mazhariyetlerle pek çok problemi çözmüşlerdir. Haddizatında bu, sebep olarak onların dimağlarının dimağlar üstü bir dimağ olmasıyla hâsıl olmaktadır. Yani Allah, sıradan bir insanı o büyük vazife ile serfiraz kılmamıştır. Allah, peygamberlerin ruhu gibi dimağlarını da fevkalâdeden inkişaf ettirmiştir. Bu açıdan peygamberlerin dimağlarının seviyesi de dimağ adına son sınırdır ve başkalarının da, yakalama cehdi içinde bulunmaları gereken bir müteal serhattir.

Peygamberlerin mucizeleri de, ilmî araştırma, gelişme ve telakkilerin son sınırını göstermesi açısından serhat sayılır.

Hız. Süleyman'ın (aleyhisselâm) Belkıs'ın tahtını Sebe'den getirmesi ve oradaki insanların da bunu görmesi celb-i surete işaret etmektedir.⁶⁴ Peygamber bunu bir mucize olarak gerçekleştirmiştir ve bu, insanlık için bir son sınırdır. Beşer, fen ve terakki ile ancak onun biraz yakınına ulaşabilir. Nitekim televizyonun icadı beşerin bu noktaya vardığını göstermektedir. Yine Hız. İsa (aleyhisselâm), en onulmaz dertlere derman bulan –Kur'ân-ı Kerim'in ifadesi içinde– Allah'ın izniyle ölüleri diriltten, kör olanları gördüren, abraş hastalarını iyileştiren bir peygamberdir.⁶⁵ Bu âyet-i kerimeyle Allah, peygamberi vasıtasıyla insanlığa şu mesajı vermektedir: “Tıp mevzuunda bir gün öyle ilerlenecektir ki, ölüme hayat rengi verilecektir.” Tabii bu, “Ölmüş insanlar tekrar diriltilecek.” anlamına gelmemektedir. Keza, Hız. İbrahim'in ateşte yanmaması, insanın da bu ufka ulaşması adına bir davetiye hükmündedir. Bugün insanoğlu amyant maddesini keşfederek bunun küçük bir kısmını gerçekleştirmiş sayılır. Beyan Sultanı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, ifade ve beyan hususunda insanlığın, kendisine yaklaşması beklenen bir zirvedir.

Buradan hareketle insanlık, gelecekte bir kısım hakikatlerin mâşerî vicdan tarafından kabul edilmesi için gücünü, kuvvetini beyandaki edadan alacak; üslûp ve beyandaki eda, hakikaten en müessir bir silah hâline gelecektir, diyebiliriz. Zaten kitle iletişim araçları vasıtasıyla bu gün tahrip veya tamir adına yapılanlar da o noktanın önemini bize anlatmıyor mu...?

Evet, ölüme hayat rengi vermek ve ateşin içinde yanmamak mümkündür. Hatta belki de gelecekte suretleri celp etmekten ziyade, ışınlama meselesi de vuku bulacaktır. Gerçi bu mesele

⁶⁴ Bkz.: Neml sûresi, 27/40.

⁶⁵ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/49; Mâide sûresi, 5/110.

bana fizikî olarak biraz uzak geliyor. Çünkü cisimler, hareket ettikleri istikamette boylarından kaybetmekte ve ışık hızına çıkınca da yok olmaktadır. Bu durumda kalb ve nabız nasıl olur bilemiyorum.! Ancak gelecek, pek çok sürpriz ve fevkalâdeliklere gebe gibi görünüyor. Teknik ve teknolojik gelişmeler ilerledikçe bunlar bir bir müşâhede edilecektir. Beşer bu gelişmelerle peygamberlerin tutturduğu ufuklara ulaşabilecektir ama onun o ufku tam olarak ihraz etmesi de mümkün değildir.

Evet, peygamberler, insanların önünde maddî-mânevî her yönden birer örnek ve model olarak ulaşılması gereken birer işaret âbidesi ve Allah'ın seçtiği en mükemmel insan topluluğudur. Allah'ın rızası, selâmı onların ve bizim Peygamberimiz'in üzerine olsun.

AŞK-I MECAZÎNİN AŞK-I HAKİKÎYE İNKILABI

Soru: Aşk-ı mecazî, aşk-ı hakikîye nasıl inkılâp eder? Bunun sırrı nedir?

Aşk, fart-ı muhabbet demektir. Muhabbet, bilmenin ve tanımanın veyahut mutlak kemale muttali olmanın; karşı tarafta da kemal, cemal –mecazî aşk açısından– melâhet, müşâkele... gibi hususların bulunmasıyla bazen meydana gelen insandaki fitrî bir hâldir. İnsan, tanımadığını ve bilmediğini sevmez; sevebileceğini tanıyıp bilirse sever. Kâfirlerin Allah'ı sevmemesi ve Resûl-i Ekrem'e karşı saygısız olmaları, tanı-mama ve bilmemeden kaynaklanmaktadır.

Muhabbetin ifrat derecesine aşk denir. Normal muhabette olmasa da aşkta bazen muvazenesizce tavırlar görülebilir. Bir diğer mânâda aşk, mahbubundaki kusurları görmezlik, gözüne ondan başka hayalin girmemesi ve onu her şeyin ve herkesin üstünde kabul etme hâlidir. Meselâ kişinin, güneşin güzelliğini mahbubunun güzelliği yanında sönük görmesi, “Mahbubum benim yanımda olursa Cennet'in hurilerini istemem.” demesi veya “Cennet başkalarının olsun. Bana mahbubum yeter..” gibi iddialar, âşık mırıltıları ve mecazî aşk açısından da akıl ve mantıkla telif edilmeyecek bâlâpervazane iddialardır. İşte bu aşktır ki, Mecnun'u sahraya salmış ve Ferhat'ı da koca dağı delme macerasına itmiştir.

Allah'tan başka –neye olursa olsun– gönül vermek, onu sevmek, âşık ve müptela olmak mecazî aşktır. Meselâ Mecnun'un, Ferhat'ın ve Zeliha'nın muhabbeti, birer mecazî muhabbettir. Bir de fart-ı muhabbetin fitrî, garazsız, ivazsız olanı vardır ki, buna da anne ve babada bulunan şefkati misal

verebiliriz. Esasen şefkat, Allah'ın Rahmân ve Rahîm isminden gelmektedir. Allah'ın insanlara ve mahlukata karşı olan mukaddes ve münezzehev sevgisinin, değişik malul yanlarıyla insanlarda olanına şefkat denir.

Evet, Mâbud-u Mutlak'tan gayrıya gönlün kapdırılması, sevilip aşk u alâka gösterilmesi mecazî aşktır. Hakikî aşk ise gönlün Allah'a verilmesi ve Allah'ın deli gibi sevilmesidir. Burada hemen şunu da ifade etmeliyim ki, Allah'ı sevmek, bir pâye meselesidir. Mü'minler, Resûl-i Ekrem'i severlerse, mü'minlik mertebesinde, daha doğrusu mü'minlikteki muhabbet mertebesinde önemli bir noktaya ulaşmışlar demektir. Fakat bu, en kâmil mertebe değildir. Meselâ Resûl-i Ekrem'i andığınız zaman kararınız kalmayabilir; ama bu zirvenin ötesinde bir de şahika vardır. Resûl-i Ekrem'i, O'na ait hatıraları ve ashab-ı kiramı sevmek mertebesi, muhabbetin ilk mertebelerindedir. Çünkü bunlar beşerî kıstaslarla anlaşılan, duyulan, takdir edilen ve ölçülen şeylerdendir. Demek ki sizin kabınız, hissedilen şeyleri ölçüp değerlendirip size bir fikir verebiliyor. Siz bu fikirle o mahbubu gönülden seviyorsunuz. Onun halkasına tam girip ve onun gözüyle ötelere, ötelere de ötesine bakınca, aşk u muhabbetinizde daha derin lâhûfî bir buuda ulaşıyorsunuz.

Allah'ı sevmek, her türlü alâkanın ötesindedir. Bu sevgiyi vicdanında biraz olsun hissedene neler neler duyar... Cenâb-ı Hakk'ı sevmenin başladığı andan itibaren her sevgi dolaylılık rengine bürünür. Ayrıca Allah'ı sevdiğiniz nispette mâsivâya karşı aşk u alâkanız yavaş yavaş küsuf tutmaya yönelir. Siz artık her şeyi ondan dolayı sevmeye başlıyorsunuz. Meselâ Hz. Ali'yi, damad-ı Resûlullah, O'nun Haydar-ı Kerrarı, Şah-ı

Merdanı, muharebe meydanlarının kükreyen aslanı olduğu için seversiniz. Allah'ı sevme zirvesine ve şahikasına yükseldiğiniz zaman Resûl-i Ekrem'i Allah'ın elçisi olduğu için seversiniz. O'nun karşısında yeri, konumu ve risaletini görüp okudukça bu derinlikten sevgi, bir hayranlığa dönüşür. Bu bir zevk ve hâl meselesidir. Bunu tadan bilir; tatmayan bilmez.

İnsanın Allah'ı sevmesi iyi bir şeydir. Hususiyle insan, vicdan sistemiyle Allah'ı tam bilebiliyorsa O'nu delice sever. Çünkü sevginin biricik mahalli vicdandır. Vicdanın rükünlerinden biri olan zihin bildirir, latîfe-i rabbâniye gösterir, irade O'nun muradına yönlendirir, akıl, sevgi esbabı üzerinde muhakeme, yürek ise ona önemli derinlikler kazandırır.

Bir insan, bütün bütün mecazî aşkla meşbû ise ve aşk-ı hakikiden mahrumsa mutlaka bir şeyler yapılarak onun yüzü hakikî aşka döndürülmelidir. Böyle bir insan, kendisine fâni matlubların fena ve zevalini göstermek suretiyle, içinde Bâki-i Hakikî ve beka arzusu uyararak.. iman ve mârifet hususunda derinleşerek.. sözün-sohbetin hep evrilip çevrilip O'nunla irtibatlandırıldığı meclislerde bulunarak.. kalbin kiri-pası sayılan günahlardan, hatalardan uzak durarak Hak'la alâka kurabilir; kurabilir ve alâkasını güçlendirerek her şeyden elini eteğini çekip *“Ben, batıp gidenleri sevmem.”*⁶⁶; Bâki bir yâr isterim deyip O'na yönelebilir. Hz. İbrahim (aleyhisselâm) gibi yıldız, ay, güneş... hepsini tulû, gurub ve mahiyetleriyle okur, bunların zeval bulup gitmelerini, bir doğup bir batmalarını ve batıp giden bu şeylerin kalbin alâkasına değmediğini haykırır, herkese duyurur. Zaten bunlar, camid ve cansız nesnelere;

⁶⁶ En'âm sûresi, 6/76.

ne insanı duyar ne dinler ne de ihtiyaçlarına cevap verebilirler. Oysaki insan, öyle birine yönelmeli ki, her zaman onu görsün, duysun, dinlesin ve isteklerine cevap versin.

Evet hatırat-ı kalbimi bilsin, dualarıma icabet etsin.. dünyevî-uhrevî taleplerimi yerine getirsin.. yalnızlığımı giderip bana enis olsun.. ebed arzularıma cevab-ı savap verip gönlümü şâd etsin.. benim gibi bütün dost, ahbab, yârân ve yakınlarımı da âbâd etsin.. bana işte böyle bir mâbud, sevgili, yâr-ı vefâdâr ve her hâlîme nighban bir dost lâzım. Öyleyse buna aşk u alâka kurmak gerekir.

Molla Cami, bu hususu anlatırken, “*Yalnız Bir’i iste*, başkaları istemeye değmiyor. *Bir’i çağır*, başkaları imdada gelmiyor. *Bir’i talep et*, başkaları lâıyk değiller. *Bir’i gör*, başkalar her vakit görünmüyorlar, zeval perdesinde saklanıyorlar. *Bir’i bil*, mârifetine yardım etmeyen başka bilmekler faydasızdır. *Bir’i söyle*, O’na ait olmayan sözler mâlâyâni sayılabilir.” demek suretiyle hakikî aşkın Allah’a karşı olan aşk olduğunu, insan Allah’tan gayri neye gönlünü verirse versin, içinde bir burkuntu ve üzüntü bırakıp gideceğini vurgular ki, herkesin meşk edip tekrarlaması icap eden bir husustur.

Hulâsa-i kelâm, fâni ve zâil şeyler, gelip gidişi ile kalbin alâkasına değmediğini göstermekte ve hakikî mahbub arayan gönle, “Allah sevilmelidir.” ihtarını yapmaktadır.

YEDİ KAT SEMA

Soru: Üstad'ın Sözlere adlı eserinde, "İnsanda cisimden başka nasıl akıl, kalb, ruh, hayal, hafıza gibi mânevî vücudlar var. Elbette insan-ı ekber olan âlemde ve şu insan meyvesinin şeceresi olan kâinatta da, âlem-i cismaniyetten başka âlemler var. Hem âlem-i arzdan, ta Cennet âlemine kadar her bir âlemin birer seması vardır."⁶⁷ demektedir. Âlemlerin sayısı yediyle sınırlanmadığına ve her âlemin bir seması olduğuna göre yedi semadan bahsedilmesini izah eder misiniz?

Üstad, 12. Lem'a'da yedi sema meselesinden bahsetmekte ve yedi rakamıyla ilgili pek çok tevcihte bulunmaktadır. Zannımca burada asıl önemli olan husus; semanın yedi tabakadan veya yedi buuddan oluştuğu hususudur. Biz bunu tam mânâsıyla bilemeyebiliriz. Meselâ, biz, rüyalarla, yaşadığımız şu zaman ve mekân buudlarının dışına çıkarız. Bu yedi buudun her birinin kendine göre ahkâmı, erkânı ve hususiyetleri vardır. İşte yedi semadan bahsedilmesi, bizim bulunduğumuz üç buudlu mekânın dışında bazı mekânların da olabileceğine ve farklı zaman buudları içine girilebileceğine bir kapı aralama olarak anlaşılabilir. Rüyalarda da bir gerçeği sürekli hatırlatmak için aynı şeylerin takviye ve tekerrür edip durması da böyledir. Bu da, rüyalarda görülen şeyleri Allah'ın (celle celâluhu) çok istihsan ettiğini, önemine binaen onları hatırlatmak için gördürdüğünü anlatmak içindir.

Ayrıca 7, 70, 700 sayıları, Arap dilinde kesretten kinaye olarak kullanılmaktadır. Üstad'ın orada yaptığı tevcihlerden biri de işte budur. Dolayısıyla "7 kat" çokluğu ifade

⁶⁷ Bediüzzaman, Sözlere, s. 775, Şahdamar Yayınları.

etmek için kullanılmış olabilir. Makro âlemler için 7, normal âlemler için 700, bundan daha küçük âlemler için 7000 sayıları kesretten kinaye olarak kullanılmış olabilirler. Meseleye bu açıdan bakıldığında “yedi kat sema” tabirinden, hakikaten âlemlerin yediden ibaret olduğu zannedilmemelidir. Zaten bu, ne Kur’ân-ı Kerim’in tevcihinde (tasrihinde) ne de Üstad’ın o mevzudaki yorumunda mevzubahistir.

Burada kastedilen, görüp bildiğimiz âlemlerden başka daha pek çok âlemin bulunduğu. Zaten Allah (celle celâluhu), Kur’ân-ı Kerim’de bu hususu tasrih etmemektedir. Fatıha sûresinde رَبِّ الْعَالَمِينَ tabiri geçmektedir. Mevzua Arapça grameri açısından bakacak olursak şunu söyleyebiliriz: الْعَالَمِينَ kelimesi çoğul olduğu gibi, kip olarak da cem-i kesrettir. O hâlde رَبِّ الْعَالَمِينَ ifadesinin, âlemlerin sonsuz sayıda olabileceğine işaret ettiği söylenebilir. Arapça’da cem-i killet için kullanılan altı adet vezin vardır. Bu altı vezin, üçten ona kadar çokluk için kullanılır. Onu aşan çokluklar için de bu altı kalıbın dışındaki kelimeler kullanılır ki “âlemîn” işte bu altı kalıp dışındadır. Bu açıdan bakıldığında “âlemîn” kelimesine ilk bakışta, bu kelimenin ifade ettiği âlemlerin yediyi aşkın olduğu söylenebilir. Çünkü bu vezin, on adedinin üstündekiler için kullanılmaktadır.

Bir de âlemîn sayısının 18 bin olduğunu söyleyenler olmuştur. Bu, belli bir dönemde bazı kişilerin sayarak söylemiş oldukları bir şey olabilir. Hatta bundan daha öte sadece insanda 18 bin âlem olduğu söylenebilir. Esasen böylesi yorumların ne Kitap’ta ne de Sünnet’te yeri olmadığından bunların hepsine “kesretten kinaye” denebilir.

Beşinci Bölüm

AKTÜEL

İNSANIN İHTİYAÇLARI KARŞISINDA DİN GÖRÜNÜMLÜ ORGANİZASYONLAR

Soru: İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren felsefenin içimize yerleşmesi nasıl olmuştur? İslâm'ın içine Yunan felsefesi nasıl girmiştir? Felsefe alanında İmam Gazzâlî ve İbn Arabî'nin rolü ne olmuştur? Bir de günümüzde meditasyon ve parapsikoloji gibi hâdiseler üzerinde çokça duruluyor ve insanların bunlara belli bir teveccühü söz konusu. Bu teveccüh, yayın organları, toplantılar, dernekler ve değişik sevgi kanalları ile geliştirilmekte ve bunların temelinde de Budist felsefenin propagandası yapılmakta. Bunlar, dinle pek fazla irtibatı olmayan, tasavvufî bilgisi de yetersiz bazı aydın kesimde oldukça revaçta. Ayrıca Amerika'da da çok yaygın tarzda Doğu Felsefesinin bir akımı var. Hâlbuki bizim tasavvuf birikimi ve tevhidî hakikatler bunların çok çok üzerinde. Müslümanların ilk dönemde Yunan felsefesine olan yönelişleri ile bugünkü yönelişler arasında bir benzerlik var mı?

Yunan felsefesiyle günümüzdeki düşünce arasında biraz fark var. Emevilerin ilk dönemlerinde Batı felsefesine kapılar aralanmış ise de, Müslümanların bu felsefeyle ilk tanışmaları Abbasi döneminde olmuştur. Bundan önce saf İslâmî düşünce ve tasavvuf diyebileceğimiz İslâm'ın ruhî hayatı, Kitap ve Sünnet'e dayanmaktaydı. Bu da daha ziyade inananlarca temsil ediliyor ve yaşanıyordu. Yani ilk İslâmî düşünce, kitaplara henüz dökülmemişti. Hadislerin içinde mümtaz olan şeyler de çok seçilemiyordu. Yani hadisler belli bablarla bir kitapta hususî mahiyette henüz telif ve tasnif edilmemişti. Her şey yaşanıyor fakat bazı özel hususlar kayıt altına alınmadığından tam bilinmiyordu. Toplumda daha çok vicahî kültür hâkimdi. Ancak hicrî 2. asırdan itibaren –ki, Abbasi-ler zamanına rastlıyor– Me'mun döneminde, Batıdan Grek

(Yunan) felsefesinin tercüme edilmesi ile kadim Batı düşüncesi Müslümanlığın içine girmiştir. –Bağışlayın– işte o curcuna içinde, Kur’ân’ın mahluk olup olmadığı veya ne olduğu meseleleri mevzuubahis olmaya başladı.

Böylece hicrî 2. asrın sonu ve 3. asrın başı itibarıyla Grek felsefesi İslâmî düşüncenin içine kısmen nüfuz etti ve işte bu dönemde idi ki, İslâm’ın ilk “rasyonalistleri” diyebileceğimiz Mutezile ve ilk “deterministleri” diyebileceğimiz Cebriye doğuvermişti. Yine bu yıllarda Sokrat felsefesinden mülhem “Varlıktan gaye, Hâlık’a benzeme mülâhazasıdır.” türünden düşünceler telaffuz edilmeye başladı.

Daha sonraki dönemlerde, bu düşünceler gelişerek devam etti ve bu süreç İmam Gazzâlî dönemine kadar da tesirini artırarak yaygınlaştı. Üç sene felsefe ile meşgul olduğunu belirten İmam Gazzâlî, daha ziyade Aristo felsefesinin Endülüslü mütercimlerine karşı meşhur *Tehâfüt*’ünü yazmıştır. İbn Rüşd de Gazzâlî’nin bu eserine karşı “*Tehâfütü’t-Tehâfüt*”ü kaleme almıştı. İmam Gazzâlî’ye, diğer ilimler kadar felsefeyi bilmediği söylene de, ben hiç de öyle zannetmiyorum; o kadar zeki bir insanın onca zaman meşgul olduğu bir konuyu bilmemesi çok makul değil. İmam Gazzâlî hazretlerinin felsefe alanındaki mücadelesi, –*el-Munkizu mine’d-dalâl*’de de ifade ettiği gibi– genelde yamulmuş veya sürçmüş bir düşünceyi yeniden doğrultup yerine oturtması yönündedir. İmam önce bâtil düşüncenin kökünü kesmek, daha sonra da dinî ilimleri, kendi çerçevesinde yeniden ihya etmek mülâhazasıyla harekete geçmiş ve bu konuda elinden geleni yapmıştır.

Muhyiddin İbn Arabî’nin konumu ise daha farklıdır. O, bir ruh insanıdır. Hallaçlarla, Sühreverdilerle var olan bir geleniği devam ettirmiştir ki, *Fütûhât-ı Mekkiyye*’sine bakılınca,

anlaşılmasının çok zor olduğu bir yana (*Fusûsü'l-Hikem*'in şerhli güzel bir tercümesi olsa da *Fütûhât-ı Mekkiyye* henüz tam ve iyi bir tercümeyle kültür dünyamıza kazandırılmamıştır) anlaşılmanları olduğu gibi kabul etmek de ayrı bir problem...

Bir mânâda onun ifadeleri vecd ve istiğrak hâlinin ifadeleridir. Onun ifadelerinde vahdet-i vücud mülâhazası açıktır. Gerçi son asrın âlimlerinden Ahmed Emin onun o meydanın eri olmadığını, o meydanın asıl erlerinin Hallâc, Maktûl es-Sühreverdî ve Cîlî gibi kimseler olduklarını söylese de, rahatlıkla onun bu düşüncenin felsefesini yaptığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin yeri ve konumu İmam Gazzâlî hazretlerinden farklıdır. Vâkıa, İbn Arabî, İmam Gazzâlî'den bazı nakillerde de bulunmuştur. Ama öyle zannediyorum ki, eğer İmam Gazzâlî o dönemde olsaydı İbn Rüşd'den daha çok İbn Arabî ile uğraşırđı. Çünkü Sünnet-i seniyye ve sahabe telakkisindeki Müslümanlık İmam Gazzâlî'ye göre esastır. Gazzâlî, onu ihya etmeye çalışmış ve ona tasavvuf ruhunu, düşüncesini işrâb etmiştir.

Günümüzdeki din görünümlü organizasyonlara gelince, bunlar bir açıktan kaynaklanmaktadırlar. Yani insanlar, metafizik duygu ve düşünce adına meşru yollarla tatmin edilemediklerinden yoga, meditasyon, hipnoz, telepati ve parapsikoloji gibi şeylerle kendilerini avutmaktadırlar. Arkadaşlar beni Avustralya'ya davet ettiklerinde, oradaki bazı grupların hususî lokantalarında özel meditasyon yaptıklarını, bunlarla insanları tesir altına alıp âdeta onların beyinlerini yıkayıp sonra da bazı Uzak Doğu dinlerini telkin ettiklerini söylemişlerdi...

Evet, senelerden beri bizim ülkemizde de cincilik ve pericilik gibi şeyler almış başını gidiyor. Bütün bunlar bir ihtiyaçtan

kaynaklanmaktadır. İhtiyaç, usulüne göre karşılanmadığı, tatmin edilmediği için, yani dine muhtaç olan gönüllere hak din verilmediğinden dolayı insanlar hep bir arayış içindeler. Şunu hemen ifade edeyim ki, dinimizde bu tür şeylere çok da önem verilmemiştir. Evet, dinimiz, Allah ve Peygamber'e dayanmayan bu tür durumlara karşı mesafelidir. Her ne kadar evliyâullahın keşfi, kerameti ve vicdanlarında bazı hususları duymaları söz konusu olsa da, bunlar, Allah'ın iradesine ve meşîetine bağlı olaylardır ve insan bunları istediği zaman elde edemez. Keramet denen harikulâde hâl de Allah'ın yaratmasına vâbestedir. Zaten öbür türlü de sihirbazlık ve illizyon gibi bir göz boyayıcılığı olur ki, onlara da asla itibar edilmez.

Bir vâkia olarak şunu söylemek mümkündür: Çok uzun zamandan beri memleketimizde insanların dinî ihtiyacı, doğru yollarla ve dinî kaynaklara dayanılarak tatmin edilemediğinden, sosyete salonlarında ve aristokrat sınıf arasında cin, şeytan çağırma gibi hâdiseler olağan bir hâl almıştır. Aslında bu, bir ihtiyaç ve bir açlığın ifadesidir. Bu açlığı gidermenin yolu da toplum içinde hak din olan İslâmiyet'e serbestçe yayılma hak ve imkânının verilmesidir. Medyanın bu istikamette seferber olması ve insanlara örnek olabilecek doğru dürüst şeylerin anlatılması da bu açlığı giderme yolunda atılacak adımlardan bir diğeridir. Tabii, insandaki metafizik duyguyu tatmin etme adına geliştirilen diğer organizelerde, Allah'a kulluk gibi bir sorumluluğun olmaması, kimseden namaz, niyaz, oruç gibi ibadetler istenmemesi ve bu hareketlerin daha çok harikulâdelikleri ön plana çıkarması, bu organizasyonları bazıları için cazip hâle getirmektedir.

Meseleye bu açıdan bakıldığında, ilk dönemlerdeki felsefeye yönelmenin kısmen bir fantezi olduğunu, şu andaki

yönelmelerin ise açıklıktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bâtil olan bu cereyanlara yönelme ve kaymalar, insanları hakikatle doyuracağımız ana kadar da devam edecek gibi gözükmektedir. Bu konuda yapılması gereken işlerden biri de, bu hususta yazan-çizen ehliyetli kalemlerin çok iyi (tenkit yazıyor gibi) okunmasıdır. Meselâ Asım Bey'in Kaytânî'ye (Caetani), Filibeli'nin de Celal Nuri'ye yazdığı gibi, bu konularda yazılmış çok önemli reddiyeler vardır. Çok güçlü insanların reddiyeleri okunsa da onlarınki nedense çok okunmuyor.

Bunların okunmasının gerektiğini belirttikten sonra şunu da ifade etmekte yarar var; aslında bu konularda reddiyeden daha çok, doğrunun anlatılması üslûp açısından daha önemlidir. Doğru bilgiler güçlü kalemler tarafından yazılmalı ve bu alandaki boşluklar da bu şekilde doldurulmalıdır.

BERMUDA ŞEYTan ÜÇGENİ

Soru: Bermuda Şeytan Üçgeni hakkında bilgi verir misiniz?

Pek çok gemi ve uçağın hiçbir enkaz bırakmadan kaybolduğu iddia edilen, Atlantik Okyanusu'nun Güney ve Kuzey Amerika'yı birbirinden ayıran ve Bermuda, Porto Rico ve Miami sahilleri arasında kalan üçgen şeklindeki bölgeye Bermuda Şeytan Üçgeni adı verilmektedir. Bu konuyla alâkalı ülkemizde de "Bermuda Üçgeni" veya "Atlantik Esrarı" gibi bir hayli tercüme kitap neşredilmiştir. Bu kitapların neşredildiği günlerde Konya'da bir araştırmacı, bundan birkaç asır evvel, Osmanlı müellifleri tarafından yazılan bazı eserlerde, Bermuda müsellesi içinde bazı esrarenğiz hâdiselerin cereyan ettiğine dair bir kısım bahisler bulunduğunu yazmıştı ve gazeteler de bunu neşretmişlerdi.

Biz Bermuda müsellesinin esrarıyla alâkalı söylentilere şimdilerde muttali olmaya başladık. Hâlbuki Osmanlı müellifi bundan birkaç asır evvel bu mesele hakkında değışik yorumlar ortaya koyuyordu. Vâkıa daha evvel Mayalar ve Meksikalılara ait seyahat notlarında "Bu yosunlu denize geldiğimiz zaman bir uğursuzluk ve yümünsüzlük üzerimize bastırır. Orada gemiler günlerce çakılı kalırlar. Rüzgârlar durur ve yelkenliler işlemez." şeklinde bölgeyle alâkalı esrarenğiz hâdiselerden hep bahsedilmekteydi; ama şimdilerde daha bir güncel hâle geldi.

Bermuda Şeytan Üçgeni'nin efsaneleşmesine sebep olan ilk vak'a 1945 yılında meydana gelir. Beş adet savaş uçağı mutad görev uçuşu için Florida'daki üslerinden havalandıktan sonra pilotların lideri, telsizden kontrol kulesine şöyle bir mesaj

anons eder: “Karayı göremiyoruz. Pozisyonumuzdan emin değiliz. Nerede olduğumuzu bilmiyoruz. Galiba kaybolduk.” Bu sırada kontrol kulesinden pilota, “Nasıl olur, hava gayet iyi gözüküyor, batıya gidin.” şeklinde cevabî mesaj gelir. Bunun üzerine pilot, “Neresinin batı olduğunu bilmiyoruz. Her şey yanlış. Çok tuhaf, hiçbir yönden emin değiliz. Okyanus bile olması gerektiği gibi değil.” der ve bağlantı kopar. Acilen yardım alarmı verilir, ancak uçakların izine bir daha rastlanılmaz...

Yine o bölgeden geçen gemilerde de benzer esrarengiz şeyler olduğundan bahsedilmektedir ki, batan bir kısım şilep veya transatlantiklere bakıldığında içlerinde sadece kedi ve köpek ölülerinin olduğu, insanların, önlerinde bulunan yemeklerini bitirmeden bırakıp sanki denize atladıkları veya bir fırtınanın tabaklara ve kaşıklara dokunmayıp sadece insanları alıp götürdükleri söylenmektedir.

Bu meseleyi izah sadedinde bugüne kadar değişik fikirler ortaya atıldı. Müsaadenizle o fikirlerden bazılarını maddeler hâlinde arz etmeye çalışalım:

1. Bu tamamen yer fiziği ile ilgili bir hâdisedir. Kuzey ve güneyden gelen akıntı orada bir durgunluk yapmakta ve bu durgunluk yoğun bir şekilde yosunların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Yosunların bu yoğunluğu yüzünden orada gemiler hareket edememektedir. Ayrıca bu bölgede yüz, iki yüz, hatta üç yüz metre yüksekliğe kadar çok şiddetli dalgalar meydana gelmektedir. Bu devâsâ dalgalar, getirmiş oldukları vakumla üstlerinden geçen uçakları kendilerine doğru çekmektedir. Dolayısıyla böyle bir atmosferde gemilerin alabora olması gayet normaldir.

2. Şiddetli akıntılarının meydana getirdiği dev girdaplar, orada denizin altında “mavi delikler” adı verilen delikler meydana getirmiştir. Uçak veya gemiler buraya geldiğinde delikler tarafından yutulmaktadır. Nitekim bazı dalgıçlar, o mavi deliklerin içinde bir kısım yelken ve kayıkların bulduklarına şahit olmuşlardır.

3. Sekseninci tûl dairesi buradan geçmekte ve kuzey kutbundan kıvrılınca, Japonya’dan geçen daire olarak yüz ellinci daire adını almaktadır. Binaenaleyh, böyle bir ölüm denizi Japonya’da da bahis mevzuudur. Buradan anlaşılmaktadır ki, o tûl dairesine rastlayan her yerde bu türlü ölüm denizleri mevcuttur. Hatta mesele biraz daha tamim ve teşmil edilerek otuzuncu ve kırkıncı güney ve kuzey arz dairelerinde de aynı şeylerin var olduğu, ayrıca yeryüzünde bu tür esrarengiz kaybolmaların ve yutulmaların bulunduğu diğer altı yerin daha olduğu ifade edilmektedir.

4. Uçan daireler, gemileri ve uçakları göğe kaldırmakta veya denizin dibine batırmaktadır.

5. Deniz dibinde biriken fosiller ve çeşitli atıklardan zaman zaman çıkan metan gazı, deniz suyunun kimyasal karışımını etkileyerek yoğunluğunu düşürmektedir. Yoğunluğu sifıra düşen suda yüzebilme özelliğini kaybeden gemi, metan kuyusu adı verilen gazın çektiği bölgeye girer girmez batmaktadır. Denizin dibinde biriken çeşitli atıkların türüne ve suyun ısısına göre metan gazı kabarcıklarının şiddeti de değişmektedir. Bermuda Şeytan Üçgeni gibi gaz akımlarının şiddetli olduğu bölgelerde seyreden uçaklar da büyük tehlike sınırı içinde bulunmaktadır. Çünkü su yüzüne ulaşan metan gazı kabarcıkları atmosfere karışarak yukarıya doğru şiddetli bir

metan tüneli oluşturmakta ve metan tüneline giren uçak da kontrolden çıkarak denize çakılmaktadır.

Müsaadenizle ben, bütün bunların dışında özellikle başka bir husus üzerinde durmak istiyorum. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Şeytanın tahtı deniz üzerindedir.” buyurmaktadır. Burada “deniz” mutlak zikredilince, bu mâhut ifadeden belli bir deniz mânâsı çıkarılabilir ve yeryüzünde belli denizlere şeytanın tahtgâhı diyebiliriz. Binaenaleyh ecinni ve şeytan taifesi buraya hükmetmekte, gemi ve uçakların elektronik cihazlarını çalışmaz hâle getirerek onları batırmaktadır. Vâkıa, cin ve şeytanlar “mâric” ve “nâr”dan yaratıldıkları için, âdeta güneşten gelen dalgalara maruz kalmış gibi bütün elektronik cihazları da alt üst edebilirler.

Ayrıca Efendimiz, “Helâk olmuş cemaatlerin helâk oldukları yerlere uğramayın. Ancak ağlayarak uğrayın.” ikazında bulunmaktadır ki, bunun mânâsı, “Helâk olmuş ülkelere gildiği zaman Allah ile münasebet kurarak himaye-i ilâhiyeye girin ki, onlara isabet eden şey sizlere de isabet etmesin.” anlamına gelmektedir. Bundan da, Cenâb-ı Hakk’ın Sodom, Gomore, Âd ve Semud kavmi ve –doğruysa– Atlantis medeniyeti gibi Kendisine küfran ve tuğyan içinde bulunan toplumları yerin dibine batırdığı anlaşılabilir ve işte bu yerler daha sonra şeytanın tahtgâhı olmuştur. Nitekim havaya kaldırma ve uçurma mevzuunu meğâzî yazarı İbn İshak şöyle ifade etmektedir: Efendimiz, Tebük’e giderken: “Tebük’e gittiğiniz zaman ben gitmeden sakın Tebük suyundan içmeyin ve dışarıya çıkmayın. Helâk olmuş o cemaatin yerine de uğramayın.” buyurur. Ancak iki kişi bu emri dinlemeyerek helâk olmuş o cemaatin yaşadığı yere uğrarlar. Netice itibarıyla

onlardan bir tanesini korkunç bir fırtına alır ve çok uzaklara fırlatır, diğerini de ararlar ama bulamazlar.

Buradan anlaşılmalıdır ki, yok olma mevzuu, kadimden bu yana cereyan eden bir husustur. Bu meselenin telifini yapacak olursak; mücrim bir toplumun yaşadığı bu tür yerler, şeytanın tahtgâhı ve karargâhı hâline gelmiştir. Her ne kadar onlar helâk olup gitseler de o mel'un yere uğrayanların başına bir musibet gelme ihtimali söz konusu olabilir.

Âcizane fakir, yukarıda sayılan hususların yanında Bermuda müselleşiyle alâkalı böyle bir hususu nazara vermede fayda mülâhaza ediyorum. Bazı kimseler birtakım iddialarda bulunsalar da, bu mevzuda yine de bazı açık kapılar vardır. Meseleyi, ervah-ı habise, cin ve şeytanla izah etme, elektronik cihazların çalışmaması/çalıştırılmaması gibi hususlara kadar geniş alanlı tesire daha uygun düşüyor gibi...

Bermuda Şeytan Üçgeni, ay gibi bir kısım taş parçalarından gelen, şeytanın saltanatına ait bir müdahale de olabilir ki, ervah-ı habise, güneşin etrafında dönen peyk, sey-yare ve bazı taş parçaları üzerinde taht ve otağ kurmuşlardır. Oralardan gelip insanları rahatsız edebilirler. Hatta uçan daire diye bilinen şeylerin arkasında da bunlar olabilir.

Nasıl ki, yeryüzünde bazı mukaddes yerler var, aynen onun gibi bir de ervah-ı habisenin hükümfermâ olduğu bazı habis yerler vardır.

Meselâ Kâbe-i Muazzama, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar mukaddestir ve Kâbe'dir. Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar melâike-i kiram Kâbe'yi tavaf ederler. (Hatta oranın rical-i devleti

hacda helikopterlerle Beytullah'ın etrafında tavaf ederler.) Ne kadar yukarıya çıkılsa da Kâbe'nin etrafında yapılan tavaf, yine tavaf sayılır. Çünkü Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar Kâbe, Kâbetullah'tır. Binaenaleyh Allah burayı takdis etmiş, binlerce enbiyâyı bu mukaddes yerin etrafında koşturmuş ve metâfî binlerce enbiyânın merkadi hâline getirmiştir; evet insanların bugün tavaf ettiği Beytullah'ın etrafında "ehl-i keşfi'l-kubur"un beyanına göre üç yüz-dört yüz kadar peygamber kabri mevcuttur. Bu yer, Allah'ın yeryüzünde takdis buyurduğu, tazim ve tebcil ettiği insanları tebcil ve takdirine arz ettiği mukaddes bir yerdir ve burası ervah-ı âliyenin metafidir. Bu mekân, bir bakıma kalbtir, yani küre-i arzın kalbidir. Bu kalb attığı müddetçe, küre-i arz da mânevî yapısını ve hayatiyetini devam ettirir. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kalbin yanı başında zuhur etmesi de üzerinde durulacak ayrı bir konudur.

Bir de kalbin yanında lümme-i şeytaniye vardır. Kalbe ilham geldiği gibi, şeytanın oklarının hedefi olan lümme-i şeytaniyeye de vesveseler, tereddütler ve şüpheler gelir. Kâinatların kalbi mahiyetinde atan küre-i arzın bir tarafında bir kalb vardır ki, orası kalbü'l-küre, yani Beytullah'tır. Bir de kalbin başka bir yanında, bir lümme-i şeytaniye vardır ki, orası da şeytanın otağıdır. Yeryüzünde bütün şeytanlığa ait idarelere dair emir ve fermanların hepsi oradan gelir. Efendimiz sahih hadisyle buyururlar ki, şeytan tahtını, sergisini denizin üzerine atar. Bütün ordusunu insanların içine salar ve akşam döndükleri zaman hepsini dinler, "Sen ne yaptın, sen ne yaptın?" diye yaptığı şeyleri onlara bir bir sorar. Onlar da, "Ben namazı terk ettirdim.. ben harama baktırdım..." şeklinde cevaplar verirler. Bunlar münferit hâdiseler olduğundan şeytanı

memnun etmez. Sonra, “Sen ne yaptın?” diye başka birisine sorar. O da, “Ben bir kadını kocasından ayırdım.” der. Bunun üzerine şeytan, “Aferin!” diyerek onu yanına alır ve oturtur.

Bundan da anlaşılmalıdır ki, insanların mânevî yapıları üzerinde bu şerirler, şerâre meydana getirirken bir saltanat hesabına çalışmaktadırlar. Şeytana takılmış ve dalâlete düşmüş, şeytanın adına helâk olmuş yerler bir bakıma bunların eyaletleri, valilikleri ve pâyitahtlarıdır. Bunun için sahih hadiste, “Geçmiş kavimlerin helâk oldukları yerlere uğramayınız. Uğradığınız zaman ağlayarak uğrayınız.” buyrulmaktadır. Bundan da, şeytanların bazı yerlere sahip çıktıkları ve o yerin onun neticesinde helâk olduğu, medeniyetlerin pâyimâl olup yıkıldığı, ancak onların oradaki sultasının şeytan müsellesi, murabbası, muhammesi veya müseddesi hâlinde devam ettiği anlaşılmalıdır. Atlantik Okyanusu’nda üçgen, daha başka yerlerde de insanlığı ifsat etmek üzere şeytan müseddesleri (altıgen) vardır. Orada da insanlar, tıpkı bir avcının ağına tutulmuş bir ahu gibi tutulup gitmektedirler. Şeytan Üçgeni de işte böyle şeytanların hükümferma oldukları bir yer olabilir ki, kendilerine karşı kötülük yapıldığı, insanlar bir kötülük içine girdikleri zaman o türlü belâlara maruz kalabilirler.

Ben bu meseleyi anlatırken bu mevzuda kat’î bir dinî nass bilmemenin yanında, bir kısım dinî ifadelerle dayanarak izah etmeye çalıştım. Bununla beraber Bermuda Şeytan Üçgeni, atmosferdeki bir keyfiyetin ifadesi ileride keşfedilecek başka bir şey de olabilir. Ancak şu bilinmelidir ki, yeryüzünde cari her hâdisenin verâsında, yani her fizik vak’asının verâsında bir metafizik güç ve kuvvet vardır. Her mülkün verâsında bir melekût, her şehadetin verâsında da bir gayb vardır.

İNSAN VE SORUMLULUKLARI

Soru: Bazı kimseler var ki, bunlar dünyaya gelirken ekonomik, siyasal ve kültürel hakları daha doğarken ellerinden alınmış olunuyor. İslâm eşitlikçiye Müslümanların tutuculuk yapmalarını onlara sorumluluk yüklemeyi mi?

Ben bu soruyu şöyle anladım: Bazı kimseler doğarken bir esirin evlâdı olarak dünyaya geliyor. Belki bunlar, muharebe ederken hürriyetlerini kaybetmiş ve esir olmuşlar. Bazı kimseler de ya babasının ya da dedesinin uyuşukluğu ve miskinliği sebebiyle servet kazanamamış, fakir olarak kalmış. Bu sebeple bu tür insanlar daha dünyaya gelirken başkalarına muhtaç olarak gelir, büyür; gelişme imkânları olamadığından bu mevzuda onun için bir inkişaf da bahis mevzuu değildir. Şayet o, bir kapıda hizmetçi olduğundan tahsil yapma imkânına sahip değilse, lise de okuyamaz üniversite de. Evet, bir mânâda o, okuma hakkından mahrumdur. Bir kısım kimseleri ekonomik haklardan, bir kısım kimseleri de eğitim ve öğrenim haklarından mahrum eden böyle muhafazakâr bir tutumu devam ettirme, muhafaza etme ve bunu koruma eğer Müslümanlar tarafından hakikaten benimsenmiş, muhafaza edilmiş ise bunu yapanlar mesul olur mu?

Eğer soruda anlatılmak istenen bu ise, evvelâ şunu ifade etmeliyim ki, bu dünya imtihan dünyasıdır. Bazı kimseler fakir olarak doğar, bazıları eğitim imkânlarından mahrum bulunur, bazıları da toplum için faydalı biri olabilme zeminini bulamaz... Bu, kaderi ilgilendiren bir husustur. Cenâb-ı Hak bir kısım kimseleri böyle yaratır: Evet, kimileri öyle olur, kimileri böyle olur. Sebeplerini bilelim-bilmeyelim bir kısım esbaba

binaen bazı insanların haklarında böyle fetva verilmiştir. Bu esbap, genelde fert ve toplum olarak o milletin suitaksiratı ve iradesini suiistimal etmesi neticesinde olabileceği gibi, bilemediğimiz bir sırta beşerin salahı, sulhü, emn ü emanı için onlar hakkında Cenâb-ı Hakk'ın da bir takdiri olabilir. İsterseniz her iki yönüyle de bunu biraz daha açalım.

Bugün bir kısım kimseler fakr u zaruret içindedirler. Bu durum bir kısım fertler, kabileler, cemaatler ve aileler için mukadder olduğu gibi milletler için de olabilir. Meselâ Türk milleti fakirdir. Şimdi bunu değerlendirirken bu milletin büyüklerinin ve onu bu hâle getirenlerin suitaksirini nazara almadan, meseleye sadece Allah'ın verdiği fetva açısından bakacak olursak, yanlışlıkla kaderi tenkit etmiş ve başımızı örse vurmuş oluruz. Acaba bu milletin böylesine perişan hâle düşmesine ve sefilleşmesine sebebiyet veren şey, sadece Cenâb-ı Hakk'ın onların haklarında verdiği fetva mıdır, yoksa bu milleti bu hâle getiren âbâ u ecdatlarının cehaleti, maarif yuvalarının yetersizliği ve idarecilerin aczi gibi bu vasatı hazırlayan kimseler midir? Biz ikinci şıkkı hiç tesir hakkı vermeden sadece meseleyi birinci şıktan ele alacak olursak dinsizlerin iddia ettiği gibi –hâşâ– Cenâb-ı Hakk'a adaletsizlik isnat etmiş olur ve meseleyi tam teşhis edemediğimizden sürekli bocalar dururuz.

Evvelâ bu millet, ilm u irfanıyla Batılı devletlere ayak uyduramadıysa, buna, bir devirde Batı'nın gelişmelerine şaşkın şaşkın bakan bir kısım kimseler sebebiyet vermişlerdir. Bu kimseler, medârisi geliştirememiş, değişiklik yapamamış, fûnun-u müsbeteyi (tecrübî ilimler) onun içine sokamamış ve daha sonra da fûnun-u müsbete için ayrı mektepler açmış

ama onu dine, dini de ona düşman gibi göstermiş; biri ruh, diğeri ceset iken din ile fünün-u müsbete birbirinin hasmı gibi algılanmış ve derken sukut eden sukut etmiş; olan da millete olmuş. Bu itibarla, bu vasatı kim hazırladıysa evvelâ cürüm ve günah ona aittir. Şimdilerde onlar bu milletin çektiklerini seyrediyorlarsa bu azap da onlara aittir ve ahirette de Allah'a hesap vereceklerdir. Vâkıa, din ve diyanete ait meselelerin cürmü, ahirette ceza olarak tahakkuk etmekle beraber, âyât-ı tekvîniyeye riayetsizlik de filcümle ahirette ceza olarak mutlaka onların karşılıklarına çıkacaktır.

Keza bir millet düşünün ki, bir devirde hiç çalışmamış, sırt üstü yatmış, her şeyin yukarıdan akıp gelmesini ve mide-sine inmesini beklemiş; sonra da başkaları açığöz davranmış, çalışmış, kazanmış, dünyaya hükmedecek imkânları elde etmiş, biz ise fakir kalmışız. Bu problemi ne kadere hamletmekle ne de şu anda işin başında bulunan kimseleri mesul tutmakla çözemeyiz. Eğer bir millet, bir aile, bir fert fakir kalmışsa onu bu hâle getiren sebepler iyi araştırılmalıdır. Meselâ biz fakirse, demek ki atalarımız buna sebebiyet vermiş, Allah da hakkımızda böyle bir hükümde bulunmuş. Eğer zengin olacaksak, azmedeceğiz, irademizin hakkını vereceğiz; ama hakkımızda iyi bir millet hükmünü yine Allah verecektir. Bu, işin bir yönüdür. Evet, kader irademizi hesaba katarak hakkımızda fetva vermiştir.

Meselenin ikincisi, bu durumun böyle devam ettirilmesi meselesidir. Evet, bir kısım kimseler bu vaziyetin devamını arzu etmektedirler. Meselâ kapitalist ve komünist zihniyet, bir zümrenin fakir, görgüsüz ve kültürsüz kalmasını istemektedir. Ancak Allah'ı, Kur'ân'ı ve Resûlullah'ı bilen hiçbir mü'minin

içtimaî, iktisadî, kültürel böyle bir derbederliğe razı olmaya-
cağı açıktır. Belki herkes bir an evvel bu sefaletten sıyrılmaya
çalışacaktır. Yani biz şu miskinliğin, bilgisizliğin, iktisadî yıkı-
lış ve çöküşün müdafii değiliz. Böyle bir anlayışı devam ettir-
mek için de herhangi bir sa'y u gayretimiz yoktur.

*– Çeşitli haksızlıkların ve sömürmelerin görüldüğü cemiyetimiz-
de, Müslümanların ezilmeleri müdafaa edecekleri yerde kapita-
listler tarafında görünmeleri doğru mudur?*

Ne akide, ne de amel bakımından hiçbir Müslüman, de-
ğil Müslümanları, başka milletleri istismar edenlerin yanında
dahi olamaz. Burada ayrı bir hususu daha arz edeyim. Akide
bakımından bir mü'min, "Ben kapitalistim." dese artık ona
mü'min denemez. "Akide olarak sosyalistim dese.", onun
için de aynı şey söz konusudur. Nitekim, "Kim İslâm'dan
başka bir din ararsa, bilsin ki bu din ondan asla kabul edil-
meyecek ve o, ahirette ziyana uğrayanlardan olacaktır."⁶⁸ ve
"Allah katında hak din İslâm'dır."⁶⁹ gibi âyet-i kerimeler, bu
hakikati açıkça ifade etmektedir. Evet, Allah indinde O'na
ulaştırılan yol, sistem ve düzen sadece İslâm'dır. Bir insan, bu-
nun dışında hiçbir şeye sahip çıkamaz.

Başka bir konuyu daha hatırlatmak istiyorum. Değil bun-
lar, bir mü'min "Ben fikren ve ruhen falan cereyanı tutuyor-
rum." dese, yine dinden çıkmış olur. Çünkü hangi cereyan
olursa olsun şahs-ı mânevî olarak Allah yolunun alternatififi
mahiyetindedir ve böyle bir cereyan içinde dinin yeri yoktur.
Zaten biri kalkıp da bu hareket dine dayanmaktadır dese,
derdest edilip hapsedilir. Binaenaleyh bir kimse herhangi bir

⁶⁸ Âl-i İmrân sûresi, 3/85.

⁶⁹ Âl-i İmrân sûresi, 3/19.

hizbi kastederek kalben ben “o’cuyum” iddiasında bulunsa dalâlete düşer. Ancak herhangi bir siyasî partiye rey verme başka bir şeydir. Ehven-i şerdir, eşedd-i şerdir, şerdir ama o bir vazifedir.

Aslında Müslümanın, kendisine göre politikaların dışında bir politikası, hileden uzak durma mânâsına bir çaresi vardır. O çare de şudur: Siyasetin bulanık, dolambaçlı, bozuk gösteren havasından teberri ederek, her türlü anlayışın üstünde, her türlü meslek, meşrep, mezhep, mizaç ve mezakın dışında bir ders-i hakikat vermektir ki, muhalif ve muvafık herkes rahatlıkla elini uzatsın ve tiksinti duymadan, ürkmeden, korkmadan o hakikati alsın. Hakâik-i âliye-i Kur’âniyeyi herhangi bir hizip ve kliğin rengine boyamak suretiyle o bîhemtâ elmasları ayağa düşürmemek lâzımdır. Müslümanlığın yolu ve yöntemi budur. Varsın kişi, reyini vermesi gereken yere versin, o ayrı bir mevzudur. Müslüman komünizm veya kapitalizmin taraftarı olmaz. Komünizm, sosyalizm, İslâm sosyalizmi türü akımlar, felsefenin verdiği hastalıkların dışı vurmasıdır. Sosyalizmin veya kapitalizmin olduğu yerde din yoktur. İslâm’ın olduğu yerde de ondan başka hiçbir şey yoktur. Nev’-i şahsına mahsus Allah nizamı ve Allah’a götüren yol olan İslâm hiçbir şeyle karıştırılmamalı ve bulandırılmamalıdır.

Karma İndeks

7 kat sema 219
12. Lem'a 219
18 bin âlem 220
31 Mart hâdisesi 168

A

abartarak anlatma 42
âbâ u ecdatların cehaleti 236
Abbasi/-ler 65, 186, 187, 223
abdest alma 98
Abdullah b. Ömer 30, 188
Abdullah İbn Amr İbn Âs 190
Abdullah İbn Übey b. Selül 59
Abdumuttalib 25
Abdulvahhab 149
Abdurrahman b. Avf 52
Abdülhak Hamid 78
Abdülhamid 168
abes 110, 124
âb-ı kevser 128
Abkariyyat 199
âciz 132
acz 41, 86, 137
acz-i mutlak 133
acziyet 132
acz u fakr lisaniyla kanatlanma
86
acz ve fakr 41
âdâb-ı muaşeret 135
âdâb u erkân öğretme düşüncesi
19
adalet 55, 72
adaletsizlik 236
adanma 83
Âdem hata etti 206

âdet 94
Advâ (Allah Resûlü'nün devesi)
125
âfâk 143
âfâk-ı âlem 66
affetmek 74
afif 181
afif yaşama 175
Afrika 18, 65, 78
ağacın en muhteşem meyvesi
(s.a.s.) 196
ağaçlar 125
ağır bir söz 32
ağyâr 205
ağyâr mülâhazaları 130
ahde riayet 205
Ahd-i Atik 183
âhenk 143
Âhir 142
ahiret 22, 122, 237
ahirete bakan bir tarla 110
ahireti iştihakla arzu 122
ahiret yurdu 22
ahir zaman 122
Ahkâmu's-Sultâniye 87
ahlâk 22, 43, 171, 175
ahlâk, fazilet, hoşgörü ve müsa-
maha insanı 43
ahlâk-ı seyyie 164
Ahmed b. Hanbel 151, 152, 187
Ahmed Emin 225
Ahmed-i Mahmud-u Muhammed
129
ahsen-i takvîm 138
aile reisi 193

Âişe Validemiz 47, 125, 198
 ak delikler 122
 akıl 115, 193
 akide 107, 156, 238
 Âkif 108, 210
 akli akılla aşmışlık 193
 akl-ı meâd 76
 akl-ı meâş 76
 aklın akılla yenilmesi 114
 aklın dar kalıpları 116
 aksiyon ve hamle insanı 34
 aktif sabır 88
 akyolun yolcusu 47
 alâka 110, 216
 aldanma 132
 âlem-i cismaniyet 219
 âlemîn 220
 âlemler 219, 220
 âlemlere rahmet olma 58, 122,
 126
 âlicenaplık 74
 Ali Şeriatı 111
 Allah'a açık olma 170
 Allah'a doğru gitme 131
 Allah'a götüren deliller 144
 Allah'a götüren yol 239
 Allah ahlâkıyla ahlâklanın 25
 Allah'a intisap etme 51
 Allah'a karşı saygısızlık 46
 Allah'a karşı suiedep 163
 Allah'a karşı vefa 208
 Allah'a kulluk 68, 226
 Allah'a, Resûlullah'a, Kur'ân'a
 karşı saygısızlık 140
 Allah'a sığınma 39
 Allah'a teslim ve tevekkül 60
 Allah'a ulaşma yolları 143
 Allah'a verilen söze bağlı kalma
 205

Allah'a yaklaşma 32
 Allah hakkında medh u senâ 156
 Allah'ı anlatma 25
 Allah'ı eşyadan daha ayân görme
 144
 Allah'ın dairevî lütufları 67
 Allah'ın değışmez kanunu 112
 Allah'ın dört ismi 142
 Allah'ın güzel isimleri 142
 Allah'ın hakkımızda verdiği fetva
 236
 Allah'ın icraatını tenkit etme 163
 Allah'ın ikramı 16
 Allah'ın inayeti 21
 Allah'ın işine karışmama 88
 Allah'ın Kelâm sıfatıyla münase-
 beti 187
 Allah'ın marziyatına kilitlenme 68
 Allah'ın nimetlerini daima yâd
 etme 46
 Allah'ın özel teveccühü 17
 Allah'ın sikkesini taşıyan varlık
 126
 Allah'ın sonsuz kudret ve kuvveti
 133
 Allah'ın yaptığı şeyleri nefsimize
 mâl etme 45
 Allah'ın yaratması 226
 Allah'ın yüce adını âfâk-ı âlemdede
 dalgalandırmak 83
 Allah'ı sevmek 216
 Allah'ı tasavvur 139
 Allah ile irtibatı olan insan 23
 Allah katında hak din İslâm'dır
 238
 Allah'la münasebet 112, 143
 Allah nizamı 239
 Allah Resûlü'nü anlamak 194

- Allah Resûlü'nün engin anlayışı, şefkat, müsamaha, tolerans ve kendini aşmışlığı 60
- Allah Resûlü'nün sözleri 192
- Allah Resûlü'nün terbiye atmosferi 135
- Allah rızası 43, 47, 83, 159
- Allah'ta fâni olma 131
- Allah'tan başkasına gönül vermek 215
- Allah'tan ders alan bir ümmî 137
- Allah'tan gelen haber 115
- Allah'tan zenginlik isteme 176
- Allah yolunun alternatifi 238
- altın dönem 67
- altın nesil 54, 55
- altın veya zebercet silsile 194
- Alvar İmamı 168
- amel 144, 162
- amel-i salih 38
- amel ve muamelelerimiz 145
- Amerika 36, 42, 223, 228
- Amuderya 18, 65
- amud-i nuranî 63
- amudî olarak vilâyete ulaşma yolları 72
- amudî terakki 71
- amudî veli olma yolları 72
- amyant 104, 213
- Anadolu 18, 65, 66, 67
- anarşinin önünün alınması 57
- Ankara 35
- anlaşma 25
- anne ve baba 76
- ansiklopedik kültür 31
- antika 124
- antipati 43
- Arap dili 99
- araştırma kaynakları 147
- arayış içinde olma 39
- arıza ve kusurların kronikleşmesi 73
- Aristo felsefesi 224
- aristokrat 109, 226
- armoni 143
- Arş 37, 139
- Arş-ı A'zam 184
- Arş-ı Rahmân 142
- ashab 55, 57, 61, 172
- Ashab-ı Kehf 44
- ashab-ı kiram 216
- asıl mesele 68, 89
- asıl takva 173
- Asım Bey 227
- Asr-ı Saadet 97, 99, 161
- Asr-ı Saadet sonrası hâdiseler 15
- Asya'nın ikinci dirilişi 67
- Asya stepleri 66
- aşağılık duygusu 147
- aşağıya bakma 35
- âşık mırıltıları 215
- âşık ve müptela olmak 215
- aşk 215
- aşk-ı hakikî 215, 217
- aşk u vuslat 156
- ateşin içinde yanmamak 213
- Atlantik Esrarı 228
- Atlantik Okyanusu 228, 234
- Atlantis medeniyeti 231
- Auguste Comte 114
- avans 178
- avcının ağına tutulmuş bir ahu 234
- avlanma 93
- Avrupa 36, 42

ayaklı kütüphane 94
 âyân 138
 âyânda temessül 138
 âyât-ı tekvîniyeye riayetsizlik 237
 âyetlerin enginliklerine inmek
 102
 âyetlerin imtihan sebebi olması
 69
 âyetlerin referans alınarak maksadın dışında kullanılması 99
 âyetlerin yorumu 199
 ayna 96
 aynı müessesede görev 73
 a'zamî cehd ve gayret 176
 a'zamî istifade 97
 azap melekleri gibi davranma 44
 az içme 97
 az uyuma 97
 az yeme 97

B

Bâdi Efendi 66
 Bağdat 65
 baharı yaşayıp yaz rüyaları görme 36
 bâki nimetler 164
 Bânet Suadu şairi 157
 Barla'daki yaşlı kadın 35
 basiret 144
 ba'sü ba'de'l-mevt 112
 ba'sü ba'de'l-mevt cehd ve heyecanı 112
 başarıları Allah'tan bilme 46
 başarının tahakkuku 83
 başımızı örse vurma 236
 başka kitapları okuma 106
 başkaları için yaşama 55
 başkalarına köle muamelesi yapma 110

başkalarına yüzüsu dökmek 174
 başkalarını kıskanma hâlet-i ruhiyesi 162
 başkalarının bizim hakkımızdaki düşünceleri 43
 başkasının nimetlerini kıskanma 164
 başarılarını eşikten kaldırmayanlar 35
 Batı felsefesi 223
 bâtil cereyanlara yönelme ve kaymalar 227
 bâtil düşünce 224
 Batılı devletlere ayak uydurma 236
 Bâtın 142, 143
 Batı'nın gelişmeleri 236
 bâtinî beslenme 143
 Batı şoku ile şok olma 149
 batmayan gemi 103
 bedenî yorgunluk 98
 beden ve cismaniyetlere takılma 110
 Bedir 58, 61, 177, 206
 Bedir günü 58
 Bediüzzaman'ın felsefeden tevakki edişi 114
 Bedreddin Simavî 107
 beklentiye girmeme 88
 Bektaşî akidesi 44
 belâgat 180
 Belh 130, 131
 Belkıs'ın tahtı 213
 belli noktaları aşamama 45
 ben 134
 Beni Rabbim edeplendirdi 137
 benliğimizi kabul 134
 benliğini duymak 130

- benlik kazandırma 131
benlik sınırlarını kazanma 130, 133
benlikten vazgeçme 133
ben “o’cuyum” iddiası 239
Berberiler 78
bereketli zaman dilimi geceler 33
Bergson 114, 149
Bermuda Şeytan Üçgeni 228,
230, 232, 234
berzah âlemi 30
berzah âleminin dehşetinden
kurtulma yolu 31
berzah âlemiyle diyalog 28
berzahî derinlikler 26
beşer 71, 74, 196, 213
beşer akli 69
beşer gibi bir beşer değil 196
beşerî boşluklar 47, 184
beşerî hırslar 34
beşerin fikir muhassalası 95
beşerî normların üstü 200
beşerin salahı 236
beşerin sanat ve fen ilimlerinde
yükselmesinin semeresi
101
beşerî zaafılar 184
beşiklik 63, 64
beyan 136, 213
beyandaki eda 213
beyan edebi 136
beyanlar beyanı 34
Beyan Sultanı Efendimiz 213
beyin yıkama 225
Beytullah 63, 233
biatı yenileme 129
bid’at 156, 158
bid’at-ı hasene 158
bîhemtâ elmasları ayağa düşür-
memek 239
bî kem u keyf 81
Bilecik 66
bilgisizlik 238
bilgi ufku 95
bilim dalı 154
bilme 144
bir aylık mesafe 104
birbirimizle çekişme 71
birbirinize düşmeyin 19, 20
bir vâhidin iki yüzü 146
bi’set-i seniyye 49
bişaret 127
Bizans 18
bize düşen 20, 68
bizi en iyi anlatacak şey 43
bizim gibi düşünmeyen kimseler
için 44
biz yapıyoruz mülâhazası 45
Bornova Camii 111
böbürlenme 42
Buhara 65
Buhârî 189, 190, 191
bu millet 21, 236
Bursa 66, 156
Bûsîrî 29, 157, 195, 196, 198
buudlar 179
büyük belânın gelmesi 154
büyük günah 77
büyük günah işleyenlere şefaât
127
büyük insan 54
büyük insanları tam kavrayama-
ma 186
büyüklerden sormak 195
büyüklük kriteri 200
Büyüklük Kriterleri Karşısında Hz.
Muhammed 199
büyüklükte, büyüklüğün emaresi
54

C

- câh 163
 Câhız 69
 cahiliye 139
 cahiliye devri 15
 câh sevdası 19
 caka satma 110
 camidat-ü meyyite 123
 camid varlıklar 125
 Cebelitarık 55
 Cebrail 58, 126, 177, 181
 Cebrail'in misyonu 177
 cebrî determinizma 16
 Cebriye 99, 224
 cefa 73
 Cehennem 31, 55
 celâl 167
 Celâleddin Harzemşah 87
 Celal Nuri 227
 cemaat 16, 79
 cemadat âlemi 126
 cemal 167
 Cemal-i ilâhî 80
 Cemal 19
 Cenâb-ı Hakk'a adaletsizlik isnat etme -hâşâ- 236
 Cenâb-ı Hakk'a karşı vefa 205
 Cenâb-ı Hakk'ı görme 128
 Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede 80
 Cenâb-ı Hakk'ın bir takdiri 236
 Cenâb-ı Hakk'ın esmâsının tecellileri 143
 Cenâb-ı Hakk'ın rızası 89
 Cengiz Han 87
 Cennet 55, 56, 69, 83, 84, 85, 122, 128, 174, 215, 219
 Cennetâsâ bir bahar 89
 Cennetlik 17
 Cennet sarayları 122
 cereyan 28, 43, 143, 161, 228, 232, 238
 cesede yenik düşme 54
 ceset 237
 cevabını almış hezeyanlar 200
 cevab-ı savap 218
 cevahir kadrini bilen 194
 cevherfürûş 194
 cevherfürûşân 194
 cevher hazinesi 54
 Cibril/Cibril-i Emin 29, 48, 126, 177, 178, 179, 180, 181, 182
 Cidde 63
 cihad 24, 78, 84, 88
 Cîlî 107, 108, 225
 cincilik 225
 cin/-ler 15, 179, 226, 231, 232
 cismaniyet 169
 cismaniyeti aşmış, arzlı bir semavî 197
 Ciyad 179
 cömertlik 161
 Cudi 63
 cübbe 157
 cürüm 237
 cüz'î disiplinler 117
 cüz'î irade 86

Ç

- çağın seviyesiz ulakları 193
 çalım 54, 110
 çamurlu cübbe 53
 çarmıhların gölgesi 58
 çarpık anlayışlar 183, 184, 188
 çekememezlik 161

çemenzâr 89
 çevre 76
 çıkar mülâhazası 19
 Çin Seddi 18, 55
 çiy noktasındaki damlalar 117
 çizgi değıştirme 35
 çocuk 76
 çürüme 68

D

Dâcin (kuş) 125
 dâhi 189, 193, 199
 dâhi imamlar 189
 Dâhiler 199
 Dâhiler Dâhisi (s.a.s) 199
 dairevî cereyan 112
 dalâlet 69, 123, 149, 153, 201,
 234
 dalâlete düşme 239
 damad-ı Nebi 55
 damad-ı Resûlullah 216
 Dârekutnî 189
 dava 33, 34, 54, 57
 dava-yı nübüvvetin vârisleri 33,
 34
 davranışlarımız 43
 Deccal 166
 defineye hamallık yapma 54
 değersiz şeyleri en değerli cevher-
 ler gibi değerlendirme 54
 Dekart 149
 delâlet bi'l-mutabaka 101
 delil/-ler 144, 146
 delillerin delisi olmak 146
 demagoji 108
 demokrasi 21
 demokrat 21
 denge 145
 derbederlik 238
 derinlik kaynağı 115
 ders-i hakikat verme 239
 determinizma 16
 devâsâ insanlar 138
 devâsâ kametler 152, 172, 189
 deve 125
 devenin iğnenin deliğinden geç-
 mesi 44
 devlet kuşu 68
 devletlerin ve milletlerin yıkılış
 sebepleri 109
 devletler muvazenesi 18
 Devr-i Risaletpenâhî 156, 190
 diğer eserlere geçme 106
 dil 69, 80, 148
 dilencilik yapmamak 174
 dimağ 193
 dimağlar üstü dimağ 212
 din 147, 148, 239
 dinamik 47
 din davası 54
 dinden çıkma 238
 din görünümlü organizasyonlar
 225
 dini düşman gibi gösterme 237
 dinî hakikatleri anlatmak 24
 dinî hayatı idare etme 151
 dini içinden çıkılmaz hâle getirme
 100
 dini istismar edip kendine göre
 dini yorumlama 150
 dini kendine göre yorumlama
 150
 dinî konular 147
 dinimizi öğrenme 148
 din-i mübin 141
 din-i mübin-i İslâm 83

dinin ruhuna kastetme 141
 dinin ruhundaki denge 145
 dinin yenilmez, sarsılmaz gücü
 24
 dinî prensipler 151
 dinlenme 98
 dinsiz 150
 dinsizlerin iddiaları 236
 din tanımayan felsefe 115
 din ve diyanete ait meselelerin
 cürmü 237
 diriliş 63, 109, 113
 diriliş üfleme 113
 diyalektik 108
 diyanet 38
 dize gelme 54
 DNA 150
 doğru anlayamama barajı 93
 doğru bilgiler 227
 doğru insan 43
 doğruluğun yamaçları 171
 doğru yol 87, 170
 doneler 102
 dost dünyanın rahatsızlığı 44
 dostluğun devamı 210
 dostluğun hakkını verme 205
 dostu hasede, kıskançlığa sevk
 etmeme 46
 doygunluk 97
 dönemin şartları 88
 dönemlerinin çocukları 93
 dövne elsiz, sövne dilsiz 21
 dua 170
 Dua Mecmuası 39
 duyarak okuma (Kur'ân'ı) 29
 duyguların öldürücü ağı 72
 düalizmden kurtulmanın yolu
 144

dünya 122, 235
 dünyada en zor şey 68
 dünya hayatı 83
 dünya hükümranlığı 68
 dünya imtihan dünyasıdır 235
 dünyalık işler 22
 dünyaya meyl 20
 dünyaya meyl ü muhabbet 19
 dünyayı idrak 76
 dünyayı kesben değil kalben terk
 176
 dünyayı peyleme 132
 dünya zimamı 18
 dünyevî nimetlerden istifade 72
 düşmanı tahrik etmeme 46
 düşünce akımları 114
 düşünce aksiyonu 207
 düşünce dünyamızı örgüleme
 107
 düşünce haritası 27
 düşüncelerimizin asıl temsilcileri
 43
 düşünce sistemi 27
 düz insan 28

E

ebed 94
 Ebû Davud 190
 Ebû Hanife 107, 135, 151, 152,
 187
 Ebû Hanife'nin arabasına binme
 151
 Ebû Hüreyre 174, 175, 189, 190
 Ebû'l-Hasen el-Eş'arî 102, 187
 Ebû Süfyan'ın hanımı Hind 136
 Ebû Şah 190
 Ebû Talib 25, 61
 edebi daraltma 135

- edebî tarifi 141
 edebiyat 148
 Edebü'd-dünya ve'd-din 87
 edep 57, 135, 140, 141
 edep âbideleri ve üstadları 135
 edep felsefesi 137
 edep içinde yaşama 140
 edep insanı 135
 Edep İnsanı (s.a.s.) 141
 edille-i şer'îye 153
 Edirne 66
 Efendiler Efendisi 25, 57
 Efendimiz'e benzeme 173
 Efendimiz'e hitap şekli 194
 Efendimiz'e saygı 194
 Efendimiz'i medh 157
 Efendimiz'in âlemlere rahmet
 olması 121
 Efendimiz'in edebî 137
 Efendimiz'in kerameti 198
 Efendimiz'in ortaya koyduğu
 kriterlere saygı 16
 Efendimiz'in talimi 140
 Efendimiz'in umumî talimi 141
 Efendimiz'in yorumları 99
 Efendimiz'le alâkalı harikalar 149
 efrâdını câmi ağıyârını mâni olma
 117
 ego 130
 egzersiz 39, 40
 eğitim ve öğrenim hakları 235
 ehil olmayan kişiler 147
 Ehl-i Beyt 172
 ehl-i dalâlet 201
 ehl-i dünya 60
 ehl-i hak 20
 ehl-i ilim 162
 ehl-i iman 44, 100
 ehl-i keşfi'l-kubur 233
 ehl-i küfür 201
 Ehl-i Sünnet'in düsturları 156
 ehl-i şirk 201
 ehl-i tevhid insan 77
 ehliyetli insanlar 94
 ehliyetli kimseler 95
 ehven-i şer 239
 Einstein 151
 ekonomik haklar 235
 elbise-i fâhire 41
 el-Câmiu's-Sahih 189
 elçilik 181
 elçilik vazifesi 193
 el-Munkizu mine'd-dalâl 224
 emanet 126, 178, 181, 184, 208,
 211
 emanete riayet 208
 Emeviler 223
 emin 126, 181
 emin makamı 178
 emirlerinin infaz mevkii (Allah'ın)
 139
 Emirü'l-Harameyn 53
 Emirü'l-Mü'minîn 52
 emniyet 39, 103, 180, 181, 205
 emniyet sıfatı 181
 emn ü eman 236
 enbiyâ-i izâm 69, 70, 177, 178
 enbiyâ-i izâmı koruma 177
 enbiyânın sultanı 196
 en büyük şefaât 127
 Endülüs 65, 224
 enerji yoğunlaşması 104
 enfüs 143
 enigma 185
 enîs (dost) 123
 en nurlu yol 136

ensar 61, 161
 erbab-ı tasavvuf 135
 erkân-ı harp 193
 ervah-ı âliyenin metafi 233
 ervah-ı habise 232
 esas vazifemiz 86
 esbab-ı âdiye 112
 esbab-ı nüzul 102
 esbap 88, 111, 145, 168, 235, 236
 esbap dairesi 73
 eski damgasını vurup reddetme
 93
 eskiler 95
 eskimez kaynaklar 95
 eskiyi anlarken 95
 esmâ 96, 110, 137
 Esmâ-i Hüsnâ 142
 esmâ-i ilâhî 80
 esmâ-i ilâhiye pencereleri 96
 esmâ-i kudsiye 102
 es-Sünne kable't-tedvin 190
 es-Sünnetü ve mekânetühâ fi't-
 teşri'l-İslâmî 190
 Eş'arî 107, 187
 eşedd-i şer 239
 eşya 123, 144, 145
 eşya denen tabuya takılıp kalma
 145
 eşyanın bir kitap gibi değerlendiril-
 mesi 145
 eşyanın dış yüzü 145
 eşyanın melekût cihetine ittıla 32
 eşyanın melekût cihetine vâkif
 olma 32
 eşyanın perde arkası 65
 eşyanın perde arkasına nüfuz 28
 Everest tepesi 53, 81
 evlâd ü iyâl 84

evlâd ü iyâl endişesi 68
 evleniniz, çoğalınız 77
 evrâd ü ezkâr 37, 38, 39, 98, 168
 evrâd ü ezkârın dağıtılarak okun-
 ması 37
 evrâd ü ezkârla meşgul olma 37
 evrensel rahmet 48
 evrim nazariyesine mümâşât 93
 evrim teorisi 93
 Evvel 142
 ey dîde nedir uyku, gel uyan
 gecelerde 31
 ezandan sonra dua 211
 ezan duası 211
 Ezel ve Ebed Sultanı Allah 137
 evzâc-i tâhirât 97

F

fabrika 77
 fahirden ve küfürden kurtulmak
 42
 fahr 41, 46
 fakir 25, 132, 235, 237
 fakir doğma 235
 fakir kalma 237
 fakr-ı mutlak 133
 fakr u zaruret 236
 fâni dünya 164
 fâni matlub 217
 fâni olma çizgisi 131
 fâni şeylere bel bağlayıp gönül
 vermek 164
 Farabî 138
 Fars Şiilîği 188
 fart-ı muhabbet 215
 Fârûk-u Âzam 56
 farzlara dikkat etmek 135
 fazilet güneşi 195

faziletliilerin anlaşması 23
 felsefe 106, 108, 114, 115, 188,
 224
 felsefenin içimize yerleşmesi 223
 felsefenin verdiği hastalıkların
 dışa vurması 239
 felsefe tarihi 115
 felsefeye yönelme 226
 felsefî düşünceler 183
 felsefî düşünüş 114
 felsefî pasif ilâh anlayışı 186
 felsefî ve aklî ilimlerle çok iştigal
 etme 114
 felsefî ve aklî ilimlerle uğraşmak
 115
 Fem-i Güher-i Nebevî 170
 fem-i muhsin 48
 fen 101, 103, 106, 213
 fenâ fillah 131
 fenâ firresûl 131
 fenâ fişseyh 131
 Fergana 65
 Ferhat 215
 Ferid-i Kevn ü Zaman 194
 fesat şebekeleri 166
 fetanet 111, 184
 fetanet-i uzmâ 193, 212
 fetanet-i uzmâ sahibi 193
 fetanet sahibi 193
 fetih 23
 fetva 236, 237
 fevkalâdelikler 28
 feylesof 106
 feyz-i akdes 136
 feza 124
 fezalî insan 124
 fıkdan 109
 Fikh-ı Ekber 107

fıkıh 95
 fıkıh usûlü 154
 fıkıh ve fıkıh metodolojisi 95
 fitrat 49, 71, 76, 195
 Ficâr harpleri 23
 fikirlerin bulanması 107
 fikrî cereyan 43
 fikrî olgunluk 108
 fikrî seviyeye ulaşma 108
 Filibeli 227
 Filistin 64
 firaset 111
 firavun/-lar 58, 111, 132
 fitne kapısı 187
 fitne kaynağı 53
 fitnelerin yağdığını görüyorum
 17
 fitne ve fesat 38
 fitne ve ihtilaf 99
 fizik 105, 234
 Florida 228
 Fusûs 107
 Fusûsü'l-Hikem 225
 fûnun-u medeniye 115
 fûnun-u medeniyeyi teşvik 114
 fûnun-u müsbete 114, 236
 Fütûhât-ı Mekkiyye 224, 225
 fütur 98

G

gafil 31, 35
 gafilane yaşama 33
 gaflet 207
 galile-i sadrı izale 165
 gayb 234
 gaybten haber verme 15
 gaye 110
 gayret-i diniye kahramanları 113

gayya 44
gazap 72
gece 30
gece hayatında zikzak yapanlar 36
gece ibadeti 26, 29
gece kalkışının hikmeti 32
geceler 32, 33
geceleri ihya 30, 31, 34, 35
geceyi ihmal etme 35
gece yolculuğu 32
geçmişin zengin müktesebatı 93
geçmiş kavimlerin helâk oldukları yerler 234
gelecek 214
gemi yapma hendese ve matematiği 103
genç 56
gen mühendisliği 150
gerçek adalet düşüncesi 55
gerçek şan ve şeref 52
gerçek vefa 206
gerilim 61
gerilim içinde olma 39
gevşememe 68
gînâ 133, 176
gıpta 161, 162
gıpta damarını tahrik etmemek 162
gıpta sınırı 162
Gibb 111
girdap 123
glikoz 106
göklerin etekleri 58
gökler ötesinin hoşnutluğu 121
gökten taş yağması 155
gölgenin gölgeleri 67
gönüllerde iman meşalesinin yakılması 87

gönül zenginliği 176
görme 144
göz boyayıcılığı 226
gözü haramdan çevir 80
granit gibi insanlar 68
Grek felsefesi 186, 188, 224
gurur 41, 46, 47, 51, 57, 58, 79
güçlü kalemler 227
günah 73, 127, 162, 185, 211, 237
günaha hakk-ı hayat tanımama 73
günah-ı kebair 127, 128
günahın en az ömürlü olanı 73
günahlar 217
gündüz 29, 31, 33, 35, 89
gündüz insanı 33
günebakan çiçekler 26
günler 19
günümüzde edep 140
Güzel 143

H

Habbab b. Eret 49
haber 115
haber-i mütevatir 115
hac 233
hacıyatmaz 103
haddimizi bilme 45
Hâdimü'l-Harameyn 54
hadis dâhileri 191
hâdiselerin verâsı 234
hadise ve Sünnet'e yapılan itirazlar 191
hadis ilmi 152
hadis-i şerif 55, 103
hadis/-ler 148, 150, 189, 190, 191, 192

- hadisler hakkında şüpheler ortaya
atma 188
- hadislerin imbiklerden geçirilmesi
192
- hadis mütalâa etme 150
- hadis tarihi 191
- hadis uzmanları 192
- Hafız 106
- hafıza 152
- hainlik 185
- hakâik-i âliye-i Kur'ân'îye 239
- Hak davası 54
- hak din 192
- hak din İslâm'dır 238
- hakikat 239
- hakikat ehli 130
- hakikate teslim olma 78
- hakikate uyanma 49
- Hakikat Güneşi 49
- hakikat-i Ahmediye 65
- hakikat-i Kâbe 65, 67
- hakikatleri gönüllere kabul ettir-
me 86
- hakikî aşk 216
- hakikî insan 44
- hakikî mahbub 218
- hakikî Sahip 134
- Hakîm b. Hizam 175
- Hâkim en-Neysâbûrî 189
- Hakk'a adanmış ruhlar 54
- Hakk'a muhatap olma 209
- Hak kapısının düğmesi 209
- Hak kapısının eşiği 205
- hakki bulma 72
- hakki kuvvette görme 110
- hakki neşretme vazifesi 84
- Hakk'ın mükerrem ibadî 178
- Hak'la alâka kurma 217
- Hak'la halvet 205
- haklar 235
- haksızlıklar 238
- hakta sebat 78
- Hak tecellî eyleyince her işi âsân
eder 21
- hâl dili 125, 129
- halef fukahâ 159
- hâlet-i ruhiye 97, 173
- Halid b. Velid 206
- halife 51, 55, 72
- halk içinde Hak'la beraber olma
131
- Hallac 107, 224
- hâl ve davranışların hâsıl ettiği
imaj 42
- halvet 26, 205
- halvet koyu 33
- hamd ü senâ 131
- Hamilton 111
- hamlık 44
- Hammâdûn 128, 129
- handikap 103
- hanif 139
- haram 79, 173
- hareket 43, 238
- harem 209
- harem odasına girme 205
- harem odasındaki şekli yakalama
206
- haricî âlem 85
- Haricîler 99
- Hâris b. Hişam 179
- Hasan Basrî Hazretleri 187
- hasedi izhar etmek 165
- hasedin gıpta şeklinde olanı 162
- hasedin izalesi 165
- haset 76, 161, 162, 163, 164

- haset eden 165
 haset edilen kişi 163
 haset sınırı 162
 hasetten kurtulma yolları 164
 hâsse 81
 hastalıklar 122
 haşır akidesi 96
 Haşır Risalesi 96
 haşır ü neşr 106
 haşyet 116
 hata 206
 hata edenlerin en hayırlısı 206
 hatakâr 206
 Hatem-i Divan-ı Nübüvvet 194
 hatim 159
 hatt-ı müstakim 67, 112
 havâss-ı selîme 115
 Havz-ı Kevser 128
 hayal zinası 181
 hayat 109, 159
 hayatı hep ibadet ü taat buudun-
 da yaşama 98
 hayatın finali 122
 hayatı standardize etmek 39
 hayatı talim etmek 137
 Haydar-ı Kerrar 55, 216
 hayır 40, 76
 hayırda yarışmaya teşvik 161
 hayret ufku 80
 hayrı takip etme mülâhazası 18
 hayvanlar 125
 Hayy u Kayyum 73
 Hazreti Muhammed (s.a.s.) 206
 hediyeye 158
 Hegel 107
 helâk 231, 232, 234
 helâk olmuş cemaatler 231
 helezon 38, 71
 helikopter 233
 her kabiliyet ve istidada saygılı
 olma 21
 herkesi kabul 21
 herkesi kendine tercih etme 55
 Heyâkilü'n-Nur 108
 hey gidi günler 18, 19
 hezeyanın dümen suyuna girmek
 108
 hırgür 71, 72
 Hıristiyan 23
 hırs 76
 Hidaye 153
 hidayet 86, 87, 170, 173, 176,
 192, 193, 194, 209
 hidayet ile takva 173
 hidayet rehberi 173
 hikmet 110, 159
 hikmetleri müşâhede 124
 hilâfetten feragat 19
 hileden uzak durma 239
 Hilfu'l-Fudûl 23
 himaye-i ilâhiye 231
 Hindistan 27, 64
 hipnoz 225
 his 15, 60, 72, 77, 80, 81, 96
 hisleri derin insanlara ihtiyaç 112
 hiss-i havf 60
 hiss-i kable'l-vuku 79
 hitam-ı misk 154
 hizip ve klik 239
 hizmet 46
 hizmetçi 235
 hizmet duygu ve düşüncesi 19
 hizmet eden kimselerin en büyük
 avantajı 20
 hizmet edenler 83
 hizmete koşmak 133

- hizmet-i imaniye ve Kur'âniye
 83, 85
 hizmetimize karşı vefasızlık 43
 hizmetimizin ücreti 89
 hizmet kahramanları 83
 hizmetleri anlatırken ölçüyü kaçır-
 ma 41
 hizmette imtihan 83
 hizmette önde koşar gibi gözük-
 me 36
 hizmet tohumları saçma mevsimi
 88
 hizmet vazifesiyle şereflenme 83
 hizmet vetiresinde takip edilecek
 yol 44
 Horhor toprağının kapıcısı olan
 kale 89
 hoşgörü 43, 60
 hubb-u câh 47, 51
 Hucciyetü's-sünne 190
 Hudeybiye sulhü 23
 hukukî disiplinler 153
 hulfu'l-vaad 208
 hulûl 185, 186
 hulûl ve ittihad telakkisi 185
 hususî inayet 197
 huşu 172
 hutbe 52
 Huzur-u Risaletpenâhî 50, 127
 Hücetü'l-İslâm 138
 hüdâ 170
 hüdâyı isteme 171
 hüküm 150
 hüküm istinbatı 153
 Hüseyin Cisir 93
 Hz. Âdem 35, 63, 69
 Hz. Âişe Validemiz 59, 148, 185
 Hz. Ali 55, 65, 154, 180, 185, 216
 Hz. Cebrail 177
 Hz. Davud 64, 184
 Hz. Ebû Bekir 51, 59, 65, 72,
 137, 148, 172, 194
 Hz. Eyüp 176
 Hz. Hafsa Validemiz 31, 97
 Hz. Hasan 19
 Hz. Hatice Validemiz 25, 48, 49,
 197
 Hz. Havva 69
 Hz. Hızır 95
 Hz. İbrahim 57, 64, 183, 196,
 213, 217
 Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması
 104, 213
 Hz. İsa 87, 104, 213
 Hz. İshak 183
 Hz. İsrail 177
 Hz. Mesih 20, 58, 64, 87, 185
 Hz. Mikâil 177
 Hz. Muaviye 19, 157
 Hz. Musa 58, 95, 196
 Hz. Nuh 63, 103
 Hz. Osman 65
 Hz. Ömer 51, 52, 56, 65, 72, 139,
 148, 172
 Hz. Sahipkiran 33
 Hz. Süleyman 64, 104, 185, 213
 Hz. Üzeyir 185
 Hz. Yakup 183
 Hz. Zeyd 139
- I**
- ışıktan merdiven 72
 ışık ve nur dönemi 166
 ışınlama 213
 îsâr 161

İ

- ibadet 28, 198
 ibadet hayatı 173
 ibadetten ellerini gevşetme 98
 ibadet ü taat 79, 97, 168
 ibadet ü taat buudunda yaşama 98
 ibadet ü taate alıştırılma 39
 ibadet ü taatte doyunluğa erişme 97
 İbn Arabî Hazretleri 178, 223, 225
 İbn Haldun 16
 İbn İshak 231
 İbn Kayyim el-Cevziyye 149
 İbn Kesir 149
 İbn Kuteybe 191
 İbn Maîn 187
 İbn Mesud 171, 172
 İbn Miskeveyh 138
 İbn Rüşd 138, 224, 225
 İbn Sina 102, 138
 İbn Teymiye 188
 ibnü'l-vakt 93
 İbrahim Ethem 130
 İbrahim Ethem Hazretleri 41, 130
 İbrahim Hakkı Hazretleri 31, 80, 184
 İbrahim Halebî 153
 ibtilâ 45
 icatlar 101
 İcma 153
 iç âlem 26
 iç derinlik 33
 iç dökme 33
 iç heyecanı 156
 iç içe meşherler 124
 iç mukavemet 68
 iç murâkabe 28
 iç müşâhede 28
 içtihada ihtiyaç duyulan meseleler 154
 içtihadın ayağa düşmesi 150
 içtihat 17, 153, 154
 içtihat hatası 17
 içtihat kapısı 150
 içtima 122
 içtimaî adalet 55
 içtimaî prensipler 16
 içtimaî ruh 47
 idareci 193
 idarecilerin aczi 236
 idarecilik 97
 ideal bir yaşam tarzı 171
 idrak 20, 41, 69, 76, 94, 110, 128, 129, 207
 idrak ufkumuz 103
 iffet 59, 170, 174, 176, 178, 181, 189
 iffet âbidesi 59, 174
 ifrat 93, 146, 215
 ifsat 166, 191, 234
 iftar zamanı 20
 iftira 60, 185
 ihkak-ı hak 72
 ihlâs 83, 160
 ihlâs-ı kâmil 41
 ihsan 21, 23, 25, 79, 168
 ihtilafa kapı aralamamak 100
 ihtilaf ve iftiraklara sebebiyet 99
 ihtilal 111
 ihtisar 149
 ihtisas 150
 ihtiyarlık 122
 İhya 27

- ikaz 38
 ikbal hırsı 47
 İki Cihan Güneşi 19
 iki çene arası ile ağız arası 174
 ikilik 144
 ikram 79
 ikram-ı ilâhî 167
 iktidar 133
 iktidar dairesi 132, 133
 iktisadî yıkılış ve çöküş 238
 ilâhî ahlâk 24
 ilâhî bir ikram 198
 ilâhî ikramlar 79
 ilâhî kanunlar 145
 ilâhî kuvvet ve kudret 45
 ilâhî mesajla gelme 194
 ilâhî meşîet ve kudret 86
 ilâhî sanat 125
 ilâhî teveccüh 210
 ilâhî ve hususî iltifatlar 65
 i'lâ-yı kelimetullah 78
 ilham 30, 93, 95, 96, 153, 233
 ilhamlarımızın kolu ve kanadı 94
 ilhamların gemini gevşek tutma
 96
 ilhat 111
 ilim 66, 85, 94, 95, 101, 106, 112,
 116, 138, 139, 147, 148,
 161, 162, 163, 186
 ilim düşüncesi 149
 ilimler 27, 116, 224
 ilim ve fikir dünyamızın şekillen-
 mesi 95
 ilk adım 25
 ilk dileme 86
 ilk lütuf 178
 ilme ve fenne teşvik edici mucize-
 ler 104
 ilme ve fûnuna açık yorumlar 94
 ilm-i ezeli 85
 ilmini infak eden kimse 161
 ilmin sebepleri 115
 ilm-i şuhûd 85
 ilm u irfan 236
 iltifat 77
 İmam Ahmed b. Hanbel 151
 İmam Buhârî 189
 İmam Buseyrî 157, 196
 İmam Bûsîrî 157
 İmam Ebû Mansur el-Maturidî
 102, 107, 187
 İmam Gazzâlî 27, 64, 76, 114,
 135, 138, 223, 224, 225
 imam/-lar 152, 188, 189
 İmam Malik 151, 152, 189
 İmam Maverdî 87
 İmam Rabbânî 27, 41, 64, 172,
 194
 İmam Serahsî 151
 İmam Şafiî 135, 151, 152
 İmam Tahâvî 191
 iman 21, 39, 57, 61, 80, 87, 88,
 89, 106, 144, 205, 210,
 211, 217
 imana hizmet zemini 27
 imanda ileriye gidip hakikî tevhi-
 de ulaşanlar 132
 imanda yenilenmeye talip olma
 171
 iman hakikatinin en zirvesi 57
 iman-ı billah 110
 imanı elde etme 123
 imanın kuvveti 122
 imansız 150
 iman ve İslâm tohumlarını saçma
 88

- imkân-vücub arası bir nokta 196
 imtihan 69, 70, 71, 74, 83, 84,
 85, 87, 130, 235
 imtihan, Allah'ın hakkıdır 87
 imtihanda olma şuuru 84
 imtihan dünyası 235
 imtihana karşı mukavemet 34
 imtihanlarla ahireti kazanma 83
 imtihanlar silsilesi 70
 imtizac 115
 inanç ve ibadet dünyamız 142
 inat 76, 78
 inayet 21, 37, 48, 72, 105, 197
 İngiliz müstemleke nâzırı 112
 inhiraftan ayrı bir versiyonu 149
 inkâr 59, 111, 132, 137, 149
 inkârcı 150
 inkisar 46, 61, 140
 inkişaf 77, 79, 80, 81, 212, 235
 insaf dünyası 192
 insan 99
 insan, atılan bir sudan yaratıldı
 46
 insan-ı ekber 219
 insan-ı kâmil 77, 123
 İnsan-ı Kâmil 107, 108
 insanı mânevî kirlerden arındıran
 kurna 123
 insanın emrine musahhar kılma
 124
 insanın kendini toplumdan tecrit
 ederek yaşaması 22
 insanın kendi şahsını ve egosunu
 hissetmesi 130
 insanın, sadır ve sinesi 95
 insan ihsanın kölesidir 25
 insanî normları aşan bir
 fevkalâdelik 28
 insanlara faydalı olmak 22
 insanlara verilen ahde riayet
 etme 205
 insanlardan bir şey istememe
 175
 insanları birbirine düşüren maraz-
 lar 17
 insanları hakikatle doyurma 227
 insanları hazırlama 20
 insanların birbirine düşmesi 71
 insanların birbiriyle olan imtihan-
 ları 70
 insanların birbirleriyle imtihan
 olması 69
 insanların dinî ihtiyacı 226
 insanların en hayırlısı 22, 73
 insanların içinde olma 22
 insanların rehberleri 102
 insanlarla Allah arasındaki engel-
 leri kaldırma 24
 insanlarla beraber bulunma ve
 onlarla birlikte yaşama 22
 insanlarla beraber yaşamak 24
 insanlığı ateşten kurtarmak 60
 İnsanlığın İftihar Tablosu 15, 27,
 30, 33, 48, 58, 64, 167,
 180, 185, 192
 insanlığın irşadı 32
 insanlığın kurtuluşu mesajı 32
 insanlığın mâkus tali'i 122
 insanlığın yaratılışından gaye 110
 insanlık 19, 64, 69, 84, 122, 124,
 212, 213
 insanoğlu 76, 124, 184, 213
 insan olma 21
 insan ruhunu felç eden marazlar
 47
 insanüstü 196

- insan üstü akıl 212
 insan ve sorumlulukları 235
 intisap 207
 intizam 143
 inziva 26
 irade 47, 86
 irade insanı 47, 51, 54, 60
 irade kabiliyeti 76
 irade kahramanları 57
 irademizin hakkını verme 71
 irade sınırı çizme 134
 iradesiyle bakırı altın, toprağı
 polat hâline getirme 54
 İran 53
 irfan 27, 101, 207
 irşad 26, 47, 64, 86, 139, 160,
 170, 173
 İsferyâinî 102
 İslâm'a ihanet etmek 150
 İslâm'a itiraz mülâhazası 201
 İslâm'dan başka bir din arama
 238
 İslâm dünyasını dize getirmek,
 çökertmek için 112
 İslâm felsefesi 114
 İslâm fitratı 76
 İslâm Hukuk Metodolojisi 154
 İslâm'ın, Efendimiz'in ve
 Kur'ân'ın yeterliliği 24
 İslâm'ın ilk deterministleri 224
 İslâm'ın ilk rasyonalistleri 224
 İslâm'ın ruhî hayatı 223
 İslâm'ı tahrif hesabı 166
 İslâmî düşünce 223
 İslâmî ilimlerin inkişafı 93
 İslâmî terbiye 95
 İslâmiyet 79, 135, 226
 İslâmiyet'e hizmet 79
 İslâm orduları 55, 65
 İslâm sosyalizmi 239
 ism-i Bâtın 143
 ismiyle müsemma 48, 51
 ism-i Zâhir 143, 145
 isrâ yaşama 32
 İstanbul 35, 53, 67
 istidat ve kabiliyetler 76
 istidat ve kabiliyetlerini yerinde
 kullananlar 123
 istidlâllerde bulunma 143
 istidrak 189
 istifade nispeti 174
 istifade ve istihdam 124
 istiğfar 40, 60
 istihdam 132
 istihkar etme 110
 istihsan 153
 istikamet içinde yaşama 72
 istikamet yolu 170
 istikbal endişesi 47
 istikra 153
 istinbat 154
 istishab 153
 istismar 150
 istismar edenler 238
 istismar edenlerin yanında olma
 238
 istişrak (oryantalizm) 190
 işaret 101, 102
 işârî mânâ 165
 işin erbabına müracaat 147
 işi uzmanına bırakma 150
 işlerin en hayırlısı 146
 iştirak-i a'mal-i uhreviye 37
 iştirak-i a'mal-i uhreviye vadisi
 38
 itibar 75

itizalî düşünce 187
 itminan 81
 İttihatçılar 168
 iyi bir millet hükmü 237
 iyi bir performans sergileme 43
 iyi bir seviye ortaya koyma 43
 izdüşüm 67
 İzmir 35
 izzet 47, 57
 izzet ve gurur 57

J

Japonya 230

K

kaba anlayış 65
 kaba mantık 65
 kaba ruhlar 65
 Kâbe 63, 64, 67, 68, 145, 232
 Kâbe ile irtibat 64
 Kâbe ile irtibatlı yerler 67
 Kâbe ile olan muarefe 64
 Kâbe'nin azametine uygun tavaf
 65
 Kâbetullah 233
 kader 235
 kader-i ilâhî 87
 kaderin hakkımızda fetva vermesi
 237
 kaderi tenkit 163, 236
 kader programıyla takdir 163
 Kader Risalesi 40
 Kadı Abdülcebbar 188
 Kadı İyaz 197
 kadınlık âleminin sultanı 48
 kadirnâşinaslık 96
 kadirşinaslık 95
 kâfirler 127

kâfirlerin şerri 167
 kâhinler 15
 kahraman 58, 113
 Kahramanlar 199
 kâinat 47, 123, 144, 152, 219
 kâinatı okuma 116
 kâinatların kalbi 233
 kalb 80, 129, 233
 kalb dağınıklığı 97
 kalben Hak ile birlikte olma 22
 kalbin derinliklerine yelken açma
 40
 kalbin kiri-pası 217
 kalbin marazının artması 114
 kalbin sesi 40
 kalbin üzerine zift çekme 51
 kalbî ve ruhî kaymalar 115
 kalbî ve ruhî maraz 115
 kalblere iman taşıma 61
 kalb, ruh ufku 29
 kalbü'l-küre 233
 kalb ve ruh kahramanları 34
 kale 150
 kalenin kapılarını açmak 150
 kaliteli temsil 43
 Kamer-i Münîr Hz. Muhammed
 196
 kamet-i bâlâ 128, 129
 kâmil insan olma 123
 kâmil insan olmaya kilitlenme 21
 Kâmil Ruh 193
 kanat 179
 kanat sahibi varlıklar 179
 kandan irinden deryalar 57
 kangren 74
 kanıksama 97
 kapitalist 238
 kapitalist ve komünist zihniyet
 237

- kapitalizm 239
 kapris 34
 karadelikler 122
 karakter insanların pişdârı ve rehberi 122
 karanlığın ışık karşısında bozguna uğraması 81
 karanlıklara sukut etme 136
 kar çiçekleri 36
 kardelen 36
 karınca 132
 Karlayl (Carlyle) 199
 karşılıklı tenkitlerin okunması 149
 Kaside-i Bürde 157
 Kaside-i Bür'e 157
 kavgaya giden yolları kapama 21
 kaybedilmiş gün 35
 kaymalar 115
 kayma zemini 34
 kaypak karakterler 68
 Kayrevan 65
 Kaytânî 227
 kazanma kuşağında kaybedenler 34
 kebairi (büyük günahları) terk 173
 keçiboynuzu 106, 114
 kefen 51, 59
 kehanet 15
 kelâm-ı lafzî 187
 kelâm-ı nefsî 187
 kelâm ilmi 114
 Kelâmullah 159, 187
 kelebekler 66
 kelimeler 136
 kemalât 99
 kemerbeste-i ubûdiyet 26, 29
 kemmiyetsiz ve keyfiyetsiz bir büyüklük 139
 kendi dinamiklerinden şüphesi olanlar 24
 kendi doğrularını halka dayatma 111
 kendi dönemlerinin kahramanları 58
 kendi hareket çizgimiz 43
 kendi işini beğenme 42
 kendi kitaplarımız 108
 kendilerini Allah yoluna vakfeden yoksullar 174
 kendimiz gibi yaşama 133
 kendimizi anlatma 43
 kendimizle imtihan 85
 kendimiz olma 133
 kendine göre hüküm çıkarma 148
 kendine takılma 58
 kendini Allah'ı sevip sevdirmeye adama 68
 kendini aşma 21
 kendini bütün bütün nefy ve inkâr etmeme 132
 kendini üstün görme 110
 kendi zamanlarını aşan insanlar 151
 kentler (fezada) 124
 kenzen 144
 kenzen Allah'ı duyma 80
 keramet 15, 79, 167, 226
 Kербela 19
 kesretten kinaye 219, 220
 Kestanepazarı Kur'ân Kursu 97
 keşf 15
 kevnî mucizeler 149
 kevn ü mekânlar 139
 Kıbrıs'ı feth 66
 kılıç 23

- kıraat 29, 32
 kır çiçekleri 36
 kıskanma 161, 162, 163, 164
 kıstas 106
 kış gününde yazlık elbise 55
 kışırdı mücadele 65
 kıtlık 167
 kıtlık dönemleri 166
 kıvamında olmadığımız zaman
 dilemleri 98
 kıyamet 77, 110, 127
 kıymet-i harbiye 130
 kızarmaz yüz 108
 kızıl rüzgâr 155
 kibir 54, 79
 kifâf-ı nefis 168
 kin 34
 kine, nefrete, kıskançlığa sevk 44
 kirli atmosfer 40
 Kitab'ül-İlm 190
 Kitap 94, 96, 150, 152, 153, 154,
 170, 220, 223
 kitap (insan) 95
 kitapları okuyup didik didik
 etmek 95
 kitap okuma 106
 Kitap, Sünnet ve İcma 153
 Kitap ve Sünnet'i cahillerin yanlış
 yorumlaması 150
 kiyaset 111
 komşuluk (mucaveret) kudsiyeti
 63
 komutanım 39
 komünizm 239
 konsantre olma 98, 153
 konularının hakkını verme 54
 Konya 66, 228
 korkakları gemlendirme 60
 korku 17, 47, 60, 84
 korku damarı 60
 korku hissi 60
 koruma memuru gibi 58
 Kostantiniye 67
 kör 105
 kör birisinin gözlerini açmak 104
 kriter 106, 205
 kudret sahibine dayanma 132
 kudsî bir hadis 24
 kudsî elçiler 212
 kudsî hadis 79
 kudsîler hizmeti 34
 Kufe 65, 172
 kulluğa münafi hareket 85, 87
 kulluk 39, 138, 139, 140, 142,
 196, 198, 226
 kulluk şuuru 39
 kulluk vazifesi 83
 kul peygamber 48
 kulum Bana bir adım gelirse... 24
 kulun vefası 208
 Kur'ân'a hizmet aşkı 205
 Kur'ân ahlâkı 95
 Kur'ân'a iktida 52
 Kur'ân âyetleri kullanılarak
 kalblerin ihtilafa ve ayrılığa
 itilmesi 99
 Kur'ân hadimleri 35
 Kur'ân hadimlerinin duruluğu 20
 Kur'ân harflerinin hakkı 29
 Kur'ân'ı duya duya ve doya doya
 okuma 32
 Kur'ân'ı herkesleştirme 100
 Kur'ân-ı Kerim'i para karşılığı
 okuma 159
 Kur'ân'ın hakkını vermek 30
 Kur'ân'ın, herkes için imtihan
 olabilecek yanları 69

Kur'ân'ın imtihan vesilesi olması
 69
 Kur'ân'ın işareti 101
 Kur'ân'ın lehçesi 148
 Kur'ân'ın şeref ve haysiyetini
 korumak 100
 Kur'ân'ı okuma ve anlama 29
 Kur'ân'ı tane tane oku 29
 Kur'ânî hakikatler 108
 Kur'ân'laşma 100
 Kur'ân Müslümanların elinde
 olduğu sürece... 112
 Kur'ân okuma 30, 97, 156
 Kur'ân ruhunun özü ve esası 135
 Kur'ânsızlık dönemleri 112
 Kur'ân talebeleri 62
 Kur'ân ve hadis dinleyip müzake-
 re etme 148
 Kur'ân ve Sünnet 93, 96, 153,
 154
 kurbet 27
 Kureyş 148
 kurna 123
 kuru iddia 105
 kuru inat 78
 kusurlardan daha çok, iyi yanları
 görme 74
 kutlu kadın 49
 kuvve-i mâneviye 179
 kuvvet-i zahr 208
 küfran-ı nimet 42
 küfre karşı sapaşağlam durma
 133
 küfrün sebepleri 110
 küfrün ve dalâletin korkunç girda-
 bı 123
 küfür 15, 123, 167, 201
 küfür dünyasına meydan okuma
 133

küheylanlar 35, 36, 56
 küllî kanunlar 117
 kültürel haklar 235
 küre-i arzın kalbi 233
 küre-i arzın mânevî yapısı ve
 hayatiyeti 233
 küsuf 216

L

Lahikalar 27
 lâhûfliğin yamaçları 29
 latife-i rabbâniye 76, 77, 81, 217
 latifeler 98
 lâzım-ı faide-i haber 180
 ledünnî düşünceler 26
 Lemeat 114
 Lenin 166
 Leys İbn Sa'd 189
 lezzet 80
 lisan 126, 148
 lisan-ı hâl 126
 Livâü'l-Hamd 128, 211
 Livâü'l-Hamd'in ve Kevser'in
 sahibi 129
 liyakat 38, 68
 Lut gölü 185
 lümme-i şeytaniye 70, 233
 lütuf 41

M

maarif yuvalarının yetersizliği
 236
 Mâbud-u Mutlak 216
 madde 65
 maddî terakki 102
 maddiyat 15
 maden 80
 mağdûbîn ve dâllîn 171

- mağrurane fahir 42
mahbûbiyet 196
mahluk 186, 187
mahlukat 124
mahrem 205
mahrumiyetler 235
mahsud 163
mahşer 127
mahşerin dehşeti 127
mahviyet 50, 54
mahz-ı mârifet 28
mahz-ı rahmet 123
Mahzumoğulları 52
Mahzumoğulları'nın koyunlarını
 güden bir çoban 52
maiyyet ufkunda seyr 131
Makâlât 107, 149
makam 19, 20, 77, 78
makam arzusu 19, 47, 51, 68
makam-ı hamd 211
makamlar üstü makamlara ulaş-
 ma 170
makam sevdası 20
makam ve mansıp 17
mal 163
mâlul ve marazî ruhlar 150
mânâ 65, 129
mânâ hüzmeleri 173
mânevî terakki 102
mânevî vücudlar 219
mâni 70
mansıp 19, 20, 163
maraz 17, 115, 147
mâric 231
mârifet 26, 28, 97, 98, 143, 217
mârifetullah 110
Marks 16, 166
mâsivâ 142, 216
maslahat-ı mürsele 153
mâşerî vicdan 213
matemhane-i umumiye 122
materyalist 108, 114
materyalist felsefe 108
materyalistler 105
materyalizm 114
Mâverâünnehir 55, 65
mavi delikler 230
Mayalar 228
mazhariyet 197
mazhar olma 15, 17, 79, 80, 138,
 160, 165, 192, 197, 198
mazi 88
mazi dereleri 88
mebde 134
Mebisât 151, 153
mecazdan hakikate ve hakikatü'l-
 hakâike ulaşma 130
mecazî aşk 215, 217
mecazî muhabbet 215
Mecelle 94
Mecnun 215
Me'cüc 167
Medet Efendi 168
Medine-i Münevvere 50, 51, 59,
 64, 65, 66
Medînetü'l-Fâdila 138
meditasyon 223, 225
medlüle ulaşma 146
medyumlar 15
medyumluk 15
mefkûre 83
mehâbet-i ilâhiye 126
mehâfet-i ilâhiye 126
Mehmet Âkif 210
mekanizma 70, 78, 80, 98
Mekke fethi 23

- Mekke günleri 18
 Mekke-i Mükerrerme 18, 23, 25,
 42, 49, 50, 63, 66, 179
 Meksikalılar 228
 mektepler 236
 melâike-i kiram 232
 melekîyet 78
 meleklerle görüşme 212
 melek/-ler 48, 126, 178, 179
 melekler âlemi 126
 meleklerin önüne geçme 76
 melekliğe çıkma 99
 melekût 30, 32, 34, 234
 melekût âlemi 30, 34
 melik peygamber 48
 Me'mun 186, 223
 menfaat 17, 19, 20
 menşe 134
 Mercidabık 53
 Merğînânî 153
 mertebeler 209
 mesaj 193
 mesaj getirme 181
 meslek 239
 Mesnevi-i Nuriye 29, 142
 meşale 144
 meşrebi, mezhebi nazara verip
 anlatma 43
 meşrep 239
 meşru daire 71, 77
 metâf 233
 metafizik 98, 140, 212, 225, 226
 metafizik gerilim 98, 140
 metafizik güç ve kuvvet 234
 metan gazı 230
 metan kuyusu 230
 metan tüneli 231
 metin ve senet kritiği 189
 Mevkıfu'l-akli ve'l-ilmî ve'l-âlemi
 min Rabbi'l-âlemin 149
 mevki 78
 Mevlâ 163
 Mevlâna 41, 59, 64, 66
 Mevlâna Halid 41, 64
 Mevlâna Şibli 59
 mevlidin, dinin ruhuna uygunlu-
 ğu 156
 Mevlid-i Nebevi 158
 mevlidin para karşılığında okun-
 ması 158
 mevlidin yazılış ve okunuş gayesi
 156
 mevlit 156, 158
 mevlithanlar 156
 mevlit merasimleri 156
 mevlit okutmak 156, 158
 mevrîd 123
 mevsim 88, 89
 meydanın eri 225
 meydan okuma 133
 meyelan-ı hayr 40
 meyelan-ı şer 40
 meyve 196
 mezhep imamları 151
 mezhep imamlarına ulu orta
 saldırma 147
 mezhep kini 185
 mezhep/-ler 138, 147, 151, 185,
 239
 Mısır 53, 64, 65, 190
 Miami 228
 midesinin altında kalıp ezilme 54
 mihrap 108
 mihrap değiştirip durma 108
 Mikâil 58, 177
 mikroplar 132

- millet 236, 237
 millete hizmet 35
 milleti i'lâ mülâhazası 19
 milletimiz 15
 milletimize olan güven 20
 milletimize ve ÷lkemize hizmet
 etme 43
 milletin büyükleri 236
 millet insanı 53
 milletin suitaksiratı ve iradesini
 suiistimal etme 236
 milletleri yıkan âmiller 111
 millet yararı 21
 Minhacü's-Sünne 188
 min verâ-i hicab 144
 miraç 58, 102, 158, 179, 197, 198
 miskinlik 238
 misyon 28, 29, 33, 64, 65, 66, 68,
 177
 misyonu hakkıyla yerine getirme
 89
 mizaç 72, 239
 Moğol 87
 Molla Cami 218
 monist 145
 monizm 107
 motive etme 61
 muaheze 17
 muallim 50, 137, 196
 muamelat 139
 Muaviye 78
 mucize 101, 103, 104, 105, 125,
 198
 mucizeleri fizik kanunları ile izaha
 yeltenmek 105
 Mudar lehçesi 148
 muhabbet 26, 215, 216
 muhabbet-i beden 110
 muhabbet-i dünya 110
 muhabbeti netice veren mârifet
 143
 muhabbetullah 110
 muhacirîn 61
 muhacirîn-i izâm fukarâsı 161
 muhafazakâr bir tutum 235
 Muhakemat 114
 muhakeme kabiliyetleri 163
 muhalefet 153
 muhalif 101, 194, 239
 Muhammed b. Abdulvahhab 149
 Muhammed Bahâuddin
 Nakşibendî 41
 Muhammed Hamidullah 189
 Muhammedî ruh 78
 Muhammedî ruhla bezenme 171
 Muhammedî ruh ve mânâ 173
 Muhammed Mustafa (s.a.s.) 15,
 53, 196
 Muhammedün Resûlullah 129
 muharref dinler 188
 muhat 130
 muhit 130
 muhteva zenginliğı 136
 Muhyiddin İbn Arabî 41, 107,
 224, 225
 mukabele arayışları 26
 mukaddes emanetler 53
 mukarrabîn 17, 18, 207
 mukavele 210
 murâkabe 24, 28
 Mus'ab b. Umeyr 49
 musalaha 23
 musibetler 122
 Mustafa el-A'zamî 189
 Mustafa Sabri 149, 150
 Mustafa Sıbâî 190
 Mutezile 99, 188, 224

- Mutezile'nin ortaya attığı şüpheler 188
- muvaffakiyet günleri 121
- muvazene 146
- muvazenenin korunamaması 145
- mübahlar 173
- mübalâğa 42, 132
- mübtediâyâne fakat müntehiyâne bir teknoloji 103
- mücahede 79
- mücedditler 112
- mücerret akılcılık 114, 115
- mücerret akılla iştilal 115
- mücrim 127, 232
- müddeiler 192
- müekkel melekler 129
- müessese 72
- müessir olma 32
- müfrit 147
- mükâfat 71, 97
- mükâleme 210
- Müktedâ-i Küll 34
- mülkün verâsı 234
- Mültekâ 153
- mü'min 22, 38, 128, 140, 173, 238
- mü'min kardeşlerimiz 73
- mü'minlerden rahatsızlık 44
- mü'minlere şefaet etme 127
- mü'minlerin aleyhinde olma 20
- mü'minlerin Allah'a verdikleri söz 208
- mü'minlik mertebesi 216
- mü'mkinü'l-vücut 102
- münafık 23, 59, 208
- münafıkların lideri 59
- münafıkların özellikleri 208
- Münazarat 114
- mürşit 64, 102, 135
- mürşitlik 64
- müsamaha 43, 60
- Müseylimetü'l-Kezzab 166
- Müslim 190
- Müslimler 189
- Müslüman 238, 239
- Müslümanın kendisini toplumdan tecrit etmesi 22
- Müslüman kanı 19
- Müslümanları bölüp parçalama 112
- Müslümanların felsefeyle ilk tanışmaları 223
- Müslümanların tutuculuk yapımları 235
- Müslümanlığın yolu ve yöntemi 239
- Müslümanlık 44, 225
- Müsned 187
- müspet ilimler 116
- müstağripler 191
- Müstedrek 189
- müstesna nefisler 70
- müştirikler 108, 190
- müşâhede 28, 30, 79, 80, 93, 97, 116, 124, 128, 144, 214
- Müşkilü'l-âsâr 191
- müşrik 23
- müşrikler 61
- mütavazi 54
- mütekabil aynalar odası 96
- mütevatir haber 116
- mütrefin 109, 110
- mütrefin hayat 110
- müttakî 56
- müttakiler 170
- müzakere ve müşavere 152
- Müzzemmil sûresi 26

N

- Nâfi 189
 Nakşibendî 131
 Nakşibendî anlayışı 130
 Nakşibendî anlayışındaki terk
 131
 namaz 28, 29, 38, 59, 109, 145,
 146, 159, 161, 162, 226
 namazda metafizik gerilime geç-
 me 140
 namaz tesbihatı 162
 nâmütenâhîye yönelme 130
 nankörlük 41, 95, 137
 nâr 231
 nasslardan hüküm çıkarmak 150
 nassları sarsma 94
 natüralist/-ler 114, 115
 nazar 79
 nazar-ı hafî-i gaybî 88
 nazariyeler mecmuası 106
 nazil 26, 30, 126, 148, 165
 Nazzam 69
 nebevî mirasın korunamaması
 190
 Nebiler Serveri 22, 32, 49, 50,
 55, 57, 58, 60
 nebinin yabancı bilgilere kapalı
 olması 193
 nebiz içme 206
 Necip Fazıl 106, 114, 196
 nefis 24, 52, 70, 73, 81
 nefis mekanizması 78
 nefis mertebelerini katetmek 80
 nefsanî duygular 77
 nefsanî mekanizma 80
 nefis-i emmare 70
 nefis-i emmarenin ordularının
 mağlup olması 81
 nefsi frenleme 71
 nefis-i levvame 70, 81
 nefis-i mardiye 70
 nefisini kınama 81
 nefis-i râdiye 70
 nefis-i sâfiye 70
 Nehrevan 19
 Nemrud 132
 Neo-Mutezile unvanı 188
 Neoplotanist düşünce 186
 nereye gidiyorsunuz 35
 nesil 54, 55, 57
 Nesimî 107
 neslimizin tali'sizliği 108
 neşr-i hak 161
 netice beklentisi 83
 neticeyi Allah'tan bilme 45
 nev-i şahsına mahsus üstünlüğü
 olan biri (s.a.s) 200
 nezir ölçüsünde bir taahhüt 37
 nifak 123, 166
 nimetin elde edilme yolları 164
 nimet/-ler 41, 124, 164
 nisbî mârifet 143
 niyet 97
 niyetin hâlisliği 40
 nizam 143
 nizamdan Nâzım'a gitme yolu
 143
 Nizamî 58
 Nuh'un gemisi 103
 nur 63, 79, 122, 123, 124, 125,
 126, 128, 140, 166
 Nur 88
 nuranî varlıklar 180
 nurdan helezon 71
 nurdan kelimeler 136
 Nur-u Muhammedî 66

nusret 85
nüzul şekilleri 179

O

Odetta gibi taş kesilme 207
oksijen çadırı 111
okuma 39, 107, 143
okuma hakkı 235
O'ndan ötürü görme vefası 205
onur 58
onurum ve şerefim 57, 59
orijinalliklerin ve tespitlerin avlanması 93
orijinal yorumlar 94
orta yol 146
orta yolu bulma 93
orucu bozmak kadar büyük bir cinayet 20
oryantalizm 190
Osmanlı 53, 111, 228

Ö

öbür âlem 80
öfke 76
öfkelenme 98
ölü gece 35
ölülerden bir ölü 35
ölüm 122
ölüm denizi 230
ölüme hayat rengi verme 213
ölüyü diriltmek 104
Ömer b. Abdülaziz 188, 200
Ömerî hâl 72
ömr-ü tabîî 111
ömrü uzatılmış devlet 111
önde bulunma 73
ön yargı 108
örf 94

örnek bir insan modeli 57
örnek hayat 171, 176
örnek ölçüsünde insanlar 58
ötelere açılma 32
ötelere görme akli ve idraki 76
ötelere de ötesi 143, 216
ötelere müşâhede edilmesi 30
ötelere irtibat kuramama 33
özel donanımlı 151, 212

P

pak dâmen 59
pâkize zevcelerine iftira 185
panteist 145
panteizm 106
papatyalar 36
para 156
para karşılığı Kur'ân okuma 159
para karşılığı mevlit okuma 158
parapsikoloji 223, 225
Pasifik ülkeleri 36
pasif ilâh anlayışı 186
pâye 19, 83, 176, 210, 216
pâyitaht 53, 66, 234
paylaşma örneği 23
pazarlık 87
perakende hücum 61
perde-i gayb 16
performans 195
pericilik 225
pespâye düşünceler 98
peygamber 193, 200
peygamber akli 193
peygamberâne seyahat 102
peygamberdeki özellik 193
peygamber dimağı 212
Peygamberimiz 23, 200, 214
peygamberin duası 127

peygamberin öğretisi 101
 peygamber kabri 233
 peygamberler 57, 69, 102, 112,
 184, 212, 214
 peygamberlerin davasını ifsat
 etme 166
 peygamberlerin mucizeleri 101,
 212
 Peygamberlerin Peygamberi 196
 peygamberlerin vazifesi 183
 peygamberlik 26, 28, 32, 33, 58,
 101, 104, 107, 184, 193,
 194
 peygamberlik davasını ispat 101
 peygamberlik hakikati 185
 peygamberlik ışığı 196
 peygamberlik mesleği 200
 peygamberlik misyonu 32
 peygamberlikten tecrit düşüncesi
 30
 peygamberlik vazifesi 28
 peygamber mesajları 193
 peygamber postacı değildir 192
 pilot 228
 pişdarlık 128
 politikaların dışında bir politika
 239
 Porto Rico 228
 postacı 183, 192, 198
 pozitif bilimler 115
 pozitif düşünce 114
 pozitif ilimler 106, 116
 pozitivist kriterler 106
 pozitivistler 115
 pozitivizm 114
 prizma 63
 profesyonel yalancılar 166
 projektör 30

propaganda 42, 43
 propaganda malzemesi 43
 püf nokta 108

R

Rab 81
 Rabb'e karşı hüsnüzan 55
 Rabbimin serveti 132
 Rable irtibatın kavi olması 32
 Rafiziler 180
 Rafizilerin yanlış mülâhazaları
 181
 rahata düşkünlük 47
 rahatsızlıklar 44
 rahat ve rehavet 49
 rahmet 73, 121, 122, 123, 126,
 127, 128
 rahmet deryası 123
 Rahmeten lilâlemîn 127
 rahmet tecellisi 125
 rampa 67
 rasat ufku 80
 rasat ufukları 26
 rasyonalist/-ler 114, 115
 rasyonalizm 114
 Râviyetü'l-İslâm Ebû Hüreyre
 190
 Râzî 96
 reddiyeler 227
 refah 15, 109
 rehber 49, 69, 100, 102, 139, 196
 Rehber-i Ekmel 34
 rehberlik 95, 128
 rehber ve rehnüma 49
 reh-i sevda 59
 rekabet 20
 rekor kırma 198
 resmî tedvin 190

- resûl 192, 200
 Resûl-i Ekrem 27, 156, 157, 158,
 215, 216, 217
 Resûl-i Ekrem'in şefaât atmosferi
 127
 Resûl-i Ekrem'i senâ etme 157
 Resûlullah'a ittiba 52
 rey 239
 rıza mülâhazasına kilitlenme 205
 rıza ufku 37
 riayet 140
 Ridaniye 53
 Risaleler 107, 144
 risalet 194
 riyakârlık 158
 riyazet 27, 28
 Roma diktatörleri 111
 rubûbiyet 87
 ruh 237
 ruhanîler 78
 ruh gücünü maddenin önüne
 geçirme 104
 ruh hâleti 57
 ruhî ihzâriye 27
 ruh insanı 224
 ruhu felç eden kötü hasletler 51
 ruh-u revân-ı Muhammedî 83
 Ruh-u Seyyidi'l-Enâm 68
 rüşeym 88, 167
 rüya 26, 30
 rüyalar 219
 rü'yet-i cemal 128
- S**
- Saadet Asrı 54
 saadet hücresi 59
 sabırla imtihan etme 84
 sabırla mukabele 73
 sadakat 205
 Sadettin Teftâzânî 102
 sadık 210
 Sa'dî 205
 Sa'd İbn Muaz 61
 Sadreddin Konevî 66
 safdillik 88
 sâfiye makamı 131
 sağlam bir akide 107
 sağlam bir itikat 106
 sağlam Kur'an telakkisi 107
 sahabe 17, 18, 23, 152, 153, 172,
 189
 sahabe efendilerimiz 167
 sahabe-i kiram 18, 97, 148, 167,
 171, 175
 sahabe-i kiramın farklı yaklaşımları 99
 sahabenin kendine göre hatası
 17
 sahabi 49
 sahih hadisler 189
 salih kullar 121, 122
 salih zümre 122
 saltanat hesabı 234
 samimî 94, 95, 99, 153, 157, 158
 sanat âbidesi 124
 sanat eseri 124
 sanatkâra karşı hürmetsizlik 42
 sansasyonlara girme 43
 sapık düşünceler 138
 sapık mezhepler 185
 sara 174
 Sarı Selim Hazretleri 66
 sarraf 194
 Sasaniler 18
 savaş 19
 savm-ı visal 167

- saygısızlık 152
sayıca çokluk 42
Sebe 213
sebeplere riayet 73
sebepleri sonuna kadar kullanma 45
Secah 166
sedd-i zerâi 153
sefilleşmeye sebebiyet 236
sekîne 81
selefe karşı saygı 154
selef-i salihîn 147, 152, 187
selefi tenkit etme 149
seleflerimize saygı 95
Selim, Edirne’nde cami yap 66
semavî içtihadın üveyikleri 147
semerelei yaratan Allah’tır 132
Semerkand 65
Semûd halkı 86
Serahsî 153
sera-süreyyâ 34, 137
Serendip 63
sergerdanlık 57
serhat 212
servet 161
sevap 17, 159
seviyeli bir temsil 43
seviyeli ufuk 103
sevk-i ilâhî 27
sevk-i rabbânî 27
Sevrî 187
seyahat 102, 228
seyr anillah 102
seyr fillah 102, 131
seyr ilallah 102, 131
seyr-i ruhanî 81
seyr maallah 102
seyr minallah 131
seyr u sülûk 131, 143, 144, 145
seyyid 57
seyyidimiz 57
Seyyid Şerif Cürçânî 102
sezme 15
sıdk 178, 184, 208, 210
sifât 137
sifât-ı ilâhiyenin tecelligâhı 110
sifât-ı sübhaniye 80, 130
Siffin 19
sığmam dedi Hak arz u semaya 80
sıla-i rahim 62
sınır 104, 105
sınır çizgisi 212
sınırı aşma 162
sınır taşları 104
sır 198, 236
sıradan insan 33
sırat-ı müstakîm 145, 209
sırat-ı müstakîm erbabı 145
siyanet 167
Sidretü’l-Müntehâ 38, 63, 67, 179, 232
silah 114, 133, 213
silsile 194
simalardan tanıma 174
sistem 96
siyaset 239
siyasî partiye rey verme 239
slogan 42
Sodom, Gomore 231
sofa 205
Sokrat felsefesi 224
sonla başın yan yana gelmesi 112
son sınır 105, 213
sonsuz bir kudrete dayanma 132

Sonsuz Nur 190
 sorumluluk 38, 201, 235
 sosyal hayatın içinde olma 23
 sosyalist 238
 sosyalizm 239
 sosyete salonları 226
 sosyolog 16, 111
 Söğüt 66
 sömürmeler 238
 söz 136
 Sözler 219
 söz söyleme iktidarı 149
 söz sultanı 136
 söz verme 206
 suitaksir 236
 sukut 75, 136, 168, 237
 sulh 19, 23, 62, 236
 sulhün önemi 19
 sultan-ı enbiyâ 196
 sultan-ı müebbed 129
 Sultan Veled 66
 Sunh mahallesi 51
 sun'î zirve 147
 sur 39
 suret değiştirme (mesh) 155
 suretleri celp 213
 Sübhanallahi ve bihamdihi süb-
 hanallahilazim tesbihi 168
 sübut bulma 116
 Sühreverdî 107, 225
 Süleyman Çelebi 156
 Sünen 189
 Sünnet'e saygısızlık 150
 Sünnet etrafında şüphe tohumları
 saçma 183
 Sünnet hakkında söylenen uy-
 gunsuz sözler 186
 Sünnet hakkında şüpheler atma
 190

Sünnet-i sahiha 135
 Sünnet-i seniyye 225
 süper devlet 55
 süratli vasıtalar yapma 104
 sürçme 47
 sürtüşme 20
 süt dökmüş kediler 35

Ş

Şah-ı Geylânî 135
 Şah-ı Merdan 217
 Şah-ı Nakşibend 135
 şahısların gücü ve kuvveti yerine
 Allah'ın inayetini görme
 45
 Şahit 194
 şahs-ı mânevî 238
 Şah Veli 64
 Şam 65
 şan u şeref 51, 54, 56
 şan ve şerefin burnuna kanca
 takma 53
 Şark'ın-Garb'ın birikimlerini
 değerlendirme 108
 şarkiyatçılar 148
 şartlar 16
 Şazelî 135
 şeb-i arûs 205
 şefaât 127, 211
 şefkat 216
 şefkat gözyaşları 117
 şehadetin verâsı 234
 shevânî arzular 47, 57
 shevânî arzu ve istekler 54
 şehirlere 67
 şehit 50, 51, 78
 şehvet 71, 76, 77, 79
 şehvet hissi 71

şeker ihtiyacı 106, 114
 şe'n-i ilâhiyenin gereklerine karış-
 mama 87
 şer 40, 76
 şerâre 234
 şeref 51, 58, 83
 Şeref-i Nev'-i İnsan 194
 Şerhu Maâni'l-âsâr 191
 şerirler 234
 şer'-i şerif 209
 şevk 131
 Şevkânî 149
 şevk ile hizmet 133
 şevk-i mutlak 133
 şeytan 56
 şeytana takılma 234
 şeytanın adına helâk olmuş yerler
 234
 şeytanın oklarının hedefi 233
 şeytanın otağı 233
 şeytanın tahtgâhı 231, 232
 şeytanın tahtı 231
 şeytanî bir mekanizma 78
 şeytan/-lar 21, 70, 87, 226, 231,
 233, 234
 şeytanlığa ait emir ve ferman
 merkezi 233
 şeytan müseddesleri 234
 şeytan müselleşi, murabbası...
 234
 Şeytan Üçgeni 234
 şiddet-i zuhurundan ötürü ihata
 edilemeyen 142
 Şifa-i Şerif 197
 şiraze 108
 Şirâzî 102
 şirk 145, 149, 201
 şirk nazarıyla bakma 149

şirpençe 53
 şöret 17, 19, 47, 51, 77, 78
 şükreden bir kul 198
 şükreden bir kul olmak 39
 şükr-ü mutlak 133
 şükür 38, 41, 72, 131, 133, 176
 şüphe 201
 şüpheler 188, 190, 200, 233
 şüpheli şeylerden uzak durma
 173

T

tabiat (huy) 71
 tâbiîn 17, 152, 172, 189
 tâbiyyeti metbûiyyete tercih 20
 tabu 145
 Tahâvî 191
 tahdis-i nimet 27, 41
 Tahiyyat 129
 tahkir ve tezyif 147
 tahrip 109
 Taif 42
 takıntılar 44
 takva 74, 170, 173
 takva anahtarı 173
 takvada derinleşme 174
 takva dairesine girme 173
 takva kapısı 173
 takvanın istenmesi 173
 takvanın sofası 173
 takva sahipleri 74
 tali'liler 47
 talim 135, 137, 138, 139, 140,
 145, 185, 187, 193
 tâlinin tâlisi 68
 tali'sizler 51
 tamir ve tahrip münasebeti 109
 tam vefa 206

- tanınma 43
 tansiyonları aşağıya çekme 21
 Tarık Piyesi 78
 tarif 117
 tarih felsefesi 16
 tarihî devr-i daimler 121
 tarihî hâdiseler 101
 tarihî tekerrürler devr-i daimi 16
 tasavvuf 102, 135, 223, 225
 tasavvuf erbabı 130
 tasavvuf mesleği 135
 tasavvur 139
 tasdik 15
 Taşkent 65
 ta'til-i eşgâl 98
 tavaf 65, 67, 145, 232, 233
 Tavâsîn 107
 tavır değişikliği 98
 taviz verme 23
 tayf 56
 tazim tabiri 194
 tebe-i tâbiîn 152
 tebettül 26
 tebliğ 24, 26, 33, 57, 86, 136,
 177, 179, 184, 195
 tebliğ insanı olma 195
 tebliğ vazifesi 24
 tebliğ ve gece ibadeti 26
 tebliğ ve irşad 26
 Tebük 231
 tecellî 21, 72, 81, 167, 179, 180,
 208
 tecessüm 123
 tecrübî ilimler 116, 236
 tedaî 24
 tedvin izni 190
 tefekkür 143, 145
 teferruat 135
 tefrit 93, 146
 Tefsir-i kebir 96
 tefsir okurken 93
 Tehâfüt 224
 Tehâfütü't-Tehâfüt 224
 teheccüde kalkmanın yolu 39
 teheccütle gecenin ihya edilmesi
 30
 teheccüt namazı 39
 tekevvün/-ler 111, 113
 teknik ve teknoloji 104
 teknoloji 103, 104
 teksif-i himmet 189
 Tekvir sûresi 126
 tekye 168
 telepati 225
 televizyonun icadı 213
 telif-i kulûb 99
 telkin ve terbiye 138
 telsiz telgraf 88
 temâşâ 143
 temayül 71, 134
 tembelliğe karşı savaş 39
 temessül 65, 123, 138, 141, 179,
 180
 temessül kabiliyeti 180
 temkinli namaz 38
 temkinli ruhlar 69
 temrinat 39
 temsilin tebliğin önünde olması
 195
 temsil seviyesine göre evrâd ü
 ezkâr 38
 tenâfüs 161
 tenasübe riayet 137
 tenbih 38, 89
 teneffüs arası verme 98
 tenkit 150

tenkit taşları 163
 tenperverlik 47, 48, 49, 56
 tenvir 170
 terakki 71, 102, 162, 210, 213
 terbiye 16, 57, 135, 138, 171
 terbiyecisi 193
 terbiyesizler kralı 194
 tercümanlık 124
 tereddütler 233
 tertil 29, 30
 tesbih u takdis 126
 tesbih u takdisle beslenme 166,
 167
 teslim gücü 60
 teslimiyet 88, 207
 teşekkür 125
 teşriften ve tekrîmen terakki 210
 teşvik 104, 105, 114, 115, 157,
 161, 190
 tetkik 143
 tevazu ve mahviyet 54
 tevbe 40, 206
 teveccüh 24, 26, 40, 127, 223
 tevhid 58, 77, 132
 tevhidî hakikatler 223
 Tevhid (İmam Maturîdî) 107
 tırtılı kuluçkaya yatırma 66
 ticaret ve iktisat 139
 tilavet 29
 Titanic 103
 tohum atma mevsimi 89
 tohumlar 89
 tokat 45, 207
 Topkapı Sarayı 157
 toplum 110, 235
 toplum içinde yaşamak 22
 toplumla bütünleşme 55
 toplumun çöküşü 110

toptan hücum 61
 tökezleme sebepleri 47
 Trakya 66
 tufan 63, 103
 Tüleyha 166
 Türk aydını 114
 Türkiye 20, 52, 55, 114
 Türk milleti 236

U

uçan daireler 230
 ufuk 36, 103, 105
 ufuk nokta 36
 Uhud 50, 206
 ukbâ 27, 109, 121, 123
 Ukbe b. Nâfi 78
 ukûl-ü aşere 107
 ulûhiyet 138, 139, 183, 186
 ulûhiyet hakikati 139, 183
 ulûhiyet tanımı 106
 ulûhiyet telakkisi 138
 ulûhiyet ve kulluk anlayışı 139
 ulûm-u âliye-i İslâmiye 27
 ulûm-u diniye 115, 116
 ulvî bir pâye 176
 umum yekûna hissedar olabilmek
 38
 umur-u hayriye 70
 Uriya 184
 Urve İbn Zübeyr 48
 usûl bilgisi 150
 Usulü'd-din 131
 usûl-ü hamse 188
 uyanık durmak 97
 uykudaki ibadet 28
 uzlaşa 25
 uzlette yaşayan mü'min 22

Ü

ücret 89
 üç ayrı buud 29
 ülke 21
 ümit 20, 88, 122, 123, 127
 ümitsizlik 133
 ümmet 85, 155
 ümmet fabrikaları 77
 Ümmetim 154
 ümmet-i merhume 128
 ümmet-i Muhammed 121, 122,
 128, 157
 ümmetin çokluğuyla iftihar 77
 ümmetler 190
 ümmî 136, 137
 ümmiyet unvanı 193
 Ümmü Ruman 59
 Üstad-ı Küll 139
 Üstad'ın felsefeye karşı tavrı 114
 Üstad'ın itirazı 115
 üstün fitratlar 189

V

vacibü'l-vücut 102
 vaciplere riayet 135
 va'de vefa 186, 208, 209
 va'de vefasızlık 68
 vahdet-i ruhiye 18
 vahdet-i vücud 106, 145, 225
 vâhid-i kıyasî 130, 134
 vâhî iddialar 191
 vahiy 26, 177, 180, 193, 197, 212
 vahiy emaneti 126
 vahiyle serfiraz kılınış 197
 vahiy meleği 177
 vahiy nakışları 26
 vahye mazhar 197

vahyi getirmede emniyet 182
 vahyin emini melek 177
 vahyin geliş şekli 179
 vahyin içi 193
 vahyin ilk tayfları 29
 vahyin sağanak sağanak yağdığı
 bir hane 59
 vahyin suyu ve havasıyla yoğrul-
 ma 59
 vâkîf olma 106
 vakt-i merhun 43
 Vâridât (Bedreddin Simavî) 107
 vâris 121
 vârisler 33
 varoluş 109
 vazife 68, 88
 vazifemiz 83, 86
 vazife ve misyon 28
 Veda Hutbesi 190
 vefa 73, 81, 175, 205, 206, 207,
 208, 210, 211
 vefalıkların en vefalısı 208
 vefalı olma 205
 vefanın mükâfatı 209
 vefasızlık 43, 68, 175, 210
 vefatımız bizim iftar zamanımızdır
 20
 vefazede 206
 Vehb İbn Münebbih 189
 veli/-ler 71
 verâ 80, 234
 vesile 24, 25, 27, 36, 72, 126,
 129, 167, 170, 209
 Vesiletü'n-Necât 156
 vesvese 56
 vesvese/-ler 233
 vicahî kültür 223
 vicdan 77, 81, 143, 144, 217

vicdan azabı 81
 vicdanda ürpertiler meydana
 getirme 30
 vicdanın mârifeti 144
 vicdanın rûkûnleri 77, 217
 vicdanî mekanizma 80
 vicdanî sistem 80
 vicdan mârifeti 145
 vicdan mekanizması 79, 81
 vilâyet 71, 73
 vilâyetin Şah-ı Geylânîcesi 41
 vird 37
 virüs 51
 vitr-i vacip 39
 vuslat 205
 vusûl meslekleri 143

Y

yağmur duası 86
 Yahova 184
 Yahudi/-ler 23, 180, 181
 Yahya b. Saidü'l-Kattan 191
 yakaza 79
 yakınlaşma yolları 26
 yakışsız sözler 200
 yalan 42, 115, 144, 158, 178, 208
 yanılmalar 116
 yanlış telakki 138
 yanlış yorum 150
 yaratılış 46
 yâr-ı vefâdâr 218
 yaşatma arzusu 47
 Yavuz Sultan Selim 52, 157
 yazılan her şeyin kadrinin bilin-
 mesi 95
 Ye'cüc 167
 yedi buud 219
 yedi kat sema 220
 yedi sema 219

yeme-içme konusunda da dengeli
 olma 72
 yeme-içme ve bedeninin istekleri
 54
 yeni 95
 yeni buudlar 95
 yeniden diriliş 109
 yenilenme 68, 171
 yeni yorumlar ortaya koymak 94
 yer fiziği 111, 229
 yerin göbeği 64
 yer peyleyebilmek 192
 yeryüzüne vâris olma 121
 ye's 46
 yeterlilik 153
 yıkılış sebepleri 110
 yıkılış ve çözülüş 109
 yıldızlar âlemi 124
 yıldızlar (büyükler) 135
 yoga 225
 yokluk çukuru 122
 yoklukta varlık cilvesi gösterme
 41
 yol 131, 209, 238
 yolculuk 131
 yolun âdâb ve erkânı 133
 yolun prensip ve âdâbına riayet
 etmek 136
 yorumlarda çağların tesirinde
 kalma 94
 yöneliş vefası 209
 Yunan felsefesi 223
 Yunus Emre 111
 Yusuf (a.s.) 211
 yüksek fitrat 195
 yüksek insan ruhu 55
 yüksek iradenin sevkine bağlı
 yaşama 28
 yükselme şeridi 18

Z

- zaaf 163
 zafer duygusunu felç eden bir his 60
 zafer sarhoşluğu 53
 zahidane bir hayat 50
 Zahid el-Kevserî 149
 Zâhir 142, 143, 145
 zâhirî duygular 33
 zâhirîler 148
 Zâhirî mezhebi 99
 zâhirî şeyleri yerine getirme 145
 zâhirperestler 99
 zalimler 60
 zalim millet 110
 zamanı aşma 94
 zamanın altın dilimi 67
 zamanın ilcaatı 94
 zamanla yarışma 95
 zaman üstü 94
 zarfı mazrufa muvafık kullanma 136
 Zât-ı Ulûhiyet 80, 137, 138, 184
 Zât-ı Ulûhiyet telakkisi 138
 zâtî şe'n 130
 zaviye 168
 zayıf ve kaypak karakterler 68
 zehirli bal 51
 Zeliha 215
 zelzele 155
 Zemahşerî 69
 zenginlik 170, 176
 zevk-i ruhanî 26, 110
 zevk ve sefa 109
 zımnî yalan 42
 zihin 108, 217
 zihin bulandırma 108
 zihinleri bulandırmak 183
 zihnî dinlenme 98
 zihnimizi rahatlatma 98
 zikir 38
 zikr ü fikr 38
 zikzak 36
 zina 184
 zincirleme dehalar 111
 zirve 53, 213
 ziya, rahmet ve ümit insanı 123
 zulmet denizi 78
 zulüm 110
 zülf-ü ağyâr 45
 zülf-ü yâr 45
 zülûf hesabı yapmak 45

